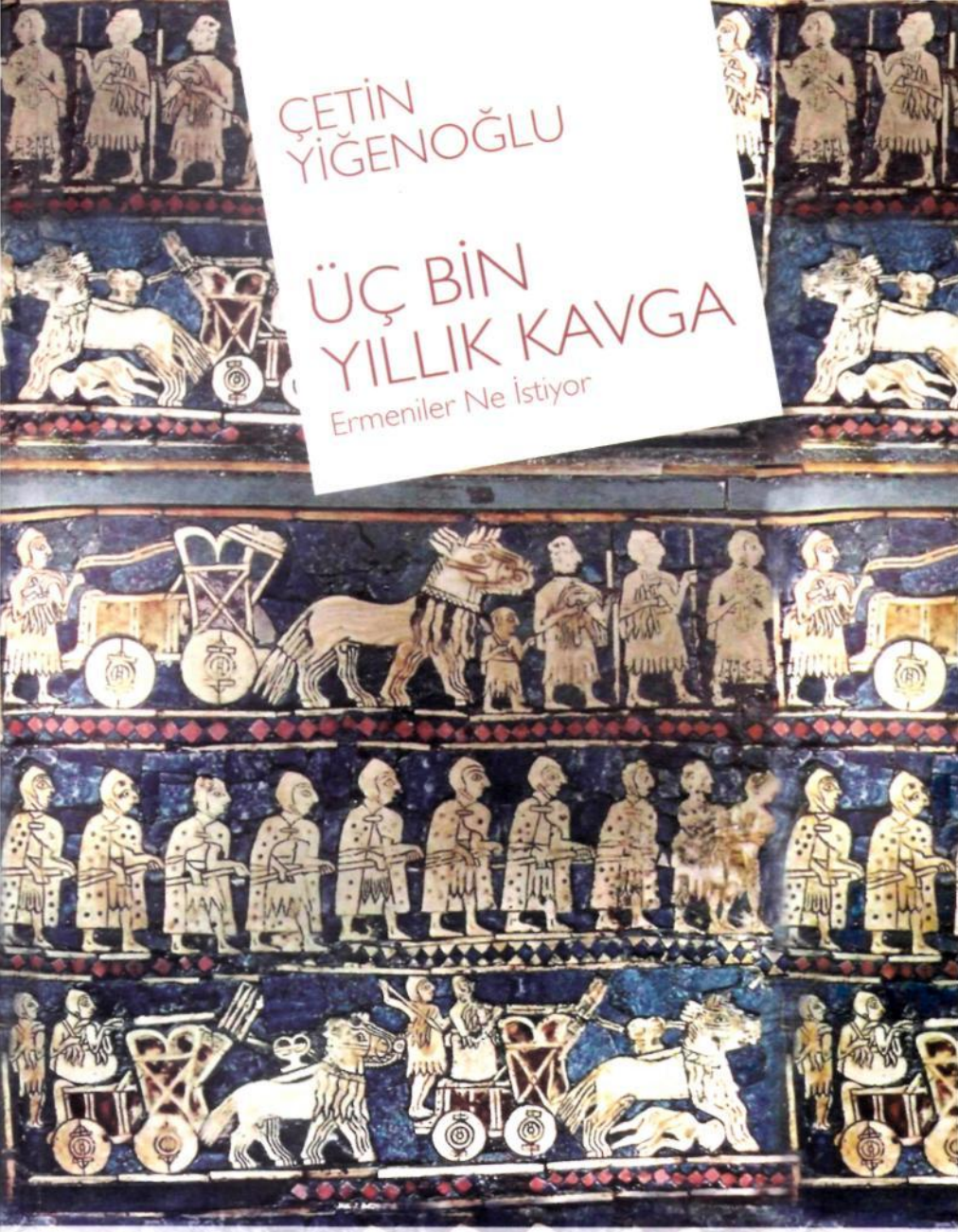


ÇETİN YİĞENOĞLU

ÜÇ BİN YILLIK KAVGA

Ermeniler Ne İstiyor

Cumhuriyet Kitapları

İnceleme

Cumhuriyet Kitapları

I. Baskı: Mayıs 2007

Çetin Yiğanoğlu

ÜÇ BİN YILLIK KAVGA

Ermeniler Ne İstiyor

İÇİNDEKİLER

Sunuş 13

BİN YILLIK DÜŞÜN ÇAĞRIŞIMLARINDA 19

Baba-Oğul ve Kutsal Ruh Adına 19
Düşün Peşinde 20
Ermeniler Devlet Kurarken 22
Ermenilerle İlk Temas 24
İki Hırslı İnsan 25
Vaat Edilmiş Topraklarda 27
Bagrat, Prensliğini Kurmaya Çalışırken 29
Paylaşılamayan Halk: Ermeniler 31
Kontluk Urfası'nda 32
İktidar Paylaşılmaz! 33
Baudouin İktidara Yürürken 35
Ermeni'nin Ermeni'ye İhaneti 36
Ermeni-Haçlı Çatışması 38
Batı'nın Anadolu'ya Dört Büyük Saldırısı 40
Ermenilerin İskender'le İşleri 41
Temel Neden Batı-Doğu Çatışması mıydı? 43
Ermenilerin Ne İşleri Vardı İskender'in Yanında? 44

Ermeniler, Truva'nın Hangi Tarafındaydı? 46
Hektor'un İntikamını Almak 49
Çanakkale Savaşı Bir Truva Savaşıydı 51
Ermeniler Truva'yi Yıkmak İçin mi
Geldi Anadolu'ya? 52
'Batı-Doğu'yu Yendi' 53

BATI'NIN ORYANTALİST BAKIŞI 56
'Mamma i Turchi' 56
Hangi Batı? 59
Nedir Şu Oryantalizm? 60
'Legion d'Orient' ya da Ermeni Lejyonu 62
Oryantalizm ya da 'Şark Meselesi' 64

ERMENİLERİN KÖKENİ 66
Kimdir Bu Ermeniler? 66
Ermenistan, Ermenilerden Önce de Vardı 68
Ermeniler Gerçekten Nereli? 69
Acaba Hangi Tezi Kabul Etmeli? 73
Görüş Birliği Yok 73
Düşün Kaynağı 75
Türklerle Ermeniler Akraba mı Yoksa? 78
Akrabalık mı Asimile Olmak mı? 79
Gregoryen'in Türk'ü, Müslüman'ın Ermeni'si 81

TEMİZLEMESİ ZOR LEKE 83
Nerden Çıktı Bu 'Soykırım' Suçlaması? 83
Ermeniler 1915'te Gaz Odasında mı Öldürüldü? 86
İkiyüzlü Batı 88
Peki, Nedendi Bu Suçlama? 90

İKİ BİN YILLIK DEVLET POLİTİKASI:
TEHCİR, TEHCİR, TEHCİR 92
Bir Sürgün Oğulları Öyküsü Yaratmak..... 92
Dünyada Tehcir 95
Ermenilere İlk 'Tehcir'i Bizans Yaptı 97
Dilenci Gibi Gelen Haçlılar, Ermenileri 'Tehcir' Etti . . .100
Bir 'Tehcir' de Buydu Belki..... 101
Ermeniler de Tehcir Yaptı 101
'Tehcir' Osmanlı'da Olağan Bir Uygulamaydı 102
Ortodoks Türk'ü de 'Tehcir' Etti 104
Osmanlı'nın Ermeni'ye 460 Yıl Önceki 'Tehcir'i 105
Adı Konulmamış Bir 'Tehcir' 105
Abdülhamit Tapusu 106
Tekrar Kilikya Ermenistanı 109
İngilizler Geliyor 110
Ermenilerin Hepsi 'Tehcir' Edilmedi 113
Göç Başlıyor 115
Dul Kadının Oğlu Hosep ile İbrem'in Öyküsü 115
Dönmeler Kaldı 117
Göçenler/Ölenler..... 118
Bir Milyon Beş Yüz Bin Ermeni mi Öldürüldü? 119
Fransız'ın Tanıklığı 121
Bir Milyon Altı Yüz Bin Türk mü Öldürüldü? 123

NELER OLMUŞTU? 124
'Tehcir'in Temel Nedenleri Çok Eski 124
Türklerin Dramı 126
Başkaldırıya Giden Yolda 128
Ermeni Sorunu Siyasallaştırılarak 129

Hazırlıklar 1880'de Başladı 131
İlk Çatışma 133
İlk Büyük Kalkışma 134
1895 Büyük Kalkışma Yılı 135
Ermeni Kalkışmalarında Farklı Gerekçeler 137
Patrikhane'ye Ermeni Baskını 138
Komşunu Öldür! 140
Arkadan Vurma, Umudan Tüketti 142
'Kilikya Kralı'nın Kışkırtmaları 144
Piskopos Değil, Bir Provokatör 147
Sütkardeşliğinden Kandüşmanlığına 149
Adana Yanarken 150
Ölü Sayısındaki Çelişki 154
Sineğin Azizliği mi Yoksa? 155
Kayıp Rapor 157
Zaman Tünelinde Bir Helena 160
Kaç Kaç 163
Ve Agamemnon Sahnede 164
Çıkartma 166

SONUN BAŞLANGICI 168
Paylaşımdan Bozguna 168
Depresyon Yıllarının Sonuna Gelirken 169
Ermenilere Fransız Üniforması 170
'Vaat Edilmiş Topraklar'a Göç 172
İşgal Komutanı Şımarttı 173
Ulusal Bilinç Uyanırken 174
Kanlı Bir Kent Savaşı 175
Keçi Ordusuyla Teslim Alınan Fransız Taburu 176

LOZAN'DA MAHSUPLAŞILDI 179
Defter Kapandı 179
İşgal Sona Erdi 180
Kaçaznuni: 'Avrupa Devletleri Bizi Defnetti' 182

İZLEK ESKİ, SENARYO YENİ 186
Öyleyse..... 186
Gerçekten de Ermeni Ölü Sayısı Kaçtı?..... 189
Gerisi Spekülasyon 190
Osmanlı'yı Savunmak Bize Düşerse 192
AA Arşivini Bile Koruyamayan Yapı 192
Araştırmadan Suçluyorlar 194
Böyle Bir Kan Davası Yaşanmadı 196
Bu Bir Özsavunmadır 198
Süregiden Kan Davası 200
Bir 'Soykırım' Efsanesi Yaratmak 202
Emperyalizm, Bu Kez Parasıyla Geldi 204
Ülkelerini Terk Ettiler 208
Adı Sadakat 209

TEMEL NEDEN EMPERYALİZM 213
Hep İşgalciden Yana Oldular 213
Rus Belgeleri Bunu Kanıtlıyor 215
Haçlılara Çılgın Karşılama 216
Batı'yı Türklere Karşı Kışkırttılar 218
Çar'dan İhanete Teşekkür 219
Batılılarla Evlilik Yoluyla Akrabalıklar Kurdular 220
Batı'nın Ermenilere Bakışı..... 222
Batı Tarafından Hep Aldatıldılar 224
Bazı Ermeniler Oyunun Farkındaydı 224
Batı Tarafından Hep Kullanıldılar 226

'Islahat-ı AB' 227
1870'ler..... 230
Anadolu'yu Balkanlaştırma 231
Misyoner Okullarının Rolü 232
Hıristiyan Kanının İntikamı Bahane 235
Fransızların İlgisi 237
Kitaplarla Propaganda 239

ERMENİLERİN SÜREGİDEN SAVAŞIMI 245
'Topyekûn' Bir Savaş 245
Asimetrik Savaş 247
Diplomatik Savaş 248
Psikolojik Savaş 250
Diaspora Sorumlu 252
Ekonomik Savaş 254
'Tehcir Mağduru' Ermeni Tazminatına
OYAK Ödemesi 255
'Tehcir Sigortası' mı Yapıldı? 257

TEK İSTEDİKLERİ DEVLET KURMAK MIYDI? 261
Bagrat'tan Damatyan'a 261
'Ermeni' Adı ya da Devleti 263
Ermenilerden Önce de Kilikya Vardı 265
Haçlılardan Güç Aldılar 267
Bagrat Prensliği 269
Vasil Prensliği 270
Zeytun Cumhuriyeti 271
Van Ermeni Devleti 272
Abdioğlu Cumhuriyeti..... 275
Damatyan Cumhuriyeti 276
Bağımsız Ermenistan Cumhuriyeti 280
Çardak Başkenti 281

İlk Direniş 282
İlk Kurşun 283
Çardak Cumhuriyeti 284
Gaziantep Cumhuriyeti 285

İKİ TARAF DA KATİL Mİ? 286
Kim Daha Çılgın? 286
Gerçekten Ne İstemişlerdi? 288

SEVGİ VE BARIŞ İÇİNDE YAŞAMAK 290
Benzer Kültürün İnsanı Olmak 290
Ermeni Köyü Vakıflı'dan Dostluk Mesajı 293
Türk-Ermeni Dostluğunu Batı da Biliyor, Ama 296
Ermeniler Hıristiyan Türk mü? 298
Ermeni'ye Rus mu, Yoksa Türk mü Dost? 300
Dostça Bakabilmek 302
Gâvuroğlu Mustafa 303

MUSA DAĞ'IN ÇOCUKLARI 306
Çağrışımların İzinde 306
Musa Dağ'ın Eteklerinde 310
'Aynı Vatanı, Aynı Dili Paylaşıyoruz' 313
'Asala'yı Tasvip Etmedik' 315
Diaspora Saptırıyor/Şaşırtıyor 317

ORTAK KİMLİK 319
Ortaçağ Kimliğinden Arınmak 319
Kültürel Kimlik 322
Batı'nın Hesabı Var Anadolu'yla 324
Kültürel Kimlik Diye Diye 326
Türkler Anadolu'yu Hepten mi 'Tehcir' Etti? 329
KAYNAKÇA 333

SUNUŞ

YARALARI EVRENSEL DEĞERLERLE SARMAK

Bu çalışmada yola çıkarken hiç duyulmamış şeyleri anlatmak gibi bir savımız yoktu. Sadece, bilinen, ama dipnotlarda unutulmuş bilgilerle pek duyulmamış şeyler söylemek gibi bir niyetimiz vardı. Herkesin bildiğini sandığı şeylerin bilinmeyen yanlarını koymak istiyorduk ortaya.

Çalışma sırasında gördük ve anladık ki, bilindiği sanılan şeylerin çoğu, anlamını hamasi söylemlerde bulan bakış açısının ürününden başka bir şey değildi. Her iki toplumda da asıl sorunu yaratan ve çözümsüzlüğü besleyen temel etmenin, duygusal yaklaşımları diri tutan öykücükler denli, savunma güdüsünün rasyonellikten uzak bakış açısına özgü bir körlüğe yol açması ve böylece küçük gibi görünen bazı önemli noktaların gözden kaçırılmasından kaynaklandığını saptadık. Türklerle Ermeniler arasında aşılmaz görünen yapıyı işte bu olgunun sinsi sinerjisi besliyor...

İşte bu yapı, büyük gerçeği arama savındaki uzmanları ve biliminsanlarını bile düşüren tuzaklar kurulmasına yol açıyordu, ne yazık ki... Sanatçı bakış açısından uzak yaklaşımı yeğleyen bu de-

ğerli araştırmacı, yazar ve düşünürlerin çoğu, olaylara envanter çıkarma mantığıyla yaklaştığı için satır aralarını okuyamıyor, konu üzerinde nesnel ve bütüncül bakış açısı oluşturamıyorlardı, ister istemez... Peşinen "tek yanlı" suçlamasına hedef olmayı kabullenen çizgide sentez gezintileri yapıp duruyorlardı sadece... Çalışmalara, şu kadar öldürdük, bu kadar kestik, bu kadar şehit verdik ya da karşı savlar adına şöyle yok ettiler, böyle soykırım yaptılar söylemleri damgasını vuruyordu, doğal olarak...

Bir suçlama gibi algılanmamasını dileyerek belirtmek isteriz ki, kendilerine göre haklı gerekçelerle farklı gerçekliklerin izini süren bu insanlar (gazeteci, yazar, tarihçi, politikacı) bu konudaki çalışmalarını kaleme alırken anlatıya ve dile de gerekli özeni göstermiyorlardı. Metinler, damakta dilin tadını bırakan yapıdan uzak kurgulanarak oluşturuluyordu, genellikle... Çok önemli bir nokta, ana olgudan bir ayrıntı gibi kopartılarak elli-altmış sayfa sonra verilebiliyordu. Bu ara, hiç önemli olmayan noktalar öne çıkartılarak sunuluyordu, nedense... Böylece, elmayla armut karıştırılıyor ve yumurta sepetinin altına yerleştiriliyordu. Sonra, sepet alınıp ambardaki buğday yığınlarının arasına gizleniyordu. Bir damla bal için bir çuval keçiboynuzu yemeye hazır insanlar bile tam bir karmaşa çukuruna düşmekten ya da çukurdan çıkamamaktan kurtulamıyorlardı.

Saç-baş yolduran bu yapıyı, çalışma sırasında bir kez daha saptayınca, şeytan ayrıntıda gizlidir, diyerek küçük noktaları, anekdotları soyutlayıp öne çıkaran bir anlayışla ana izleği oluşturmaya karar verdik.

Tasarladığımız biçem, tarihsel olay ve olguların kronolojik zincirini yer yer kıran bir düzenlemeyi gerektiriyordu. Bu da, sürüp giden ve yığınlarca pek anlaşılmadığı gibi, bazen yanlış anlaşılan/al-

gılanan tarihsel olguyu daha anlaşılır kılma kaygımızdan kaynaklanıyordu. Böyle bir kurguyla bize göre önemsizi ötelerken önemliyi önceleyeceğimizi düşünüyorduk. Bu da, zaman zaman tarihin ufuklarındaki çağrışımlarla zihinsel sörfler yapmamızı gerektiriyordu... Yer yer öyküleme tekniklerinden yararlanmamız, gölgede kalmış önemli ayrıntıları soyutlayarak anlatmamız bundandır... Acı olayları öyküsel dille kaleme almamızın nedeni de ders alması psikolojik, sosyolojik, ekonomik olguların sentezini okuru sıkmadan yapmak istememizdendir.

Çünkü hep, daha yaşanılır bir dünyada Türk-Ermeni kardeşliğinin önünü açmak tek kaygımız olmuştur.

Görünen o ki yüzyılların kan davası 2007'ye de damgasını vurmuştur... Fransa, çoktan 2007'yi Ermeni yılı ilan etmişti. Fransa'dan sonra 2007'nin ilk yarısında ABD Temsilciler Meclisi'nde de "soykırım" savının görüşülmesi bekleniyordu.

Büyük iç ve dış siyasi olayların sarmalında nelerle karşılaşacağı belli olmayan Türkiye, boğuştuğu sorunlar yetmezmiş gibi 2007'ye Hrant Dink cinayetiyle girdi. Cinayet, bu çalışmanın sonuna gelindiği sıra işlendi. Olay, henüz her boyutuyla aydınlatılamadığı, üzerindeki gölgeler kaldırılamadığı için bu aşamada bu konu üzerine eğilmeyi ve bazı çıkarımlarda bulunmayı doğru bulmadık. Ancak, hayatın bize öğrettiği bir şey vardı; bu aşamada onu burada belirtmekle yetinmekte yarar gördük:

Bu tür siyasi cinayetlerde doğru analiz yapabilmek için sorulması gereken tek soru, "Bu suikast kimin işine yarar?" sorusudur. Böylece, bu noktada, tetiği çeken elin kime ait olduğundan çok, infaz emrini kimin verdiği, cinayetin kimin işine yaradığı sorgulanır... Benim bu soruya verdiğim ilk yanıt, cinayetin bu aşamada Türkiye'nin çıkarından çok, zararına bir işlev yüklendiğidir... Cinayet,

Fransa'nın Türkiye aleyhtarı politikasına yağ sürmekte ve ABD Temsilciler Meclisi gündemi için güçlü bir "gerekçe" oluşturmaktadır... Tam bir emperyalist işi senaryosu, kurgusu ve mizanseniyle kendini böyle okutmaktadır...

Kuşkusuz, bir akademik disipline özgü yaklaşımlarla gerçekleştirilmedi çalışmamız. Dolayısıyla hemen, bilimsel olduğunun söylenemeyeceğini belirtelim... Ancak, bilimsel olduğu savlanan herhangi bir çalışmadan geri kalmaz bir nesnel bakışın yakalanmaya çalışıldığı söylenebilir, en azından... Bu bağlamda, gündeme getirdiğimiz hiçbir savsözün dayanaksız olmadığının altını çizmekte yarar görmekteyiz. Bunlar, alıntılanan kaynaklara saygı gereği, "Kaynakça"da ve dipnotlarda gösterildi. Bunun yanı sıra alıntılardaki dilin eskiliği, anlaşılmazlığı, bozukluğu türünden olumsuzlukları gidermek amacıyla verili bilginin özü bozulmamaya özen gösterilerek yer yer sadeleştirildi ve günümüz Türkçesiyle anlaşılır kılınmaya çalışıldı.

Bunun yanı sıra başka şeylere de özen gösterildi. Örneğin, ırkçı/kafatasçı yapıya mesafeli duruldu... (Etnik açıdan) Türkler yüceltilirken Ermenileri aşağılar gibi anlaşılacak şoven yaklaşımlara karşı duyarlı olundu.

Sorunun bugüne değin Ermeniler tarafından hep "soykırım", Türkler tarafından da "vahşet, mezalim" sözcükleriyle dile getirildiği unutulmadı. Halkların birbirine nasıl düşman edildiği hiç akıldan çıkartılmadı...

Elbette bilincindeyiz, geçmişte kötü şeylerin yaşandığının. Sorun da, zaten günümüzde bunun adını koymaktan kaynaklanmıyor mu? İşte, bu soruya yanıt ararken hep aklımızın önünde tuttuğumuz bir tek şey varsa, o da bizim ve Ermenilerin sonsuza dek bu kötü anılarla yaşayamayacağımızdı...

Artık zaman, çok kültürlü Anadolu toprağında barış kültürünü yerleştirme ve bir arada kardeşçe yaşama zamanıydı...

Bu felsefenin bilincindeki bir insan olarak sorunu çözmek ya da çözümüne küçük de olsa katkıda bulunmak bize/bana düşüyordu. O kanlı, o kirli anıları bir ateşi harlandırırcasına diri tutmak kimsenin işine yaramazdı. Sadece, yoksul Ermeni'yi ve Ermenistan'ı kullanan tuzukuru kafatasçı Ermeni diasporasıyla kafatasçı Türk milliyetçilerinin işine yarardı.

Bu durumda bize/bana düşen ise o kanlı, o kirli anıları insanlığın ürettiği yüce evrensel değerlerle sağaltarak daha yaşanılır bir dünya için Türkü, Kürtü, Ermenisiyle el ele vermemiz gerektiği bilincini egemen kılmaya çalışmaktı. Bunu kitlelere anlatmaktı...

Çünkü, aklı başında, sağduyulu hiç kimse kan dökülmesini, vahşeti, cankırımını, soykırımı kutsayamazdı... Bu noktada, bize/bana düşen, bir gazeteci, bir sanatçı/edebiyatçı olarak bu sorunu sevgi bağlamında, insanlığın temel evrensel değerleriyle aşmaya çalışmaktı.

Ben ne tarihçi, ne coğrafyacı, ne de sosyologdum; edebiyatla da ilgilenen bir gazeteciydim sadece... Bu niteliğimin baskın yanıyla yaklaşmaya çalıştığım olayda ezber bozan, put kıran bir bakış açısını yakalamakla yükümlü saydım kendimi... Bunu başarabilmek ve olan-biteni soğukkanlı değerlendirerek sağduyulu bir yorum üretebilmek için satır aralarını iyi okumaya çalıştım... Bunu başarabilmek için de olaylara farklı perspektiflerden baktım...

Doğal olarak objektifimi daha çok Ermenilere ve olayların provokatif yanlarına çevirdim... Sanırım, bu biraz anlayışla karşılanır, hoş görülebilir; çünkü, ne de olsa bütün dünya, Türk tezinin karşısında güç birliği yapmış durumda...

Elbette ki görevim her koşulda nesnel gerçekliği ortaya çıkart-

mak ya da çıkartılmasına katkıda bulunmak. Ancak, bireyi olduğum bir ulusun haksız yere karalanmasına ilericilik ya da başka nedenlerle izin vermem de benden beklenmemelidir. Dolayısıyla yer yer savunma güdüsüyle hareket etmem doğal karşılanmalıdır...

Ayrıca, burada şunu da belirtmek isterim ki, bu çalışmada birçok kişi, kendine göre eksikler bulacaktır. Zaten bu çalışmanın eksiksiz olma gibi bir savı yoktur. Yeter ki kendi içinde tutarlı olsun ve olayın nesnel yanıyla çelişkisi olmasın...

Çetin YİĞENOĞLU
Nisan 2007

BİN YILLIK DÜŞÜN ÇAĞRIŞIMLARINDA

Baba-Oğul ve Kutsal Ruh Adına

Tarih 10 Mart 1098...

Urfa Aziz Havariyun kilisesinde olağanüstü bir tören yapılıyor... Hıristiyan halkın seçkin temsilcileri kiliseyi doldurmuş, iğne atılsa yere düşmez... Kilisenin dışı da öyle... İçeri girme olanağı bulamayan binlerce Urfalı Hıristiyan, kilisenin bahçesini doldurmuş, çevresini sarmış ve her ölümlüye kolay nasip olmayacak sıradışı bir töreni izlemenin coşkusunu yaşıyor...

Kilisede, başta Piskopos ve yardımcıları, ruhani konsülün diğer üyeleri, papazlar, ritüele uygun yerlerini almışlar. Kilisedekiler, ergenleşmemiş erkek çocuklarından oluşan koronun söylediği ilahilerle sanal bir dünyanın sınırsızlığına doğru gidiyor. Bu, az önce yapılan ve hoş kokusuyla kiliseyi dolduran tütsünün egemenliğindeki ortamı daha da gizemli havaya sokuyor... Pencerelerin rengârenk vitraylarından sızan güneş ışığı, tütsü perdesini çizgi çizgi delerek duvarlardaki Hazreti İsa, Hazreti Meryem, havariler ve Hıristiyan ermişlerine ait ikonları belirginleştirmeye çabalıyor...

Haçlı Komutanı Baudouin (I), belden yukarısı çıplak, Pisko-

pos'un işaretini bekliyor. Karşısında Urfa Ermeni Prensi Toros duruyor. Üzerinde geniş, içine iki kişi sığacak büyüklükte bir gömlek; onun da gözü Piskopos'ta... Toros, az sonra ritüel gereğince okunan ilahiler eşliğinde Baudouin'i gömleğinin içine alarak onun göğsünü kendi göğsüne yaslıyor ve ikisi bir baba ve oğul gibi birbirine sarılıyor. Piskopos tarafından uygun ilahiler okunduktan sonra Toros'tan ayrılan Baudouin, tekrar törendeki yerine geçiyor. Piskopos'un okuduğu ilahiler eşliğinde bu kez manevi annesi niyetine Toros'un eşine sarılıyor. Toros'la yapılan ritüelin benzerini Toros'un eşiyle de yineliyor. Baudouin, böylece Toros tarafından tebenni ediliyor (oğulluğa kabul ediliyor) ve Hıristiyanlığın monofizit yorumuna uygun biçimde baba, oğul ve kutsal ruh özdeşliği sağlanmış oluyor..[1]

Düşün Peşinde

Baudouin, Fransa'daki baba ocağından bilinmezliklere doğru adım atarken büyük işler yapmak amacıyla yola çıkmasına karşın, hayatın karşısına kısa sürede böylesine büyük sürprizler çıkaracağını kestirememiş olmalıydı... Ermeni Prens Toros tarafından tebenni edilmesi, bu sürprizlerden sadece biriydi...

Çok değil, daha on altı ay önce gelmişti Bizans surlarının önüne... Haçlı ordusunun başında, kutsal toprakları kurtarmak amacıyla çıktığı yolculuğun ilk durağı Bizans'a geldiğinde, takvim 1096 Aralığının 23 'ünü gösteriyordu ve Hıristiyan halk Chrismast'ı kutlamaya hazırlanıyordu...

O gün, Kudüs Haçlı Devleti'nin ilk kralı ve Frank Devleti'nin kurucusu olacak Baudouin de Boulogne, (1064) Boulogne Kontu Eustache II'nin ortanca oğlu Haçlı komutanı olan ağabeyi Godef-

roi (1060) ile birlikte kendilerine uzlaşma çağrısı yapan Bizans İmparatoru Aleksios'un vasallik (*) teklifini reddetmişti...

Aleksios, bunun üzerine Haçlıların iaşesini kesti. Godefroi, Bizans'ın bu tutumu karşısında çekingen davranırken karara tepki gösteren Baudouin, İstanbul'un varoşlarını yağmaladı. Ama Haçlıların bu saldırıları uzun sürmedi. Komuta kademesindeki iki kardeş, yaklaşık dört aydır beklenen takviye Haçlı gücünün geciktiğini ve bunu anlayan Aleksios'un büyük bir güçle kendilerine saldırı hazırlığı yaptığını öğrenince, Bizans'ın istediği vasallik yeminini etmek zorunda kaldı.

İki kardeş, 5 Nisan 1097'de ettikleri bu yeminle, fethedecekleri her bölgenin mutlak egemeni olarak Aleksios'u tanımayı ve daha önce Bizans'a ait olup da elden çıkmış bölgeleri ele geçirdiklerinde Bizans'a bağlamayı kabul etmiş oluyorlardı.

Yazgılarını etkileyen bu yeminle dünya tarihinde derin izler bırakan bu iki kardeşten Baudouin'in hayatında yeni bir sayfa açılıyordu böylece...

Baudouin, ailenin en küçük çocuğuydu. Kont Babası Eustache II, aileye ait maddi varlığın hepsini ilk oğlu Eustache III ile ortanca oğlu Godefroi arasında paylaştırmıştı. Boulogne Kontluğu'nun Manş kıyılarındaki arazileri Eustache III'ün, düklüğe ait Ardennes bölgesindeki Bouillon şatosuyla çevresinde bulunan arazileri de Godefroi'nin yönetimine vermişti.

Avrupa'da, dönemin siyasal organizasyonu feodal yapıya uygun yeni oluşumlar için soylular arasında paylaşılacak pek bir toprak kalmamıştı, görünüşe göre...

(*) Kimi kaynaklarda "vassal" geçer. Güçlü bir egemene bağlı egemen. Daha güçlü "hükümdar"a bağlı "hükümdar".

Baudouin, gerek bu ortamın, gerekse babasının tutumunun etkisiyle uzun zamandır bilimsel, düşünsel, ruhsal ve maddesel açıdan büyük varsıllıklar diyarı olduğunu duyduğu Doğu'da sadece kendisine ait olacak bir ülke, bir devlet kurmayı düşünmeye başlamıştı. Haçlı seferi ona bu düşünü gerçekleştirebileceği bir fırsat olarak göründü.

Ancak, bu iş öyle kolay olmayacaktı. İnsanlık tarihi boyunca hep olduğu gibi o sıra Doğu'da da yeni düzenler kuruluyor, bozuluyor, yeniden kuruluyordu. Binlerce yıldır barbarlık ve uygarlık konaklarının gelgitinde birbirini boğazlayan birçok toplum, Doğu'da yeni ülkeler, yeni devletler kurma çabasındaydı. Bunlardan biri de Ermenilerdi. Uzun süredir kurmayı tasarladıkları devletlerini sonunda Kilikya'da kurmuşlardı... Haçlı Seferleri başladığında, Kilikya Ermeni devleti kurulalı henüz on altı-on yedi yıl olmuştu... Eş zamanda başka devletler de kurulmuştu. Bunların başında da Anadolu Selçuklu devleti geliyordu...

Boulogne Kontluğu'nun siyasi ve ekonomik gücü ilk iki oğul arasında paylaştırılınca aileye sonradan katılan Baudouin'in ruhban olması uygun bulunmuştu. Ne var ki bu eğitim, ailesinin zoruyla Reins, Cambrai ve Liege'deki ruhban okullarında okutulan Baudouin'in ruhuna uygun değildi. Nitekim bu eğilimi, onun gençliğe adım attığı ilk günlerde iyice su yüzüne çıktı. Eğitimini yarım bırakarak ağabeyi Godefroi'nin yanında çiftlik işlerinde çalışmaya başladıysa da, bir süre sonra iki kardeş görüş ayrılığına düştü.

Bunda, Baudouin'in kendi ülkesiyle kendi geleceğinden umutlu olmaması denli, Papalığa düşman siyaset sürdüren Alman İmparatoru Heinrich IV'le iyi ilişki içinde olan ağabeyi Godefroi'nin

gölgesinde yaşamak zorunda kalması büyük rol oynuyordu. Babasının ağabeylerine gösterdiği ilgiden yoksun kalırken ağabeyinden 'de beklediği ilgiyi görememesi, onu ülkesinin dışında gelecek aramaya yöneltmişti...

Bu yönelim, 6 Şubat 1098'de geldiği Urfa'da yaşlı ve vârisi olmayan Ermeni Prensi I. Toros'un kendisine oğlu olması yolundaki önerisini hemen kabul etmesinde etkili olmuştu. Bunda temel etmen, baba sevgisinden yoksun büyümesi üzerine, daha çocukluk yıllarında ülkesinden ayrılmayı ve bir daha geri dönmemeyi düşünmesiydi, kuşkusuz.

Dahası, sefere çıkarken Norman asıllı eşi Godvere de Tosni'yi ve onun ilk evliliğinden olan çocuklarını da yanında götürmesi, bu düşüncesinde ne denli kararlı olduğunun kanıtıydı.

Baudouin, aldığı bu köklü kararla ülkesinden uzakta ölecekti, ama eşiyle üvey çocukları çok daha kısa bir ömür sürecekti. Tos-ni ile çocukları, yolculuğun ilk yılında, büyük olasılıkla Çukurova'da yakalandıkları sıtma sonucu Kahramanmaraş'ta yaşama veda edeceklerdi.

Baudouin ise daha sonra gideceği Urfa'da bir Ermeni soylusunun kızıyla evlenerek yeni bir yaşama başlarken Franklarla Ermenilerin kan akrabalığının yolunu açmış olacaktı. Daha sonra, Baudouin'in beraberindeki şövalyelerin birçoğu kendilerine örnek olan önderlerinin izinden gidecek ve varlıklı Ermeni kızlarıyla evlenecekti.

Baudouin'in tek tutkusu büyük düşünü gerçekleştirmekti. Değil eşini ve çocuklarını yitirmek, hiçbir şey onun düşlerini gerçekleştirme çabasını engelleyemeyecekti... Daha, Bizans varoşlarında ya da iznik önlerinde Bizans'a karşı verdiği savaşlar sırasında Bizans sınır boylarındaki siyasi yapıyla yakından ilgilenmesi bu

tutkusunun kanıtıydı. O, düşlerini mutlaka gerçekleştirecekti, hem de çok kısa sürede... Önce Urfa Kontu olacaktı. Ama koltukta öyle uzun bir süre oturmayacaktı... Büyük yürüyüşünün üç buçuğun-cu yılında (Eylül 1100) ağabeyi Godefroi'nin Akka kuşatması sırasında okla vurularak ölmesi üzerine, Urfa Kontluğu'nu bırakarak Kudüs Kralı olacaktı. Kendisi Kudüs'e giderken Urfa Kontluğu'nu o sıra Antakya'da bulunan bir başka Baudouin'e (Baudouin II), kuzeni Baudouin de Bourg'a bırakacaktı.

Ne yazık ki, ardında kanlı izler bırakarak gidecekti Kudüs'e; ama halefi, Urfalılara kendini epey aratacaktı. II. Baudouin, yaptığı zulümlerle halkı inim inim inletecekti. Pek çok masuma işkence yapacak, birçoğunun gözlerini oyacaktı. Ermeni Başpiskoposu Stepanos bile gözlerinin oyulmasından, halkın arasında toplayarak verdiği bin dahekan karşılığında kurtulacaktı.

Haçlılar, kendilerini bir kurtarıcı gibi büyük umutlarla bekleyerek coşkun gösterilerle karşılayan bu halkın, Ermenilerin katilleri olacaktı... Ama onlar, yine de bütün bu olanları unutacaklardı...

Ermenilerle İlk Temas

Haçlılar Bizans önlerine geldiğinde, Baudouin'in aklını kurcalayan tek şey bölgeyi iyi bilen bir mihmandar bulup bulamayacağıydı. Böyle birine çok ihtiyacı vardı. Bu konularda bilgisi olan herkesle görüşüyordu. Bizans zindanlarından kaçarak Haçlı ordusuna katılan, dönek ve sadakatsiz bir serdengeçti diye tanınan Ermeni Bagrat'la tanışıp onu maiyetine almasında işte bu arayışı etkili oldu.

Aradığının Bagrat olduğunu sanıyordu, ama Bagrat, öyle sıradan biri değildi...

Tarih, Bagratları, 9. yüzyılda Urartu Krallığı'nın gücünü yitirmesi üzerine bölgede yerel bir güç olarak beliren hanedan diye tanımlıyor. Doğu Anadolu'daki Bizans-Sasani savaşından yararlanarak ince ve ikili politika izlemeleri sayesinde bölgeye egemen olmuşlarsa da 11. yüzyılın sonlarındaki gelişmeler Bagratların buradaki sonunu hazırlamıştı.

Kayseri'de Rum Başpiskoposu'nu işkenceyle öldürmeleri üzerine Bizans'ın tepkisinden korkarak Çukurova'ya (Kilikya) gelmişler ve daha sonra krallık olacak küçük Ermenistan Prensliği'ni kurmuşlardı.

Baudouin'in karşısına çıkan Bagrat da, mensubu olduğu bu aile gibi Yahudi asıllıydı ve Bizans'ın bölgede yetkili kıldığı Kogh Vasıl (Hırsız Vasıl)'in kardeşiydi. Kogh Vasil ise Bagratların Kilikya'da kurduğu Ermeni Prensliği'nin de bağlanmak zorunda olduğu, dönemin Bizans eyaletinde vali konumundaydı.

Bu "Bagrat" adı Türklerin ve insanlık tarihinin karşısına birkaç kez çıkacaktı. Bizans'ta tanıdığımız serdengeçti "Bagrat"la Türk okurun 1998'de tanıdığı roman kahramanı Gabriel "Bagratyan" *(Musa Dağ'da 40 Gün)* arasında bir kan bağı var mı yok mu, doğrusu bunu belirleme olanağından yoksunuz. Ancak, her ikisinin de sekiz yüz yıl arayla üstlendiği misyonun benzerliği dikkatimizi çekti...

İki Hırslı İnsan

Bagrat da Baudouin gibi hırslı bir insandı... Birbirine çok benzeyen iki insan bir araya geldiğinde olaylar çoğu kez kendi mecrasında gitmez... Olaylara müdahale edildiğinde gelişmelerin yönü belki değiştirilebilir, ancak arzulanan noktaya götürülüp götürülemeyeceği kestirilemez.

Baudouin'le Bagrat'ın işbirliğinde de böyle oldu. Baudouin, daha Bizans İmparatoru Aleksios'la buluştuğu İznik önlerindeki karargâhtayken Urfa ve Çukurova'daki Ermeni önderlerine birer mektup göndererek iş ve güç birliği çağrısı yaptı. Kuşkusuz, onu mektup yazmaya yönlendiren Bagrat'tan başkası değildi. Halkını çok iyi tanıyan Bagrat, Baudouin'in çağrısına olumlu yanıt alacağını ummakta yanılmamıştı.

Bizans baskısından bunalan Çukurova Ermenileri Haçlıları sevinçle karşıladılar ve hiç düşünmeden onlara lojistik destek sağladılar. Urfa Ermenileri de Çukurova'ya gelen Baudouin'e kurtarıcı gözüyle bakmıştı...

Ermenilerin Anadolu'da, özellikle güneyde, dünya tarihini derinden etkileyen büyük bir olayın baş aktörlerinden Baudouin'le başladıkları serüven, zamanla günümüzdeki olayların bile manivelası olacak bir niteliğe bürünecekti...

11. yüzyılın sonlarında başlayan Haçlı seferleri, 13. yüzyılın sonlarında sona erecekti. İki yüzyılda Anadolu'ya birçok sefer düzenlenecekti. Fanatik Hıristiyan Avrupalılar, sözde kutsal toprakları ve Kudüs'ü kurtarma gerekçesiyle kandırılırken asıl gerekçe Doğu'nun varsıllıklarını Avrupa'ya taşımak ve Selçukluların güçlenmesini, Müslümanlığın ilerlemesini engellemekti.

Baudouin bile, bir papaz olmasına karşın, Haçlı seferlerine yüce dinsel amaçlarla çıkmamıştı, kesinlikle...

Baudouin, Hıristiyan Avrupa'ya verdiği Kudüs'ü kurtarma sözüyle yola çıkarken, aklının arkasında hep başka şeyler gizliydi. Görünürdeki kutsal/dinsel gerekçenin arkasında Türkleri Anadolu'dan atmak ve Ortadoğu'yu hepten ele geçirmek gibi siyasi ve ekonomik çıkar hesapları yatıyordu. Doğu'nun varsıllığından payına düşeni almak ve kendi ülkesine bir fatih edasıyla dönmekten başka derdi yoktu...

Duruşu, oturması, kalkması, tavırları, davranışları, ciddiyeti ve belagati denli liyakatiyle de etkileyici bir kimlik olan Baudouin, kendisini yakından tanımayanlara bir kilise ileri geleni, bir piskopos izlenimi veriyordu. Bu yanından hep yararlandı ve böylece ilerde Kudüs Patriğini bile avucunun içine almasını bildi. Grousset'e göre o, "Devrine egemen, dahi bir maceraperestti". [2]

Daha işin başında Çukurovalı Ermenilere gönderdiği mektupta da bu yanını, kutsal davayla birlikte öne çıkarırken asıl niyetini gizlemesini bilmişti.

Vaat Edilmiş Topraklarda

Böyle davranan bir tek o değildi ki; herkesin içinden bir hesabı vardı. Aleksios, yitirdiği toprakları ele geçirmeyi, Baudouin kendi krallığını, belki de imparatorluğunu kurmayı tasarlıyordu. Çukurova, Amik ve Harran ovalarını birleştirir, biraz aşağıya sarkarak Kudüs ve çevresini bu yapıya ekleyebilirse, küçük bir krallıktan öte, verimli hilale egemen bir imparatorluk bile kurabilirdi...

Ancak ne var ki bu, Batı'nın birkaç bin yıl arayla gördüğü Truva düşünden başka bir şey değildi...

Aleksios'la Baudouin'in yanı sıra Bagrat'ın da bir hesabı vardı. Bagrat'ın hesabı Baudouin leydi. Baudouin, Bagrat'tan, Bagrat da Baudouin'den yararlanmayı umuyordu. Bagrat, Ermenilerin büyük düşünün peşindeydi. Onun düşü Baudouin'inkinden de büyüktü... O, Türklerin baskısından ve Bizans'ın boyunduruğundan uzak olmasını arzu ettiği devletin Baudouin'in düşlediği sınırları içine alan, ama biraz daha büyük bir bölgeyi, Kudüs'ten Karadeniz'e, oradan da Kafkaslar'a dek uzanan toprak parçasında egemen olmasını istiyordu. Ona göre buralar, sınırları kutsal kitap-

larda çizilmiş, mitolojik öykülerde anlatılan, vaat edilmiş topraklardı...

Ermeniler, ta o zaman bile, her ne denli samimi bir Hıristiyan olarak İsa'nın mezarını kurtarmak amacıyla yola çıktıklarını savlayan Haçlılara inanmış görünseler de, söz konusu bölgede Büyük Ermenistan'ı kurmaktan başka bir şey düşünmüyorlardı.

O koşullarda verdikleri hükme göre bunun yolu Haçlıları kullanmaktan, ordularından yararlanmaktan geçiyordu. Tanrı bile bu amaçla Bagrat'ın önüne Baudouin gibi hırslı ve zeki birini çıkartmış olmalıydı... Onun, büyük Haçlı ordusunun güçlü komutanlarından Baudouin'e refakat etmesi, Ermenilerin büyük düşünün gerçekleşeceğine ilişkin kutsal bir ipucundan başka ne olabilirdi ki?

Bagrat, kardeşi Kogh Vasil'e Baudouin'in yardım etmesini sağlayarak bölgedeki Türkleri etkisiz hale getirmeyi tasarlıyordu. Tarihsel kaynakların tanımına göre Bagrat, eli kanlı olmasının yanı sıra hain ve küstah biriydi. Çıkarı için, düşmanım dediği Türklerle her türlü ilişkiye girebileceği gibi, pek çok iyiliğini gördüğü Bizans imparatoruna ihanet etmekten bir an olsun çekinmezdi.

Nitekim, eline geçen ilk fırsatta Baudouin'e ihanet etti.

Baudouin'in, yolu üzerindeki Ermenilerle ilişkiye geçme ve onların yaşadığı topraklarda kendine egemenlik alanı kurma düşüncesi aslında Bagrat'la tanıştıktan sonra pekişti. Doğrusu bu, içten pazarlıklı Bagrat'ın gizli amacına Baudouin'i alet etme planında ona sunulmuş yemden başka bir şey değildi. Asıl Haçlı ordusunun dışında Çukurova'ya, oradan da Güneydoğu Anadolu'ya geçen Baudouin'in bölgedeki Ermenilerle hep Bagrat aracılığıyla ilişki kurması onun bu politikasının ürünüydü...

Bagrat'ın gerçek niyeti, Haçlıların, Fırat'ın batısını işgali sırasında ortaya çıktı...

Bagrat, Prensliğini Kurmaya Çalışırken

Önce, bir Ermeni önderi olarak Bagrat'ın kardeşi Kogh Vasil'le ilişki kuran Baudouin, böylece komutasındaki Haçlı güçleri için Kahramanmaraş'ın doğusunda bulunan Ermenilerin denetimindeki Keysun (Besni Çakırhöyük yakınlarında) ve Araban kalelerini sıklet merkezi yaptıktan sonra, bölgede birçok kaleyi Türklerden aldı. Bunların arasında Tell-Başir ve Ravendan (Gaziantep yakınlarında) gibi iki önemli kale de vardı. Ravendan'ın alınmasında Fer ve Nicusus adlı iki Ermeni önderinin büyük yararı dokunmasına karşın, Ravendan kalesi komutanlığı Franklarla Ermeniler arasındaki diplomatik rolü dolayısıyla Baudouin'in takdirini kazanan Bagrat'a ödül olarak verildi. Bagrat, doğal olarak kaleyle yetinmedi. Büyük düşünün izini sürmek için, kale komutanlığına vekaleten oğlunu getirerek kendisi Baudouin'in yanında danışmanlık yapmaya devam etti.

Ravendan'dan ayrılırken de kaleye Frank savaşçısı sokmaması yolunda oğluna gizlice buyruk verdi. Amacı, Ravendan yöresinde iktidarını kimseyle paylaşmayacağı bağımsız bir Ermeni devleti kurmaktı. Kimbilir, belki de düşlediği Büyük Ermenistan'ın temelini Ravendan'da atmak istiyordu... Ancak, büyük olmasa da bir devlet, bir siyasal organizasyon kurmayı başaracaktı, ama daha sonra...

Bagrat, kaleden ayrıldıktan sonra bir yandan Baudouin'e hizmet ediyor, bir yandan Türklerle temasını sürdürüyordu. Ne var ki, evdeki hesap pazara uymadı, Bagrat'ın ikiyüzlülüğü çabuk ortaya çıktı. Çoğu olayda olduğu gibi Ermeniler yine birbirine düşmüş, Fer ve Nicusus, Ravendan'daki olayların içyüzünü Baudouin'e anlatmıştı...

Bunun üzerine Baudouin, Bagrat'ı tutukladı ve Ravendan'a bir Frank birliği sokmasını istedi. Bagrat buna şiddetle karşı çıktı. İşkencelere bile dayandı. Ancak Baudouin, askerlerine onu dörde bölerek öldürmeleri buyruğunu verince boyun eğdi. Fer aracılığıyla oğluna bir mektup göndererek kaleyi Franklara teslim etmesini istedi.

Böylece bir Ermeni devleti kurma girişimi daha işin başında başarısızlıkla sonuçlandı.

Canı bağışlanan Bagrat, Haçlı karargâhından kovularak cezalandırıldı.

Ama, yaman bir adamdı Bagrat... Yılmadı, Ravendan'da 17 yıl gibi kısa bir süre için ve Urfa Kontluğu'na bağımlı olsa da kendi prensliğini kurmayı başardı sonunda...

Bagrat, henüz prensliğini kuramadığı günlerde önüne çıkan her fırsatı değerlendiriyordu. Baudouin'in Urfa'ya egemen olma çabaları sırasında Haçlı ordusu da Antakya kuşatmasıyla meşguldü. Ordu, yiyecek, at ve silah sıkıntısı çekiyordu.

Bunu duyan Urfa Kontu Baudouin, aralarında ağabeyi Godefrofnin de bulunduğu komutanlara mutemedi, özel kâtibi ve hizmetkârı Gerardus'la altın ve gümüş paralar, süslü eyer takımlarıyla dünyanın en hızlı ve dayanıklı atlarından bir sürü gönderdi.

Yardım kampanyasına Ermeni Nicusus da katkı koyarak Dük Godefroi'ye ipek ve yün karışımıyla örülmüş, altın ve gümüş işlemeli bir çadır göndermişti. Bunu öğrenen Bagrat, yolda uşağı pusuya düşürerek ele geçirdiği çadırı, dostluğunu elde etmek istediği Haçlı Komutanı Bohemund'a bizzat kendisi götürerek armağan etti. Ancak, olayın ortaya çıkması üzerine, öbür Haçlı komutanlarının baskısıyla Bohemund'dan alınan çadır Godefroi'ye iade edildi.

Paylaşılamayan Halk: Ermeniler

Haçlı ordusu, 14 Eylül 1097'de Konya Ereğlisi'ne geldiğinde maceracılık konusunda Baudouin'den geri kalmaz Norman Tankreed, buyruğundaki birlikle 600 bin kişilik ana ordudan ayrıldı ve Çukurova'ya yöneldi.

Bunu duyan Baudouin, Tankreed'in Ermenilerle temas ederek onlarla işbirliği yapmasını önlemek istedi. Emrindeki yedi yüz şövalye ve iki yüz piyadelik güçle Tarsus ve Adana'da egemenlik kurmaya çalışan Tankreed'i sökmek Baudouin için hiç zor olmadı.

Tarsus ve Adana'da küçük garnizonlar kuran Baudouin, karşılaştığı varsıllık karşısında, düşlerini süsleyen krallığı Çukurova'da kurmayı bile düşünmeye başladı. Elindeki gücü yeterli buluyordu. Ne de olsa Ermenilerle savaşması gerekmiyordu. Ermenilerin canhıraş gösterilerle Haçlıları dostane karşılamaları düşünüldüğünde Baudouin öngörüsünde haklı olabilirdi... Ancak Baudouin, daha sonra başına epey iş açacak Türkleri hesaba katmamanın faturasını çok ağır ödeyecekti... Bunu anlaması için Tarsus'ta sur dışında bıraktığı üç yüz Norman'ın Türkler tarafından bir gecede yok edilmesi gerekecekti.

Baudouin'in asıl hedefi Tankreed'di. Onu Misis'te kıstırdığında, yanında halasının torunu, daha sonra II. Urfa Kontu olacak Baudouin du Bourg (II. Baudouin) vardı. Tankreed, Misis savaşında yenildi, ancak bunun acısını çok değil, dört-beş yıl sonra çıkardı.

Fatımiler, 1102'nin 17 Mayısında Filistin'i Haçlılardan kurtarmak için ani bir saldırı yapmıştı. Çoktan Urfa Kontluğu'nu kuran Baudouin I, o sıra Kudüs Kralı'ydı. Fatımiler karşısında büyük bir yenilgiye uğrayan Baudouin I, canını kurtarmak için arkadaşlarını harcayarak önce Remle kalesine, oradan da maceralı bir yolculukla kaçtığı Yafa'ya sığındı.

Haçlılar arasındaki çekişmelerin yanı sıra, tarihte "ünlü kaypaklık" diye tanımlanabilecek olay işte bu sıra yaşandı. Fatımilere karşı Baudouin I'e yardım için Yafa'ya beş yüz şövalye ve bin piyadeyle giden Tankreed ile Kral'ın kuzeni Baudouin du Bourg, Kral'ın sıkışık durumundan yararlanarak Kudüs Patriği Dagobert'e makam ve itibarının iadesini istediler.

Tankreed için böyle bir davranış normal görünse de Baudouin II'nin tutumu ilk anda anlaşılır gibi değildi. Baudouin II'nin Tankreed'e göbeğinden bağlı olduğu öğrenilince logonun çözümü kolaylaşıyordu...

Bir süre sonra iki Haçlı Komutanının arası düzeldi.

Baudouin, Kilikya'dayken Fırat bölgesi Ermenileri tarafından Urfa'ya davet edilmişti. Bu davetin ucunda Urfa'nın Ermeni Prensi Toros tarafından tebenni edilmesi (oğul sayılması), Urfa Kontluğu ve Kudüs Krallığı vardı. Urfa'ya gelmesi konusunda kendisine Urfa Piskoposu başkanlığında on iki kişilik bir elçi grubunca Toros'un mesajı getirildiğinde, Baudouin'i derinden sarsan acı haber de yeni gelmişti... Eşi ve üvey çocukları Maraş'ta ölmüştü...

Kontluk Urfası'nda

Urfa'nın Ermeni egemeni Toros'un oğulluğuna kabul edildiği tebenni töreni, kelimenin tam anlamıyla Baudouin'e ilaç gibi geldi... Acı haberle sarsıldığı Çukurova'daki günlerinden birkaç ay sonra yapılan tebenni töreni Baudouin için sağaltıcı bir nitelik taşıdığı denli, Fransa'dan kırgın ve dargın ayrıldığı öz babası Boulogne Kontu Eustache II'ye karşı bir anlamda nispet içeriyordu.

Hayat, önüne, düşlerinde gördüğü olanakların hepsini çıkarmıştı. İktidar gücü diye özetlenebilecek bu olanaklar pek çok kimse üzerinde yaptığı etkiyi onda da yaptı ve karakterindeki zayıf nok-

taları günyüzüne çıkardı. Daha sonra Samsat Türklerine birlikte saldıracakları soylu bir Ermeni olan Gerger egemeni Konstantin'in kardeşi Taphnuz'un kızı Arda'yla yaptığı evlilik ve eşine karşı tutumu bu yanına ilginç bir örnek oluşturdu...

Görünürde Baudouin, bu evlilikte de aradığını bulamayacak ve Kudüs kralı olduktan sonra boşanmış olacaktı. Ermeniler ise evlilik yoluyla Franklarla akrabalık ve dostluk kurma konusundaki bu ilk deneyimlerinde yanılmış olmakla kalacaklardı...

Baudouin, Kudüs Kralı olduğunda, yerel bir soylu kız yerine kendisine yakıştırdığı Sicilya Ana Kraliçesi Adelaide ile evlenmeyi yeğleyecekti. Arda'yı hafifmeşreplikle suçlayacak ve dinsel inancında yasak olmasına karşın, daha Arda ölmeden Adelaide ile evlenmekte sakınca görmeyecekti. (3)

Bazı tarihçilere göre Urfa Prensi Toros da Konstantin'in kardeşiydi. Bu üç kardeş Rupen hanedanındandı. Dolayısıyla üçünü de Kilikya Ermeni egemenlerinin akrabası olarak düşünmek gerekiyor. O günkü koşullar göz önüne alınarak Kozan (Çukurova/Kilikya)-Urfa arası uzakmış gibi görünse de, sanıldığından yakındır. Hâlâ yöre halkından bazı kişilerce bilinen Toros-Amanos çizgisindeki doğal geçitler dikkate alındığında, Kozan'ın dağın bu yüzünde, Urfa'nın öbür yüzünde denilecek denli birbirine yakın oldukları görülür. Bu doğal yakınlık dikkate alınarak, iki Ermeni toplumunun birbiriyle haberleşme konusunda çok sıkı diyalog içinde oldukları gözden ırak tutulmamalıdır.

İktidar Paylaşılmaz!

Toros'un (Thoros) kimi tarihçiye göre kent eşrafından, kimine göre senatör konumundaki 12 kişilik İstişare Kurulu'yla başlarında Piskopos olduğu halde, o sıra Çukurova'da bulunan Baudouin'e ha-

ber göndererek Urfa'yı koruması durumunda kent gelirini, vergilerini ve iktidarı paylaşmayı önermesinin üzerinden çok değil, ancak bir-iki ay geçmişti.

Toros, her ne denli "oğlum" dese de, Baudouin'i yakından tanıyıp da kendi egemenliğini yitirme kaygısına kapılınca, yeni bir siyasi manevra yapmaya kalktı, ama bunu beceremedi ve bedelini canıyla ödedi. Çünkü halk Toros'u sevmiyordu. İktidarı ele geçirdikten sonra zamanla yerel bir tiran olup çıkmış, halkın elinde altın, gümüş ne varsa almıştı. Karşı koymak isteyenleri ya bizzat cezalandırmış ya da çevredeki Türk tehdidine karşı savunmasız bırakmıştı. Ermenilerin hep uzağında durmuş, sadece kendi çıkarını düşünmüş, yeri geldiğinde Ermeni halkın düşman bildiği Türklerle işbirliği yapmış, yerine göre Türk aşiretlerin Ermenilere saldırısının altyapısını hazırlayarak halkını savunmasız bırakmıştı. Bölgede Türk yapılanmasının güçlenmesi üzerine de iktidarını kurtarmanın derdine düşmüştü. İşte o sıra Anadolu'da yürüyen Haçlıları Türklere karşı kullanmayı tasarlamıştı. Ancak bunda başarılı olamadı...

Bu konuyu ayrıntılı biçimde yazan Haçlı yazarlarından Albertus Aquensis'e göre Ermeni halk, Baudouin'e daha geldiği ilk gün kurtarıcı diye sarılmıştı. Toros'tan gizli, kardeşi Konstantin ve senato üyelerinin de aralarında bulunduğu kent seçkinleri, düzenledikleri toplantıya Baudouin'i çağırarak Toros'u iktidardan indirmesi ve kent yönetimini eline geçirmesini istediler. Baudouin, ilk başta bu istemi elinin tersiyle itti. Kardeşi, kabinesi ve senato üyeleri gibi üst düzey yetkililerin bile Toros'un kellesini istemesine karşı çıktı.

Ancak, halk Toros'a öyle tepkiliydi ki Baudouin'in girişimi sonuç vermedi. Her şeyini bırakıp canının derdine düşen Toros,

sığındığı kalenin burcundan bir ipe tutunarak kaçmaya çalışırken halkından bazı kişilerin attığı oklarla vurularak düştü ve öldü. O an, üzerinde Baudouin'i tebenni etme töreninde giydiğine benzer bir giysi vardı sadece. Serveti ve sıfatı onu korumaya yetmemişti... Ne var ki, onun böyle ölümü bile Ermenileri tatmin etmedi. İsyancılar, başını keserek bir mızrağa taktı ve gövdesini de bir ipe bağlayarak Urfa sokaklarında sürüye sürüye, aşağılayarak gezdirdiler...

O gün 9 Mart 1098 Salı günüydü ve halk Kırk Azizler Bayramı'nı kutluyordu...

Baudouin, bir gün sonra Urfa Kontu olduğunu ilan etti...

Baudouin İktidara Yürürken

Baudouin'i manevi evlat edinmiş görünen Toros, verilen ödünleri yerine getirmemek için şiddetle direnmişti. Yeri geldiğinde kentin geleceğini Bizans'a sormadan Baudouinle paylaşmayı tasarladığını söyleyen, bir yandan Bizans valisi anlamına gelen "Kuropalates" sıfatını, Urfalı tarihçi Matheos'a göre "Urfa'nın Roma Valisi" konumunu yeri geldiğinde çıkarı için kullanan Toros'tan halk nefret ediyordu. Sonunda bu duygularını onu linç ederek göstermişti...

Halkın bir kısmı da Baudouin'i sevmiyordu. Baudouin'in Urfa'ya geldiği ve Kontluğunu ilan ettiği 10 Mart 1098'e dek geçen otuz dört günlük sürede inanılmaz çalkantılı günler yaşanmıştı. Kuşkusuz, bunlardan en önemlisi Toros'un öldürülmesiydi.

Oysa Baudouin, Ermeniler tarafından coşkun gösterilerle karşılanmıştı. "Urfa'nın Hıristiyan halkı, kısa zamanda başlarına gelecek felaketleri düşünmeden Haçlılara iyi kabul göstermek için

birbiriyle yarış etmişti. Şövalyelerin ayaklarını ve elbiselerinin saçaklarını öpmüşler, onlara değerli armağanlar sunmuşlardı."[4]

Urfa'ya gelişinin üçüncü haftasında iktidarını pekiştirme gereği duyan Baudouin, askeri yeteneğini kanıtlamak amacıyla Gerger egemeni Konstantin'le birlikte Samsat'a büyük bir güçle saldırı düzenlemişti. Askerlerin kentin varoşlarını yağmaya daldığı anda saldıran Türkler yaklaşık bin Haçlı askerini öldürmüş, Baudouin'le Konstantin bozgundan güçlükle kurtularak Urfa'ya dönmüşlerdi. Burada ilginç olan Baudouin'in Samsat seferinin Samsatlı Türklere Bagrat tarafından haber verilmesi, bir de Toros'un, Baudouin'in bu başarısız Samsat Seferi'nden sonra öldürülmesiydi.

Toros, kimi tarihçiye göre bir suikast sonucu, kimine göre ise Baudouin'e coşkun bir sevgiyle bağlı, galeyana gelmiş halk tarafından öldürülmüştü.

Gerek Toros'un trajik ölümü, gerekse Baudouin'in 'tebenni edilme' tarihi farklı olsa da, tek ortak nokta 10 Mart 1098'den itibaren Urfa'nın kaderi ve egemenliğinin kayıtsız koşulsuz Baudouin'e teslim edilmiş olmasıydı. Bu, aynı zamanda Ermenilerin tarihsel süreçteki büyük yanılgılarından birini gösteren tarih olması açısından önemlidir!

Ermeni'nin Ermeni'ye İhaneti

Baudouin, iktidarı ele geçirdikten sonra yavaş yavaş değişti. Yeni Haçlı askerleri geldikçe daha kibirli, halktan kopuk davranmaya başladı. Yeni bir soylu sınıfı oluşturdu... Bu gelişmeler kısa süre sonra Ermenilere Toros dönemini arattı...

Halk arasında Baudouin ve adamlarına karşı büyük bir öfke belirdi. Baudouin'i kentin egemeni yaptıklarına bin pişman olan

Ermeniler, bu gidişle Haçlılar tarafından yok edilmekten korktukları için can derdine düştüler...

Bu korku ve pişmanlık duygusuyla Baudouin'e karşı suikast planlan yapmaya başladılar. Bir yandan da Türklere elçiler göndererek yardım istediler. Gizli toplantılar düzenleyerek Baudouin'i öldürme planları üzerinde çalıştılar. Ancak, aralarındaki Enzhu adlı hain, yeraltında suikast planları yapanların isimlerini tek tek Baudouin'e bildirdi. Onu ayrıca Ermenilerin garnizona bir Türk baskını örgütlediği konusunda da onu uyardı.

Baudouin, bunun üzerine planını yaptı. Urfa kontu olmasının üzerinden henüz on ay kadar bir süre geçmişti. Urfa'da halk "Dominicus Natalis"i, yani Noel coşkusunu yaşamaya hazırlanıyordu. Ancak o Noel'in, bayram ve doğum yerine Urfa Ermenileri için ölüm, yas ve kara bir gün olarak yaşanacağını kimse öngörememişti.

Baudouin, Ermeni hain Enzhu'nun ispiyonu üzerine halkın Noel mahmurluğunu yaşadığı 26 Aralık 1098'de, kendisine sadık Fransız birliğine yaptırdığı ani baskınlarla suikastçıları tutuklattı. Bir anda kentin altı üstüne geldi. Bunun üzerine bazı hatırlı Urfalı Hıristiyanların araya girmesi etkili oldu ve Baudouin, tutuklu Ermenileri bağışlamak için kurtulmalık almaya razı olduğunu bildirdi. Yakalananlardan, kurtulmalık ödemeyi kabul etmeyen ikisinin gözlerine mil çektirdi. Elebaşıların yanı sıra suikasttan haberdar olanlardan kiminin elini, kiminin ayağını, burnunu kestirerek Urfa'dan kovdu. Kurtulmalık olarak aldığı kiminden 20, kiminden 30, kimindense 60 bin Bizans altınıyla, gümüş kaplar ve ziynet eşyalarını hazinesine koydu. At ve katırları da ordu envanterine kaydettirdi. Kent ileri gelenlerinden aldığı bu mal ve servetin bir kısmını daha sonra, başta Enzhu olmak üzere yakın adamlarıyla askerleri arasında dağıttı.

Bazı Urfalı Ermeniler, bu tutuklama ve işkencelerden kurtulmayı başarmış, tehlikeyi sezerek kaçıp canını kurtarmıştı. Bunlardan biri de Arda'nın babası, yani Baudouin'in kayınpederi Taphnuz'du... (5)

Yukarda anlatıldığı gibi Toros'un başına gelenler ile ünlü Kogh Vasil'in ölümü üzerine oğulluğu Dığa Vasil'in yaşadıkları buna çarpıcı bir örnektir.

Ermeniler, işte bu ihanet gelenekleri nedeniyle çok arzu ettikleri gücü oluşturamadıkları için Urfa ve çevresinde kurtarıcı gibi karşıladıkları Haçlılara ellerindekini de kaptırdılar.

Haçlı komutanların hemen hepsinden zulüm gördüler. Şanslarına, Haçlı komutanların hemen hepsi de sadist çıktı. Örneğin, Joscelin'in kış aylarında yaşlı zayıf ve aciz insanları soyarak soğukta donarak ölmelerini izlemesi, Haçlıların acımasızlığını anlatması açısından önemlidir.

Haçlılar, yaptıkları işkenceler, zulümler yetmezmiş gibi ülkelerini kendilerine altın tepsi içinde sunan Ermenileri bir de Urfa'dan tehcir ettiler.

Ermeni-Haçlı Çatışması

Büyük bir coşku ve umutla başlayan Ermeni-Haçlı dostluğu, bu gelişmeler sonucunda kısa sürede düş kırıklığına yol açtı... Ermenilerle Haçlılar sonunda karşı karşıya geldiler. Bu ayrışma, Urfa Haçlı Kontluğu'nun yanı sıra Haçlıların bölgedeki egemenliklerini sarstı ve gitgide onların da sonunu hazırladı. 1120'lerden sonra iyice su yüzüne çıkan Ermenilerle Haçlılar arasındaki çekişme, Türk unsurunun da etkisiyle sürekli değişen dengeler, hiç hesapta olmayan güç birlikleri ve ihanetlerin etkisiyle, siyasi yapılanma

konusunda gelecekte neler olacağının öngörülemediği, ancak her şey olup bittikten sonra 'olan budur işte' denilebilecek türden tipik bir Ortadoğu politikası çizgisinde gelişmeye başladı sosyopolitik olaylar...

Ermeni-Haçlı çekişmelerinde en dikkat çekici direnci Kilikya Ermeni Kralı I. Leon gösterdi. 1135'te Urfa Haçlı Kontluğu'na bağlıyken Maraş ve çevresini işgal eden I. Leon, birleşik Antakya-Maraş Haçlı güçlerini püskürtmüştü ki Antakya Kralı Raimond de Poitiers ile II. Baudouin tarafından hileyle yakalanarak Antakya'da hapsedildi.

Leon, akrabası II. Joscelin aracılığıyla Adana ve Misis bölgesini Antakya'daki Haçlılara verme sözüyle kurtuldu, ama daha sonra bu sözünü tutmadı. Ancak, I. Leon'un iktidarı yine de uzun ömürlü olmadı.

Bölgedeki gelişmelerden uzun süredir rahatsız olan Bizans İmparatoru Ioannes II. Komnenos, öncelikle Haçlıları hizaya getirmek ve bölgeyi düzene sokmak için Suriye seferine (1136) çıktı. Antalya'ya dek deniz yoluyla gelen İmparator, Çukurova'ya yürüyerek Anavarza'da Ermenilere saldırdı. I. Leon, ilk başlarda Toroslara çekilerek bu saldırıdan kurtulduysa da daha sonra Haçlılarla anlaşan Bizans güçleri karşısında tutunamadı. İki oğlu ile birlikte esir edilerek İstanbul'a gönderildi. Oğullarından öbür üçü Mleh, Stepan ve Kör Konstantin Urfa'ya, halazadeleri II. Joscelin'in yanına sığındılar.

Her ne denli muzaffer görünse de, İmparator Komnenos'a bu Suriye seferleri hiç iyi gelmedi. Birinci seferde istediğini elde edemeyen İmparator, 1142 ilkbaharında çıktığı ikinci seferin ilk günlerinde dört oğlundan ikisini (Aleksios ile Andronikos), yakalandıkları bir hastalık sonucu yitirdi. Bir yıl sonra da kendisi Amanos-

larda yaban domuzu avı yaparken kazara aldığı zehirli bir ok yarasından kurtarılamayarak öldü.

Yine bir buçuk yıl sonra, (24 Aralık 1144) Urfa, Türk Komutan Imadeddin Zengi tarafından fethedildi ve böylece Urfa Haçlı Kontluğu yıkıldığı gibi, Haçlı seferleri için de bu, sonun başlangıcı oldu (1146).

Batı'nın Anadolu'ya Dört Büyük Saldırısı

Haçlı seferleri, Batı-Doğu çatışmasında kuşkusuz önemli kilometre taşlarından biri... Ancak, Haçlı seferlerinden önce ve sonra önemli olayların yaşandığı Anadolu, birçok kez benzer saldırılara uğradı. Haçlı seferleri Ermenilerin işgalciler karşısındaki karakteristik tutumları açısından ilginç bir örnek. Bu yönüyle gerek dünya tarihi, gerekse Anadolu'nun uğradığı büyük emperyalist saldırılar arasında büyük bir öneme sahip...

Anadolu son üç bin yılda, yaklaşık bin yıl arayla Batı'nın dört büyük saldırısına uğradı. Bu açıdan yaklaşılınca Haçlı seferlerinden yaklaşık bin dört yüz yıl önce yaşanan benzer bir olayın, İskender olayının hiç de doğru değerlendirilmediği görülür. Batı'nın ikinci büyük saldırısı olarak değerlendirilmesi gereken İskender olayı, genç bir Helen komutanı tek başına sefere çıkmış gibi sunularak olayın niteliği üzerindeki yorumların farklı bir noktaya yönlendirilmek istenmesi, belli bir amaca yönelik tarih manüpilasyonudur...

Bilindiği gibi Batı'nın Anadolu'ya ilk büyük saldırısı Truva üzerinden yapılmıştı. İskender'den yaklaşık bin-bin dört yüz yıl önce yaşanan Truva saldırısı, günümüzde bile özünden saptırılarak gerçeklikle bağdaşmayan bir temayla yeni kuşakların bilinci çelinmek isteniyor.

Bu bağlamda değerlendirildiğinde Haçlı seferlerinin Anadolu'ya yapılan üçüncü büyük saldırı olduğu görülür.

Bundan yaklaşık sekiz yüz yıl sonra ise I. Dünya Savaşı kapsamında Anadolu'ya dördüncü büyük saldırı gerçekleştirilmiştir. Bu emperyalist saldırı da dünya kamuoyuna farklı bir ambalajla sunulmak istenmiş, ancak oyun bozulmuştur.

Ermenilerin İskender'le İşleri

"Küçük, yuvarlak kalkanından ve miğferinin iki yanındaki büyük beyaz kuş tüylerinden kolayca tanınan İskender'e her yandan saldırıyorlardı. Üzerindeki koruyucu yelek bir bağlantı yerinden kargıyla delinmesine karşın, onu korumuş, yaralanmasını önlemişti. Bunun üzerine, Perslerin iki komutanı, Rhoisakes ile Spithridates bir anda ve birlikte tekrar ona saldırdılar. İskender, birinin hamlesini boşa çıkartarak üzerinde dayanıklı koruma yeleği olan Rhoisakes'e öyle bir vurdu ki, mızrağı kırıldı... Neyse ki hançeri vardı. Onlar böyle kapışmışlarken, Spithridates yan taraftan saldırarak atının üzerinde kalktı ve savaş baltasıyla İskender'in miğferine bütün gücüyle vurdu. Darbenin etkisiyle miğferin tepesi tüylerden biriyle birlikte koptu; miğfer oldukça sağlam olmalıydı ki, baltanın ağzı ancak İskender'in saçlarına dokunabildi. Genç İskender miğferi sayesinde kurtuldu. Ancak, bunu anlayan Spithridates, İskender'in şaşkınlığından yararlanarak tam ikinci vuruşunu yapacaktı ki, Kara Klitos diye bilinen Klitos (İskender'in dadısının oğlu), mızrağını adamın vücuduna saplayarak onu saf dışı bıraktı. Bu sıra İskender de kılıcıyla Rhoisakes'in işini bitirdi."

Eski tarihçilerden Plutarkhos, İskender'in Perslerle Granikos çarpışmasını böyle anlatır. (6)

Kısacık, ama büyük işler yapmayı başardığı ömrü Darius'un

peşinde geçen İskender, onunla ilk savaşında başına aldığı bu balta darbesiyle ölseydi acaba ne olurdu? Helen ordusu ve komutanları kös geri mi dönerdi Makedonya'ya? Bu durumda, insanlık tarihi nasıl yazılırdı?

Batılıların etkisiyle oluşturulan ve genel kabul gören teze göre Helen seferi, karizmatik İskender kimliğinin gölgesinde kalır. Bu büyük tarihsel olayda bir tek İskender ön plana çıkartılarak tek başına bir yere oturtulur. Ondan başka ne ordusu, ne komutanları ne de Selefkoslar vardır. Bu, onun ölmesi durumunda geriye pek bir şey kalmazdı, demekten başka ne anlama gelir?

Bir de İskender'in kolonici olmadığı söylenir. Gittiği her yere adını vermesi ya da adıyla kentler kurmasının anlamı konusunda gerçekçi yaklaşımlarla analiz yapılmaz, nedense... Çok çok kültür ihracı olarak değerlendirilir, onun isim babalığı... Ardıllarının, komutanlarının ondan sonra bölgede yüzlerce yıl egemenlik kurmaları da kolonyel amaç gütmekle ilişkilendirilmez ve İskender'den de ayrı tutulur...

Sahi, ne işi vardı İskender'in Anadolu'da?

Anasına göre o ilahi buyruğu yerine getirmeye adanmıştı. O güçlü balta darbesinden kurtulması da bunun kanıtıydı. Çünkü o, tanrıların soyundan gelen kutsal biriydi... Anası Olympias, (Filip'i aldattığını belirtmese de) boşuna mı onun Yunan-Mısır Tanrısı Zeus-Ammon'un oğlu olduğunu söylüyordu... Amacı sadece İsa'nın doğumuna örnek bir mit yaratmak mıydı?

Gerçekten de kimdi bu İskender?

Haçlı seferlerinden yaklaşık bin dört yüz-bin beş yüz yıl önce Anadolu'yu hallaç pamuğu gibi atan bu genç adam kimdi ve ne yapmıştı?

Onun biyografisini yazan Arthur Weigall'in tanımladığı gibi biri miydi sadece?

"Kimileri onu, insanlığın iyiliğine olduğuna inandığı şeyler uğruna utkudan utkuya koşan ülkü adamı olarak görmüştür. Kimileri de davranışlarındaki nedenin katıksız bencillik olduğunu, kişisel başarı, güç uğruna ateşli tutkusunun yolunu aydınlattığını düşünmüştür. Kimileri, oynamış olduğu büyük oyunda, sürdüğü her taşı ona muazzam bir zekânın dikte ettiği görüşündedir. Kimileriyse yanılmış olduğunu düşünmeden, kendine çok güvenerek, parlayan yıldızını güle oynaya izlediğini varsaymıştır." (7)

Temel Neden Batı-Doğu Çatışması mıydı?

İskender'in kimliği, karakteri bir yana, ne işi vardı Anadolu'da? Önce bu soruya bir yanıt bulunmalı... Tarihte oynadığı büyük rol bireysel girişimci yanının mı ürünüydü? Hiç, öncüllerinden etkilenmemiş, ardıllarını etkilememiş miydi?

Doğu'yla çatışmalarında hep saldırgan ve haksız olduklarının bilincindeki bazı Batılıların yorumuyla kesinlikle emperyalist olmayan, koloni peşinde koşmayan, misyonu sadece Batı-Doğu uygarlığını kaynaştırmak olan korkusuz bir dahi miydi o sadece?

Bu nasıl olabilirdi?

İnsanlık tarihi boyunca yapılan her askeri sefer, işgal, vurgun ve talan, sömürü ve kolonizasyon amacı taşırken İskender'inki neden taşımasındı? Oysa bilinen bir başka gerçek Batı'daki sermaye birikiminin emperyalist sömürü esasına dayandığıydı... Bugünkü sermaye birikiminin temeli bile Batı'nın kendi batısından doğusuna, güneyine yaptığı saldırı ve işgallerle elde edilmişti. Saldırganlığı bir davranış, bir karakter özelliği olarak benimsemelerinde özellikle Doğu'ya saldırılarının payı büyüktü. Tarihe bakılacak olursa hep barbarların saldırdığı görülür. Uygarlık barbar saldırılarını mıknatıs gibi üzerine çeker...

Bu bağlamda Helenlerin Doğu seferi nasıl değerlendirilmelidir acaba? Genç İskender, gerçekten bir serüvensever midir, yoksa sadece psikolojik dürtüleriyle hareket eden biri midir? Babası Filip'le sorunları olduğu bilinir... Bu nedenle Ödip kompleksinin etkisiyle klasik baba-oğul sorunsalını aşmak, üstünlüğünü kanıtlamak amacıyla mı çıkmıştır büyük seferine? Aynı şey öğretmeni Aristo'ya karşı duygularından da kaynaklanmış olabilir mi? Öğretmenini aşmayı, ondan da iyi olduğunu kanıtlamayı mı istemişti acaba?

Yoksa, Batı'nın Truva'ya karşı tam dört yüz yıl süren emperyalist saldırı geleneğini iyi özümsemiş, iyi yetiştirilmiş bir önder, bir komutan, o saldırgan felsefenin önemli bir figüranından başka bir şey değil miydi? Bu bağlamda, aynı soruyu İskender'in ordusunda görev alan Ermeniler için de sormak gerekmez mi?

Ermenilerin İskender'in de figüranı olduğunu öğrenince, ister istemez bu soru gelmez mi insanın aklına?

Ermeniler, neden her emperyal gücün buyruğuna girmişlerdir acaba?

Ermenilerin Ne İşleri Vardı İskender'in Yanında?

İskender'in Anadolu'nun fethinden sonra, önce Mısır'a gitmesi neyle açıklanabilir? Neden, önce Babil ya da Uzakdoğu'ya değil de Mısır'aydı ilk sefer? Öncelikle neden Hermetiklerin, İsis'in, Osiris'in yurdunu yeğlemişti İskender? Menfis tapınağındaki bilgeyle konuştuktan sonra rahatlamış ve ondan sonra mı gitmişti Doğu'ya?

Aradığı neydi? İlahi hakikat (gerçeklik) değil miydi? Henüz İsa'nın, Muhammed'in olmadığı bir dünyada Musa gibi büyük sırra sahip olmak mı istiyordu? Soyut tanrı, tek tanrı ve vahiy kavramlarını mı sezmişti yoksa?

İskender'in bir devrimci, komutan ve büyük lider kimliğiyle Batı ile Doğu kültürünü birleştirerek sentezlenmesini sağladığı söylenir. Bir anlamda bugünün moda deyimiyle dünyada küreselleşmenin mucidi denmek istenir. Ona bu misyon yakıştırılır. O yüce ülküsünün peşinden gitmiş, gittiği yerlere Helen kültürünü taşımış, kentler kurmuş, uygarlık götürmüştür sadece. Sömürüyle, emperyalizmle, kolonizasyonla hiç ilgilenmemiştir...

Nedense ardılları da uygarlık götürme gerekçesiyle gitmiştir Hindistan'a, Amerika'ya, Afrika'ya, Asya'ya (Afganistan'a), Ortadoğu'ya (Irak'a)... Hep haklı bir gerekçeleri olmuştur. Öncülleri bir kadın kaçırma olayını (Helena-Paris aşkı) gerekçe yapmışlardır kendilerine. Ardılları kutsal toprakları kurtarmaya çalıştıklarını söylemişlerdir. Şimdilerde demokrasi, terörle mücadele ve insan hakları götürdüklerini söylemektedirler...

Geçtikleri yerde neden ot bitmemektedir acaba?

Haydi, kabul edelim, İskender sadece uygarlık götürmüştür. İyi de İskender'in kendisinden binlerce yıl öncesinde bilimsel, düşünsel ve maddesel açıdan her türlü varsıllığın Doğu'da olduğunu bilmediği, bundan habersiz olduğu nasıl düşünülebilir? Eski Yunanca'da Anadolu'ya (Anatolien) "güneşin doğduğu yer" denirmiş... Bu durumda, ismin etimolojisinde güneşin, alegorik açıdan çağrıştırdığı ışık ve uygarlık kavramlarının dışında, düz anlamıyla mı algılanması gerekir? Pisagor'un teoremini Doğu'dan edindiği bilgilerle geliştirdiği gibi, daha nice konuda Doğu uygarlığının gerçekleştirdiği buluşlarla Batı'nın çok, ama çok ilerisinde olduğu nasıl göz ardı edilir?

Çin'i, Hindistan'ı ve Uzakdoğu'daki deltaları bırakınız bir yana, Akdeniz coğrafyasında bir Mısır, bir Babil ve bir Anadolu'daki Hitit uygarlığı, Batılıların gözünü kamaştırmaya yetmez mi?

Doğu, böylesine büyük uygarlıklar yaratırken Batılıların henüz barbarlık konağından çıkamamış oldukları unutulmamalı!

Çok iyi eğitim aldığı bilinen İskender'in sefere çıktığında ilk durağının Truva ve başucu kitabının da Homeros'un *İlyada'sı* olması acaba neyle açıklanır? Makedonyalı İskender, bu ne rastlantıdır ki, yaklaşık bin beş yüz yıl sonra Akhilleus'un izini sürmüştür. Akhilleus'un bireysel güce dayalı dövüş tekniğini çok iyi kavramış, bununla da yetinmeyerek ordusuna savaş taktiği olarak geliştirmiş bir dahi kimliğiyle karşısına çıktığı da Darius değildir; bir anlamda Hektor'dur. İskender'in Hektor'u, yani rakibidir sadece... Son çözümlemede Darius'un da bir işgalci olduğu unutulmamalı, Darius, yurdunu savunan Hektor'la karıştırılmamalıdır...

Yine, bu ne rastlantıdır ki, Ermeniler daha tarih sahnesine çıkmaya başladıkları o dönemde bile hemen bir işgalcinin, bir muzaffer komutanın buyruğuna girerek, birlikte yaşadığı insanlara karşı kılıç çekmişlerdir? Ne yazık ki tarih, Ermenilerin İskender'in ordusunda da askerlik yaptıklarını yazmaktadır...

Sahi, ne işi vardı Ermenilerin İskender'in ordusunda?

Ermeniler, Truva'nın Hangi Tarafındaydı?

Tarih, ünlü Truva Savaşı'nın güzel Helena yüzünden çıktığını yazar. Doğrusu, ben buna hiçbir zaman inanamadım...

Çünkü, o çağda kadının pabucu çoktan dama atılmıştı; erkek egemen bir toplumda cinsel obje olarak bile toplumdaki yeri tartışmalıydı. Aile yaşamında tek başına bırakılan ve kölelerle birlikte ev işleri yapan kadının tek görevi, eşine olan bağlılığıydı. Eş ise yaşamını dilediğince ve evden uzakta, başka kadınlarla hatta erkek erkeğe ilişki kurarak geçirmekte özgürdü. Nikâhsız yaşamanın, pek çok metres tutmanın, çokeşliliğin kesinlikle sorun olmadığı,

fahişeliğin arttığı bu dönemde eşcinsellik neredeyse kutsanmıştı. Eşcinsel ilişki, Atina kent yaşamında özellikle aristokratlar ve entelektüeller arasında yaygın bir kurum durumuna gelmişti.

Kibar fahişeleri ve cariyeleriyle gününü gün eden Atinalı bir erkek için kadın, evi çekip çevirmek ve kendisine nesebi sahih çocuklar vermekten öte bir anlam taşımıyordu. Erkeklerin çıkarına böylesine önemsiz bir rol biçilen kadına bu yaşam biçimini yazgı olarak kabullenmesi gerektiği söyleniyor, telkin ediliyor, emrediliyordu...

İonialı bir kibar fahişe uğruna karısını boşadığı için oğluyla tartışan Perikles, oğlu sağda solda babasının özel yaşamı hakkında edepsizce konuşmaya başlayınca halka verdiği söylevde erkeklerin kadınlara karşı davranışını kölelere karşı davranışlarına benzetir. Atina uğruna canlarını vermiş olan erkeklerin dul karılarına ne alkış, ne de eleştiri uyandıracak bir biçimde kendilerini ortadan silerek aşağılık doğalarından elden geldiğince yararlanmalarını öğütler.

Kadının bu dereke değersiz olduğu bir toplumun kadın uğruna dünya savaşı çıkarması, öyle kolay kabul edilecek türden bir tez olarak görünmüyor...

Demek istediğim, Truva Savaşı'nda Helena'nın bir provokasyon aracı olmaktan öte bir anlam taşımadığı. Doğrusu, Truva'ya saldırıda, tanrıların Prometheus'a duyduğu öfke ve kin duygusu bile, Helena gerekçesinden daha gerçekçi geliyor bana...

Nedeni basit... Bir kez, İda Dağı'ndan ateşi çalan Prometheus'un bu suçu nedeniyle Zeus tarafından cezalandırılarak Kafkaslar'da bir dağın doruğunda zincire vurularak karaciğerinin bir kartal tarafından yenilmeye mahkûm edildiğini anlatan öykü, Helena gerekçesinden inandırıcı...

Bilirsiniz, öykü bu ya, gündüzleri kartalın yediği Promethe-us'un ciğeri her gece yeniden sağalıyordu. Ne var ki, kartal her sabah tekrar geliyordu. Her sabah geliyor ve yine, sadece ciğerden oluşan mönünün başına geçiyordu. Prometheus'u bu işkenceden ancak bir insan, bir ölümlü olan Herakles kurtaracaktı... Ama ne zaman? Prometheus'un deyimiyle Zeus tahtından indikten sonra...

Zeus tahtından indi mi?

Peki, tam olarak neydi Prometheus'un suçu?

Tek suçu, tanrılara ait olan bir şeyi, ateşi, insanların kullanımına vermekti... Ateş güç demekti... Ateşi insanların eline vermek, tanrıların gücünü insanlara vermekle eşdeğerdi...

Bunun üzerine Zeus, onu almış bir başka ateş (petrol) diyarına, sürmüştü. Petrolün ateş, ateşin para, paranın güçten başka anlamı yoktu... Bugün de yok... Bütün savaşların temel nedeni enerji değil miydi? Şimdi, sonsuz bir enerji kaynağı bulunsa savaşlardan eser mi kalır?

Prometheus bir Titan'dı, yani bir dev... Yunanca "öç" anlamına gelen titis kökünden türetilmiş bir nitem... Mitolojinin bu tasarımında bir insan, öç alma öğesinden başka bir şey değil.

Prometheus'un elindeki ateş ise Kafkaslar'daydı. Yani, dünyanın belli başlı petrol bölgelerinden birinde...

O ateşi/petrolü alabilmek, oraya gidebilmek için Çanakkale Boğazı'ndan geçmek gerekiyordu. Boğaz ise Truvalıların elindeydi. Onların izni olmadan, onlara vergi vermeden kimse buradan geçemiyordu.

Bunun yanı sıra Truva, Çanakkale Boğazı ve çevresinde, bölge ötesi bir öneme sahipti; Karadeniz'le Ege ve Akdeniz arasındaki ticaretin kilit noktasındaydı. Ateşi, parayı, gücü elde etmek için Truva'nın devre dışı bırakılması, ele geçirilmesi, yok edilmesi gerekiyordu.

Hep düşünmüşümdür, kendilerini tanrısal nitelikte gören Batılı barbarların Doğu'ya saldırıları acaba Prometheus'tan, yani insanlardan öç almak için miydi, diye... Kendilerini Zeus'un tahtına oturtan barbar Akhaların/Batı'nın karşısında Truva uygar bir toplumdu Doğu... Ateşi bulan toplum uygar toplumdur... Prometheus'un ateşi çaldığı suçlaması ise bir uydurma, bir yalan, bir iftira...

Akhaların Truva'ya saldırması, barbarlığın uygarlığa saldırmasından başka bir şey değil...

Bu nedenle "elindeki altın topla kadın peşinde koşan yakışıklı Paris'in, Menelaos'un güzel karısı Helen'i kaçırdığı için Akhaların Truva'ya saldırması" bana hiçbir zaman inandırıcı gelmedi...

Daha köklü bir gerekçesi olmalıydı bu savaşın... Bu gerekçe, temelde dünyanın en önemli deniz ve kara ticaret yolunu ele geçirerek büyük bir uygarlık yaratmış Anadolu'nun varsıllıklarını talan etmek olabilirdi, pekâlâ...

Hektor'un İntikamını Almak

"Hektor'un intikamını aldım..."

Bu sözler Atatürk'e ait. Kimine göre, Büyük Taarruz'un ardından İzmir'e giren Büyük Komutan, Belkahve'de yorgunluk kahvesi içerken böyle mırıldanmış... Kimi kaynaklara göre bu sözleri Çanakkale'den sonra, kimine göre Sakarya Savaşı'ndan sonra söylemiş. Bazılarına göre ise bunların hiçbiri doğru değil ve sadece bir yakıştırma...

Doğrusu, yakıştırma bile olsa güzel bir yakıştırma... Türkler pek farkında olmasalar da, Katolik Avrupa'da Ortaçağ'ın sonuna dek Türklerin Truvalıların soyundan geldiği inancı bile bu savı doğrulamaya, Atatürk'e yakışacak bu sözü söyletmeye yeterli...

Dayanağı tarihsel veriler olan söz konusu inanca göre Truva

(bütünüyle Anadolu), Akhaların saldırısıyla üzerinde ot bitmez duruma getirildikten sonra, hayatta kalanlar Turkus adlı generalin öncülüğünde Asya içlerine dek çekilirler. (Bir kısmı da İtalya'ya gider.) Türklerin tarih sahnesinde görülmesiyle ilgili bilinen tarihten yaklaşık bin-bin beş yüz yıl öncesine rastlar bu durum...

Dolayısıyla, Mustafa Kemal'in Anadolu için "Yedi bin yıllık Türk yurdu" demesi de dayanaksız değil...

"Hitit dilindeki 'anna' sözcüğü, Anadolu'nun en eski halkı kabul edilen Luvilerin dilinde 'anni' olarak geçiyor. Türkçe'deki 'ana, anne' anlamına geliyor. Bu benzerliğin nedeni, Anadolu Luvi dili ile Maveraünnehir çevresinde Sogdiana'da yaşayan ve sonradan Türkleşen Sogd halkının konuştuğu dilin yakın akraba diller olmasından kaynaklanıyor.

"Ceyhun nehir boylarında yaşayan Sogd halkı, Türkleşmiş ve dillerinden birçok sözcük de Türkçe'ye girmiştir. -Semerkant civarı- ya da bura halkı, daha önce Orta Asya'da yüksek bir uygarlık kuran, oradaki iç denizin kurumasıyla Anadolu'ya ve Mezopotamya'ya yayılan Sümer ve Hitit uygarlıklarını yaratan kavimlerdendi. Bu görüşü kanıtlayan belgeler hızla artmaktadır. Zaten Sümer dilinin Ural-Altay dil grubuna girdiğini birçok yazar kabul etmektedir. Bu bölgedeki Semerkant kentinin İlkçağ'daki adı ise Marakanda'ydı. Bilge Umar, *Türkiye'de Tarihsel Adlar* kitabında, bunun Ma+ura+kanda öğelerinden oluştuğunu ve Luvi dilinde Yüce Ma'nın kandaşı anlamında olduğunu göstermiştir. Kanda=Sanda Luvi dilinde Ana Tanrıça'nın kutsal erkeği, kocası, aynı zamanda "kutsal" anlamına gelir. Luvilerin en önemli Tanrılarının adı Tarkhun'dur (Türkhün). Harezm bölgesinde sık rastlanan Türkân veya Terken adı buradan geliyor.'"[81]

Çanakkale Savaşı Bir Truva Savaşıydı

Batı-Doğu çatışmasında en büyük savaşlar hep Çanakkale'de yaşanmıştır. Fatih Sultan Mehmet karşısında Bizans'ı yalnız bırakan Batı, ilk büyük saldırısından (Truva) yaklaşık 3 bin 600 yıl sonra bütün gücüyle yine Çanakkale üzerinden Anadolu'ya, yani Doğu'ya gerçek anlamda büyük bir saldırı düzenledi. Bu savaşla adı göndere çekilen Mustafa Kemal'in karşısına çıkan gemilerden birinin adı, ne rastlantıdır ki ünlü Akhalı komutan Agamemnon'un adını taşıyordu.

Dolayısıyla, "Hektor'un intikamını aldım," sözlerini Mustafa Kemal'e yakıştırmak için bu anekdot bile yeterlidir. Atatürk'ün bu sözleri söyleyip söylemediğini Sabahattin Eyüboğlu gibi namuslu bir sanatçının tanıklığı kolayca kanıtlar:

"Büyük Ata'nın Sakarya Savaşı'nın zaferle sonuçlanması üzerine, arkasında bulunan albaya, 'Ben burada Yunanlıları yenmekle Truvalı Hektor'un öcünü aldım,' dediğini söz konusu albayın kendisinden dinlediğini" söyler.[9]

Bu sözleri Atatürk'e yakıştıramayanlar, onun dehasını ya görmezden gelmekte ya da kasıtlı biçimde çarpıtmaya çalışmaktadırlar.

Kim ne derse desin, Mustafa Kemal, Truva'nın ve Truva'da olan bitenin çok iyi farkındaydı. "Hektor'un intikamını aldım," sözlerini de bilinçle söylemişti. Onun için Truva'nın sembolik anlamı Batı'nın Anadolu üzerindeki hevesinin oryantalist bakış açısından beslendiğinden başka bir şey değildi.

Truva Savaşı, Batı'yla Doğu arasındaki ilk büyük savaştı...

Truva Savaşı'na Anadolu'nun her yerinden, İç Anadolu'dan (Hititlerden), Çukurova'dan (Kilikya) hemen her toplum Truva'ya

destek olmak ve Yunan ordusuyla savaşmak amacıyla asker göndermişti.

Çanakkale Savaşı'nda da Anadolu'nun her yerinden insanlar yurt savunması için cepheye gitti. Çanakkale Savaşı da bir Truva savaşıydı çünkü; dördüncü Truva Savaşı...

Ermeniler Truva'yı Yıkmak İçin mi Geldi Anadolu'ya?

Anadolu halkları, yurdun her yerinden Truva'yı savunmaya giderken Ermeniler neredeydi ya da ne yapıyordu dersiniz? Bazı kaynaklara göre Ermeniler Batı'dan gelmişti ve Truva'ya saldıranların safındaydı; Akhilleus'un ardında, Hektor'un karşısında...

Günümüzde tehcirle gelişen olaylarla gündemden düşmeyen Ermenilerin kökeni konusundaki tartışmalar, işte bu gerçeğe ışık tutuyor biraz da...

Kâmuran Gürün, *Ermeni Dosyası* adlı kitabında Hint-Avrupalı bir ulus olarak tanımladığı Ermenilerin Balkanlar'dan geldiklerini yazarken Ermenilerin Truva'da hangi safta yer aldığını anlatıyor bir güzel...

Ermenilerin Batılı, Hint-Avrupa kökenli bir ulus oldukları kanıtlanmaya çalışılırken Balkanlar'dan gelişleri bazı kaynaklarda M.Ö. 1100'lere, 1200'lere tarihleniyor. Bu, Truva'nın çöküş yıllarına denk düşmekte. Bu durum Ermenilerin Akhalarla, Yunanlılarla birlikte Hitit'e, yani Truva'ya (Truva demek Hitit demektir) saldırdıkları anlamına geliyor, doğal olarak...

Batı-Doğu çatışmalarında hep Batı'dan yana tavır koymaları, kendilerini Batı'nın bir parçası saymaları bu yorumla birlikte ele alındığında gerçekten düşündürücü bir niteliğe bürünüyor... Bu

durumda, Ermeniler pekâlâ bir geç Truva saldırısının aktörü olarak ve emperyalist amaçlarla gelmiş görünüyorlar Anadolu'ya. Belki de bu nedenle hep emperyalistlerin yanında yer aldılar, kimbilir...

"M.Ö. 1200lere doğru Trakya kabilelerinden bir kısmı tarihi Frigyalılar ismi altında Asya'ya geçtiler ve Hitit İmparatorluğu'nu dağıttılar. Frigyalılar, Anadolu yaylasına yerleştiler ve egemenliklerini güneydoğuda Kilikya kapılarına, kuzeydoğuda Hattuşaş'a, onun da kuzeyindeki Höyük'e (Hititlerin Başkenti Boğazköy) dek uzattılar. Asur kaynaklarının Muşki diye andıkları, bu Frigyalılar olmalıdır. M.Ö. 677'de Asur Kralı Assarhadon onların (Kimerler) Teuchpa yahut Tiouchpa komutasındaki bir grubunu püskürttü. Bu grup Küçük Asya'ya yöneldi ve M.Ö. 676-675 yıllarında Frigyalıları büyük bir bozguna uğratarak etnik mevcudiyetlerine değilse bile egemenliklerine son verdi.

"Kimerler, bu galibiyetten sonra fazla devam edemediler. Ancak eski Frigya İmparatorluğu da yeniden kurulamadı. Onun yerini Küçük Asya'da kısmen Lidyalılar aldı. Buna karşılık Frigyalıların bazı kabileleri daha doğuda kendilerine yeni bir vatan aramak zorunda kaldılar ve Ermenilerin kökü herhalde bu şekilde ortaya çıktı."[(10)] Ermeniler hiç de böyle anlatmıyor, ama... Göreceğiz...

'Batı Doğu'yu Yendi'

Ünlü ozan Homeros, Truva Savaşı'nı anlattığı *İlyada Destanında* Akhaların kahramanı Akhilleus (Aşil) ile Truvalı kahraman Hektor'un dövüşünü anlatırken "Batı, Doğuyu yendi" ifadesini kullanır. Bu boşuna değil...

Konu, bu bağlamda değerlendirildiğinde Truva'nın düştüğü varsayılan tarihin M.O. 1200'ler olması gerekir... "Truva kurulduğunda ilk Helen boyu Akhalar henüz Ege'de yoktu. Kuzeydeydiler ve gelmelerine daha bin yıl vardı." (11)

İngiliz mimar ve arkeolog Seton Lloyd'a göre Truva'nın düşmesi öyle bir günde (M.O. 13. yüzyılın son yılında) olmadı. Tam dört yüz yıl sürdü Truva'ya saldırılar... Yani Truva uygarlığı, M.O. 1700 ile 1300 yılları arası Batı'nın sürekli saldırısı sonucu çöktü.

Truva'nın çöküşünden sonra Batılı barbar kavimlerin saldırıları bu kez bütünüyle Doğu Akdeniz'e yöneldi. Bu tarihten sonra ardı arkası kesilmeyecek ve günümüzde de sürecek Batı saldırılarını Truva'nın çöküşünden sonra III. Ramses bakın nasıl anlatıyor:

"Yabancı ülkeler aleyhine, oturdukları adalarda gizli birleşik - likler kurdular. Bir anda insanlar harekete geçip savaş yapmaya dağıldılar. Hiçbir ülke onların silah gücüne karşı koyamazdı. Hatti, Kode (Kizzuvatna), Karkamış, Arzava ve Alaşiya (Kıbrıs), hepsi yok edildi. Amor'da (Amurru) bir yerde kamp kurdular; halkını perişan edip ülkeyi tanınmaz duruma getirdiler. Mısır'a doğru ilerliyorlardı..." (12)

Bu ilerlemeyi İskender'le sürdürdüler... Truva Savaşı'yla Akhaların açtığı yoldan önce İskender, sonra Haçlılar yürüdü... I. Dünya Savaşı'nda da "düveli muazzama" saldırdı Anadolu'ya...

Bir kez daha yinelemek gerekirse, tarihe şöyle bir kuşbakışı bakıldığında Anadolu'da dört Truva Savaşı'nın yaşandığı görülür. Bunlar, 1) Truva Savaşı; 2) İskender'in seferi; 3) Haçlı seferleri; 4) I. Dünya Savaşı -Çanakkale ve Kafkas savaşları / Sarıkamış faciası- Anadolu'nun işgali ve Kurtuluş Savaşı'dır...

Son saldırının yaşandığı dönem, Anadolu'nun depresyon yılları olarak da tanımlanabilir.

Batı'nın son üç bin yılda Doğu'ya karşı gerçekleştirdiği bu büyük saldırılardaki savaşlardan bazılarını Batı, bazılarını ise Doğu kazandı.

Anadolu, her zaman Batı-Doğu çatışmasının odak noktası, büyük sahnesi, savaş meydanı oldu. Yunan-Truva, Makedon-Pers, Grek-Roma, Haçlı-Selçuklu savaşları bu yaklaşımın başat örnekleridir.

Batılı barbarların gözü hep bu güneşli topraklarda, "Anatolien"deydi... "Anadolu" deyip çıkmıştı işin içinden bilge atam. Her yeri ana doluydu çünkü bu toprakların... Kibele'yi de bu topraklar doğurmuştu; Zeus'un büyük anası Kibele'yi; belki de bu yüzden burada arıyordu Batılılar, kültürel kökenlerini...

Kimler gelmiş, kimler geçmişti bu topraklardan... Truvalılar, Hititler, Persler, Helenler, Yunanlılar, Lidyalılar, Likyalılar, Karyalılar, iktidar uğruna annesiyle kardeşini kesen Mithridatesle "veni vidi vici" diyerek onu yenen Jul Sezar da gelmiş ve geçmişti. Ama, hepsi de yenilmiş, yok olmuşlardı bir biçimde...

Bu saldırıların ortak noktası ise oryantalist bakış açısıydı...

Şimdilerde neoemperyalist saldırılar yaşanıyor bölgede... Yine o "kadim" oryantalist bakış açısının ürünü... ABD Başkanı George Bush da, bunu doğrulamadı mı zaten? Son Irak saldırısı için yanılıp şaşırarak, "Bu bir Haçlı seferidir," demesi nedendi, dersiniz?

BATI'NIN ORYANTALİST BAKIŞI

'Mamma i Turchi'(*)

Önde miğferli, zırhlı cebeciler, arkada keçe külahlı yeniçeriler, akıncılar... Hepsi silahlı, ok-yay, kılıç kuşanmış.... Sonra tuğcular geliyor... Mehteran en arkada... Başlarında kavuk, sırtlarında rengârenk kaftan, içinde cepken, altında şalvar, ayaklarda yemeni... Hepsi de palabıyıklı, elmacık kemikleri çıkık, kara kaşlı, kara gözlü, esmer, bakır tenli... Günümüz dünyasının insanına pek benzemiyorlar... Çok da ürkütücü görünüyorlar.

Bir adım geri, iki adım ileri, Washington'da yürüyorlar... yürüyorlar Paris'te, Berlin'de, Roma'da... İstanbul'da... Türk turizmini, kültürünü tanıtmak amacıyla meydanlara çıkıp yarım ay biçiminde, Viyana'da Osmanlı Sefarethanesi'nin bahçesindeki Mehter Takımı'nın her cuma "nöbet vurma"sı gibi saf tutuyorlar...

Mehterbaşının elindeki meçikle (baget/sopa) kös vurması, çevredeki yüzlerce gözün yanı sıra kulakları da çelerek yürekleri hoplatıyor...

Korkuya kapılan bir çocuk, panik halinde, "Mamma i Turchi!" diyerek annesinin kucağına gömülüyor...

(*) Anneciğim, Türkler geliyor!

Kösün yanında esamesi okunmasa da davullar, çiftenekkâreler dövülüyor, çevgenler, kabazurnalar üfleniyor... Davul gümbürtülerine karışan çevgenlerin, kabazurnaların tınıları insanları alıp zamanda başka bir boyuta taşırken yürekleri hoplatmaya devam ediyor kös...

Mehteranın çaldığı parçalar, Mozart'ın stilize ederek "Alla Turca" (alaturka) adını verdiği ve bizim "Türk Marşı" diye bildiğimiz "La Majör KW 331 sonat"ın son bölümü denli zarif değil kuşkusuz...

Düpedüz savaş meydanında askerleri yüreklendirmek, orduyu savaşa hazırlamak ve düşmanın yüreğine korku salmak için ne yapılması gerekiyorsa onu yapmaya çalışarak kös vuruluyor...

Kös vuruldukça yürekler hopluyor...

"Türk köpeğini öldür!" sözlerini duyduğum zaman "Mamma i Turchi" sözlerini anımsıyorum ister istemez...

"Türk köpeğini öldür!"

Bu sözleri bir Ermeni savaşçı, bir Ermeni militan, bir terörist söylemiyor; 2006 yılında Batı'da programlanarak pazara sürülmüş bir bilgisayar oyunundan alınmış bir replik bu...

Hani oyundur, deyip geçecekken gazetelerde bir Fransız diplomatın, "Türkiye AB'nin metresidir," sözlerini okumaz mıyım... İşte o zaman, şöyle bir düşünmekten alamadım kendimi... Batı'nın, Türkçe'ye "Şark Meselesi" (Doğu Sorunu) diye çevrilen "oryantalist" bakış açısını hâlâ aşamadığını bir kez daha gördüm üzülerek...

Bir yanda "Mamma i Turchi" korkusu, öte yanda her zaman sırtı yere getirilmesi gereken bir metres gibi görülen Türkiye ve Ortadoğu...

Ortaçağ'dan bu yana Batı'nın Türklere ve Ortadoğu uluslarına bakışında en küçük bir değişiklik olmamış demek ki...

François Voltaire'i ve yaptıklarını, söylediklerini anımsayın lütfen... İnsanlık adına ne güzel şeyler öğrenmiştik ondan...

Aydınlanma çağının bu ünlü filozofu, din ve vicdan özgürlüğünün, insan haklarının yılmaz savaşçısı François Voltaire, Türkler için bakın neler söylemişti:

"Hümanizma ilkem olmasaydı, Türklerin hepsinin kökünün kazındığını görmek isterdim. Ya da öylesine uzaklara sürülmelidirler ki, bir daha geri gelmesinler. Ben en azından birkaç Türk'ün öldürülmesine katkıda bulunmak isterdim; elbette, bir Hıristiyan için Tanrı katında çok yüce bir iştir. Gerçi, bu benim hoşgörü ilkeme uymuyor. Ama insan çelişkilerle yoğrulmuştur." (13)

"Mamma i Turchi" geliyor aklıma, kan beynime çıkıyor...

Bu, Voltaire'in yaşadığı dünyada Türklerin hâlâ Batı'yı korkutabildiği anlamına geliyor... Bu nedenle büyük düşünür hoş görülebilir, belki... Ama günümüzde hâlâ Türkleri acımasız, vicdansız, barbar diye tanımlamak, nasıl açıklanabilir?

Sanırım, hayatın anlamı, yüklediğimiz sembollere göre biçimleniyor, biraz da... Siz, Türk imajını vahşi ve sertlik ifade eden sembollerle ortaya koyarsanız, hakkınızda soykırım suçlaması yapanların eline koz vermiş olmaktan başka bir şey yapmış olur musunuz?

"Mamma i Turchi", sadece bir gerekçe... Evet, ama böyle gösteriler düzenleyerek "soykırım" suçlamasıyla rant peşinde koşanların aradığı gerekçe olarak altın tepsiyle sunulmuş olmuyor mu önlerine? Onların yazdığı senaryoda bile bile figüranlığa soyunulmuyor mu?

Doğrusu, kimsenin artık Türklerden korktuğu morktuğu yok... Hepimiz biliyoruz bunu... Kimsenin korkmasını gerektirecek bir yanları da kalmadı Türklerin... Kısa sürede ödenmesi ola-

naksız, bağımsızlığını tehdit edecek boyuta ulaştırılmış yüzlerce milyar dolarlık borçla tırnakları ve dişleri sökülmüş bir aslan durumuna düşürülen ve artık içişlerinde bile ulusal iradesini kullanmakta zorlanan Türklerden neden korksunlar ki?

Ama, "Korkuyoruz, bizi korkutuyorlar," demeleri için gerekli bu gerekçeler... Çocuklara "Mamma i Turchi!" dedirtecek şovlar, ekranları kızıla boyayan kurban bayramı görüntüleri, ilkel, geri ve vahşi Türk imgesini beslemekten başka ne işe yarıyor dersiniz?

Kendi doğusundaki bataklıktan çıkamamış Türkiye, ne denli gerekli onlar için bir bilseniz...

Hangi Batı?

Erdoğan Aydın, Batı'yla Doğu çatışmasını uygar kafa ile Ortaçağ kafasının çatışması olarak yorumluyor:

"Batı, Ortaçağ'da kendi doğusunu yendi," diyor, "Batı, 8.-9. yüzyıllarda karanlıklar içinde bocalarken Doğu, uygar bir dünyada yaşıyordu."

Zaten Mustafa Kemal'in bakış açısı da böyle değil miydi? O, bugün birçoklarının yaptığı gibi Batıcı değil, çağdaş uygarlıktan ('muasır medeniyet' diyordu) yanaydı.

Mustafa Kemal, çağdaş uygarlık derken, Batı'nın gözündeki imajı silmek istiyordu bir anlamda. Batı'nın da üstüne çıkarak, onlar hakkında nitemlerde bulunacak yetkinliği hedef gösteriyordu.

20. yüzyılın ilk soykırımı olarak tanımlanan bir milyona yakın Filipinli'nin katledilmesiyle ilgili eleştirileri yanıtlarken soykırımı savunan Amerikalı Senatör Beverdge'nin şu sözleri Batı'nın Doğu'ya oryantalist bakışını açığa çıkartan ilginç bir örnek oluşturmuyor mu?

"Bizim savaş yöntemimizin acımasız olduğuna dair suçlamalar vardı. Sayın senatörler, tam tersi söz konusudur. Göz önünde bulundurmanız gerekir ki, oradakiler, Amerikalı ya da Avrupalı değildi; onlar oryantal idiler."

Nedir Şu Oryantalizm?

Doğu, Batı'ya göre her zaman "öteki" olmuştur. Bu bakış açısının oluşumu Helenlere, Akhalara dek gider. "Helenler, Helenliği Perslerden farklılıklarıyla tanımlamışlardır. Asya, Asur dilinde "Doğu ülkesi" anlamına gelmektedir. Asya ve Avrupa kelimeleri Babil kentinin her iki kısmını ifade eden Asu (doğu), ereb (batı) sözlerinden türemiştir.

"Roma İmparatorluğu zamanında Roma kenti meskûn dünyanın merkezi sayılmış, doğu tarafı için oriens (doğu), batı tarafı için de occiden (batı) tabiri kullanılmıştır. Roma devrinde Doğu, Batı'ya kıyasla 'uygar ülke' anlamında kullanılmaktaydı.

"Doğu olmasaydı eğer, Batı da olmazdı. Batı, Doğu'yu ötekileştirmek suretiyle, başka bir deyişle kendisinin tamamen zıddı olan bir Doğu icat ederek Doğu'yu doğulaştırarak, kendisini tanımlar. Bu ötekileştirme işlemiyle kendisinde olan iyi şeylerin Doğu'da olmadığını ve kendisinde olmayan kötü şeylerin hepsinin Doğu'da var olduğunu iddia eder.

"Cezayir ile Endonezya, Türkiye ile Iran, Tunus'la Körfez ya da Emirlikleri arasında fark yoktur. Lord Cromer'in şahsında Batı için Doğu duygusaldır, bünyesi 'mantık' kaldırmaz. Bu Doğu konuşamaz, kendisini anlatamaz; Batı kendisi için konuştuğu gibi Doğu adına da konuşur. Başka bir deyişle, eğer Doğu kendi kendisini temsil edemiyorsa, temsil edilmesi gerekir.

Batı, Doğu'ya hep cinsellikle yaklaştı ve onu hep dişi olarak tasvir etti. Doğu'yla karşılaşmasında, kendisini 'gelinin tülünü kaldıracak damat' gibi hissetti.

"Sömürgeci Avrupa, istediği ölçüde kendine mal etmeyi asla başaramadığı Doğu'ya hem hayrandır, hem de onu küçümser. Çeşitli biçimler altında ötekini küçümseme, Avrupa endüstriyel sömürgeciliğinin yüzyılı 19. yüzyılın alameti farikası olmuştur.

"Doğu insanının özünde iyi hasletlere sahip olduğu, fakat idarecilerinin despotik yönetimleri ve zulümleri nedeniyle kalkınamadıkları ve aydınlanmış Batılı yönetimler altında Doğulu halkların görülmemiş bir refaha kavuşacakları savunuldu. Ötekinin barbarlığında kendi uygarlığını bulan Avrupa, kendisinin Doğu'yu aydınlatma ve oraya özgürlük götürme misyonuyla donatıldığını ilan etti.

"Avrupa sorunlarının çözümü için geliştirilen birlikte hareket etme siyasetinin ideolojik çatısını Hıristiyanlık oluşturdu. Hıristiyanlık zamanla Avrupa ile özdeşleşen bir anlayış haline geldi. Haçlı seferleri işte bu siyasetin ve girişimlerin bir sonucu olarak gerçekleşmiştir. 1095-1272 yılları arasında sekiz Haçlı Seferi yapıldı. Sonraki dönemlerde Osmanlı İmparatorluğu'na karşı da 14. ve 15. yüzyıllarda Avrupalıların kutsal ittifaklar yapıp birlikte hareket ettikleri görülmektedir.

"(Luther) 1520'li yıllarda, Türklere karşı savaş konusunda çok sayıda yazı kaleme almış, vaazlar vermiştir. Türklere ve Müslümanlara karşı, Tanrı'nın Hıristiyanları donattığı 'düşünsel silahlarla' mücadele edilmesi gerektiği inancındadır. Türkleri ve sarazenleri (*) 'insan'dan saymaz. Ona göre Türk, 'Tanrı'nın kırbacı ve şeytanın hizmetçisi'dir. Dolayısıyla Tanrı'nın iradesine saygı duyul-

(*) Batılıların Müslümanlara verdiği ad.

malıdır, bu da Tanrı'nın bir idare tarzıdır. Fakat, Osmanlı ordusunun Macaristan'ın başkentini fethedip Almanya'ya doğru yola çıktığı haberlerini aldığında Luther hasta düşer. Tehlike yaklaşınca bu sefer Alman halkını Türklere karşı savaşmaya çağırır. Verdiği vaazın başlığı da ilgi çekicidir: 'Türk'e karşı ordu vaazı' ya da 'Türk, şeytanın son ve tehlikeli öfkesi'dir." (14)

Aslında Batı-Doğu ayrımının kendisi bile Batı'ya aittir. Bu ayrımla tarih boyunca ilerilik/dinamizm Batı'ya, gerilik ve durağanlık ise Doğu'ya özgü sayılagelmiştir.

Kısaca tanımlamak gerekirse oryantalizm ideolojiktir ve sömürgecilikle ilgilidir; Batı sömürgeciliğinin suç aracıdır. Oryantalizm bir izlektir; her sömürü senaryosunda yaslanılan bir izlek... Bu izleğe yaslanılarak Anadolu'yla ilgili, Truva'dan bu yana pek çok büyük düş kuruldu... Anadolu'yu çok isteyen oldu... Hepsinin ana izleği oryantalizmdi. Ermeniler de istedi Anadolu'yu... Onların da temel izleği oryantalizm oldu. Birlikte yaşadıkları insanları küçük gördüler. Geri, ilkel, vahşi, yönetilmesi gereken... "Öteki" yerine koydular... Düveli muazzamanın kışkırtmasıyla Anadolu'da büyük kalkışmalarını gerçekleştirmek için harekete geçerken kurdukları orduya *Legion d'Orient* (Doğu Lejyonu ya da Oryantalist Lejyon) adını vermelerinin başka ne anlamı olabilir?

'Legion d'Orient' ya da Ermeni Lejyonu

Tehcirden sonra Fransa'ya giden Ermeni göçmenleri Fransa'ya kaçırılmaz bir fırsat sunmuştu. Fransa Savaş Bakanlığı, İngilizlerin bilgisi dahilinde bu göçmenlerden 15 Kasım 1916'da Kıbrıs'ta *Legion d'Orient* kurulmasına karar verdi. Her biri 200'er kişilik altı bölükten oluşan bu lejyona 160 Suriyeli Ermeni'den oluşan bir

bölük eklendi. Kıbrıs'taki Magosa yakınlarında bulunan askeri kampta sıkı disiplin altında eğitilen lejyona Fransızlar daha sonra "Ermeni Lejyonu" *(La Legion Armenienne)* adını verdiler.

Ermeni Ulusal Delegasyonu Başkanı Boghos Nubar, Fransız hükümetine gönderdiği (1920) bir raporda, Filistin harekâtında da çarpışan lejyonun Fransız Sevkıyat Kolorduları ve Müttefik Birlikler Başkomutanı Mareşal Lord Allenby'den övgüler aldığını belirtir.

Albay Allenby'ye göre 1917'de Filistin'de, Suriye'de "...hakkın ve uygarlığın savunucuları ile birlikte cephelerde..." dövüşen bu lejyonu "I. Dünya Savaşı'nın galibi" sıfatıyla 1918 Aralık ayında işgale başladıkları Çukurova'ya getirdiler.

Nubar, yine söz konusu raporunda, Yüksek Komiser George Picot'nun emri üzerine Suriye, Filistin ve Mısır'dan 208 bin Ermeni'nin getirildiğini yazar. (15)

Emperyalist Batı, nedense yanılıp şaşırarak "lejyon" adını vermişti Ermeni birliklerine. Şaşırmış diyorum, çünkü bilindiği gibi 'lejyoner' paralı asker demektir. Köleci Roma İmparatorluğu'ndan bu yana Batı'nın hiç de yabancısı olmadığı bir sömürme aracı, bir silahtır. Dünyanın, daha çok Fransa'nın Cezayir'e karşı yürüttüğü sömürgeci savaşta yakından tanıdığı paralı askerlerin (lejyonerlerin) tarihi çok daha eskidir. Günümüzde paralı askerlerin adı "güvenlik görevlisi" oldu. Irak'ta Amerikan ordusu üniforması ve "güvenlik görevlisi" sıfatıyla çarpışan Uzakdoğulular bir-iki bin dolarlık maaş karşılığında taşeron şirket kadrosunun elemanı olarak masum halka karşı silah kullanıyor... Konumuza dönersek, Osmanlı'yı parçalama sürecinde kurulan askeri birliklere *Legion d'Orient* ya da *La Legion Armenienne* adının verilmiş olması bu açıdan anlamlıdır.

Oryantalizm ya da 'Şark Meselesi'

Osmanlı devletinin parçalanması, Avrupa devletlerinin izledikleri politika, tarihte "Şark Meselesi" olarak bilinir. Aslında bu, "oryantalizm"in farklı söyleminden başka bir şey değildir. "Şark Meselesi" teriminin ilk kez, 1815'te Avrupa haritasını yeni bir düzene sokmak için toplanan Viyana Kongresi'nde dile getirildiğini görüyoruz. Bu kongrede Rus delegeler, Osmanlı devletindeki Hıristiyan unsurların durumunun yeniden gözden geçirilmesini istemişler ve buna da "Şark Meselesi" adını vermişlerdi. Kongrede bu görüş reddedilmiş, ancak Şark Meselesi terimi Avrupalılar arasında benimsenmiş ve zamanla daha geniş anlamlar yüklenerek kullanılmıştır.

Şark Meselesi, Osmanlı'nın başında her zaman Demokles'in kılıcı gibi durmuştur. Hıristiyanların haklarını savunma gerekçesiyle, "ıslahat" (ya da reform) adı altında, isteklerini hep tek tek dikte ederek yaptırmışlardır.

19. yüzyılın başından son çeyreğine değin birçok "ıslahat" yapan Osmanlı, Batı'nın bitmez isteklerine bir yerde nokta koymaya kalkmıştı. Avrupa devletlerinin 31 Mart 1877'de Londra'da imzalanan protokolle Osmanlı'daki Hıristiyanların durumuyla ilgilerini sürdüreceklerini bildirmesini içişlerine müdahale olarak değerlendiren Osmanlı bunu reddedince, 24 Nisan 1877'de Rusya tarafından savaş ilan edilmişti (93 Harbi). Savaşın Rusya'nın galibiyetiyle sonuçlanması üzerine yapılan ünlü San Stefano (Ayastefanos) Anlaşması'yla Balkanlar'da Sırbistan, Romanya'nın ve Kafkaslar'da Karadağ'ın bağımsızlığı, Bosna-Hersek'in Hıristiyan bir valinin yönetiminde özerkliği, Batum, Kars, Ardahan ve Doğube-

yazıt'ın Ruslara verilmesi,(*) ayrıca sözde Ermeni çoğunluğun bulunduğu Doğu Anadolu'da ıslahat/reform yapılması ve buralardaki Hıristiyanların, Kürt ve Çerkezlere karşı korunması öngörülüyordu.(16)

Burada bir noktanın altını çizmek gerekirse Osmanlı'nın yıkılışı I. Dünya Savaşı sonu olarak bilinir, ama gerek emperyalistler tarafından paylaşımı, gerekse imparatorluğun çözülmesi Ayastefanos'la başlar. Ayastefanos için sonun başlangıcı dense pek yanlış olmaz... Sonuç olarak, şöyle denilebilir: Osmanlı ödün vere vere bir yere varamadı, tükendi, iflas etti.

Günümüzde AB'nin istekleri üzerine yaptığımız "ıslahat"ları, verdiğimiz ödünleri düşününce, ister istemez böyle düşünüyor ve hüzünleniyor insan...

Çünkü, yeni bir oryantalist süreçte eziliyor Anadolu insanı...

AB görüşmeleri sırasında da tanık olundu ki, Avrupa'nın en ciddi gazetelerinde bile iki yüzyıldan beri olduğu gibi ırkçılığa varan bir Türkiye karşıtlığı yapıldı. Türkiye'yi neredeyse bir Afganistan, Cezayir ya da Tunus gibi gördüler/gösterdiler. İçerde de bu düşünceye hizmet edildi... Edenler çıktı.

Mehteran gösterileriyle, türbanlı sayısındaki artışla hep emperyalizmin değirmenine su taşındı. Ermeniler mağdur ve mazlum gösterilirken Türkler geri, vahşi, barbar, faşist, Nazi olarak kabul edildi, tanıtıldı...

Ne yazık ki, Batı'nın Anadolu'ya bu bakışı binlerce yıldan beri bir türlü değişmedi. Türklere bugün de 15. yüzyılda Yahudilere, Güney Afrika'da zencilere davrandıkları gibi davranmaları ve düşmanca bakmalarının gerekçesi oldu bu...

(*) Doğubeyazıt Berlin Konferansı'nda tekrar Osmanlı'ya verildi.

ERMENİLERİN KÖKENİ

Kimdir Bu Ermeniler?

"İlk tanrılar görünümleriyle ürkütücü ve görkemliydiler. Pek çok güzelliklerin, bu arada dünyanın ve insan soyunun başlangıcının nedeniydiler. Tanrılardan, heybetli bir devler nesli oluştu. Biçimsiz, iri yapılı bu devler, bir kule yapmayı kararlaştırdılar küstahça; bu düşüncelerini uygulamaya geçtiler. Tanrılar kızdı, müthiş bir fırtına patladı, kule yıkıldı. Bütün diller karıştı, gürültü ve şaşkınlık her yanı sardı. İşte bu devlerden biri, Habedoste'nin soyundan gelen güçlü okçu, namlı bey Hayk idi."[17]

Hayk, yani Ermenilerin atası, ilk Ermeni...

Ermenilerin kökenleriyle ilgili üretilen bu efsane biraz Babil mitolojisini (Babil Kulesi olayı) anımsatır...

İstanbullu bir Ermeni olan Keğam Kerovpyan (İşkol)'ın yazdığı *Mitolojik Ermeni Tarihi* adlı eserin başında anlatılan bu efsaneye göre Pers Kralı Büyük Arşag Filistin ve Akdeniz'den Karadeniz'e, Hazar Denizi'ne dek olan bölgeyi yönetmek üzere M.Ö 149'da kardeşi Vağarşag'ı Ermeni Krallığı'na atar. Mıdzpin'i (Nusaybin) kraliyet kenti olarak verir. Burada bir yanlışlık olsa gerek, çünkü Perslerin Anadolu'daki egemenliğine Büyük İskender tara-

fından belirtilen tarihten 182 yıl önce, yani M.Ö. 333'te son verilmiştir.

Bu bir yana, Ermeniler, kendilerinin Nuh Tufanı'ndan kurtulanlar arasında yer alan Hz. Nuh'un oğlu Yafes (Japhet)'ten Hayk ve Armais yoluyla türediklerini savlamaktadırlar. Nuh'un gemisinin karaya oturduğu Ağrı Dağı'dır, yani "Yüksek Ülke"... Bu sav da tartışmalıdır... Amerikalılar artık Nuh'un gemisinin Cudi Dağı'nda olduğunu savlamaya başladılar. Çünkü, şimdilerde yükselen trend "vatansız halk Kürtler"dir. Ne de olsa Ağrı Dağı'na baka Cudi Dağı, Mezopotamya'daki Kürdistan'a daha yakın...

Ermeniler, Hayk'ı tanıtırken zamanı yok sayarlar (Nuh-Tufan ve Babil arası). Ermenilerin kökeninin Nuh'a dayandırılması doğal kabul edilse bile, olay bir yanıyla Babil'e dayandırılınca arada atlanan zaman kafa karıştırmaktadır. Hani, bu durumda, bi gayret Mısır'a, oradan İsis'le Osiris aracılığıyla, Atlantis'e, oradan da MU'ya gidebilirlerdi diyesi geliyor insanın...

Doğal olarak buna gerek görülmemiş olmalı ki, Ermeni soyu Hayk'tan itibaren idealize edilmiş:

O "...heybetli, iri yapılı, kıvırcık saçlı, alev gözlü, bilekli, yakışıklı bir dev"(*) olan Hayk, Nuh'un oğlu Hapet'in dördüncü kuşak torunu. (Hapet>Komor>Tiras>Torkom>Hayk)

Hayk, "Büyük bir cesaretle devlere ve yiğitlere hükmetmek isteyenlere karşı çıktı, Pel'in istibdatını da kabul etmedi. Devir, yeryüzüne yayılmış insan soylarının güçlüler arasında bölüşüldüğü, devlerin birbirleriyle kapıştığı devirdi. Tüm bu kavgalardan galip çıkarak herkese hükmetmeyi başaransa Pel oluyordu.

(*) *Mitolojik Ermeni Tarihi.*

"Özgürlüğü seven bir insandı Hayk, Pel'e boyun eğmek istemedi. Oğlu Armenag'ın doğumundan sonra Babil'den ayrıldı, kuzeye, Ararad ülkesine göç etti. Oğulları, torunları, güçlü kuvvetli üç yüz adamı, hizmetkârları ve yandaşları, yani tüm soyuyla dağın (Ağrı) eteğindeki ovaya yerleşti."

Bölgede birçok halk tarafından sahiplenilen bir mitolojik öyküde bildik bir zalimin, Nemrut'un adı geçer. Örneğin Kürtlerin de zalim Nemrut'la savaştıklarını anlatan öyküleri var. İşte bu Nemrut, anlaşıldığı kadarıyla Hayk'ın savaştığı Pel'den başkası değil. Pel ise Nuh'un öbür oğlu, Hayk'ın dördüncü kuşaktan dedesi Hapet'in kardeşi. Yani dört kuşak bir arada yaşıyor...

Nasıl oluyor, aynı çağda yaşamış oluyorlarsa, efsanedir olur, deyip geçmekten başka çare yok. Kafkaslar'da bir coğrafi bölgenin adı olan "Ermeni" adını, söz konusu kitapta Hayk'ın Pel'i (Nemrut) yendiği savaş alanına kurduğu kente, halkına ise "Hayk" (Hay'lar-Ermeniler) adını verdiği belirtilir.

Ermenilerin bir Asurlara, bir İbranilere, onları esir eden Nabukadnezar'a, bir Medlere, Urartulara akrabalıkları anlatılır, durulur...

Ermenistan, Ermenilerden Önce de Vardı

Genellikle her ülke ve ulus adının bir öyküsü var. Kimi ülkeler adını üzerinde yaşayan uluslara, kimi uluslar da ülkesine isim babalığı yapar. Çoğu siyasal oluşumda ülke adının ulus adıyla ilgisi olmadığı gibi ırk, soy-sop açısından da bir bağlantısı olmaz. Buna en ilginç örneklerden birini Ermeniler oluşturur. Bir cemaat ya da ulus anlamında Ermeni adının kullanımı, emperyalizmin onları böyle tanımlamasıyla birlikte başlar. "Armenia" adını önce Ro-

ma ve Bizans kullanmıştır. O dönemde ve öncesinde Ermeni (Ar-menia) adı bir bölge adıdır...

"Ermenistan isminin coğrafi bir bölge ismi olduğu pek çok kaynakta yer alır. Esasen Ermeniler kendilerini 'Hayk' diye isimlendirir ve ülkelerine 'Hayasdan' derken, onların yaşadığı topraklara neden Ermenistan dendiği hakkında belgelenmiş herhangi bir kayıt yoktur. "[18]

"...Ermenistan'ın, yahut tarihi çağlardan beri Ermenistan diye isimlendirilen coğrafi bölgenin devamı olarak Ermeni diye anılan ulus tarafından iskân edilmediği.... Ülkede mutlak bir şekilde başka bir ırka mensup değilse bile Ermenice'den başka dil konuşan bir ulusun yaşadığı sabittir. Macler, Ermenistan'a Ermeniler iskân edilmeden önce de Ermenistan dendiği görüşündedir."[19]

"Ermeniler, Gregoryen inancı taşıyan her toplumu Ermenilik adına sahiplenme stratejisi gütmüşlerdir. Buradan hareketle Gregoryen Kilisesi cemaatinin sahip olduğu kültürel, ekonomik potansiyel ve çok kez de yerel güvenlik güçlerini Ermeni ulusalcılığı adına sahiplenmişlerdir. Belli bir coğrafyada bir mezhep örgütlenmesi çevresinde ve Ermeni adı altında oluşturulan kültürel, ekonomik ve siyasi değerlere Hayk kavmi damgasını vurmuştur.

"Hayk kavmi miti ve Hıristiyan mezhebi Gregoryenlikten 'mo-no milliyetçi' yapıda bir Ermeni ulusu oluşturmada yararlandılar. Gregoryenliği Ermenilerin ulusal dini gibi göstermenin temelinde yayılmacı, istilacı bir yapıya sahip Haydat ideolojisi etkendir..." [20]

Ermeniler Gerçekten Nereli?

Gerçekten de Ermeniler nerelidir? Avrupalı mı, yoksa Doğu-lu bir toplum mudur?

Bu konuya 19. yüzyıl teorilerinde öne sürülen, Ermenistan

adının bir bölge adı olması dolayısıyla, ilgisiz bir tezle başlamakta yarar görülmektedir... Söz konusu teze göre, Ermenilerin Hint-Avrupa kökenli göçmenler oldukları ve gelip yerleştikleri bölgedeki yerel unsurlarla kaynaştıkları konusunda ortak bir görüş vardır.

Oysa bu çok eskiden, Herodot tarafından da desteklenen bir tezdir...

Herodot'a (M.Ö. 5 yy) göre Ermeniler Frigya kökenlidir. Frigya kolonisi olan bölgede elliye yakın ırk ya da soy topluluğu Ermenilerin yapılanmasına katkı sağlamıştır.

Kitabın(*) "Kronoloji" başlıklı bölümünde "M.Ö. 7. yüzyılın ilk yarısından sonra Asur ve Urartu'nun zayıflamasından yararlanan Ermeni ırkları Urartuları kendilerine bağlar. Zamanla bu ülke Ermeni halkının yurduna dönüşür ve Ermeni devletleşmesi başlar" denilir.(21) Yukarda belirtildiği gibi Ermeni devletleşmesi Vağarşag'la birlikte M.0.149'da mı, yoksa bu paragrafta belirtildiği gibi M.Ö. 7. yüzyılda mı başlamıştır?

Burada dikkat çeken nokta yukarda da belirtildiği gibi Pers Kralı Büyük Arşag'ın kardeşi Vağarşag'ı kral atadığı yıl olan M.Ö.149'la Asur'un yıkıldığı (M.Ö. 612) tarih arasında yaklaşık 400 yıllık bir boşluk bulunmasıdır. Bu süre içinde Ermeniler kim bilir ne yapmıştır? Yoksa bir anakronizm (**) mi söz konusudur? Merak ettiğim bu... İskender, bu Ermeni devletleşmesine ne tür bir tavır takınmış, nasıl bir politika izlemiştir? Ermeniler hangi koşullarda İskender'in ordusunda asker olarak görev almışlardır?

(*) *Mitolojik Ermeni Tarihi.*
(**) Değişik çağları birbirine karıştırma, bir olayın çağıyla ilgili yanılma; örneğin Fatih'in Papa'yla telefonla görüştürülmesi bir anakronizmdir.

Bu noktada, Ermenilerin kökeni Urartulardan gelmese bile onların da Albanlar gibi bölgedeki birçok kavimle karışmış oldukları olasılığına değinerek sözü Herodot gibi düşünen Kâmuran Gürün'e bırakalım...

Gürün, Ermenilerin Hint-Avrupa kökenli olduklarına ve Balkanlardan geldiklerine ilişkin tezinde Pastırmacıyan'a dayanarak şunları söylüyor:

"...Hint-Avrupa topluluklarına dahil Ermenilerin, Doğu'da ortaya çıkışları, Urartu'ya, yani ilkel Ermenistan'a, diğer bir Hint-Avrupalı topluluk olan Kimerlerle birlikte Kafkasya'dan, yahut kendileriyle akrabalıkları bulunan başka bir Hint-Avrupalı ulusla Frigyalılarla birlikte Balkanlar'ı ve Küçük Asya'yı geçerek Batı'dan gelişleri M.Ö. 7. ya da 6. yüzyıla rastlar.

"Tarihin pek eski devirlerinden beri belirli bir bölge Ermenistan adı ile tanımlanmıştır. Bizim "Ermeni" diye isimlendirdiğimiz topluluk bu bölgeye Batı'dan gelmiştir. Geliş tarihleri en erken M.Ö. 6. yüzyıl olabilir. Bununla beraber M.Ö. 4. yüzyılın başına değin gelmemiş de olabilirler. Burası karanlıktır. Kesin olarak bilinen, Büyük İskender'in Anadolu seferi sırasında (M.Ö. 331) Ermenilerin artık o bölgede bulunduklarıdır. Ancak, bağımsızlıkları söz konusu değildir. İran vilayeti içinde yaşayan bir topluluktan söz edilebilir ancak." (22)

Dr. Yaşar Kalafat'a göre ise Ermenilerin Hint-Avrupa kökenli olmadıkları bizzat Ermeni tarihçi ve sanat tarihçileri tarafından açıklanmıştır.

Gürün'e göre de, Urartulara dayandıkları savlanan Ermenilerin kökenleri konusunda olduğu gibi, Ermeni adı konusu belirgin değildir:

"Bölge adının Ermenistan olduğunda şüphe bulunmamakla beraber, bu ülkedeki halkın adının ulus olarak Ermeni olduğunu söylemek zordur.

"M.Ö. 4. yüzyıldan itibaren Ermenistan denilen coğrafi bölgede bugün 'Ermeni' diye adlandıracağımız, ama köklerinin ne olduğunu tam olarak bilmediğimiz bir topluluk yaşamaktadır. Bunların bölgenin neresinde yaşadıkları ve sayıları hakkında hiçbir bilgi yoktur. Bu bölge Büyük İskender'in M.Ö. 33 l'de Darius'u yendiği tarihe dek Akamenid hanedanınca yönetilen bir vilayettir. Sonra Makedon İmparatorluğu'na katılmıştır. İskender'in ölümünden sonra imparatorluk generaller arasında paylaşılınca bölge Selefkosların payına düşmüştür.

"Bölgede feodal bir düzen egemendir. Çeşitli derebeyleri, çeşitli toprakların sahibi durumundadırlar. Bu derebeylerin hangisinin Ermeni, hangisinin hangi kökenden olduğu bilinmemektedir. Bölgede bir Ermeni ulusçuluğundan ve Ermenilik bilincinin varlığından söz etmek olanaksızdır.

"Urartu Krallığı sadece güçlü bir askeri devlet değil, aynı zamanda çok büyük ölçüde gelişmiş bir uygarlıktı. Halkı Arî olmayan, halen deşifre edilmiş bir dil kullanıyordu... M.Ö. 8. ve 7. yüzyılda başka bir ulus Urartu'yu işgal etti. Herodot'a göre Urartu'ya son veren ulus, Ermeniler diye tanınan Frigya kolonicileriydi. Zaman geçtikçe Ermeni Frigyalı kabileler kendi Hint-Avrupa dillerini Urartululara empoze ettiler ve bu iki ulusun birleşimi Ermeni ulusunun ortaya çıkmasını sağladı. "[(23)] Yani, Ermenilerin Kafkasya'daki Albanlar gibi Urartuluları da asimile ettikleri anlatılmak isteniyor burada. Buna göre aslen Batılı oldukları savlanan Ermenilerin nasıl Doğululaştıkları vurgulanıyor...

Acaba Hangi Tezi Kabul Etmeli?

Yukarda aktarılan görüşleri mi, yoksa hangisini kabul etmeli? Örneğin şunu mu?

"Ermeniler seçilmiş bir ulustur ve tufan onların dayanıklılıklarını sınamıştır. Büyük bir felaketten sonra yeniden Ağrı Dağı ve çevresine yayılan Ermeniler, adeta yoktan varoluşa ulaşmışlardır." Ermeni kilisesi tarafından beslenen ve Ermeni dininin önemli mitlerinden biri haline gelen bu öykü, Kilise tarafından 1915 olaylarına uyarlanmaktadır. Buna göre yeni felaket tufan değil, Türklerdir... Türkler 1915 yılında asıl amaçlarını belli etmişler ve "Hayk'ın çocuklarını", yani Ermenileri yeryüzünden silmek için "soykırım"a girişmişlerdir. Ancak, Ermeniler bu yok oluştan da kurtulmayı başarmışlar ve yeniden yeryüzünün dört bir yanına dağılmışlardır. Birçok ülkede bulunan Ermeni diaspora cemaatleri bu "yeniden diriliş "in kanıtıdır.

Ancak, Ermeni tarihi incelendiğinde yakın dönemde Ermenileri büyük bir ulusal bilince taşıyacak siyasi ya da askeri başarının olmadığı görülür. Ermeni tarihçileri her ne denli Ermeni Kilikya Krallığı'nı abartılı bir dille anlatma eğiliminde olsalar da, bu krallık ancak Anadolu'daki Türk beylikleri düzeyinde ve birlikte değerlendirilecek bir olgudur. Ermenilerin atalarımız diye sahiplendiği ve çok daha eskilerde kalan Urartuların kimin atası olduğu konusunda ise ciddi tartışmalar bulunmaktadır. [24]

Görüş Birliği Yok

Ermenilerin kökenleri hakkında ne yazık ki -Ermeni tarihçileri de dahil olmak üzere- tarihçiler arasında görüş birliği bulunmamaktadır. Bazıları M.O. 6. yüzyılda Kuzey Suriye ve Kilikya

bölgesinde yaşayan Hititlerden olduklarını, bazıları kendilerine İncil'i referans alarak kökenlerini Hz. Nuh'a dayandırarak Sincan'dan gelmiş atalarının Yafes soyundan Kral Hayk olduğunu öne sürer ve dolayısıyla kendilerine "Ermeni" yerine "Hayk", ülkelerine de Hayasdan/Hayistan demekteydiler.

"Highland" yani "Yüksek Ülke" anlamını yüklemekteydiler idealize ettikleri ülkelerine...

Yüksek ülkenin kökenini de çok eskilere dayandırırlar; Babilliler gibi tarihin kendileriyle başladığına inandıkları için dünyayı yeniden kuran Nuh'a dek götürürler kökenlerini...

"Eski Ermeni vakanüvisleri Khorenli Moiz, Toma Ardzrouni ve benzerleri, Ermeni ırkını Nuh Peygamber'den indirdikleri ve Nuh'un gemisinin Ağrı Dağı'nda karaya oturduğu kabul edildiğinden, Ermenilerin oldumolası bu bölgede yaşadıklarını yazarlar. Mademki, dini kitaplara ve efsanelere iniliyor, bu takdirde insan neslinin, Nuh Peygamber'in çocuklarından yeniden türemiş olduklarını varsayarlar. Böyle olunca, Türk milleti de Ağrı Dağı eteklerinde türemiş ve doğup türediği toprakları muhafaza edebilmiş olmalıdır. "[25] Çünkü, "Semit geleneği ilk insanı Âdem ile Havva'ya bağlamıştır. Yakındoğu uygarlıkları çevresinde tarihe giren Türkler de bu kuralın dışında kalmadılar. Türkler, Nuh oğlu Yafes dölünden sayıldılar... "[26]

Ermenilerde bu köken arama saplantısı, daha isimde kendini ele vermektedir. Çok eskilerde bir köken arayışı söz konusudur. Her cemaatin, toplumun, halkın, ulusun bu türden arayışı olması doğaldır ve masum sayılmalıdır.

Yanlış olan, bunun mutlak bir gerçeklik olarak resmi ideoloji haline getirilmesi ve bu ideolojiye körü körüne inanılmasıdır.

Türklerin de kökenini günümüzden 14 bin yıl önce sona er-

miş bir uygarlık olan MU uygarlığıyla ilişkilendirme çabaları olmuştur. Ancak, bunu dönemin devlet yöneticileriyle biliminsanları mutlak gerçeklik düzeyinde ele alarak değerlendirmemiştir.

Düşün Kaynağı

M.Ö. 93-66 yılları arasında egemenlik süren II. Tigranes yönetimindeki Ermeni yerel yönetimi, Roma'daki iç karışıklıklardan yararlanarak sınırlarını genişletir. Ermenilerin bugün megalomanik bir kışkırtmanın etkisiyle ülkesini "Yüksek Ülke" diye tanımlarken halkına yakıştırdığı "Büyük Ermenistan" düşünü II. Tigranes'den itibaren görmeye başladığı sanılmaktadır.

Ermenistan adıyla anılan bölgenin otoktan halklarından olmadığı belirtilen Hayk kavmi bölgeye sonradan gelmiştir.

Haykların Urartulardan, Hititlerden, Friglerden, Treklerden geldiğini savlayanlar olduğu gibi, bazı Çinli tarihçiler Hint-Avrupa kökenli bir kavim olduklarını, Pers kaynakları ise Nordik ve Alpın ırkları karışımı bir toplum olduklarını savlamaktadır.

Ermeni adını kendi tekeline alan Hayk kavmi, bölgede çoğunluğu oluşturmamaktadır. Ancak bir olasılık, Hayk kavmi Gregoryen cemaat içinde çoğunluktadır. Bu durumda mensuplarına Ermeni denen Gregoryen cemaatinin, Aziz Gregor'un Hıristiyanlık yorumuyla bir araya getirilen Grek, Türk, Hayk, Pers, Süryani gibi bölgedeki etnik gruplardan oluşmuş bir toplum olduğu sonucuna varılabilir.

"Gregoryen kilisesinin Ermenilerin ulusal kilisesi olduğu tezi ise 'mono milliyetçi' Ermeni yapılanmasını güçlendirmek için ortaya atılmıştır. Bugün Gregoryen inançlı Ermeni ulusu içinde Hayk kavmi dışındaki Türk, Pers, Grek ve Süryani gibi diğer etnik grup-

lar görülmüyorsa bu, Ermenilerin 'mono milliyetçilik' (*) politikaları nedeniyledir.

Ancak, buna karşın, Ermenilerin tarih boyunca hep bağımlı yaşadıklarının altı çizilmelidir. Bağımlı oldukları emperyal güçler, Sasaniler, Persler, Makedonyalılar, Romalılar, Bizanslılar, Araplar, Franklar, Selçuklular, Memlûklar, Osmanlılar, Ruslar, diye sayılabilir...

Özetlemek gerekirse Ermeniler -Urartulardan sonra- Albanların oluşturduğu Hıristiyanlık kültürüne sahip çıkmakla kalmamış, Gregoryen cemaatinin ürettiği her türlü kültür değerini Ermenilik adına sahiplenmiş ve Hayk etnik kimliği dışındaki toplumları ya zorla asimile etmiş ya da sürmüştür. (Tehcir bile değil.) Bu 'mono milliyetçi' politikaların, siyasal ve sosyal 'Zeitgeist' (**) ile taban tabana zıt bir anakronizm abidesi olduğu açıktır.

Kimi kaynaklar bu konuda çok daha radikal savlar öne sürmektedirler... Onlara göre Ermeniler Anadolu'da bir ulus olarak değil, bir dinsel (Gregoryen) cemaat olarak yaşamışlardır. Gregoryenlerin de hepsi Hayk kavminden değildir. Çünkü Gregoryenler gerek Kafkaslar'da, gerekse Anadolu'da birçok etnik kökenden oluşmaktadır. Gregoryenlerin arasında Hayklar gibi soylu Türkler de var. Gregoryenlerin hepsi Ermeni olmadığı gibi Ermenilerin de hepsi Gregoryen değildir.

"Ermenilerin etnik kimlikleri konusunda 'Ermeniler Babil'den gelen Hayk ile Balkanlar'dan gelen Armenlerin birleşmesinden

(*) Tek etnisiteye dayalı bir toplumun hedeflenmesi, azınlık ve başka etnik unsurlara kimliklerini yaşama şansı tanımayarak etnik temizliğe gidilmek üzere sınırdışı edilmeleri, fiziki veya kültürel olarak yok edilmeleri düşüncesi ve politikasıdır. (**) Çağın ruhu.

meydana gelmiştir', 'Frigyalılarla Balkanlar'dan Anadolu'ya gelmişlerdir', 'Ermeniler esasen Türk'tür' yolunda çeşitli söylenti ve savlar da bulunmaktadır. Bu savların hepsi bir anlamda doğrudur, Gregoryenlerin hepsinin Ermeni kabul edilmesi koşuluyla... Söz konusu bölgeler Ermenilerin tarihi vatanları değil, Gregoryen inançlı toplumların yurtlarıdır." [27] Bu noktada Memlûkler tarafından Çukurova'da Ermeni egemenliği sona erdirildikten sonra bölgede yaşayan Ermenilerin bir bölüğünün Türk kültürünü benimsediğini vurgulamak gerekir.

Adana ve çevresi 1516'da Osmanlı yönetimine geçtiğinde, Doğu Anadolu'da 470 yıldan, Kilikya'da ise 150 yıldan beri bir Ermeni krallığı veya prensliğinden söz edilmemektedir. Bir 'Ermeni Milleti'nin adı geçmemektedir. 16. yüzyılın ilk yarısına ait hiçbir yazılı kaynakta bir Ermeni devleti ya da ulusunun adına rastlanmamaktadır. [28]

Tarihe, Ermeni prensliği diye geçmiş elliye yakın aileden en tanınmışlarının bile ayrı ayrı köklerden geldikleri savlanmaktadır. Bunlardan Kamsarakanların Pers kökenli oldukları, Mamikonyanların Ortaasya'dan geldikleri, Bagratunilerin Yahudi asıllı, Ardzrunilerin Süryani, Siunilerin ise saf Ermeni oldukları kaydedilmektedir.

Ermenilerin, kimi tarihçilere göre tarihlerini böylesine çok efsaneyle dokuyan tek halk olmalarının temelinde bir ulusal kimlik oluşturma kaygısı yatmaktadır. Köklerini efsanelere dayama gereksinimi ve bu yapılarının itkisiyle 2001 Eylülünde ilk Hıristiyan devlet olmalarının 1700'üncü yıldönümünü kutlamışlardır. Böylece Hıristiyanlığı 301 yılında topluca kabul ettiklerini vurgulamak istedikleri, ancak bunun da pek doğru olmadığı öne sürülmektedir. M.S. 298'de Ermenistan'a gelen Aziz Gregor'un, totemlere kur-

ban kesmediği ve Hıristiyanlıktan dönmediği için işkence edilerek hapse atıldığı savlanmaktadır.[29]

Türklerle Ermeniler Akraba mı Yoksa?

Ermeni kökenli bir arkadaşım "Emmioğlu" derdi bana... Ben de ona... Bir gün, arkadaşımın Ermeni olduğunu bilen Kürt kökenli bir başka dostun sorusu üzerine konuyu biraz açmıştık... Aynı coğrafyada, yüzlerce değil, binlerce yıl birlikte yaşamış toplumların etno-sosyal ve kültürel etkileşiminin kaçınılmazlığından yola çıksak da, bilimsellikten uzak biçimde akıl yürüterek Ermenilerle Türklerin akraba olabilecekleri yorumunu yapmıştık. İşte, biraz da bu etkileşimin etkisiyle o sıra yazmaya soyunduğum *İnokin* adlı romanımın erkek kahramanını Türk Ermeni melezi Benjamin (Bünyamin) adıyla yaratmıştım...

Gerçekten de, Türklerle Gregoryenlerin inançları incelendiğinde pek çok ortak yön bulunabilir.

Türkler gibi Ermenilerde de aile yapısı ataerkildir, çünkü... Her iki toplumdaki "Baba" kültünün oluşumu aynı kaynaktan beslenir. Denilebilir ki Türk ve Ermeni kültürleri, bir arada yaşamış iki toplumun birbirinden etkilenmesi, inançlarını benimseyerek birbirinin kültür dairesine girmekten ibaret de değildir.

Bazı biliminsanlarının yaptığı araştırmalar, Türklerle Ermenilerin akraba olacak denli birbirine karıştığını göstermektedir.[30]

Bu savı Alban olgusu da desteklemektedir...

Bilindiği gibi, Kuzey Kafkasya'da Alban-Ermeni ilişkisi ve etkileşimleri Türk-Ermeni kültür ilişkileri itibariyle ayrıca üzerinde durulmasını gerektirecek denli önemli bir konudur. Bu noktada paylaşılan ortak görüş, tarihsel, kültürel, toponomik, onomas-

tik ve arkeolojik bulgular, milattan önceki dönemlerden itibaren Kafkasya'nın otoktan halkı olan ve M.Ö. 1. yüzyıldan itibaren siyasal birlik oluşturan Albanların etnik açıdan Kafkasya'nın otoktan Türk halkı olabileceği tezini güçlendirmektedir. Albanlar, Güney Kafkasya'nın önemli bir bölümünü yaklaşık bin yıl süreyle egemenliklerinde bulundurmuş ve 8. yüzyıla dek de bağımsız yaşamıştır.

Akrabalık mı Asimile Olmak mı?

Bu tarihten sonra süreç içinde önce siyasi bağımsızlıklarını yitiren Albanlar, daha sonra mensubu oldukları Gregoryen Kilisesi aracılığıyla dil ve kültür olarak Ermenileşmişlerdir.

"Ermenilerin tek etnisiteli, tek mezhepli toplum yaratma saplantısı uğruna, Karabağ ve Azerbaycan coğrafyasındaki Albanlar, üzerlerinde yüzlerce yıl kurulan baskı ve uygulanan politika sonucu yok edilmişlerdir. Din ve kültür alanındaki stratejileriyle Alban - ları tarih sahnesinden silen Ermeniler, Rusya'nın da yardımıyla Alban Kilisesi'ne ait arşivleri bile yok etmiş, Alban tarihine ait olayları Ermeni tarihine mal etmişlerdir.

"Ermeni ve Alban kilise mimarileri farklıdır. Örneğin Alban kiliselerinde Ermeni aziz heykelleri yoktur. Bu farklılığı ortadan kaldırmak için Alban katedral ve kiliselerindeki anıtsal eserleri silip üzerlerine Ermenice metinler yazmış, Ermeni haçları kazımış, aziz heykelleri yerleştirmişlerdir. İlkçağ Ermeni tarihçisi olarak bilinen tarihçilerin çoğu Alban'dır.

"Ermenilerin, Büyük Ermenistan'ın altyapısını oluşturacağını düşünerek Büyük Ermeni Tarihi'ni yaratmak amacıyla giriştikleri bu gayret, pek çok tarihsel gerçeğin çarpıtılmasına yol açmıştır.

"Bugün, Karabağ Ermenileri diye bilinen toplum -1828'deki Türkmençay Anlaşması'ndan sonra bölgeye gelenler dışında- Gregoryenleşmiş Albanlardan ya da Gregoryen inançlı Türklerden başkası değildir.

"Bu Türkler doğaldır ki Hıristiyan olmuşlar, bölgenin Ortodoks cemaatini oluşturmuşlardır. Bazıları ise zamanla Gregoryen olmuşlardır.

"Kafkasya iç içe geçmiş zaman dilimlerinde Kıpçaklar, Hunlar ve Hazarlar dönemlerinde Türklükle tanış olmuştur. Ermeniler, asimilasyon politikaları gereğince" Alban Kataligosu Narses Bakur'u bile idam ettirmişler, Rusların yardımıyla Alban Patrikliğini kaldırmışlar, Alban anıtlarını yıkmışlar, tahrif etmişler, Alban Hıristiyan kültürünü tarihten silmeye çalışmışlardır.(31)

Ermenilerin yüzyıllara dayanan asimilasyon ve bir tür kültürel jenosit (soykırım) politikaları sonucu Albanlar 18. yüzyılın sonlarında tamamen ortadan kaldırılmışlardır.

Gregoryen cemaat kültüründeki Türk kültür öğeleri incelendiğinde, tarihsel süreç içinde Türklerle Ermeniler tarafından ortaklaşa yaratıldığı görülür. Ancak, Ermeniler bu kültürel değerleri kendi öz birikimleri gibi sahiplenmekte hiçbir sakınca görmemektedirler.

Günümüzde Gregoryen cemaat kültüründeki Türk kültür öğeleri üzerinde yapılacak kapsamlı bir bilimsel çalışma, karanlıkta kalmış pek çok tarihsel olayı gün ışığına çıkartabilir. Ermenilerin, tarihin belli dönemlerinde Türklerle birlikte yarattıkları ortak kültürel değerleri Türkleri nasıl yok sayarak, gerektiğinde sınırdışı ederek, Albanlar örneğinde olduğu gibi gerektiğinde zor kullanıp asimile ederek sahiplendiklerini kanıtlar...

Gregoryen'in Türk'ü
Müslüman'ın Ermeni'si

Çünkü, Ermenilerle Türkler günümüzdeki ulusal kimliklerini edinmeden önce tarihin ilk dönemlerinde birkaç bin yıl bir arada yaşamışlardır. Göktengri inancı ve paganizm, Gregoryenlik ve İslamiyet buluşma ve çatışmalarında hep bir arada olmuş, birbiriyle temas etmiş, Ermeni ve Türk unsuru halk inançları açısından birbirini etkilemiş, güdülemiş ve varsıllaştırmıştır.

Tarihsel bulgular, Ermenilerle Türklerin etkileşimlerinin Kıpçak-Hun döneminden de önceye dayandığını göstermektedir. Önceleri Türk dininden etkilenen Ermeniler, bazen Hıristiyanlığı Türklerden, bazen de Türkler Ermenilerden almıştır.

Vatan, ulus ve etnisite kavramlarının olmadığı dönemlerde toplumlar kendilerini daha çok inanç düzeyinde ifade etmekteydi. Aydınlanma devrimiyle birlikte, özellikle 19. yüzyılın sonlarına gelindiğinde Gregoryen Türklerin kaderi Ermeni kimliği içinde erimek oldu. Bunda Türklerin Osmanlı tebaası olarak Müslüman ümmeti kimliğinden çıkamamaları büyük rol oynadı. Görece uygar toplumsal ilişkiler geliştiren Ermenilerde ulus ve vatan kavramlarının erken oluşması etkili oldu. Bu yönde kültürel, dinsel ve eğitsel çalışmalar yapacak düzeyde gelişme gösteren Ermenilerin baskın kimliği, Gregoryen Türklerin Ermeni kimliği içinde erimesine yol açtı. Gelinen noktada, şimdi kim ayırabilir Gregoryen'in Türk'ünü Ermeni'sinden? Bu arada din değiştirmiş ("dönme" de diyorlar) Müslüman'ın Ermeni'sini Türk'ünden kim ayırabilir?

Ermenilerin kökeni konusunda Dr. Kalafat'ın şu saptamaları ilginçtir:

"Avedis Ahoranion'a göre ilkel Ermeniler eskiden ateşe tapı-

yorlardı. Ateş, iyilik ve kötülük prensibine dayanan bir din, eskil İran Zerdüştlük dininin bir koludur. Düalizme (ikicilik ilkesi) göre kurulan doktrini Avesta'da toplamış olan Zerdüştlük, İran'dan geçmemiş, Hint-Avrupa toplumu olmaları dolayısıyla etnik yapılarında bulunan bir niteliktir. Ancak, Ermenilerin Hint-Avrupa kökenli olmadıkları bizzat Ermeni tarihçi ve sanat tarihçileri tarafından açıklanmıştır.

"İran Zerdüştizminden ateşle ilgili inançlar konusunda etkilenmeyen ve Hint-Avrupa toplumu da olmayan Ermenilerdeki ateş içerikli inancın kaynakları arasında Türk inanç sistemi aranılmaz mı? Bu sistemde od/ateş bir külttür. Ateşteki gücün aklayıcı, paklayın olduğuna inanılır. Ateşte ak ve kara iyeler bulunur. Ateş Tanrı değildir, ancak O'na saygılı davranılmalıdır. Su dökülerek söndürülmesi gerekse mutlaka besmele ile dökülür. Ateşe tükürülmez, gece dışarıya ateş verilmez, ateşe, ocağa saçı yapdır. Ak ve kara iyeler düalizm anlayışında nasıl örtüşür? Sağlıklı açıklama yapmak kolay değildir. Ancak, birlikte yaşayan iki halktan Türkler Ermenileri sadece Türk-İslam inançlarıyla etkilememişlerdir. Halk inançları itibariyle de etkilemişlerdir. Bize göre Ermeni adı altında toplanan toplumun bir bölümü Hıristiyan olmadan önce Türklerle aynı inanç sistemi içersindeydiler. "[32]

TEMİZLEMESİ ZOR LEKE

Nerden Çıktı Bu 'Soykırım' Suçlaması?

Gerçekten de, nerden çıktı bu "soykırım" suçlaması?

19. yüzyılda böyle bir suçlama yoktu, ama bir "Şark Meselesi", bir Ermeni sorunu vardı... Çeşitli gerekçelerle sürekli tırmandırılan bir gerilim politikasıyla bu topraklarda büyük acılar yaşanmasına yol açan bir sorundu bu... Herkes bir bedel ödedi... Acılar yürekleri yaktı... Derken, dünya yıkılıp yeniden kuruldu...

Bu yeni dünyada eski sancı yeni semptomlarla tekrar ortaya çıktı/çıkartıldı... Ermenilerin süregiden savaşımı bu kez "soykırım" suçlamasıyla boyutlandı... Türklerin tarihinde "soykırım" diye bir kara leke yoktu oysa... Bu kavram Batı'ya aitti, Batı'dan gelmişti... Batı'nın yüzkarası tarihi "soykırım" örnekleriyle doluydu... Soykırımcı kültürel altyapı Avrupa'da, Amerika'da (Anglosaksonlarda, Avrupa kökenli Amerikalılarda) vardı...

"Kıta Avrupası'nda sosyal yaşam beş bin yıl önce başlamıştı. Bu beş bin yılda, Avrupa'da savaş hiç eksik olmamıştı. Önce bu kıtanın kavimleri kendi aralarında mücadele etmiş"lerdi. [33] Sonra dış dünyaya, yabancı toplumlara saldırmışlardı.

Sömürgecilik, kölecilik ve ırkçdık gibi soykırım da Anglosak-

son kültürün bir ürünüydü. "Öteki" yaratmayı, ötekini aşağılamayı, toplumları rengi, etnik yapısı ve inancı açısından ayrıştırarak insanları topluca yok etme hakkını sadece onlar kendilerinde görürlerdi.

Tarih, işte böylece dünden bugüne Avrupalıların Afrika'da, Asya'da, Amerika'da Avustralya'da ve Avrupa'da yaptığı soykırım örnekleriyle dolmuştu... Yirmi milyonun üzerindeki Kızılderili'yi, on milyon Aborjin'i kılıçtan geçirip yok eden, kılıç artıklarına veba ve çiçek mikrobuna bulanmış battaniye vererek, Maorileri, Guançeleri türlü yöntemlerle, Yahudileri gaz odalarında yok ederek soykırım yapanlar kimlerdi? Daha dün, milyonlarca Pomak'ı Nazi ordusuna karşı cephenin ön saflarında savaşa süren Ruslar değil miydi? Dün, çocukları Antakya'da şişkebap yaparak yiyen Haçlılarla, bugün Ortadoğu'da yoksul çocukları havadan şeker ve yiyecek paketleri atarak mayın tuzaklarına düşürüp paramparça edenler ve ataları kimlerdi?

Hiroşima'ya, Nagazaki'ye kitlesel ölümlere yol açan atom bombalarını atanlar kimlerdi? Küresel ısınmaya yol açan, dünyanın bile sonunu hazırlayan bombaları kimler atıyordu?

Tarih, 1952'de Kenya'da Mau Mau kabilesini yok eden İngilizlerin 1876'da 25 milyon Hindistanlı'yı; Fransızların 1954-1962 yılları arasında bir milyon Cezayirli'yi, 1946-1954 arasında bir milyon Vietnamlı'yı; ABD'lilerin 1970'lerin ortasında Vietnam'dan çekilene dek 2.5 milyon Vietnamlı'yı; Belçikalıların 20. yüzyılın başında 10 milyon Kongolu'yu öldürdüğü, İtalya'nın Libya'da, Etiyopya'da; İspanya'nın Fas'ta; Portekiz'in Angola'da; Hollanda'nın Endonezya'da yaptığı "özgün" cankırım ve soykırım örnekleriyle dolu.

BM, Cezayir'de kan dökülmesinin önüne geçilmesi yolunda karar aldığında Cezayir'deki Fransız işgal ordusu komutanının verdiği demeç, vahşetin tanımı gibiydi:

" Kan dökülmemesinin tek yolu, dökecek kanın kalmamasıdır."

Eli silahlı adamlara soykırım böylesine mubah kılınırken basın yayın organlarının, yöneticilerin yanı sıra bilimadamları bile "insanları yeteneksiz ırk mensubu oldukları" gerekçesiyle "katli vacip" sayabiliyordu. Elleri ve eteklerine kan bulaşmasa bile, en azından bütün kurum ve kuruluşlarıyla suçu örterek, suçluyu saklayarak katılıyorlardı suça. Bunu beceremediklerinde ölü sayılarını düşük göstererek suçu ve suçluyu belirsizleştirmeye çalışıyorlardı.

Yani, "soykırım" suçlamasında Türklere gelmeden önce Almanlara bakılmalıydı şöyle... II. Dünya Savaşı'nda yedikleri herzelerden öncesine bakılmalıydı biraz...

Almanların da, geçen yüzyılın başında topraklarına ve hayvanlarına el koymak için Herero ve Nama halklarına saldırırken gerekçesi "uygarlık müdahalesi"ydi. Almanlar, soykırım gerekçelerini sıralarken bu olaydan birkaç yıl önce ABD'nin Filipinler'de yaptığı soykırımı öldürülenlerin "oryantal" olması dolayısıyla sakıncasız bulan Amerikalı senatörden farklı davranmamışlardı:

"Bu siyahlar, Tanrı ve insanlar adına ölümü hak ettiler; iki yüz çiftçiyi öldürüp bize karşı isyan ettikleri için değil, ama ev kurmayıp kuyu açmadıkları için... Tanrı, bizi burada galip kıldı, çünkü biz daha soylu ve ilericiyiz."

Emperyalizm, 16. yüzyılda Kanarya Adaları'nda yaşayan Guançeleri yok ederken de "Kanarya Adaları'nı taş çağından kurtarmak" gibi yüce bir amaç gütmüştü. (34)

İngilizlerin Hindistan'da, Fransızların, Amerikalıların, Almanların dünyanın orasında burasında yaptıklarının onlara bakılırsa hiç

de "soykırım"la ilgisi yoktu. Onlar bütün bunları "insanca" ya da "kutsal" amaçlar uğruna yapmışlardı...

Etnisite üzerine siyaset yapmak bile bir insanlık suçu sayılması gerekirken nedense Batı buna hiç aldırmamış ve hep yapmıştı... "Soykırım" tanımını ancak II. Dünya Savaşı'nda yaşanan "soykırım" üzerine yapmak zorunda kalmışlardı.

Soykırım, katliam, soyunu, türünü yok etme anlamına gelen *jenosit* sözcüğü dilimize Fransızca'dan geçmişti. İngilizce'de de "genocide" biçiminde kullanılır. Köken olarak Latince'dir.

Birleşmiş Milletler'in 1948'de, Türkiye'nin de 1950'de kabul ederek yürürlüğe koyduğu "Soykırım Yasası" özetle şöyle tanımlanır:

"Hiçbir ayrılıkçı hareketi olmayan, silahlı örgütlenme ve devlete karşı çatışmaya girmeyen masum bir ulusal, etnik ya da dini grubun, yalnızca o gruba ait olduğu için kısmen ya da tamamen egemen devletin hükümetince ortadan kaldırılması..."

Bu tanıma en uygun örnek, Nazi Almanyası'nın hükümet politikası olarak, devletin örgütlü gücüyle Yahudilere karşı uyguladığı planlı, organize "soykırım"dan başkası olabilir miydi?

Ermenilerle yaşanan dramın bu tanım içinde değerlendirilmesi üzücü...

Ermeniler 1915'te Gaz Odasında mı Öldürüldü?

"Dilin kemiği yok" derler, ağzı olan konuşur... "Soykırım" suçlamalarında kantarın topuzu öyle kaçırılmıştır ki, tanımlanır gibi değil. Yeri gelmiş, Ermenilerin faşist Türk doktorlannca kobay olarak kullanıldığı, yeri gelmiş gaz odalarında toplu Ermeni kıyımlarının yapıldığı bile savlanacak denli sağduyu yitirilmiştir.

Onaran, bu konuda Vahakn N. Dadriyan'ın [*] 1915 olaylarını yorumlarken soykırım koşullarına uysun diye deney ameliyatlarından söz açtığına değinerek bakın neler yazıyor:

"Başta, Erzincan hastanelerinde olmak üzere, Ermenilerin kobay olarak kullanılması konusu geliyor. Yüzlerce Ermeni bu tıbbi deneylerde bilerek öldürülüyor.[**]

"Olmayana ergi yoluyla düşünmek diye bir yöntem var. Bir yanda Nazi Almanyası'nda deney ameliyadarına girişen cerrahlar, öte yandan hekim bile olamayan öğrencilerin salgın hastalıklarla başa çıkamayan yetersizliği... Bu yetersiz hekim kadrosu yüzlerce Ermeni üzerinde nasıl deney ameliyatı yapacak? Onların yüzlerce Ermeni'yi 'sünnet' etmesi bile olanaksız ...." [35]

Ortaylı'nın yanıtladığı inanılmaz suçlama da Onaran'ınkinden farklı değil:

"Artık engizisyon ve Nazilerin Yahudilere yönelik soykırımlarından söz etmeyelim. Auschwitz'de neler olduğunu herkes biliyor. Bilmezden gelen Batı... Tessa Hoffman adlı bir Alman, I. Dünya Savaşı'nda Trabzon'da Ermeniler için gaz odası inşa edildiğini yazabiliyor.

"1914-15'in Trabzonu'nda hangi para ve hangi teknolojiyle bu iş başarılacaktı? Osmanlı başkentinde ve en mutena kolordularda bırakınız gaz odasını, bitlenmeyi yok edecek etüv makinesi bile yoktu." [36]

[*] Dadriyan'ın ansiklopedi benzeri kaynaklarda adı bile geçmiyor. Bizde de benzerleri olan şarlatanlar gibi biri olsa gerek.

[**] *Ermeni Soykırımında Bilimsel Roller,* Toplu Makaleler, Kitap 1, Çeviren Attila Tuykan, Belge Yayınları, 2004.

İkiyüzlü Batı

Batı, pek çok konuda olduğu gibi bu konuda da çifte standartlıydı. Yansız yaklaşımlarıyla tanınan Fransız Yazar Pierre Loti, soykırım konusunda Batı'nın ikiyüzlülüğünü bakın nasıl dile getirmişti:

"Bu üzüntülü itirazlarım yalnız İtalyanlara karşı değil. Sözlerim hepimizi, Avrupa'nın bütün Hıristiyan halkını içine almakta. Yeryüzünde en fazla insan öldüren biziz. Dudaklarımızda kardeşlik kelimesi olduğu halde, her yıl daha da çoğalan yakıp yıkıcı maddeler icat ederek Afrika'da, Asya'da yağma ve çapul düşüncesi ile kan ve ateş saçan bizleriz. Kendi medeniyetlerine uymayanları, bizim gibi silahlanmış oldukları için, hiçbir şeyi umursamadan, incelemeden hor görüyor, top gülleleriyle eziyoruz. Oldürebildiğimizi öldürdükten sonra, onları gayemize uygun şekilde işletmeye başlıyoruz."

Türkler, toplu cankırımı için tarihte örnekleri görüldüğü gibi ne fırın kurmuştu, ne kamp... Çünkü, Türklerin geleneğinde soykırım da yoktu, katliam da... Ermeni soykırım tezleri karşısında Türkiye'yi savunan Fransız Avukat Georges de Maleville bu konuda bakın neler söylüyor:

"Osmanlı devleti, Yunanistan'la savaş durumunda olmasına karşın sınırları içinde yaşayan Rumlara karşı bir soykırım girişiminde bulunmamıştır. Çünkü, Osmanlı Rumları Osmanlı ordusunu arkadan vurmaya kalkışmamışlardır. Eğer, Osmanlı hükümeti soykırıma yatkın bir yapıda olsaydı bu uygulamayı asıl Rumlara karşı başlatması gerekirdi," der ve Ermenilere karşı soykırım amaçlı düzenli bir plan hazırlanmadığını, soykırım yapılmadığını vurgulayarak şunları ekler:

"Dürüstlük, özel olarak savaş koşullarından ve onlarca yıldan beri, her yerde azınlık oldukları halde, ayaklanma ve katliam yoluyla Osmanlı Ermenilerini bağımsız bir devlet kurabileceklerine inandırmak suretiyle zehirleyen çılgın propagandalardan kaynaklanan bu insan kayıplarını Türklere bağlamayı kabul etmemeye götürmeliydi." (37)

Maleville soykırım savlarının nerden çıktığı konusunda ise şöyle diyor:

"L. Genet'in 1945 yılında yayınlanan ve Fransa'da özgür ortaöğretim döneminin resmi el kitabı olan çok ılımlı *Çağdaş Tarih* 'te (s. 517) Abdülhamit hakkında şunlar okutulabilmektedir: 'Gladstone İngilteresi Ermenileri korumak istermiş gibi davranınca, Sultan reformları ilan eder. Gerçekte o, katliamları hazırlamaktadır. 1894'ten 1896'ya değin arka arkaya üç katliam gerçekleştirilir. Bu bunalım 250 bin kişinin canını almıştır.' 1945 yılında, geleneksel ortamlarda, küçük Fransızlara öğretilen şeyler işte bunlardı.

"Ayrıca, Türk dostu Benoist-Mechin'in Mustafa Kemal hakkında yazmış olduğu güzel kitabında aşağıdaki satırlar okununca (s. 246) insan böyle sözlerden nasıl kuşkulanır ki? 1920 yılında Atatürk'ün General Kâzım Karabekir'e Erivan'da kurulan Ermeni Cumhuriyet kuvvetlerinin geri püskürtülmesi yolundaki emrini anlatır ve sözlerine şunu ekler: '2. Ordu Komutanı bu görevi acımasızca ve katılıkla yerine getirmiştir. Ermenileri kılıçtan geçirmek söz konusu olduğuna göre, askerlerinin cesaretlendirilmekten çok ölçülü davranmaya gereksinimleri vardı.'

İşte böylece, dava yargılanmış olacak ve şu gerçeklik söz konusu olacaktı: Doğal olarak, her koşul altında, Türklerin zevki Ermenileri öldürmekten ibaret olacak ve korkmuş olan Ermeniler, korunmak için uluslararası topluluklara ve dünya kamuoyuna sığınmaya çalışacaklardı."(38)

"II. Dünya Savaşı'nda ve öncesinde Yahudilere karşı yürütülen soykırım, bütün vahşetiyle sürerken en uygar geçinen İngiltere ve Amerika gibi ülkeler Nazi zulmünden her nasılsa kurtulabilen Yahudileri sınırlarından geri çevirirken onlara kucak açan, diplomatlarına sahte belgeler düzenlettirip T.C. vatandaşı gibi göstererek bağrına basan tek ulusun Türkler olduğunu belirtsin. Tarihinde soykırımcılık şöyle dursun, etnik ayrımcılık yapmayan biriki ulustan birinin Türk ulusu olduğunu ansın." (39)

Peki, Nedendi Bu Suçlama?

Nedeni çok basit... Türkiye üzerinde baskı kurmak için yeni bir gerekçe bulmaktan başka bir şey değildir bu... Türkiye'nin sırtını sopasız bırakmamak için bulunan bir gerekçedir sadece... Çünkü soykırım, zaman aşımına uğramayan bir suçtur. Yüzlerce yıl geçse bile kovuşturulabilir...

İşte, suçlama konusunun bu niteliği gereğince emperyalizm, yapıldığını savladığı olayın üzerinden elli beş yıl geçtikten sonra (1970'lerden itibaren) dünyanın en stratejik bölgesinde bir ülkeyi suçlayabilmek için ancak böyle bir gerekçe bulabilirdi, buldu.

Bu gerekçe icat edilirken 1918'de İstanbul'da kurulan Divanı Harp tarafından tutuklanarak Malta'ya sürülen başta Ziya Gökalp, çok sayıda kişi (Malta sürgünleri) hakkında , İngiliz Kraliyet Savcısı'nın "soykırım"a ilişkin bir belge bulamaması üzerine olayları "karşılıklı katliam" olarak nitelemesi sonucu serbest bırakılmaları bile anımsanmadı...

Ayrıca, İttihat ve Terakki Hükümeti'nin tehcir sırasında gerekli önlemleri kasten almayan, görevini ihmal eden ya da becereremeyen basiretsiz birçok yönetici ve görevliyi, idam cezası da da-

hil çeşitli cezalara çarptırmış olması incelemeye değer bulunmadı... Bu konudaki sorunların daha Cumhuriyet kurulmadan, uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde sonuçlandırıldığı da dikkate alınmadı.

Çünkü, Türkiye peşin peşin mahkûm edilmişti. Ortaylı'ya göre "soykırım"ın anlamı, soykırım suçlusunun ön planda, tarihsel kültürel altyapı olmasıydı. Ona göre Osmanlı'da soykırımcı bir kültürel altyapı olsaydı, çatışmaya neden olacak unsurları başta ortadan kaldırırdı. Soykırımcı bir kültürel ve idari altyapı, Anadolu'nun ortasında ve Batı Anadolu'da Ermeni nüfusu bırakmazdı.[40]

Aslında bu, suyun aşağı kesimindeki kuzuyu yemeye karar veren suyun yukarısındaki kurdun, "suyu bulandırdığı" gerekçesiyle kuzuya saldırması gibi bir şeydi...

İKİ BİN YILLIK DEVLET POLİTİKASI... TEHCİR, TEHCİR, TEHCİR...

Bir Sürgün Oğulları Öyküsü Yaratmak...

ÇIKIŞ/Bap 14

"Ve Musa deniz üzerine elini uzattı ve RAB bütün gece kuvvetli şark yeli ile denizi geri çevirdi ve denizi kara etti ve sular yarıldı. Ve İsrailoğulları kuru yerden denizin ortasına girdiler ve sular sağlarında ve sollarında onlara duvar oldu. Ve Mısırlılar kovaladılar ve Firavunun bütün atları ve cenk arabaları ve atlıları arkalarından denizin ortasına girdiler...

"Ve Musa elini deniz üzerine uzattı ve sabaha karşı deniz kendi akınına döndü; ve onun karşısından Mısırlılar kaçtı; ve RAB Mısırlıları denizin ortasına silkip attı. Ve sular dönüp cenk arabalarını ve atlıları, onların arkasından denize girmiş olan bütün Firavun ordusunu örttü; onlardan bir nefer bile kalmadı..."

2. TARİHLER/Bap 36

"Ve Allah'ın evini yaktılar ve Yeruşalim'in duvarını yıktılar ve onun bütün saraylarına ateş verdiler ve bütün değerli kapları harap ettiler. Ve kılıçtan artakalanları Babil'e sürdü; ve Fars krallığı

hâkimiyete geçinceye dek, Babil kralına ve oğullarına köle oldular..."

Şimdi, Tevrat'tan alınan bu bölümleri temel izlek yaparak bir senaryo hazırlayalım isterseniz... Önce Mısır'dan çöllerde yalın ayak başı kabak kaçış sahnesi... Kızıldeniz'in yarılması mucizesi ve kurtuluş... Binlerce yıl sürecek Yahuda devletinin kuruluşu ve gönenç...

Sonra ünlü Babil Kralı Nabukadnezar gelmeli ekrana... Yahuda'yı yıkması ve seçilmiş halk İsrailoğullarını yine yalın ayak başı kabak Babil'e sürgün götürmesi gelmeli...

Burada birkaç değişiklik yapmalı... Mısırlıların ve Firavun ordusunun yerine Türkleri, Babil sürgününün yerine "tehcir"i, İsrailoğullarının yerine de bir başka "sürgünoğulları"nı, Ermenileri koymalı ve yalın ayak başı kabak Anadolu steplerinden Ortadoğu çöllerine yürütmeli...

Dünya egemenlerince, diasporanın ajitasyonu, Ermenilerin figüranlığıyla kurgulanan senaryo bu... Nasıl da benziyorlar İsrailoğullarına... Onlar da seçilmiş bir halk, ulus... Yaşadıkları uzun yürüyüşle benziyorlar en azından... Musevilik tek ulus diniyse onların da böyle bir dinleri var nasılsa... Gregoryenlik ne güne duruyor? Gregoryenlik de Tanrı'nın bir başka seçilmiş ulus olan Ermenilere armağanı olmalı... Tarihsel gerçekler, bunun hiç böyle olmadığını gösterse de aldırmamak. Onlar yaptıysa oldu deyip geçmeli...

Senaryoda eksik ne kaldı geriye?

Soykırım... Bir büyük gerekçe olmadan böylesine bir gerilim öğesi yaratılamazdı. Bu durumda "soykırım" savından büyük gerekçe mi olurdu... Olmazdı elbet... Ermeniler de kaderdaşları sürgünoğulları gibi "soykırım"a uğradı denilse ne olurdu; dilin kemiği mi vardı?

Dillere pelesenk "tehcir" sözcüğüyle bir büyük senaryo yazılabilirdi kolaylıkla... Böylece geliştirilen Türk karşıtlığı neredeyse antisemitik yapıya büründürülür ve Türkler gitgide "soykırım" diye algılanacak "tehcir" sözcüğüyle anılmaya başlanırdı...

Zamanla öyle bir noktaya gelinirdi ki, "tehcir" denildiğinde sadece 1915'te Ermenilere karşı insanlıkdışı uygulama anlaşılırdı.

Tehcirin, Anadolu'da binlerce yıldır bir devlet politikası olarak uygulandığı kimsenin aklına gelmezdi nasılsa... Kim araştırıp kim söyleyecekti ya da söylendiğinde kim inanacaktı bunun ta Bizans'ta bile böyle olduğuna?

Nasıl anlatılacaktı, Bizans'ta, "zorunlu göç"ün, yani "tehcir"in, toplumsal huzursuzlukların bastırılması ya da yeni yerleşimlerin üretime açılması gibi durumlarda başvurulan uygulama olduğu? Kaldı ki, anlatılsa bile bir emperyal güç olarak Bizans'ın geliştirdiği, daha sonra ona öykünen Osmanlı'nın benimsediği "kolonizasyon" politikasının ürünü olduğu ne ifade edecekti? Bizans gibi Osmanlı'nın da sınır ve güvenlik sorunları gündeme geldiğinde bir topluluğu ülke sınırları içinde bir bölgeden başka bir bölgeye göçürterek ikamet ettirdiği gibi fetihler sonucu elde edilen yeni yerleşimlerin üretime açılması gerekçesiyle "tehcir" uyguladığı anlatılsa n'olacaktı? Bu uygulamayı aşar alabilmek için yapmış olması ne anlama gelirdi, anlamak istemeyenlere?

Ermeni senaryoları "tehcir" ve "soykırım" aksı üzerine oturtulduğu için bu çabalar pek bir şey ifade etmezdi... Kaldı ki, yüzlerce yıllık sürece yayılmış bir olgu olan Ermeni sorununda "tehcir" uygulaması, yaşananların sadece bir boyutunu oluşturuyordu...

Bilindiği gibi "tehcir" 1915'te yapıldı. Daha önce ve sonra yaşanmış birçok kötü olay ve anı olmasına karşın üzerinde hiç du-

rulmaz nedense... Olan biteni bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirmeden, sadece "tehcir" kavramının çevresinde dönenerek "soykırım" yapıldığını ya da yapılmadığını kanıtlamanın olanaksızlığı da bir an olsun düşünülmez.

Yine de, ezber bozmak için her şeyden önce sözcükleri şöyle bir daraya almak gerekiyor:

Soykırım (genosit), "siyasal, ulusal, ırksal ya da dinsel bir nedenle, azınlık durumundaki bir insan topluluğunu soyca yok etmeyi amaçlayan toplu öldürme..." demektir.

Tehcir ise Arapça "hicret", "muhaceret" ve "muhacir" gibi "hecere" kökünden gelir ve "bir yerden başka bir yere göç ettirmek" anlamındadır *(Emigration, Immigration).* Tehcirin "sürgün etmek" anlamındaki "deportation" sözcüğüyle hiç ilgisi yoktur.

"Tehcir", 1948 tarihli "Soykırım Suçunu Önleme ve Cezalandırma Sözleşmesi"nin 2. maddesindeki tanıma girmemektedir.

Burada "iğtişaş" ve "mukâtele" sözcüklerine de değinmek gerekmektedir. Çünkü, ilerde yeri geldiğinde bu kavramlar önemli işlevler üstlenecektir, iğtişaş, "kargaşa, anarşi"; mukâtele ise "kavga, vuruşma, birbirini Öldürme, savaş" anlamındadır ve Arapça "katl" kökünden türetilen "kıtal'dan gelir.

Ermeni sorunu incelendiğinde "tehcir"e gelinceye dek Ermenilerin birçok kez "iğtişaş" yaptığı, yine Müslümanlarla "mukâtele" ye girdikleri görülür. Tehcir ise bir kez yaşanmıştır, kuşkusuz çok kötü biçimde yaşanmıştır...

Dünyada Tehcir

Dilimizde "Kötü emsal, misal olmaz" diye bir söz var... Yani, genel kural olarak haklı bir davada kötü örneğe yaslanarak savunma yapılmaz... Ancak, bugün Ermenileri bu haksız davalarında kış-

kırtan dünya devlerinin, üstelik yakın zamanlarda "tehcir" yaptıklarını anımsayınca ister istemez insan "kötü örnek" kuralını bozmak zorunda kalıyor... II. Dünya Savaşı sırasında Japonya ile savaşan ABD'nin Japonya ile işbirliği yaparlar kaygısıyla Japon asıllı yurttaşlarını Pasifik'teki yurtlarından Mississippi'deki toplama kamplarına göndermesi böyle bir örnek olarak kendini dayatıyor... Japon asıllı ABD'lilerin henüz hiçbir şey yapmadıkları halde, Başkan Roosevelt tarafından 19 Şubat 1942 tarihinde "Başkanlık Emri" ile adeta tutuklanarak alelacele hazırlanan kamplara konulmalarına bugünkü ABD yönetimi acaba nasıl bir savunma gerekçesi buluyor? Birkaç ay içinde 110 binden çok Japon asıllı ABD'li kampta yaşamaya acaba neden mahkûm edilmişti... Dikkat edin, sadece ABD yönetiminin duyduğu kaygı nedeniyle bu insanlara zulüm yapılmıştı... Daha ne devletin altını oyan (Ermeni Hınçak-Taşnak örgütleri vs gibi) yeraltı örgütlerinin gizli faaliyetleri ne de Japon kökenli yurttaşlarının (Ermeni gençlerinin Rus ordusuna girmesi) düşman ordusu saflarına savaşmak için katıldıklarına ilişkin kanıt elde edilmişti... ABD'lilerin "kaygısı" Japon kökenli yurttaşlarına uyguladığı tehcirin gerekçesi oldu.

Benzer bir politikayı uygulamada, Sovyetler ile Fransa da ABD'den geri kalmadı.

Sovyetler Birliği, II. Dünya Savaşı'nda Almanlarla işbirliği yaptıkları gerekçesiyle Kırım Türklerini Sibirya'ya gönderdi...

Fransa ise aynı savaşta Majino hattı bölgesindeki Almanca konuşan yurttaşlarını aynı "kaygıyla" Güney bölgelerine "tehcir" etti. 19. yüzyılda ve 20. yüzyılın başında Balkanlar'da kurulan devletler de benzer uygulamalar yaptılar. Bölgede yaşayan Müslüman Türk halkı şiddet uygulayarak başka bölgelere gönderdiler...

Ermenilere İlk 'Tehcir'i Bizans Yaptı

Tarihsel gerçeklik, göçün adeta Ermenilerin kaderi olduğunu gösteriyor. Antik dönemde bile Perslerden kaçarak İç Anadolu'da Kayseri yöresine yerleşmek zorunda kalan Ermenilerin, Sasanilerçe İran içlerine, Araplarca Suriye ve Arabistan'a, Bizanslılarca İç Anadolu, İstanbul, Trakya, Makedonya, Bulgaristan, Romanya, Macaristan, Transilvanya ve Kırım'a, Haçlı seferleri sırasında Kıbrıs, Girit ve İtalya'ya, Moğol istilasında Kazan ve Astrahan'a, Ruslarca Kırım ve Kafkasya'dan Rusya içlerine "tehcir" edildikleri görülüyor. Ermenilerin Sicilya'dan Hindistan'a, Kırım'dan Arabistan'a dek uzanan çeşitli bölgelere dağılmaları Osmanlı'nın 1915'te yaptığından çok, tarihin eski dönemlerindeki bu "tehcir"lerden kaynaklanıyor.

Günümüzü bile etkileyen en önemli tehcir, aslında Bizans tarafından yapılan tehcirdir...

Binli yıllarda Anadolu'nun doğusunda Vaspuragan ve Ani isimlerinde iki Ermeni prensliği bulunuyordu. Bizans'ın Van'ı işgal etmesi üzerine Van'ın doğusunda bulunan Vaspuragan Prensliği ortadan kaldırıldı ve Ermenilerin büyük bölümü Prens Senekharim'le birlikte Sivas yöresine "tehcir" edildi. Çevredeki öbür Ermeniler de Urfa taraftarıyla Orta Anadolu'ya "tehcir" edildiler.

Ani Prensliği ise Bizans-Gürcü savaşında Ermenilerin Gürcülerden yana tavır koyması üzerine yıkıldı. Ani Prensi, Bizans'ın intikam almasından korkunca, öldükten sonra prensliğinin Bizans'a kalmasını vasiyet etti. Prensin yeğenleri buna karşı çıktıysa da Bizans, prensin ölümünden sonra 1045 yılında Prensliğe son vererek soylu Ermenileri Bizans'a, İmparatorluk merkezine götürdü.[41]

Anadolu Selçuklu devleti ile çağdaş olan Kilikya Ermeni Prensliği bu tehcirden sonra ortaya çıktı. Yani, Kilikya'daki ilk Ermeni siyasal organizasyonu Bizans'ın Ermenilere uyguladığı tehcir politikasına dayanıyor. Tarihsel veriler, Doğu Anadolu'daki son Ermeni prensliklerinin Bizans tarafından yıkılması üzerine Kilikya'ya yapılan Ermeni göçünden sonra 1080 yılında Kilikya Ermeni Prensliği'nin kurulduğunu gösteriyor.

Buna karşın, nedense Ermeniler, anayurtlarında huzurlarının bozulmasını ve bağımsızlıklarını yitirmelerini, Türklerin Anadolu'ya gelişleriyle ilişkilendiriyorlar. Oysa Ermeni prensliğine son veren de, Ermenileri Anadolu içlerine sürerek ilk tehciri yapan da dindaşları olan Bizanslılardı. Ermeni halkı, Anadolu'nun tarihe gömülen öbür Hint-Avrupa kavimleri gibi eriyip gitmek üzereyken Selçuklu Sultanı Alparslan tarafından Bizans İmparatorluğu'nun bölgedeki egemenliğine son verilmesi [42] üzerine Anadolu'da yaşam olanağı bulmuştu.

Bu tarihsel gerçeklik bile Ermenilerce çarpıtıldı. Örneğin, Ermeni tarihçi Mathieu, Doğu Anadolu'daki Ermenilerin Orta Anadolu'ya Bizans tarafından tehcirini, "İktidarsız ve kadınlaşmış iğrenç Rum milleti, Ermenistan'ın en cesur evlatlarını yurtlarından koparıp dağıttılar, milletimizi tahrip edip Türklerin istilasını kolaylaşırdılar," diye yorumlayabildi. [43] Bizans'ın 11. yüzyılda en büyük Ermeni kıyımıyla ilk büyük Ermeni sürgününü mezhep farkı yüzünden yaptığını görmezden geldi.

Ortaçağ dönemine ait Bizans, Latin, Rus, Arap, Süryani, Fars, Ermeni ve Türk kaynaklarını araştıranlar, Ermenileri tarihte ilk kez tehcir edenlerin, topraklarından zorla uzaklaştıranların, onları yersiz, yurtsuz hale getirenlerin ve inanç özgürlüklerini ortadan kaldırmak suretiyle Ortodoks veya Mecusi olmaya zorlayanların Bizanslıların yanı sıra İranlılar olduğunu da [44] görür.

Her şey Türk düşmanlığına göre ifade edilmeye çalışılmasa, Ermeni ve Grek kiliseleri arasındaki ilişkinin bozulduğu dönemlerden itibaren Roma'nın yerini Bizans'ın alması üzerine ilk iş, egemenliği altındaki Ermenistan'ı Ermenilerden tamamen temizlemek politikasına başladığı, feodal aile liderlerini görevden uzaklaştırarak yerlerine Bizans memurlarını gönderdiği sağduyulu yaklaşımla daha iyi yorumlanabilir... Bunun yanı sıra Ermeni halkı Trakya'ya nakledip ("tehcir edip" diye okuyun) yerlerine başka bölgelerin insanlarıyla savaşlarda esir ettiklerini iskân ederek Ermeni mitolojisinde kutsal ilan edilen Kafkaslar'daki topraklarda demografik dengeyi Ermeniler aleyhine bozmaya çalışması daha iyi kavranabilir...

Oysa çok daha öncelerde, 7. yüzyılın sonlarından 11. yüzyılın ortalarına dek süren Ermenistan'ın Araplar tarafından işgalinde de Ermenilere tehcir uygulanmıştı. Araplar, 639-640'lardaki ilk akınları sırasında sadece çeşitli bölgeleri yağmayla yetinmemiş, aynı zamanda binlerce kişiden oluşan yerli halkı Fırat'a komşu topraklara, özellikle Urfa, Antakya ve Kuzey Suriye'ye nakletmişlerdi.

"Ermeniler, 711-713 yıllarında ise sadece Grek Ortodoks inancına uymadıkları gerekçesiyle Bizans İmparatoru Phillipicus tarafından Küçük Asya'dan (Anadolu) uzaklaştırılmışlardı.

"11. yüzyılın başlarında Ermenilerin zayıflığından yararlanan Bizans, Ermenistan'ı işgal ettiğinde o toprakların beylerine Sivas, Kayseri ve Kapadokya'da arazi vermişti. Bu Ermeni beylerini gittikleri yerlere büyük bir göçmen topluluğu takip etmişti.

"Kilikya Ermeni Krallığı'nı ortadan kaldıran Memlûkler ise Sis'in (Kozan'ın) düşmesinden sonra 40 bin Ermeni'yi Halep'e götürerek iskân etmişti." (45)

962'de Hamdâniler devletinin zayıflamasından sonra Maraş yeniden Bizans'ın eline geçmişti ve Türkler tarafından 1086'da alınıncaya dek yaklaşık yüz yıl Bizans'ın egemenliğinde kaldı. Bu süre içinde Bizans İmparatoru II.Vasil, Doğu Anadolu Bölgesi'nde-ki Ermenileri tehcir ederek Maraş'a yerleştirdi. (46)

Dilenci Gibi Gelen Haçlılar, Ermenileri Tehcir Etti

Ermenilere, Bizans'tan sonra bir tehcir de dindaşları Haçlılar tarafından uygulandı. Gerekçe, Urfa Haçlı Kontu Baudouin du Bourg'un provokasyonundan başka bir şey değildi. O sıra Mevdud komutasındaki Türkler Harran'da bulunuyordu. Kont Bourg, sözümona Ermeni halktan bazılarının kenti Türklere teslim etmeye hazırlandıkları yolunda bir ihbar aldığını öne sürerek Seruç Komutanı Peganus'a tehcir emri verdi. Söz konusu iddia doğruysa Haçlı gerekçesiyle Osmanlı'nın tehcir gerekçesi arasındaki benzerlik ne denli dikkat çekici değil mi? Gerekçe, düşmanla işbirliği; kaygı, ülke güvenliği...

Kont Bourg, Ermenilerden "bazıları" düşmanla işbirliği yapmasına karşın, Ermeni halkın tamamını Urfa'dan Samsat'a tehcir etti (11 Mayıs 1113). Bu tehcir sırasında pek çok acı olay meydana geldi. Urfa ıssızlaştı. Urfalı tarihçi Matheos, bu dramatik olayla ilgili şunları yazdı:

"Dilenci gibi gelen Frankları ilk olarak haçla karşılayıp sinesinde toplayan bu kent, şimdi dul kalmış bir kadın gibi yalnız oturuyordu. Franklar, bu kentin kendilerine yaptığı iyiliklerin karşılığını büyük kötülüklerle ödediler. Hıristiyanlara bu kötülükleri reva gördüler." (47)

Bir 'Tehcir' de Buydu Belki...

Anadolu'nun işgali sürecinde Ermenilerin boş vaatlerle Çukurova'ya getirilmesini nasıl bir göç olarak adlandırmak acaba? Anadolu dışından getirildikleri Kozan'dan bir süre sonra Adana'ya göçürülmeleri de bir anlamda tehcir olarak değerlendirilemez mi?

Ulusal Kurtuluş Savaşı sürecinde (7-8 Haziran 1920) güneydeki gelişmeler incelendiğinde görülür ki, işgal güçleri, özellikle Fransızlar kışkırtma politikalarını sonuna dek sürdürmüşlerdi. İşte, bu kışkırtma politikası kapsamında, sayıları yaklaşık 7 bin 500 ile 12 bin olan Ermeniler, I. Dünya Savaşı sonrasında getirildikleri Kozan'dan Yüzbaşı Taillardat denetiminde Adana'ya göçürülerek (tehcir edilerek) Eskiistasyon semtine yerleştirilmişlerdi.

Onların gelişleriyle Adana'da güvenlik ortamı altüst oldu...

Türkleri evlerinden atarak eşyalarına el koyan Ermenilerin olayı soruşturan jandarma ve polislere "Fransızlar, her şeyimizi Kozan'da bıraktırdılar. Bize, Adana'da istediğimiz ev ve malları vereceklerini vaat ettiler. Bu vaat üzerine biz de bu mahalleyi işgal ettik" yolunda ifade vermeleri unutulmadı...

Ermeniler de Tehcir Yaptı

Pontuslular ve Helenlerle Roma'ya karşı güç birliği yaptığı gerekçesiyle milattan önceki ilk yüzyılda Pompeius tarafından yıkılan Ermeni Krallığı'nın, egemen olduğu dönemde yerli halka nasıl tehcir uyguladığını Amasyalı coğrafyacı Strabon şöyle anlatır:

" Armenia Kralı Tigranes Kappadokia'yı aldığı zaman halkı kötü duruma soktu, çünkü her birini Mesopotomia'ya göç etmeye zorladı ve bunların çoğu ile Tigranokerta (Sered, Ermeni Krallı-

ğı'nın başkenti) kentini kurdu, Tigranokerta'nın zaptından sonra, gelebilenler geri geldi."

Ermeniler tarihi çarpıtarak Azerbaycan toprakları üzerinde hak iddia etmişler ve Karabağ'da yaşanan çeşitli trajedi ve cankırımları üzerine bir milyonun üzerinde insanı sürmüşler (tehcir değil) mülteci durumuna düşürmüşlerdi. Bu da daha dünkü örnek...

'Tehcir' Osmanlı'da Olağan Bir Uygulamaydı

Tehcir, Osmanlı'da bir devlet politikası olarak olağan bir uygulamaydı; Kanuni'nin deyimiyle "şenlendirme"ydi... Osmanlılar, Arapların "İslamiyet'i yayma" gerekçesiyle yaptığı tam bir vurgun ve talan akınları olan "cihad"larda barbar Bedevileri yerleştirmesinden farklılıklar içerse de benzer bir uygulama yapmışlardı. Bu amaçla önce Balkanlar'da, daha sonra Anadolu'da Arap Yarımadası'nda göçmen aileler yerleştirmişlerdi. Gazi alperenlerin açtığı yolda topraklı sipahiler aracılığıyla tımar ve zeamet sistemleri kurmuşlardı.

Osmanlı'nın "tehcir" uygulaması önce Balkanlar'da görüldü. Bu tehcirlerden en büyüğü Yıldırım Beyazıt tarafından Karamanoğullarına yapılanıydı. Bugün bile Balkanlar'daki yörükler "Konyar" diye bilinir. Konya yöresinden geldikleri için böyle anılırlar...

"Avni" mahlasıyla yazan Fatih Sultan Mehmet, Karamanoğulları için şöyle demişti dizelerinde:

"Benimle mertlik dava ederimiş ol Karamani / Huda fırsat verir ise / Kara yere karam anı"

Türkmen'e karşı Osmanlı'nın ne tür duygular beslediğine ilişkin özgün bir örnektir bu dizeler...

Osmanlı, Balkanlar'daki yerleştirme politikasını (tehcir) iki türlü uygulamıştı. İlk fetihler sırasında Anadolu'dan göçer Türk-

men ailelerini Balkanlar'a yerleştirirken oradan da Rum aileleri Anadolu'ya getirmişti. Osmanlı, bunu bir "kolonizasyon" politikası olarak uyguladığı gibi, Müslüman Türk nüfusu artırmak amacıyla demografik kaygılarla da yapmıştı.

Bu amaçla, Hıristiyan nüfusun yoğun olduğu bölgelerdeki halklardan bir kısmını İstanbul'a, Anadolu'ya nakletmiş ve işgal edilen bölge halklarından bazılarını Anadolu'ya getirterek yerleştirmişti (tehcir etmişti).

Bir tür ceza olarak sürgün amacıyla iskânlar da yapmıştı. Devletin kuruluş döneminde ve daha sonra 17. ve 18. yüzyıllarda eşkıyalığın artması nedeniyle iç güvenlik sorunlarını çözmek, harap olmuş bölgeleri imar etmek amacıyla sürgün niteliğinde tehcir uygulamalarına gitmişti. Bu amaçla sadece Türkmenler değil, konargöçer Kürt ve Araplar da yerleştirilmişti. Bu uygulamayla yerleşik halkın güvenliğinin gözetilmesi amaçlanıyordu. Sürgün yeri olarak Kıbrıs'la Suriye'nin çöllük Rakka (özellikle Türkler için) bölgesi başta gelmekteydi. Bu ne tuhaf benzerliktir ki, 200-300 yıl sonra Ermeniler de Osmanlılar tarafından aynı bölgeye, Suriye'ye tehcir edileceklerdi.

Osmanlı'daki tehcir uygulamasında konar-göçerlerin yerleştirilmesinde Osmanlı emperyal politikasının stratejisi büyük rol oynuyordu. Konar-göçerlerin "Memaliki Osmani"de değişik bölgelere yerleştirilmelerinde Türkmenlerin militarist gücünden yararlanma düşüncesi ağır basıyordu. Göçer Türkmen aşiretlerinin savaş anlarında toparlanma ve düşmana saldırı yeteneğindeki hızlı ve dinamik yapısı Osmanlı ordusu için vazgeçilmezdi.

Bir savaş makinesi olarak değerlendirilmesinde bize göre sakınca olmayan Osmanlı'nın kargaşa ortamında topraklarını terk etmek zorunda kalan göçebe Türkmen aşiretleri içinse devletin sun-

duğu vergiden muaf tutulma, bedava toprak, tohum, öküz ve sulama olanakları çok çekiciydi.

Ortodoks Türk'ü de 'Tehcir' Etti

Osmanlı devleti, I. Dünya Savaşı sırasında savaştığı devletlerden biri Yunanistan olmasına karşın, Anadolu'daki Rumlara tehcir uygulamamıştı. Anadolulu Rumlar'ın ayaklanmadığı, dahası Yunanistan'la işbirliğine girmediği düşünülürse Ermeni tehcirinin gerekçesi bir kez daha haklılık kazanır.

Ancak, Rumlar ve bu ara Rum diye tanınan büyük bir kitle, Kurtuluş Savaşı sonrasında yaşanan trajikomik denilebilecek gelişmeler nedeniyle "tehcir"den paylarına düşeni, üstelik Cumhuriyet döneminde almışlardır, ne yazık ki...

Şöyle rivayet edilir:

Bazı Türkler, tarihsel süreç içinde inanç sistemi olarak Ortodoks Hıristiyanlığı benimser. Büyük olasılıkla zamanla dillerini de öğrenir Rumların. Gerçi, bu durum Anadolu'daki birçok etnik toplum için söz konusudur. Ancak, daha önce de belirtildiği gibi, örneğin, yine Gregoryen Hıristiyanlığı (Ermeni dini) benimseyen Türkler de olmuştur ve sayıları hiç az değildir... İşte, bu Ortodoks Hıristiyan Türkler, İstanbul'da Müslüman Türklerin Rumlara tepkili olduklarını saptayınca, akılları sıra dalga geçmek için onları görünce aralarında Rumca konuşmaya başlarlar. Gel zaman, git zaman mübadele dönemi geldiğinde etnik açıdan Türk olan bu Ortodoks Hıristiyanlar, Rum oldukları gerekçesiyle bağırtıla bağırtıla Yunanistan'a gönderilirler...

Kötü yazgıları orada da rahat bırakmaz onları. Bu kez Yunanistan'da Rumlar tarafından "Türk" diye dışlanırlar. Yunanlılar bu saptamada oldukça haklıdırlar... "Beyaz" Yunanlılar tarafından

dışlanan bu "göçmen Rum"lar ise Yunanistan'da Türk olduklarını anımsayınca şeytan azapta gerek diyerek Rumların yanında hep Türkçe konuşmaya başlarlar...

Osmanlı'nın Ermeni'ye 460 Yıl Önceki 'Tehcir'i

Osmanlılar, Ermenilere 1915'ten çok önce, yaklaşık 460 yıl önce de tehcir uygulamışlardı. Ama nedense bunun sözü bile edilmez. Osmanlı döneminde Ermenilerin en kalabalık olduğu kent İstanbul'du. Gerçi hâlâ öyledir. Ancak bunun temeli de bir tehcire dayanır. Herhalde kan dökülmediği, üstelik Ermenilerin işine geldiği için olsa gerek kimse bunun sözünü etmeye değer görmez... "Fatih Sultan Mehmet, Bizans'ı fethettikten sonra yetenek ve çalışkanlıklarını takdir ettiği Ermenilerden 250 bin kişilik bir nüfusu İstanbul'a getirterek, çeşitli semtlere yerleştirmişti. Hatta Bizans kiliselerinden en önemlisini ibadet etmeleri için Ermenilere vermişti." (48)

Adı Konulmamış Bir 'Tehcir'

Adı konulmamış bir tehcir de Fırka-i Islahiye hareketidir, bana göre... Eğer, Farsak'ı ve Avşar'ıyla bir Türkmen boyunun çok büyük kolunu oluşturan binlerce kişilik toplum, büyük askeri güç kullanılarak yerlerinden yurtlarından edilmişse bunun adı tehcirden başka ne olabilir acaba? Liderleri, İstanbul'a, Kuzey Afrika'ya gönderilen bir Kozanoğlulara bugün Anadolu'nun, Ortadoğu'nun birçok kentinde rastlamak olasıdır. Gaziantep, Elbistan ve Yozgat'ın Çayıralan ilçesindeki Kozanlı mahalleleri Fırka-i Islahiye'nin eseri olarak bilinir. Bu satırların yazarının Halep'te akrabalarının olması aynı olayın sonucundan kaynaklanır.

Peki, nedendi Kozanoğlulara uygulanan bu tehcir?

Temel neden, Ermeni tehcirinde olduğu gibi bunda da emperyalizmdir.

Ancak, bunu iyi kavramak için biraz açmak, önceki yüzyılın ilk yarısına şöyle bir bakmak gerekmektedir:

Aslında, 1830'ların sonlarında İngiliz Ticaret Anlaşması, Tanzimat Fermanı ve 1850'lerdeki Islahat Fermanı'yla gelişen süreç son yirmi yılda yaşadıklarımıza öyle benzer ki, o zamanlar yapılan işler, oluşturulan ortam neredeyse günümüzün kopyası... Bakın nasıl: 1858 Arazi Kanunnamesi'yle toprakta özel mülkiyete geçilmesi, 1867'de de yabancılara toprak satışına başlanması bunda temel etmendir.

Abdülhanıit Tapusu

Sanırım, 1998 sonbaharıydı. Rasih Nuri Ileri'yle bir Adana ziyaretinde söyleşi şansı yakalamıştım. İleri, tarihte feodaliteyi, işlevini, insanlık tarihine etkilerini, diyalektik bakış açısıyla özetledikten sonra, Anadolu'da toprağın özel mülkiyete geçiş serüvenini de bir güzel anlattı. Ünlü Adana Valisi Abidin Paşa dedesi oluyordu. Gerek Arazi Kanunnamesi, gerek yabancıların toprak edinme hakkı elde etmesi üzerine gayrimüslimlerle yabancılar yoğun biçimde tarım arazisi satın almaya başlamışlardı.

Bundan doğal bir şey olamazdı, para onlardaydı çünkü. Türk, askere giderken, Kırım'da, 93 Harbi'nde can verirken onlar para biriktirmiş, sermaye sahibi olmuşlardı. Doğal olarak ellerindeki sermayeyi yabancı ortaklarıyla birlikte toprağa yatırmış, hep düşledikleri devleti kurmaya zemin hazırlamışlardı.

Nitekim, önce Yunanlılar, yaklaşık yüzyıl sonra da Bulgarlar ulus devletlerini kuracaklardı. Yunanlılardan sonra sıra Ermeni-

lerde olmalıydı. Ama Anadolu'da bu düşlerini bir türlü gerçekleştiremeyeceklerdi. ..

Rasih Nuri'nin anlattığına göre 19. yüzyılın ikinci yarısında Abidin Paşa ve mutemet adamları aracılığıyla Çukurova'da tam 650 bin dekar arazi satın alınmıştı. İşte, bölgede hâlâ tapu mahkemelerinin baş belası olan " Abdülhamit tapusu" kavramı böylece oluşmuştu.

Bu konuyu irdelerken 19. yüzyılda, Anadolu'daki o ilk liberal-emperyalist dalganın etkisiyle yabancı tacirlere sağlanan ayrıcalıklarla "yurttaş" tacirlerin rekabet güçlerinin ellerinden alındığını ve Anadolu'nun hepten bir açık pazar haline getirildiğini unutmamak gerekiyor...

Yaklaşık yüz elli yıl önce yaşananlar günümüzdekilere ne çok benziyor, değil mi?

O zamanlar, bu gelişmelerden en çok etkilenen bölge Çukurova oldu:

Türkiye'de toprak mülkiyetinde sistemin değişmesinden hemen sonra başlayan Amerikan İç Savaşı (1861) Çukurova'yı derinden sarstı. Savaş nedeniyle Amerika'da pamuk tarımı yapılamayınca hammadde sıkıntısına düşen İngiliz tekstil sanayii, dünyada yeni pamuk ekim alanları aramaya başladı. Henüz, Süveyş Kanalı yapılmadığı için de Uzakdoğu'dan (Hindistan, Pakistan) pamuk getirmeyi ekonomik bulmayan İngilizler, arayışlarını Akdeniz havzasında yoğunlaştırdılar. İtalya'nın (Po Ovası) pamuğu yetersiz ve kalitesizdi. Mısır'ınki (Nil deltasının) kaliteli ve yeterliydi, ama İngiltere'ye götürülmesi olanaksızdı. Çünkü, Türkiye'de "Âsi, Osmanlı'ya başkaldıran" diye tanıtılan Mısır Valisi (Kavalalı) Mehmet Ali Paşa, Mısır'da sanayi devrimini çoktan gerçekleştirmişti.

Osmanlı ise bu sıra güç yitirmekle meşguldü.

"Islahatçı" II. Mahmut'un onayladığı 1838 Balta Limanı Anlaşmalarının (Osmanlı-İngiliz Ticaret Anlaşması) verdiği ayrıcalıklarla donatılan İngiliz tacirleri başta Anadolu, bütün Doğu pazarlarını ele geçirirken Bursa ve İstanbul'da binlerce dokuma tezgâhı kapanıyor, İngiliz emperyalizmince boğulan Osmanlı sanayii böylece kuruluş aşamasında yıkılıyordu. Osmanlı'daki gelişmelerin tersine, bir Osmanlı valisi olan Mehmet Ali Paşa'nın üstün girişimleriyle Mısır'da sanayi devriminin gerçekleştirilmesi "Mısır'ın pamuğunu Mısır'a gerekli" kılıyordu. İşte bu nedenle -savaştıkları halde- İngilizlerin Mısır'a girmesi ve Nil kıyılarında yetişen dünyanın en uzun elyaflı pamuğunu İngiltere'ye götürmesi olanaksızdı.

Durum, bu nedenle Türkiye'yi, dolayısıyla Çukurova'yı yakından ilgilendiriyordu.

Şurası çok açık ki, bu gelişmeler olmasa, Amerikan İç Savaşı çıkmasa, İngilizler Nil pamuğunu alabilse belki de Fırka-i Islahiye Çukurova'ya gönderilmeyecekti. Kim bilir?

Mısır olayına bir de şu açıdan bakmak gerekiyor:

"Tarihçilerimiz Mehmet Ali Paşa'nın ayaklanmasını yanlış yorumlamaya kendilerini alıştırmıştır. Onu bağımsızlık sevdasına kendisini kaptırmış bir maceracı olarak nitelemek doğru olmaz. Çünkü o, tüm güçlüklere karşın oluşturduğu KİT'leri yüksek gümrük duvarlarıyla korumaya çalışıyor ve böylece İngiliz ticaretinin Akdeniz'deki egemenliğini sınırlıyordu. Mısır'da gelişen sanayi, İngiltere'nin çıkarları gereği, Osmanlı devletinde olduğu gibi yıkılmalıydı ki, İngiliz tacirlerinin Akdeniz'deki egemenliği sürebilsindi. O nedenle İngiltere 1807'de Mısır'a karşı saldırıya geçerek İs-

ke

nderiye'yi ve bir süre sonra da Rosetta'yı (Raşit'i) ele geçirdi. Osmanlı yardımı olmaksızın buna karşı koyan Mehmet Ali Paşa'ydı. İngiltere ile savaşmak için Fransa'nın desteğini sağlamış ve İngiliz

saldırısını püskürttükten sonra reform girişimlerine başlamıştı. Mısır'da bunlar olup biterken Osmanlı'nın bir tek amacı vardı. İstanbul'u ve o nedenle sarayı korumak. Saray dışındaki olayların hiçbiri Osmanlı yönetimini ilgilendirmiyordu. Mısır'ın kendini ve ekonomisini savunması ister istemez Mehmet Ali Paşa'nın Osmanlı'ya karşı çıkmasını gerektiriyordu. Çünkü, İngiltere'ye karşı koyarken Osmanlı devletini karşısında bulmuştu."[49]

Mehmet Ali Paşa'nın Çukurova'ya etkisi, İngilizlerle çatışması nedeniyle dolaylı olmakla kalmadı. Çukurova'yı doğrudan da etkiledi. Oğlu İbrahim Paşa aracılığıyla on yıl egemenlik kurduğu Çukurova'da günümüzde bile uygulanan "ırgat hukuku"nu (tarımda çalışma düzeni ve sosyal güvenlik kuralları) yaşama geçirdi. Irgatlar hâlâ bu olanakları kendilerine kazandıran "Paşa'ya" yemekten önce dua ederler Çukurova'da.

Tekrar Kilikya Ermenistanı

Mısırlı İbrahim Paşa'nın Çukurova'da askeri denetimi ele geçirmesi (1832-1840) Fransa'yı oldukça umutlandırdı. İngiltere karşısında Doğu Akdeniz'deki etkinliğini yitiren Fransa 1852-1853 yıllarında Fransız Bilim Akademisi'ne Sis (Kozan), Hacın (Saimbeyli) ve Misis'teki Ermenilerle ilgili yaptırdığı incelemeleri dayanak göstererek bölgedeki etnik yapıyı çarpıtıcı yayınlar yaptı. Amacı "Kilikya Ermenistanı" imajını canlandırmaktan başka bir şey değildi. [50]

Dönem, bu çalışmaların yapıldığı dönemden hemen sonraki siyasi süreç oldukça ilginçti. Bu gelişmelerden kısa süre sonra Osmanlı tarafından Islahat Fermanı yayınlanacak, Arazi Kanunnamesi (1858) çıkartılacak ve Ermeni Nizamnamesi (1863) yürürlüğe girecekti.

Ne yazık ki, Mısırlılar tarafından sağlanan düzen, "istikrar dönemi" kısa sürmüştü. İbrahim Paşa'nın egemenliği yitirmesinden, yönetimi Osmanlı'nın ele geçirmesinden sonra Çukurova, yaklaşık yirmi beş yıl sürecek ve Fırka-i Islahiye'nin gelişiyle boyutlanacak yeni bir kaos dönemi yaşayacaktı.

Bu dönemde devlet denetiminden, güvenlikten yoksun Çukurova yollarında korsanlar cirit atacaktı. Haraç vermeden kimse Çukurova'dan, Toroslar'dan geçemeyecekti. Korsan korkusundan karayolu yerine dört geminin korumasında Suriye kıyılarına ulaşmaya çalışan Şam valisinin tatarıyla kapu ağası bile soyulmaktan kurtulamayacaktı. Bir başka olayda ise korsanlarca tutsak alınan Halep kadısını kurtarmak için Osmanlı dört bin kuruş kurtulmalık ödemek zorunda kalacaktı. İşte bölgenin bu yapısı Fırka-i Islahiye için Osmanlı'ya gerekçe olacaktı. Ancak, hesap başkaydı...

İngilizler Geliyor...

İngilizler, böyle bir ortamda diktiler gözlerini Çukurova'ya; çağın süper gücü olarak Çukurova'da pamuk üretimi için baskı yaptılar payitahta.

Osmanlı ordusu (Fırka-i Islahiye) İngilizlerin taşeronluğunu yaparcasına, sözde asker ve vergi almak için başladığı "zorunlu iskân harekâtı "yla aslında pamuk üretimine gerekli ucuz emek uğruna Türkmen aşiretlerini silah zoruyla Çukurova'ya indirdi.

Bazı düşünürler bu olayı, "ilkel, göçebe yaşamı süren, devlete vergi ve asker vermeyen âsi Türklerin ıslah edilmesi" diye yorumlar.

Oysa gerçek pek öyle değildir. Çukurova'da yerleşik Türklerin (Ermeni'ye "Millet-i Sadıka" diyen Osmanlı'nın "Etrak-ı bi-id-

rak" -akıldan yoksun Türkler- dediği) büyük bir kısmı devletin "iltizam"ı özelleştirmesi, (ayan adında derebeyleri yaratması) toprak kirasının böylece yüzde 5-6'lardan/50-60'lara çıkması, buna bir de vebanın eklenmesi üzerine çifti çubuğu bıraktığı gibi Toroslar'a kaçmak zorunda kalmıştır. Bir kısmı ise Yavuz Sultan Selim'in kanlı mezhep seferinden sonra zaten korkudan dağ başlarında göçebe yaşamı sürdürmekteydi...

Bu yapıyı Tanzimat ve Islahat fermanlarına uyum süreci de zorladı. "Kozandağı halkı da bağ, bahçe, tarla türü taşınmazlar edinir oldular. Adları tapu kütüklerine geçmeye başladı. Bu uygulamadan en çok yararlananlarsa Ermeniler oldu. Saimbeyli'deki bağ ve bahçelerle yetinmediler. Tufanbeyli'ye açıldılar. O zaman Pınarbaşı'na bağlı Yamanlı, Kayarcık gibi köylerden tarla aldılar. Çiftlikler kurdular. Anbarderesi Evyıhanlar'ın, Güzelim Şıkırdımyanlar'ın, Karsavuran Terziyanlar'ın, Pınarlar (Hastahane) Recepyanlar'ın çiftliğiydi. Doğanbeyli Ermenileri de Türk komşularından daha çok tarla edindiler. Türklerse davarcılığı (çobanlığı) çiftçiliğe yeğlediler. Aldıkları tarlaları da işleyemediklerinden borçlandıkları Ermenilere vermek zorunda kaldılar. Kozandağı Ermenilerinin Türkleri borçlandırması gelişigüzel değil, bilinçli borçlandırmaydı. Kendilerini böyle davranmaya yönlendiren odaklar vardı. İstanbul Ulusal Meclisi bunların başında geliyordu. Onunla bağlantılı yerel ulusal meclisler vardı. Kafkas Ermenilerinden Mikail Nalbantyan'ın Çukurova'ya gelerek Kozan-İmamoğlu arasındaki Nalbantören köyünde kurduğu çiftlik buna örnek gösteriliyordu..." [51]

Osmanlı'nın yanlış politikasından önce Türkmenler de toprağa bağlı ve üretken bir kimlikle yaşıyordu. Tımar sistemi insanı toprağa bağlı tutan bir yapı oluşumunu sağlamıştı. Tımar sahibi sipahi, mültezimlerle kıyaslanmayacak ölçüde üretici köylünün

gönlünü hoş tutuyordu. Mültezimin hiçbir zaman köylüyü gözetmek gibi bir derdi olmamıştı.

Sözlü toplum geleneğiyle yaşansa da o zamanki toplumsal bellek şimdikinden güçlüydü, bundan hiç kimsenin kuşkusu olmasın... Dolayısıyla atalarının yaşadığını çok iyi bilen Toroslar'daki Türkmen aşiretleri, tarihsel sürecin gereği bir göçer toplumu olmadıklarının farkındaydılar. Onlarınki can kaygısıyla dağ başında, Toroslar'da sürdürülen bir yaşam biçimiydi.

Bunun kanıtını göstermek çok kolaydır:

Bir kez, Toroslar otlakiye yönünden Çukurova'yla kıyaslanamayacak denli elverişsizdir. Haydi, Türkmenlerin Toroslar'ın yücelerinden Çukurova'yı göremediklerini (bu olanaksız) varsayalım... Yürüyerek beş-altı, bilemediniz yedi-sekiz saat uzaklıktaki bereketli topraklardan haberlerinin olmadığını kim savlayabilir? Göçer için otlak nerdeyse yaşam ordadır... Ancak, Kozan yöresindeki Türkmenlerin tam anlamıyla göçebe bir yaşam biçimi sürdürdüğünden söz edilemez. Sürekli aynı yörede, en azından yüz yıl yaşayan bir topluluğa göçer denilebilir mi? Kaldı ki, Kozanoğlu'nun yaklaşımının da göçer mantığıyla pek ilgisi yoktur... Günümüze yansıyan tarihsel bulgulara bakılırsa Kozanoğlu'nda yurt bilinci çok gelişmiş görünüyor. Yoksa, aynı boydan geldiği için "Emmioğlu" diye hitap ettiği padişaha, "Bre Emmioğlu, bütün dünyayı düveli aldın. Bir Kozan'ı bana çok mu görüyorsun?" der miydi?

Kozanoğlu'nun ayrı bir devlet kurmayı hiçbir zaman düşünmediği anlaşılıyordu bu yaklaşımından. İstediği ardı önü bir beylikti, bir özerklik... Herkese cömertçe bu sıfatları dağıtan Osmanlı'nın Kozanoğlu'na böyle bir şey vermeye hiç niyeti yoktu... Çünkü, Osmanlı'nın kendi soyundan kimseye tahammülü yoktu ki bu yetkiyi versin...

Böylece, ilk liberal dalganın faturasını ağır ödeyen "Türkmen

reaya" Dadaloğlu'nun soluğuyla "Ferman padişahın dağlar bizimdir" diyerek direnmeye kalktıysa da yenilince zorla getirildiği Çukurova'da çağdaş köleliğe soyundurularak İngiliz soylularının tekstil fabrikalarını atıl durumda kalmaktan kurtardı.

Böylece Türkmen aşiretleri Çukurova'da silah zoruyla iskân edilmiş oldular... Yani, durup dururken "göç eylemedi Türkmen elleri"...

Ermenilerin Hepsi 'Tehcir' Edilmedi

Osmanlı bir yandan büyük savaşa hazırlanıyor, bir yandan da Ermeni çetelerinin terörist saldırılarına karşı önlem almaya çalışıyordu. Tehcir kararı alınmadan önce çok yönlü girişimlerde bulunmuştu. Ermenileri Patrik nezdinde uyarmış ve örgüt yöneticileriyle görüşmeler yapmıştı. Olayların önüne geçmek için, şu anda akla gelen, gelmeyen çok yönlü yollar deneyerek aylarca çalışmalar yaptıysa da bir sonuç alamamıştı.

Başkomutan Vekili Enver Paşa, çabaların sonuçsuz kalması üzerine 2 Mayıs 1915'te dönemin İçişleri Bakanı (Dahiliye Nâzırı) Talat Paşa'ya bir yazı yazarak teröristlere yardım ve yataklık yapan ve yapmasından kuşkulanılan Ermenilerin küçük gruplar halinde çeşitli yerleşim birimlerine dağıtılmalarını bildirdi. Amaç, biraz da tepki ölçmek, caydırıcı olmaktı... Ancak, olaylar eksilmek yerine daha da arttı. Talat Paşa, bunun üzerine 12 Mayıs 1915 tarihinde illere bir tel emri göndererek nereye kaç kişilik Ermeni göçünün gerçekleştirildiğini sordu.

"Belirtilen günece Saimbeyli'den göçürülen olmamıştı. Başka yerlerden göçürülenler de Ortodoks olanlardı. Katoliklerle Protestanlara dokunulmamıştı. Ne var ki, Avrupa kamuoyu bu uygulamaya olanca gücüyle karşı çıktı. Tepkilerin boyutlanması üzerine yasa çıkartılma gereği duyuldu. 27 Mayıs 1915 günü çıkartılan

üç maddelik yasa, 28 Mayıs 1915 günü onaylanarak yürürlüğe konuldu. Uygulama yetkisi İçişleri Bakanlığı'ndan alınarak ordu, kolordu ve tümen komutanlıklarına verildi. Buna karşın, yasa devlet önlemleri değil de Talat Paşa önlemleri olarak algılandı. Bu algısını değiştirmeyen Asala örgütünün eleştirdiği yasanın içeriği incelendiğinde sadece Ermenileri değil, bozgunculuk yapan herkesi kapsadığı görülür. Çok üzücü ki, bu davranışları hep Ermeniler gösterdiği için yasa da çoğunlukla onlar üzerinde uygulandı." (52)

Tehcir, tam bir buçuk yıl sürdü. Tehcir edilen Ermeniler, Amanoslar'dan Belen geçidinden Suriye'ye, kısaca "Zor", denilen Deyr-i Zor bölgesine gidiyordu. Bugünkü Osmaniye, o zamanki adıyla Cebelibereket, konaklama-aktarma işlemlerinin yapıldığı bir istasyon, bir merkez konumundaydı. Ancak, bu yol yeterince güvenli olmamasına karşın, Güneydoğu-Irak-Suriye hattına baka daha güvenliydi. İşte bu nedenle Erzurumlu Ermeniler de bir süre sonra Osmaniye üzerinden göç ettirildiler.

Üç maddelik ünlü Tehcir Yasası şöyleydi:

Madde 1: Savaş zamanında ordu, kolordu ve tümen komutanları ve bunların vekilleri ve bağımsız bölge komutanları, halk tarafından herhangi biçimde hükümet buyruklarına, yurt savunmasına, devlete, güvenlik sistemine karşı eyleme kalkışan, silahla saldıran ve direnenlere hemen askeri güç kullanarak karşı koymak; saldırı ve direnci kökünden yok etmek konusunda yetkili ve yükümlüdürler.

Madde 2: Ordu ve bağımsız kolordu ve tümen komutanları, askeri nedenlere dayanan, casusluk yaptığını ve ihanet ettiğini saptadığı bölge halkını tek tek ya da topluca ülkenin başka bölgelerine gönderebilir ve oralarda ikamet ettirebilir.

Madde 3: Bu yasa yayınlandığı tarihten itibaren yürürlüğe girer.

Göç Başlıyor

İçişleri Bakanlığı'nca 1915'in Mayısıyla Ağustosu arasında Bursa, Ankara, Konya, İzmit, Adana, Maraş, Halep, Zor, Sivas, Trabzon, Kütahya, Karesi, Niğde, Elazığ, Diyarbakır, Balıkesir, Urfa, Canik, Van, Erzurum ve Kayseri'ye çeşitli telgraflar gönderildi. Bu telgraflarda Ermenilerin bulundukları yerlerden çıkartılarak belirlenen yerlere gönderilmeleri isteniyordu. Grupların güvenlice gidecekleri yerlere götürülmesi üzerinde duruluyor, tersine davrananların Divan-ı Harbe verilmesi buyuruluyordu. Söz konusu buyruklarda teröristlere yardım ve yataklık etmemiş Ermenilerle Protestan ve Katolik, bazı misyoner sörlerin gönderilmemesi isteniyordu. Bu durumda, gönderilenlerin büyük bölümü Gregoryen ve Ortodokslardan oluşuyordu. Ancak, Gregoryen ve Ortodoksların da tamamı tehcir edilmedi. İstanbul, Aydın tehcire tabi tutulmazken Antalya, Urfa, Kastamonu, Kütahya ve Balıkesir'de il içi tehcir uygulaması yapıldı. Bu ara öbür gayrimüslimlere, örneğin Rumlara tehcir uygulanmadığını bir kez daha belirtelim.

Dul Kadının Oğlu Hosep ile İbrem'in Öyküsü(*)

Tehcir herkese uygulanmadı. Yetim çocuklar, dul kadınlar, hastalar, bedensel engelliler, yaşlılar ve Osmanlı ordusunda görevli subay ve sağlık görevlileri tehcir dışı bırakıldılar.

Bunların yanı sıra çeşitli kişisel nedenlerle tehcir uygulanmayanlar da vardı. Bu bağlamda Hosep'le İbrem'in öyküsü ilginçtir:

(*) Esinlenme: Mustafa Onar, Saimbeyli.

Ortodoks Hosep, dul bir kadının oğluydu. Anasının tek dayanağı... Biliyordu, anası o uzun ve zorlu yolculuğa dayanamazdı. Günümüz koşullarında otomobille bile bir günlük uzaklıktaki menzile yaya ya da bir binek hayvanıyla yağmurda çamurda, sıcakta haftalarca sürecek bir yolculuğu kaldırması neredeyse olanak- ■ sızdı. Yaklaşık bir buçuk yıl süren tehcirle ilgili aldığı haberler ve yolculuk konusundaki deneyimleri bunu gösteriyordu. Önemli olan hayatta kalmaktı. Cesaretin adı, ölümle zamansız karşılaşmayı göze almamaktı bazen. Bir harami saldırısı olmadığı takdirde kendisi büyük olasılıkla başarabilirdi, ama biricik anasının hiç şansı yoktu. Anasını göz göre göre ölüme götürme kararı vermek, sonraki hayatında altından kalkamayacağı bir yük bindirebilirdi omuzlarına. Tehcir dışı kalmalarının tek yolu vardı. Bu yol da büyük bir karar almasını gerektiriyordu. Bu karar, adını inancını, geçmişini yadsımaktı... Düşündü taşındı ve bu kararı verdi; Hosep'e en yakın ismi aldı; yeni hayatının ilk gününe Müslüman Yusuf olarak başladı ve tehcir uygulamasından kurtuldu...

Ortodoks İbrem Balyan ise ne geçmişini yadsıdı, ne dinini değiştirdi ne de mezhebini... Ama o da tehcir dışı bırakıldı. Bunda halkın sevgisini kazanmış bir kişi olması etkili olmuştu. Türkler ona "Baloğlu" derlerdi. Bunda, soyadından çok bal rengi gözleri ve insanlarla ilişkilerinde bal tutumunun etkisi vardı. Halka yardımcı olması, herkesin gereksinimini karşılaması çok sevilmesinin başat etmenlerindendi. İşte, halkın bu sevgisi onun da göç kapsamı dışında tutulmasını sağladı.

Balyan, esnaftı... Çeşit çeşit baharatın, türlü derde deva bin bir bitkinin yanı sıra gazyağından baruta, kazmadan baltaya, lambadan lamba camına, iğneden ipliğe her şeyin satıldığı bir aktar dükkânı işletirdi. Elinden gelmedik iş yoktu. Bir eczacı gibi çeşit -

li bitkilerden ilaçlar, merhemler yapar insanların sağaltımına yardımcı olurdu. Türlü kimyasallardan olmadık maddeler üretirdi. Bir simyacı gibiydi. İstese o zamanlar kumbara denilen bombalar döker, gazyağı ve barutla dünyayı cehenneme çevirecek yangın bombaları bile üretebilirdi.

Nedendir bilinmez, kimliğinden ödün vermeksizin, kendisi olarak, Ortodoks Ermeni İbrem Balyan olarak Saimbeyli'de yaşayabileceği, tehcir dışı kaldığı kendisine bildirilmesine karşın, bir gün gizlice manastır yakınlarındaki kayalıklara 150 kilo barut ve birkaç teneke gaz çıkardı. Bu eyleminde papazlar da kendisine yardım etti. Barut ve gaz o tepede, kayalığın altındaki Türk mahallesini havaya uçurup yakmaktan başka hiçbir işe yaramazdı. İşte **onun** amacını gerçekleştiremeden yakalanması gerginliğin bıçak sırtı yaşandığı günlerde iyi niyet üretme çabalarını kırdı, tuz-buz etti... Böylece Baloğlu da tehcir kapsamına alındı...

Dönmeler Kaldı

Tehcir dışı kalan Ermenilerin içinde en çoğunu din değiştirenler oluşturuyordu. Halk, tehcir dışı kalmak için dinini değiştirerek Müslüman olanlara "dönme" diyordu. İşçi Partisi Genel Başkanı Doğu Perinçek'in Lozan Mahkemesi'ndeki (Mart 2007) savunmasında gündeme getirdiği gibi bu yolla kalanların sayısı tehcir sırasında "soykırım"a uğratıldığı öne sürülen sayının neredeyse yarısını buluyordu. Bu açıklama/savunma bile o büyük suçlamayı tek başına yalanlamaya yetip artıyor:

"I. Dünya Savaşı sırasında 400-600 bin arasında Ermeni'nin Müslüman olduğu bilinmektedir. Türkler, onları bağırlarına basmışlardır. Evlenmişlerdir, birlikte çocukları olmuştur. 70 milyonun

içinde Ermeni kökenli veya Ermenilerle karışmış olanların sayısı 6-7 milyona ulaşmış olmalıdır. "[*]

Göçenler/Ölenler

Tam yüzyıl sonra bile bir sorun olarak çözümsüz görülen Ermeni sorunu, Erzurum, Van, Sason, Zeytun, Kumkapı, Babıâli, Adana olaylarıyla tehcir ve Kurtuluş Savaşı sırasında meydana gelen ölümler dayanak gösterilerek günümüzde "soykırım" diye adlandırılmak isteniyor...

Çalışmamızın öbür bölümlerinde çeşitli yönleriyle irdelemeye çalıştığımız sorunun tehcir boyutundaki spekülasyonlar, bilindiği gibi Ermenilerin kaçının göçürüldüğü, kaçının göç sırasında öldüğü üzerinde yapılmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti, sorunu tarihsel boyutuyla çözümlemek için masa başına oturarak belgeler üzerinden bir görüş birliği önermesine karşın, gerek Ermenistan, gerekse diasporanın etkisindeki emperyal güçler buna hiçbir zaman yanaşmamaktadır.

Bu durumda olaya Türkiye perspektifinden bakıldığı zaman, ister istemez Türk biliminsanları, yazarları ve araştırmacıların belgelere dayanarak öne sürdüğü savlar dayanak yapılmaktadır. Bu bağlamda çeşitli Türk kaynakları günde 70-80 Ermeni'nin tifo ve dizanteri gibi hastalıklardan öldüğünü kabul etmektedir. Biz de 80 rakamını kabul edersek, tehcirin yapıldığı bir buçuk yıllık sürede günde 80 ölüm meydana geldiği varsayılırsa, ayda 2.400'den 43.200 kişinin hayatını yitirdiğini kabul etmek gerekiyor.

Burada hemen şunu belirtelim ki söz konusu salgın hastalıktan ölüm olayları Hama'ya özgü olarak gündeme getiriliyor. Dola-

(*)Aydınlık/1025,s.l4.

yısıyla bir varsayım olarak bulunan 43.200 rakamı Hama'ya göçürülenlerin kat be kat üzerindedir. Türk tezinin genel yaklaşımı, burada salgın hastalıklardan ölenlerin sayısını 5.000 olarak kabul etmiş görünüyor. Bu durumda göçürülen yaklaşık 2.000 Ermeni'nin Halep dolaylarında Urbanların saldırısı sonucu, Diyarbakır yolunu izleyenlerden 2.000'inin Mardin dolaylarında, 500'ünün de Erzurum-Erzincan arasındaki saldırılarda öldürüldükleri ve toplam ölü sayısının 10.000 dolayında olduğu kabul ediliyor.

Salgın hastalıklardan ölenlerin sayısı 43.200 olsa bile toplam kayıp 50.000'i geçmiyor...

Bir Milyon Beş Yüz Bin Ermeni mi Öldürüldü?

Bir buçuk milyon rakamına gelince...

Bu noktayı, birkaç alıntıyla açıklığa kavuşturmak en iyisi:

"Ülke genelinde Ermeni toplamı 1.294.851, göçürülen Ermeni sayısı ise 650 bin. Bu sayılar Batılı kaynaklardan alınmadır. Gene bir Batılı kaynak ise sayıyı 1.800.000 olarak veriyor. Bunun üçte birinin öldürüldüğünü yazıyor. Ama, İsveç basınında bu görüşler gülünç bulunarak eleştiriliyor. Abartılar en çok İngiliz basınında. Osmanlı Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı, onları yalanlayarak, Osmanlı ülkesinde Ermeni sayısı bir milyonu geçmez diyor." (53)

İngiliz basınının kaynağı konusunda Prof. Dr. Türkkaya Ataöv'ün ünlü *Mavi Kitap'a* dayanarak verdiği şu yorum bile "soykırım" savını yalanlamaya tek başına yetecek düzeydedir:

"Britanya'nın 1916'da en az üç cephede çarpıştığı Osmanlı'ya karşı düşmanı her yönden zayıf düşürmek amacıyla savaş yaymacası olarak düzenleyip bastırdığı, gene baştan sona tek yanlı sözde *Mavi Küap'ında* (s.664) bile, yerleri değiştirilen Ermenilerden

989.900'ünün yeni yerlerine vardıklarını, 150 bininin zaten eski konutlarında kaldıklarını, böylece 1.150 bininin yaşadığını yazıyor." (*)

Tarihçi Murat Bardakçı 24 Nisan 2005'te *Hürriyet* gazetesinde yayımlanan "Talat Paşa'nın Kara Kaplı Defteri" adlı dizi yazısında tehcir edilenlerin sayısını toplam 924.158 kişi olarak verdi. Bardakçı, tezine kanıt olarak gösterdiği Talat Paşa'nın kara kaplı defterinde 1915 ile 1916 yıllarının Anadolusu'nda başta Ermeniler olmak üzere sadece gayrimüslimlerin değil, yüz binlerce Türk'ün de bir bölgeden diğerine naklinin belgelendiğini anlatıyor. Defterde, doğudaki bazı vilayetlerimizin Rus işgaline uğraması üzerine işgal bölgelerinde yaşayan yaklaşık 800 bin Türk'ün göçmen olarak yollara düştüğü ve 702.905 kişinin İzmit'ten Halep'e uzanan hat üzerindeki kentlere iskân ettirildiği yazılı.

Bardakçı'nın tezi en azından öldürülen Ermeni sayısının 1.5 milyon olmadığını kanıtlaması açısından önemli; çünkü gönderilenlerin toplam sayısı 924.158. Bu durumda hepsinin öldürüldüğünü savlamak herhalde biraz vicdan işi olsa gerek...

Ayrıca, Rusların silah tehdidiyle Kafkaslar'dan ve Doğu Anadolu'dan sürdüğü (tehcir değil) Türk sayısı ile Osmanlı tarafından tehcir edilen Ermeni sayısının birbirine yakınlığı dikkat çekici. Ama pek kimse 800 bin Türk'ün o günlerde yaşadığı dramı ve hükümetin bu dram üzerine tehcir kararı verdiğini dikkate bile almıyor.

Bu durumda, Onar'ın 1.294.851 olarak verdiği ülke genelindeki Ermeni sayısından Murat Bardakçı'nın tehcir edilen Ermeniler için verdiği 924.158 sayısı arasındaki 370 bin rakamı Doğu Perinçek'in "dönmeler" savını destekler niteliktedir.

(*) *Cumhuriyet,* 13 Mart 2007, s.9.

Fransız'ın Tanıklığı

Bu konuda tarafsızlığıyla tanınan Fransız Avukat Georges de Maleville'ye kulak vermek gerekiyor:

"(Tehcir) karar(ı), çok resmi olarak ayın 18'inden itibaren o gün, Erzurum valisine şifreli bir telgrafla gönderilen ve Ermenilerin Urfa, Musul ve Zor'a gönderilmesini emreden bir notla uygulamaya konulmuştu.

"23 Mayıs günü, Van ve Bitlis valilerine gönderilen başka bir şifreli telgraf onlara aynı emirleri veriyordu. Dahası, aynı şifreli emirler daha sonra tüm hükümet üyelerince kabul edilecek koruma önlemlerini de belirtiyordu. 23 Mayıs tarihli aynı tel şunları kesinlikle açıklıyordu: Ermenilerin canlarını ve mallarını korumak, tüm yolculuk sırasında erzaklarını ve rahatlarını sağlamak görevli yöneticilere aittir."

Bu bağlamda, İttihat ve Terakki'nin üç paşasından biri, dönemin 4. Ordu Komutanı ve Suriye Genel Valisi Cemal Paşa'nın tehcir konusundaki şu mektubu bazı şeyleri açıklaması açısından ilginçtir:

"Ermenilerin cidden acınacak bir sefaletle bütün yol boylarına yayılmış olduklarını haber aldığımdan, vaziyeti bizzat teftiş etmek üzere Halep'ten Pozantı'ya dek bir seyahat yaptım. Orduya mahsus olan menzil ambarlarından Ermeni göçmenlerine ekmek verilmesini emrettiğim gibi, menzil doktorlarının Ermeni hastalarını tedavi etmelerini tembih ettim.

"Anadolu Ermenilerinin tehcirinden sonra Adana ve Halep Ermenilerinin de tehciri emri mülki memurlara verildiği zaman, ben buna da muhalif oldum. Bu muameleye lüzum görmediğimi ve bu halin 4. Ordu mıntıkasının iktisadi ve zirai şartlarını olum-

suz etkileyeceğini uzun uzadıya İstanbul'a bildirdim. Fakat, mülki memurlara verilmiş olan emirlere karışmadan sadece onlara yardım etmem ihtar edildiği için buna da mani olamadım.

"Şöyle ki, bütün Ermeni göçmenlerinin Mezopotamya'ya gönderilmesini, orada sefalete duçar olacaklarına emin olduğum için, bunlardan birçoklarının Suriye ve Beyrut vilayetleri içine yerleştirilmesini münasip gördüm. İstanbul'a yazarak buna izin verilmesini istedim. İşte bu sayede, bu vilayetlerde hemen yaklaşık yüz elli bin Ermeni'yi yerleştirmeyi başardım."(54)

Maleville ise şöyle devam ediyor:

"Aynı gün, Talat Paşa, sürülen Ermenilerin gidecekleri yerler olan Musul, Urfa ve Zor valilerine aşağıdaki talimatı gönderiyordu: 'Yerleşme yörelerine ulaşan Ermeniler, yönetimin göstereceği ve kendilerinin yeni köyler kurabileceği yerlerde var olan kent ve beldelerde inşa edilecek konutlarda dağınık bir biçimde yerleştirileceklerdir. Yol süresince Ermenilerin mal ve canlarının güvenliğiyle azık ve gereçlerinin sağlanması ve dinlenmeleri konusunda görevli memurlar ilgilenmekle yükümlü ve yetkilidir. Nakledilen Ermeniler yanlarına yük taşıma aracı gerektirmeyen her türlü eşyayı alabileceklerdir.' Şifreli ve gizli kalmaya yönelik bu emirlerin içtenliğinden kuşkulanmak için bir neden yoktur. İnsan bunları öğrenince, Türk düşmanlarının en ufak bir kanıt getirmedikleri Ermenilerin sözde bir yok etme planının varlığını günümüzde savunmayı sürdürdükleri inanılmaz küstahlık ve korkunç kötü niyet karşısında yalnızca şaşkınlık ve sonra tiksinti duyabilir ancak." (55)

* * *

Bir Milyon Altı Yüz Bin Türk mü Öldürüldü?

Maleville, Batı'nın Ermeni soykırımı savlarına karşın, çok daha çarpıcı bir savla çıkıyor ortaya:

"Bir milyon altı yüz bin Türk öldürüldü." Maleville bu konuda şunları yazıyor:

"1914 yılında 2.295.705'i bulan (1878 sınırları içerisinde) Doğu Anadolu'nun altı 'Ermeni' eyaletinin sivil Müslüman nüfusun, savaştan sonra, 600 bin sığınmacı nüfusuna indiği doğrudur. Bu büyük sivil kayıpların (1.600.000 kişi) özellikle kuzeydeki (Erzincan) Rus hatlarının önünde ve arkasında etkinlik gösteren yedek Ermeniler tarafından gerçekleştirilen sistematik katliamlardan ileri geldiği de doğrudur. Ruslar, daha önce söylediğimiz gibi 'boşluk politikası' yürütüyorlardı. Bu açıdan, bu korkunç zulümlere bir son vermek için işi kuvvet kullanmaya dek götürmek zorunda kalan kızgın Rus subaylarının tanıklık belgelerine sahibiz..." [56]

NELER OLMUŞTU?

'Tehcir'in Temel Nedenleri Çok Eski

Tehciri, daha doğrusu Türk-Ermeni sorununu yaratan temel nedenlerin tarihi sanıldığından eskidir. Birçoğunun bildiği ya da işine öyle geldiği için kabul ettiği gibi sorunun kökeni 1870'lere değil, daha eskilere dayanır... Ancak, 1870'lerden sonra hızlandırıldığı, çatışmaya dönüştürüldüğü, tırmandırıla tırmandırıla uzlaşılmaz noktaya getirildiği söylenebilir.

Gerçeğin daha iyi kavranması için sorunun kökenlerinin bir yüzyıl daha geriden başlayarak incelenmesinde yarar var.

Sanayi Devrimi'nden hız alarak değişip dönüşen emperyalizmin baskısıyla 18. yüzyıl sonlarıyla 19. yüzyıl başlarında Rusya'yla Avrupa'da ulusalcı akımlar yavaş yavaş boy vermeye başlamıştı. Daha çok, 1789 Fransız Devrimi'yle yayılan ulusalcı akımların etkisiyle Osmanlı'nın yıkılarak topraklarının paylaşımı konusunda Hıristiyan azınlıklar peş peşe kışkırtılıyordu. Bu politika meyvesini hemen verdi ve ilk ayaklanma 1804'te Sırplar tarafından gerçekleştirildi. İngiltere, Fransa ve Rusya'nın kışkırtmasıyla meydana gelen Mora Ayaklanması (1821) da Edirne Anlaşması'yla (1829) Yunanistan'ın bağımsızlığını getirdi.

Emperyalist Batı'nın kışkırttığı Hıristiyan azınlıkların 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren uygulamaya koydukları siyasalarda bağımsızlık, özerklik ve ayrıcalık ortak bir politika olagelmeye başladı. Özellikle 1774 Küçük Kaynarca Anlaşması'ndan sonra Rusya, söz konusu istemlerde bulunan Osmanlı Ortodoks Ermenileri üzerinde söz sahibi oldu.

19. yüzyılın başlarından itibaren Anadolu'nun batısındaki gelişmelerin yanı sıra uluslararası gelişmeler, Anadolu'nun doğusunda da başta Türkler, Çerkezler, Gürcüler ve Ermeniler olmak üzere çok etnili bir bölge olan Kafkaslar'ı ve en stratejik nokta Karabağ'ı uluslararası siyasetin gündemine taşıdı. Bunda Çarlık Rusyası'nın Kafkasya'ya egemen olma siyaseti etkendi.

Karabağ, çok eski devirlerden beri İskitler, Partlar, Arsaklar, Albanlar, Selçuklular, İlhanlılar, Timuroğulları, Karakoyunlular, Akkoyunlular, Safevîler ve Osmanlıların yurt edindiği bir bölge olarak Anadolu'nun, İran'ın ve Azerbaycan'ın kapısı ve bölgeyi kontrol edebilecek konumda olması dolayısıyla bölge üzerinde her zaman hesabı olan Rusya'nın ilgisini çekmişti.

Gözleri hep sıcak denizlerde olan Ruslarla o büyük düşün (Büyük Ermenistan) peşinde oldukları için ayakları hiç yere basmayan Ermenilerin işbirliği böylece gündeme geldi. Ne de olsa Ayastefanos ve Berlin Anlaşmaları sonucunda Balkanlar küçük parçalara bölünmüş (Balkanlaştırılmış), artık sıra Kafkaslar'a ve Anadolu'ya, dolayısıyla Ermenilere gelmişti. Benzer istemler için yüzyıl sonra sıra Kürtlere gelecekti... O günlerde adları bile anılmıyordu...

Sanırım, rahatlıkla Kürtleri fark etmedikleri söylenebilecek Rusların, Ermeniler üzerine politikası 18. yüzyılın başlarında I. Petro'ya (Deli Petro/Büyük Petro) dek gidiyordu. I. Petro ya da

Ruslar, daha sonra Türklere karşı her zaman kullanacağı Ermenilerden İran-Rus savaşlarında da yararlanmıştı. I. Petro, toprak vererek kendine ait nüfuz alanında onları iskân etmiş ve İran'dan göç ettirme politikasını bir yüzyd sonra bile sürdürmüştü. 1816'da Ermeni Şark Dilleri Enstitüsü'nü kuran Rusya, İran Savaşı'nı (1826-1828) kazandıktan sonra yapılan anlaşma gereğince İran'dan yine Ermeni göçü örgütleyerek Revan ve Nahçivan hanlıklarını birleştirmiş ve Ermeni Vilayeti'ni kurmuştu...

Türklerin Dramı

Rusya'nın bunu yaparkenki amacı, demografik yapıyı değiştirerek bölgede kendi güdümünde bir Ermeni varlığı oluşturmaktı. Nitekim, 1828 ve 1854 yıllarında Doğu Anadolu'ya giren Ruslar, Kafkaslar'dan kimini öldürüp kimini sürdüğü iki milyondan fazla Türk'ün yerine Ermenileri yerleştirmişti. Yine, bölgedeki demografik yapıyı Ermenilerin lehine değiştirmek için Anadolu'dan götürdüğü yaklaşık yüz bin Ermeni'yi de Türklerden boşaltılan topraklara iskân etmişti. Böylece, bugünkü Ermenistan'ın başkenti olan Erivan'da 1828'den önceki nüfusun yüzde 80'ini Türk Revan Hanlığı'na bağlı Türkler oluştururken [57] zamanla Türk varlığı yok denecek düzeye düşürüldü.

Sorun, dikkatli bir incelemeyle ele alındığında Rusların Türklere karşı sindirme ve yok etme politikalarının tarihin derinliklerine dek gittiği görülür. Yarattığı vahşetle insanlık tarihine yok edici bir savaş makinesi olarak geçen Arap-İslam akınlarına karşı en büyük ve onurlu direnci gösteren Hazar Türklerinin dramatik geleceğini de Ruslar belirlemişti. Yaklaşık iki yüz yıl talancı Arap akınlarına direnen Hazar Türklerinin acılı tarihi, 965'te Rus saldırısında yenilmeleriyle devam etmiş ve ardından tam kendilerini topar -

ladıkları sıra, bu kez Cengiz Han'ın o her şeyi silip süpüren saldırısı gelmişti; daha kötüsü Cengiz, Altınordu devletinin başkentini Hazar toprakları üzerinde kurarak yıkımın kalıcılaşmasını sağlamıştı. Yinelenen saldırılar Hazar'ın Yahudi Türklerini Avrupa'ya doğru sürdü... Onlar böylece Macaristan, Polonya, Almanya ve diğer Avrupa ülkelerinde kendilerini bekleyen büyük acılarla dolu bir yaşama doğru yürüdüler... En sonunda Hitler'in faşist kamplarında yeni bir kitlesel kırım daha yaşamak zorunda kaldılar... (58)

Aktardığımız bu anekdot, Hazar-Kafkasya coğrafyasında demografik yapının biçimlenmesi denli, bölge üzerindeki Rus baskıcı politikasının dünya tarihini yönlendirici etkisi açısından da ilginç bir örnektir.

Rusya'nın gözünü, dünden bugüne bölge üzerinden ayırmaması bu politikasından kaynaklanmaktadır. Daha yakın zamanda, örneğin Gülistan Anlaşması'yla 1813 yılında Karabağ Hanlığı'nı ortadan kaldırarak (1822) uygulamaya koyduğu, bölgeyi Hıristiyanlaştırma (Ermenileştirme) projesinde de bu politikası temel etmen oldu. Bölgede önce demografik dengeyi sağlayan Ruslar, daha sonra Türkleri azınlığa düşürme çabalarına girişti. Osmanlı-Rus savaşından, yani 1828-1829 Edirne Antlaşmasından sonra, Ruslarla işbirliği yaparak Türkleri arkadan vuran yüz bini aşkın Anadolu Ermeni ailesi yine Ruslar tarafından Karabağ'dan sürülen Türklerin boşalttığı topraklara yerleştirildi. Türkmençay Antlaşmasından sonra bu kez Iran Ermenileri Karabağ'a getirildi. Böylece, bölgeye getirilen Ermeni sayısı bir milyonu buldu.

Gerek 93 Harbi'nde (Osmanlı-Rus), gerek I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı sürecinde Anadolu'ya kök söktürecek Kafkaslar' daki Ermeni yapılanmasının mayası işte böyle karıldı.

1923 yılında SSCB tarafından Özerk Bölge ilan edilen, 1989'da Azerbaycan'ın özerkliğini kaldırdığı Karabağ, yine Rus-

ya'nın desteğiyle 1991'de Ermenistan tarafından kendi sınırlarına katılarak Türk-Ermeni sorununda yeni bir sayfa daha açılmasının nedeni oldu.

Bölgede 18. yüzyılın sonlarında yine Rusların desteğiyle Albanları tarih sahnesine gömen Ermenilerin büyük düşlerini gerçekleştirebilmeyi umdukları önemli bir tarihsel süreç 19. yüzyılın başlarında başladı ve iki yüz yıldır artan bir ivmeyle Anadolu'nun başını ağrıttı.

Başkaldırıya Giden Yolda

Tam, iki bin yıl önce II. Tigranes tarafından Roma'ya rağmen işgal edilen, Ermenilerin bugün de hak talep ettiği bölgeye giden yollar böylece açılmış oldu.

Bu bir yana, Osmanlı'da günümüzü de etkileyen çok şey 1839 Tanzimat Fermanı'yla başladı. Ermenilik ve Ermenistan'ı diriltme çalışmaları bu dönemde hızlandırıldı. Asıl belirleyici olan ve bugünün taşlarını döşeyen hiç kuşku yok ki 1856'da çıkartılan Islahat Fermanı'ydı. Bu fermanla Anadolu'yu parçalayıp bölme siyasasının altyapısı hazırlandı. Azınlıklara verilen birçok hakkın yanında, her etnik yapıyı "öteki" kimliğine sokarak Anadolu'da uluslaşma zemininin bozulması amaçlandı. Nitekim, bu tuzağa ilk düşen de Ermeniler oldu. Azınlık hakları kapsamında 1863'te çıkartılan "Ermeni Milleti Nizamnamesi (Tüzüğü)" Ermenilerin taşkınlık yapmaları yönünde önlerini açtı. Oysa böyle bir tüzüğe hiç de gereksinimleri yoktu. Çünkü, 1841'de aldıkları, 1847'de içeriği yine kendi çıkarları doğrultusunda genişletilen fermanlarla zaten ayrıcalıklı biçimde yaşamaktaydılar. Ancak, bununla yetinmediler.

Söz konusu tüzükle, Ermenilerin her alanda örgütlenmesi sağ-

landı. Merkezi İstanbul'da bulunan Ulusal Meclis ve onunla bağlantılı yerel ulusal meclisler kuruldu. Örgütlenme konusunda hiçbir sınırlama yoktu. 140 kişilik Ulusal Meclis, söz konusu Tüzük yayınlanır yayınlanmaz kuruldu. Tüzük uyarınca meclisin yirmisini İstanbullu ruhban, 80'ini İstanbullu, 40'ını da taşralı Ermeniler oluşturuyordu. Doğal olarak Kozan Sancağı Ermenilerinden de temsilci bulunuyordu. Meclis kısa sürede politikleşti. Batılıların ıslahat/reform gibi sözcüklerle ifade ettikleri beklentileri çok aşarak politik çalışmalar yapan örgüt konumuna geldi. İşte, bu örgütün etkisiyle Kozandağı'ndaki Ermeni-Türk ilişkileri bozulmaya başladı. Kozanoğullarına karşı devletle birlik olan Ermeniler, bir süre sonra devlete karşı da direnişe geçtiler. Sis (Kozan) Kataligosluğu doğal destekçileriydi. Kataligosluk bir anlamda bu örgütlenmenin temelini oluşturuyordu. Dinsel ve politik birikim açısından köklü bir geçmişe sahipti. İlkin Kafkaslar'daki Açmiyazin kentinde kurulmuş olmasına karşın çok yönlü saldırılar karşısında orada kalamadı. "Onlar da kendi aralarında anlaşmazlığa düştüler. Bir kısma Van Gölü içindeki Akdamar (Ahtamar) Adası'na, bir kısmı iyice uzaklaşarak bir süre Urfa'ya bağlı Rumkale'ye (Halfeti), sonra da Kozan'a (Sis) taşındı." (1292) [59]

Ermeni Sorunu Siyasallaştırılarak

Osmanlı'nın izlediği teslimiyetçi politika sonucu I. Meşrutiyetle yüreklenen Ermenileri, tarihimizde 93 Harbi olarak bilinen (1877-1878) Osmanlı Rus-Savaşı'ndan sonra yapılan Ayastefanos Anlaşması, Ermeni sorununun siyasallaşması açısından milat gibi bir şeydir.

Anlaşmanın imzalandığı günlerde İstanbul önlerine dek gelen Grandük Nikola'yı ziyaret eden Ermeni Patriği Narses'in iste-

mi üzerine Anlaşmaya "ıslahat" (reform) maddesi eklendi. Ermeniler böylece Rusya'nın iyice himayesine girdiler. (60)

Ayastefanos (3 Mart 1878) ve Berlin (13 Temmuz 1878) Anlaşmaları Ermenileri hepten Batı'ya yaklaştırdı. 93 Harbi sırasında Ruslarla yakın işbirliği yapan Ermeni Meclisi, Rus Çarı II. Aleksandr'a bir muhtıra göndererek siyasi literatürde " Vilayat-ı Sitte"(*) diye anılacak, Fırat'ın doğusundaki Diyarbakır, Erzurum, Muş, Bitlis, Van ve Sivas'ı kapsayan bölgede Rusya'ya bağlı bir Ermenistan kurulmasını istedi. Görüldüğü gibi Kafkasya, sözü edilen bölgeyle birlikte düşünüldüğünde "Büyük Ermenistan'ın tanımlandığı ortaya çıkar.

Ancak, burda herkesin bir hesabı vardı. Ermenistan'ın büyük düşü için Rusya, Ayastefanos Anlaşması'na o maddeyi koyarken "Büyük Ermenistan "a giden yolu açıyor, ama kendisi de Kars'tan İskenderun'a uzanan hatla Akdeniz'e çıkmayı planlıyordu. Ayastefanos'un ünlü 16. maddesinin Ermenileri Ruslara yaklaştırdığını gören İngiltere ise Rusların önünü kesmek amacıyla bir dizi diplomatik ve politik manevra yapıyordu. Bu gelişmeler sonucu arada kalan ve tanım yerindeyse denize düşen Osmanlı, canını kurtarma uğruna yılana sarılınca Kıbrıs'ı kaybetti. "Ver kurtul" politikasının faturası oldu Kıbrıs.(**) Şu anda bile Kıbrıs'ta başımızı ağrıtan sorunlar bu Anlaşmanın eseridir. İngiltere'nin Ada'ya yerleştiği tarih 4 Haziran 1878'dir. Çok değil kırk gün sonra Osmanlı'nın Berlin'de İngiltere, Fransa, Avusturya, Almanya, İtalya ve Rusya ile imzalayacağı anlaşma, koca imparatorluğun hayatında

(*) 'Altı il' anlamına geliyor. (**) Ayastefanos Anlaşması'ın ağır bulan İngiltere'yle Fransa'nın, Berlin Anlaşması için Rusya'ya baskı yapmaları üzerine Kıbrıs, II. Abdülhamit tarafından İngiltere'ye verildi.

adeta sonun başlangıcı gibi bir şey olacaktı. Bu önemli Anlaşma, Rusya ve İngiltere'nin yanı sıra başka devletlerin de Osmanlı'dan pay alma anlaşmasıydı.(61) İşin tuhafı, Anlaşma görüşmelerine devletlerin yanı sıra Ermenilerden de bir delege grubu çağrılmış ve devletlerin kendi politik hesapları doğrultusunda pay sahibi yapılmışlardı. Berlin Anlaşması'na (13 Temmuz 1878) Ermeni ıslahatı/reformunu içeren 61. ve 62. maddeler de İngiltere'nin zorlamasıyla konulmuştu.

Anlaşmanın 61. maddesi, "Babıâli, Ermenilerin oturdukları vilayetlerin yerel koşulları dolayısıyla muhtaç oldukları ıslahat ve düzenlemeleri gecikmeden yapmayı ve Kürtlerle Çerkezlere karşı güvenlik ve huzurlarını korumayı Osmanlı'nın taahhüt ettiğini ve bu konuda alınacak önlemleri sırası geldikçe ilgili devletlere tebliğ etmeyi, adı geçen devletlerin de bu önlemlerin nasıl uygulandığını gözleyeceğini" hükme bağlıyordu.

Berlin Anlaşması'nın 62. maddesi ise ayin ve mezhep özgürlüğünün mutlak biçimde devam edeceği, din ve mezhep değişikliğinin hiç kimse için diğer haklarda bir değişiklik yaratmayacağı, herkesin din ve mezhebine bakılmaksızın mahkemelerde tanıklık edebileceği hakkını getiriyor ve bu konuda Osmanlı topraklarında görev yapan konsolosları yetkili kılıyordu.(62)

Hazırlıklar 1880'de Başladı

1880, Ermeni kalkışmalarında düğmeye basılan yıl oldu denilse, hiç de yanlış söylenmiş olunmaz. Ancak, kalkışma hazırlıkları, kuşkusuz yıllar öncesine dayanıyordu. Ermeni Patriği Narses Voryebedyan daha 1876'da İstanbul'daki büyükelçilikleri dolaşırken dönemin İngiliz Büyükelçisi Henry Elliot'a Ermenilerin çok

heyecanlı olduklarını, Batı ülkelerinin dikkatini çekebilmek için gerekirse topyekûn bir kalkışma başlatabileceklerini söyleyebilmişti. Aynı Varjabedyan, Berlin Anlaşması'ndan sonra Ermeni ulusal meclisinde yaptığı konuşmada öğretmenleri, ilericileri, ateşli gençleri doğu illerine gitmeye özendiriyordu.

Berlin Anlaşmasındaki söz konusu maddelerin Ermenilerin yaşadığı doğu illerini işaret etmesi bir rastlantı değildi. "Vilayat-ı Sitte" diye anılan bölgede ıslahatı/reformu öngörüyordu. Buradaki "ıslahat" sözcüğünün anlamı "Ermenilere ayrıcalık"tan başka bir şey değildi.

İngiliz Liberal Partisi 1880 Nisanında iktidara geçince Başbakan William Ewart Gladstone'un, Doğu Anadolu'da "ıslahat" için çok çaba harcamasının da rastlantıyla ilgisi yoktu. Çünkü, "1880'den itibaren doğu illerindeki İngiliz konsoloslarından gelen haberler, Ermenilerin arasında bir kıpırdanma başladığına işaret ediyordu."(63)

İngilizlerin, dönemin Erzurum Konsolosu Sidney Whitman'ın şu anlatımları Türk-Ermeni çatışmasındaki büyük provokasyonun nasıl tezgâhlandığını göstermesi açısından ilginçtir. Burada yaşananları okuyunca 1984'ten sonra Güneydoğu'da yaşananları acıyla anımsamadan edemiyor insan. Bakın senaryo nasıl da birbirine benziyor... Sadece tarihi ve figüranları farklı:

"İhtilalcilerden biri Robert Kolej'in kurucusu Dr. Hamlin'e Hınçak çetelerinin Türkleri ve Kürtleri öldürmek, köylerini ateşe vermek ve sonra kaçmak için fırsat kolladıklarını, gazaba gelecek Müslümanların o zaman savunmasız Ermenilere saldırarak onları katledeceklerini ve Avrupa'nın, insanlık ve Hıristiyanlık adına müdahale ederek duruma el koyacağını söylüyordu. Dehşet içinde kalan misyoner, bu düşünceyi korkunç, düş gücünün ötesinde vahşi

gördüğünü belirtmesi üzerine şu cevabı alıyordu: 'Hiç şüphesiz size öyle gelir. Ama biz Ermeniler özgür olmaya kararlıyız. Avrupa, Bulgar olaylarını duydu ve Bulgaristan'a özgürlük verdi. Milyonlarca kadın ve çocuğun çığlıkları ve kanı ile karışacak bizim sesimizi de duyacaktır'."[64]

İlk Çatışma

Ermeni başkaldırısı artık ilmik ilmik dokunuyordu. 1882 yılının Aralık ayında Erzurum'da "Anavatan Müdafileri" adlı dernek mensuplarından 40'ının hüküm giymesiyle sonuçlanacak Ermeni tutuklamaları ve Muş bölgesindeki Musa Bey Olayı gerilimi iyice tırmandırdı. Silah kullanılan ilk olay, ilk çatışma, söz konusu olaylardan yedi yıl sonra meydana geldi.

" Armenakan Partisi'ne mensup Karabet Kulaksızyan, Hovannes Agipasyan ve Vardan Golosyan adlı Ermeniler Kürt kılığına girerek İran'ın Hatvan köyünden Van'a gitmek üzere 16 Mayıs 1889'da Türkiye'ye hareket etmişlerdi. 9-10 günlük bir yürüyüşten sonra Türk sınırını geçtiler. Van'a doğru yolculuklarına devam ederken Van-Başkale yolunda bir kervana eşlik eden dört Osmanlı askeri tarafından durduruldular. Askerlerin 'silahınızı bırakın' uyarısının dikkate alınmaması üzerine çatışma çıktı. Olayda Vardan öldü, Hovannes ağır yaralandı ve Karabet ise kaçmayı başardı. Ölü ve yaralının üzerinde Fransa'dan Portakalyan ve İngiltere'den de Patigyan isimli Ermenilerden gelmiş yasadışı ve gizli Ermeni örgütlenmesinden söz eden mektuplar bulundu. İşte bu mektuplar, Ermeni kalkışmasının bir rastlantı olmadığını göstermesi açısından ilginçtir."[65] Bu olayı bir yıl sonra kitlesel çatışma anlamında Erzurum olayı, Kumkapı ve Babıâli'deki gösteri ve yürüyüş, I. Sasun Kalkışması izledi...

İlk Büyük Kalkışma

İlk büyük Ermeni kalkışması, bu ilk çatışmadan tam bir yıl sonra meydana geldi. Tarih 1890 Haziranının ortalarıydı. Osmanlı güvenlik güçlerine, kurucusu bir süre önce ölen Sansaryan okulunda ve kilisede silah üretildiği yolunda bir ihbar geldi. İhbar edenlerin Katolik Ermeniler olduğu sanılıyordu. Ancak, nasıl olduysa güvenlik güçlerinden baskın yapılacağına ilişkin haber sızdırıldı. Bunu öğrenen Anavatan Savunucuları örgütü üyesi "Köpek" Bogos adlı Ermeni, hemen okul yöneticilerini uyardı ve iki saate dek okulda arama yapılacağını bildirdi. Bunun üzerine dikkat çekecek kitap, belge ve defter gibi şeyler hemen yok edildi. Arama yapmak üzere bir süre sonra gelen polisler de doğal olarak bir şey bulamadılar. Böylece ellerine büyük bir koz geçiren Ermeniler aramaya büyük tepki gösterdiler. Taşnaksutyun Komitesi Erzurum Merkezi kararıyla öldürülen Anavatan Savunucuları Derneği'nin kurucularından Gerekçiyan'ın adamları bu tepkiyi yönlendirerek halkı kışkırttı; kiliselerde ayinler yasaklandı, çanlar çaldırılmadı. Erzurumlular bir anda Ermeni'si ve Müslümanı'yla bilinç yitimine uğradılar. Gerekçiyan'ın kardeşi tarafından iki askerin öldürülmesi üzerine başlayan çatışma ise kısa sürede denetimden çıktı.

Gerekçe şu ya da bu, asıl neden kışkırtmaydı. Olayın ayrıntısı üzerine kaynaklar arasında pek bir anlaşmazlık yok. Ancak her Türk-Ermeni çatışmasından sonra olduğu gibi ölü sayısı bu ilk olayda da anlaşmazlık konusu oldu ve olmaya devam ediyor. Ermenilere yakın kaynaklar 200 dolayında ölü, yaklaşık 200 de yaralı olduğunu savlarken tarafsız kaynaklar ölü sayısının 12-13 olduğunu öne sürmüştü. Bu kaynaklardan en önemlisi İngiliz Konsolosu Clifford Lloyd'un, Büyükelçiliğe gönderdiği rapordu.[66] Hü-

seyin Nâzım Paşa ise bu konuda net rakam veriyordu: Olaylarda 8 Ermeni, 2 Müslüman ölmüş, 60 Ermeni, 45 de Müslüman yaralanmıştı.

1895 Büyük Kalkışma Yılı

İşte bu tarihten sonra sözde "Ermeni Sorunu" 1895 ile 1908 yılları arasında meydana gelen her siyasi gerilimde bir barut fıçısı niteliğiyle kendini gösterdi. Buna, 1897 Türk-Yunan Savaşı, Alman İmparatoru'nun İstanbul'u resmen ziyareti, 1905'te Abdülhamit'e suikast düzenlenmesi, 1908'de Girit'in Yunanistan'a bağlanması ve Bulgaristan'ın bağımsızlığını açıklaması, Avusturya-Macaristan'ın Bosna-Hersek'i ilhak etmesi gibi olaylar örnek gösterilebilir.

Gerçekten de, o yıl neler olmuştu? Gerginlik nasıl tırmandırılmıştı? Anımsamak isteyenlere özetlemek gerekirse, yine farklı bir bakış açısıyla, gelişmelere şöyle bakmak gerekiyor:

Ermeni sorunu denildiğinde neler olup bittiğini incelemek üzere eline kalem alanlardan çoğu, hemen bilanço çıkarmaya başlar. Şurada bir hamile kadının, burada bir çocuğun vahşice nasıl katledildiğini anlatmaya çalışır kendince. Böylece, istenmeden de olsa sorun bütüncül bir bakış açısının uzağına düşer.

Bu nedenle yurtta ve dünyadaki siyasi konjonktürün etkisiyle olayları nesnel biçimde değerlendirmek yerine kırılmaya yol açan büyük olayların ayrıntıları ister istemez dikkatleri dönemsel ve yerel duygusal yapılanmalara çeker. İşte bu yapının dışında bir değerlendirme yapmak isteniyorsa 19. yüzyılın sonlarında meydana gelen olaylar içinde en dikkat çekicisinin 1895 olayları olduğu gözden ırak tutulmamalıdır.

Bilindiği gibi ilk Ermeni terör olayı 1882'de meydana gelmişti (Anavatan Müdafileri Olayı). Bu ilk olaydan sonra 1895'e dek sekiz olay meydana geldi.

O yılın 20 Ekiminde Osmanlı, Ermeniler için çok önemli olan Reform/Islahat Projesi'ni kabul ederek İngiltere, Rusya ve Fransa'ya bildirmişti. Bundan memnun olan bu üç devlet, reform uygulamalarının Ermenilerin çoğunlukta olduğu yerlerde yapılmasını istediler. Bu kez, reformların tam uygulanamadığı gerekçesine sarılan Ermeni komitecileri o yıl Anadolu'nun birçok yerinde, başta Zeytun, Trabzon, Erzurum, Sivas ve Diyarbakır'da kalkışma başlattılar. Bu kalkışmalar ancak Ocak 1896'da bastırılabildi.(67)

1909'daki Adana gerici çatışmasına dek tam 40 olay meydana gelmişti. Bu 40 olayın 26'sının 1895'in 1 Eylülü ile 3 Aralığı arasındaki üç ayda meydana gelmesi çok ilginçti. Ancak, ne var ki, olayların bu yönü kimse tarafından pek anımsanmaz bile. Toplumsal bellekte iz bırakan olaylar arasında her iki taraftan 12 kişinin öldüğü Erzurum ve Kumkapı olayları, I. Sasun (Siirt-Muş-Bitlis üçgeninde) ve Van kalkışması sayılır. I. Sasun ve Van olaylarının üzerinde ölü sayısındaki spekülasyon açısından durulmasında yarar vardır... "Kendi kaynaklarına göre I. Sasun olayındaki ölü sayısının altı-yedi bin civarında olduğunu söyleyen Ermeniler, bununla ilçedeki Ermeni nüfusun tamamının öldürüldüğünü savladıklarından habersizdirler. Çünkü, gerçek ölü sayısının bini geçmediği daha sonra anlaşılmıştır." (68)

Ölü sayısı üzerinde spekülasyon yapılan olaylardan biri de Van çatışmasıdır. Türk kaynaklarına göre 1896 Van Ayaklanmasında 418 Müslüman, 1715 de Ermeni ölmüştür. Ancak, Van olayındaki yine tartışmalı can kaybı sayısı bir yana, Osmanlı Bankası saldırısı, siyasal içeriği ve sonucu itibariyle farklı bir değerlendirmeyi gerek-

tiriyor. Kumkapı ve Babıâli gösterileriyle II. Abdülhamit'e suikast girişiminde bulunulması kışkırtma, şımarıklık ve zaaf kavramlarıyla açıklanması gereken ve daha sonra meydana gelecek kanlı olaylar için Ermeni yeraltı örgütlerini yüreklendirmesi açısından ilgi çekicidir. Adana olayları ise Türk-Ermeni ilişkilerinde kırılmaya yol açan ve etkilerini bugüne dek sürdüren bir kin ve intikam tohumu atmasının yanı sıra kışkırtmada köktendinci (iki yönlü) etki açısından ele alınarak değerlendirilmeyi gerekli kılıyor.

Ermeni Kalkışmalarında Farklı Gerekçeler

"1895-96 yılları Anadolu'nun pek çok ilinde Ermeni ayaklanmaları veya ayaklanma girişimleriyle geçmişti. Bunların çoğu birkaç gün süren olaylar şeklinde cereyan etmiş, sadece Zeytun ve II. Sasun olayı Babıâli'yi uzun süre meşgul etmişti. Kronolojik sıraya uymamakla birlikte Babıâli olayını da farklı bir bakış açısıyla değerlendirmekte yarar var." (69)

Zeytun kalkışmaları da yapısal niteliği dolayısıyla ayrı değerlendirilmelidir. İlk Zeytun kalkışmalarının tarihi ve gerekçelerine bakınca bunun nedeni kolayca anlaşılır. Çünkü, o zaman daha ortada ne ulus-devlet kavramı, ne Fransız Devrimi vardı. Zeytun'da ilk kalkışmanın tarihi 1780'di. Gerekçe, başka sözü gereksindirmeyecek denli basit bir konuydu. Ermeniler, Zeytun'da vergi gerekçesiyle ayaklanmışlardı. 1774'te çıkan Rus savaşından sonra 1780'de dönemin Maraş Valisi Ömer Paşa, vergilerin doğruca Maraş'a verilmesini isteyince çoğunluğu oluşturan Ermeniler buna karşı çıkmakla kalmamış, Ömer Paşa'yı öldürerek kalkışma başlatmışlardı. Bunun üzerine kent, tam yedi ay boyunca kuşatmada kalmıştı.

Zeytunlular, sonraki yüzyıl boyunca da çoğu vergi olmak üzere, değişik istem ve gerekçelerle tam on dört kez merkezi yönetime karşı kalkışmıştı. Bunlardan sadece 1895'teki toplu kalkışmanın gerekçesi ıslahat/reformdu.

Söz konusu kalkışmalar arasında Babıâli olayı ve Osmanlı Bankası baskını siyasal içeriği açısından dikkat çekicidir. Hele, Osmanlı Bankası olayını gerçekleştiren 27 eylemcinin (terörist?) [70] önce Banka Müdürü Edgar Vincent'in yatıyla götürülmesi, oradan da Fransızların *Gironde* gemisiyle Marsilya'ya gitmelerine izin verilmesi çarpıcı olmaktan öte, devlet yönetimindeki zaafin hangi boyutta olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Patrikhane'ye Ermeni Baskını

Soğuk bir mart günüydü. Eylemde sınır tanımayan Ermeni komitecilerinin en güçlüleri olarak tanınan Cangülyan, Kılıçyan, Boyacıyan,(*) Açıkbaşyan ve Damatyan'ın önderliğindeki komiteciler Patrikhane'yi bastılar. Patrik Horon Aşıkyan'dan yabancı devletlerin müdahale etmesini sağlayacak ayaklanma planını desteklemesini istiyorlardı. Aşıkyan buna karşı çıktı. Komitecilerse kararlıydı... Daha o yılın başlarında üs seçtikleri Yedikule Ermeni Hastanesi'nde tasarlanan kalkışma planında Aşıkyan'ın istifa ettirilmesi, tersi davranarak direnmesi durumunda öldürülmesi kararlaştırılmıştı.

Aşıkyan, Kafkasyalı Ermeni komiteci Zehrap Agoyan'ın önderliğinde eli kanlı papazlardan Kirkor Alatcıyan, Bakülü Apik Kazakyan, Muşlu Mikael Pehlivanyan ve Rus gizli servisinden Maksimof Aşıkyan'ın uyarılarını dikkate bile almadı. Cangülyan, duvar-

(*) Saimbeylili (Adana).

daki II. Abdülhamit'in tuğrasını indirip ayakları altında çiğnedikten sonra, "Getzek Hayasdan!"[*] diye bağırdı. Bu sloganı öbürleri de yineledi ve silahlarını çekerek sokağa fırladılar. Kilisenin çanları çalıyor, silah sesleri Kumkapı sırtlarında yankılanıyordu... İşte böyle bir ortamda, daha önceden tehdit ya da kışkırtılarak örgütlenmiş yüzlerce Ermeni, Babıâli'ye karşı sonuç alınamayacak bir yürüyüşe geçti.

Olayların sonrasında Patrik Aşıkyan istifa etti. Yerine, Türkiye ve Türk düşmanı olarak bilinen Papaz Izmirliyan Patrik yapılınca Ermeniler iyice gemi azıya aldı... [71] Bu olay Ermenilerin İstanbul'daki kalkışma provalarından biri olması açısından önemlidir. Nitekim bu, sonraki olayların cezasız kalması, Payitaht'ın gerekli önlemleri alamayacak denli acze düşmesi Ermenileri cesaretlendirmekten ve daha büyük olaylara kalkışmalarını sağlamaktan başka işe yaramadı. Dozu gitgide artan kalkışma provaları beş yıl sonraki büyük Babıâli saldırısına (30 Eylül 1895), Abdülhamit'e suikast girişimine dek uzandı.

Topyekûn bir kalkışmayı başarabilmek için önce yurtiçi ve yurtdışında çeşitli örgütler kuruldu. Bunlar, Ermenistan'a Doğru Cemiyeti, Genç Ermenistan Cemiyeti, İttihat ve Halas Cemiyeti (1872), Ramgavar, Hınçak İhtilal Komitesi, Silahlılar Cemiyeti (1880), Kara Haç (1882), Armenakan ve Vatan Koruyucuları, Cenevre'de Hınçak (1887), Tiflis'te Taşnak (1890) cemiyetleriydiler. Gerilimi sürekli tırmandıran terör eylemlerini işte bu cemiyetler (dernek) ve bunlara bağlı komiteler gerçekleştiriyordu.

Anadolu haritası göz önüne alınarak olayların meydana geldiği kentlere bakılacak olursa tam da Ermenilerin düşlediği Büyük Ermenistan coğrafyası çıkar ortaya...

(*) "Yaşasın Ermenistan" anlamında.

1915, yani tehcir öncesi olaylar kronolojik olarak şöyle sıralanabilir:

Anavatan Müdafileri Olayı (8 Aralık 1882), Armenakan Çeteleriyle Çatışma (Mayıs 1889), Musa Bey Olayı (Ağustos 1889), Erzurum (20 Haziran 1890), Kumkapı (15 Temmuz 1890), Merzifon-Kayseri-Yozgat (1892-1893), I. Sasun Kalkışması (Ağustos 1894), Zeytun (Süleymanlı) (1-6 Eylül 1895), Divriği/Sivas (29 Eylül 1895), Babıâli Olayı (30 Eylül 1895), Trabzon (2 Ekim 1895), Eğin/Elazığ (6 Ekim 1895), Develi/Kayseri (7 Ekim 1895), Akhisar (İzmit) (9 Ekim 1895), Erzincan/Erzurum (21 Ekim 1895), Gümüşhane/Trabzon (25 Ekim 1895), Bitlis (25 Ekim 1895), Bayburt/Erzurum (26 Ekim 1895), Maraş/Halep (27 Ekim 1895), Urfa (29 Ekim 1895), Erzurum (30 Ekim 1895), Diyarbakır (2 Kasım 1895), Harput (7 Kasım 1895), Arapkir/Elazığ (9 Kasım 1895), Sivas/Merzifon (15 Kasım 1895), Gaziantep (16 Kasım 1895), Maraş (18 Kasım 1895), Muş/Bitlis (22 Kasım 1895), Kayseri/Yozgat (3 Aralık 1895), Zeytun (1895-1896), I. Van Kalkışması (2 Haziran 1896), Osmanlı Bankası Baskını (14 Temmuz 1896), II. Sasun Kalkışması (Temmuz 1897), 2. Abdülhamit'e suikast girişimi (Yıldız suikastı) (21 Temmuz 1905), Adana Gerici Boğazlaşması (14 Nisan 1909). [72]

1895 olaylarından sonra yaklaşık on yıllık bir durağan süreç yaşandı. Bu süreç, 21 Temmuz 1905'te düzenlenen ancak, Padişah'ın bir nedenle gecikmesi sonucu arabaya konulan bombanın erken patlaması sonucu başarısız olan suikastla bozuldu. Bu olay, 1909'daki Adana olaylarına dek son terör girişimi oldu.

Komşunu Öldür!

Böylece, (1878'den itibaren) " 1 Kasım 1914 yılını savaş ilanıyla belirleyen gelecekteki çatışmaya dek otuz altı yıl geçip gitti. Ol-

dukça uzun sayılması gereken bu dönem, Osmanlı Ermenistanı için asla bir barış dönemi olmadı. 1880'den itibaren Osmanlı Ermenistanı, Osmanlı hükümetinin her biri ayrı bir beceriksizlik örneği olan ve hepsi başarısızlıkla sonuçlanan önlem çabalarına karşın sürekli yenisi tezgâhlanan başkaldırılar, eşkıyalık ve kanlı eylemler içinde yüzdü. Ayaklanmalar, beklenen bir tarih sırasıyla birbirini izledi, eylemler sistemli olarak yaygınlaştırıldı ve düzenin yeniden kuruluşu amacıyla olayları bastırma tarzı ise köklü kinlerin oluşmasına yol açmaktan başka işe yaramadı." (73)

Türklerin tam anlamıyla köşeye sıkıştığı bir dönemde, yani I. Dünya Savaşı çıktığında, yurtdışındaki Ermeni komiteleri Anadolu'daki örgütlerine şu buyruğu verebildi:

"Rus ordusu sınırdan ilerler ve Osmanlı ordusu geri çekilirse her tarafta birden eldeki vasıtalarla başkaldırılacaktır. Osmanlı ordusu iki ateş arasında bırakılacak, resmi binalar bombalanacak, iaşe depolarına sabotajlar düzenlenecek, Osmanlı ordusu taarruza geçerse Ermeni askerleri Ruslara katılacak ve silah altına alınanlar kıtalarından kaçarak Türk birliklerinin geri cephelerine zarar vermek ve ülke içinde çeşitli olaylar çıkarmak için çeteler kuracaktır." (74)

İşte bu buyruk gereğince, erkeklerin cephede vuruştuğu bir sıra, silahlanan Ermeni çeteleri" Kurtulmak istiyorsan komşunu öldür" sloganına uygun davranarak Rus işgalini kolaylaştırmak için köy ve kasabaları bastı, ikmal yollarını kesti, yaralı taşıyan konvoyları pusuya düşürerek köprüleri havaya uçurdu...

Bu olaylar meydana gelirken Osmanlı'nın Millet-i Sadıka dediği Ermeniler söz konusu buyruk uyarınca, komitelere ve Rus işgal ordusuna yardım amacıyla harekete geçtiler. Seferberlik ilan edilen Ağustos 1914'ten itibaren Anadolu'da peş peşe olaylar çıkar-

dılar. Maraş'a bağlı Zeytun bölgesinde Türk askerine saldırı düzenleyerek başlatılan olayları bir anda Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesine yaydılar. Van'da devlet dairelerini, karakolları ve Türklere ait evleri yaktılar, devlet görevlilerini öldürdüler. Osmanlı ordusundan kaçan Ermenilerle Gönüllü Ermeni Taburları kurdular. Bu taburlarla Doğu Anadolu'daki halka saldırılar düzenlediler. 1914-1918 yılları arasında Diyarbakır, Sivas, Erzurum, Bitlis ve Van'da ayaklanmalar çıkardılar ve büyük ölçüde Hamidiye Alayları'na süvari veren yöre halkına karşı terör eylemleri düzenlediler. (75)

Arkadan Vurma, Umutları Tüketti

1915'te I. Dünya Savaşı çıktığında, eski deyişle, Osmanlı yedi düvele karşı savaşıyordu. Bunların en önemlisi, bazı kaynaklara göre 250 bin kayıp verilen Çanakkale ve 90 bin askerin Allahü Ekber Dağlan'nda donarak öldüğü Kafkas cephesiydi. Böylesine zorlu bir dönemde Ermeniler, kelimenin tam anlamıyla arkadan vurmaya başlamışlardı. İşte, böylece umutlar tükendi ve doğal olarak Osmanlı hükümeti cephe gerisindeki tehlikeyi önlemek, Rus-larla Ermenilerin bağını kesmek amacıyla üç maddelik o ünlü Tehcir Yasası'nı çıkarmak zorunda kaldı. Ermenilerin ayaklanma, sabotaj, cephe gerisine saldırı ve casusluk gibi ihanetleriyle uğraşmakistemeyen hükümet, 24 Nisan ve 23 Mayıs 1915 tarihlerinde aldığı kararlar doğrultusunda Doğu Karadeniz, Sivas, Kayseri, Malatya ve Adana, Antakya ve İskenderun bölgesinde zararlı faaliyetleri saptananlara o zaman yine yurdun bir parçası olan Suriye (Halep'in güneydoğusu ile Zor çevresi) ve Filistin'e zorunlu göç (tehcir) uyguladı.

Oysa 1908 Temmuzunda gerçekleştirilen ve Jön Türk devrimi diye de tanımlanan II. Meşrutiyet, kısa süreli bile olsa Ermeni sorununu durulmuş gibi göstermişti. Hınçak ve Taşnak yöneticileri, ayaklanma siyasasına son vererek ülkenin birlik ve bütünlüğü için çalışacaklarına dair söz bile vermişlerdi.

Ülkede bir barış havası esmeye başlamıştı. Öyle ki, 1908 Eylülünde Ermeni Başpiskoposunca Erzurum'da bir ayin düzenlenerek 1895 olaylarında canlarını yitirenlerin "ruhlarının sükûna kavuşması için" dua ediliyor, bu ayinlere Türk önderler de katılıyor, karşılıklı birlik beraberlik, özgürlük, kardeşlik ve adalet nutukları atılıyordu.

Ne yazık ki, bu iyi niyetli girişimlerin, dileklerin hepsi önce 1909 kırılma yılında örselenecek, I. Dünya Savaşı başlar başlamaz da bir kenara atılacaktı.

I. Dünya Savaşı, savaşın doğrudan verdiği zarardan çok Ermenilerin yarattığı, yol açtığı olaylar nedeniyle dolaylı açıdan da ülkeye zarar verecekti. Bunların başında askerlik konusu geliyordu. Çünkü, savaştan önce, "7 Ağustos 1913 tarihli iradeyle herkesin bulunduğu yerde askerlik yapması esası getirilmişti. Bu, Rusların isteğinden fazla bir şeydi. Son derece zararlı olan bu karar, Osmanlı-Rus Anlaşması'na aynen geçirilmişti. Özellikle Ermenilerin Doğu Anadolu'da oturdukları bölgede askerlik yapmalarının kabul edilmesi, bir süre sonra başlayan I. Dünya Savaşı sırasında onların ayaklanmalarına ve yerel Müslüman halkı katletmelerine yol açtı. Alınan kararda bundan başka II. Abdülhamit tarafından sadece Ermeni komitecilerin faaliyetlerini önlemek amacıyla kurulan Hamidiye Alayları'na Ermenilerin de alınması, her iki bölgede bir yıl içinde seçim yapılarak çeşitli din ve ırkların saptanması, il meclislerine seçilen üyelerle jandarma ve polis örgütlerinin yarı yarıya olması hususları da bulunmaktaydı. [76]

I. Dünya Savaşı'yla birlikte tam bir kırılmanın meydana gel diği Türk-Ermeni gerginliğinin tırmanmasında Adana olayları önemli bir yer tutuyordu.

'Kilikya Kralı'nın Kışkırtmaları

II. Meşrutiyetle gelen özgürlük ortamı, başlarda Ermenileri Türklerle ortak utku ve hak savunusu duygusundan, kısa sürede hak ister psikozuna getirmişti. Bu hak, "Ermeni soyunun büyük kade ri, Büyük Ermenistan'ı kurmak"tan başka bir şey değildi... Bunun için önce psikolojik ve politik hazırlık gerekiyordu. Bu konuda za ten, daha önce hiç olmadığınca bir altyapı hazırlanmıştı...

Böylece, ".... eli kalem tutan her Ermeni, gerçeklerle ilişiği olmayan destanlar, şiirler, hikâyeler ve benzeri yazılar yazmaya başladı. Özellikle, Ermeni Ulusal Kurultayı'nın kuruluş yıldönümlerinde büyük taşkınlıklar yapılarak verilen söylevlerde hep o yüce amaçtan söz edildi. Aynı zamanda, ayaklanmayı canlandıran oyunlar sahneye kondu ve Türkleri kışkırtıcı marşlar okundu. Hemen her gün sokaklarda, Ermeni ev ve okullarında yüksek sesle marşlar, şarkılar söylendi; Ermeni ressamları, Ermeni halkının ulusal duygularını kamçılayıcı resimler çizdiler. Bu resimler, kartpostallarda ve posta pulları üzerinde kullanıldı; sigara paketleri, tiyatro perdeleri ve yastık yüzleri üzerinde desen oldu. Komitecilerin yanı sıra Ermeni aydınları da, Ermeni halkını ayaklandırmak için ellerinden geleni yapıyordu. Yeni düzenin (Meşrutiyet) ruhuna sadık davranan Osmanlı yönetimi ise vicdan özgürlüğüne karışmamak ilkesine bağlı kalmayı yeğ tutarak gittikçe büyüyen anarşiyi denetlemekten kaçınıyor, bu tutumuyla ne denli zayıf ve güçsüz olduğunu gösteriyordu." [77]

Sözü edilen güçsüzlük, doğal olarak devletin ildeki (Adana'da|ki) en büyük temsilcisi Vali (Cevat Bey) ve yaşlı bir adam olan Ferik (Tümgeneral) Mustafa Remzi Paşa'yla öbür yerel yöneticilere fatura ediliyordu. Bu durumu dönemin Mersin Konsolos Vekili Binbaşı Doughty Wylie Büyükelçiliğe gönderdiği raporda şöyle anlatıyordu:

"Yargı katları saygınlıklarını yitirir korkusuyla suçları ne denli belirgin olursa olsun, suçlu yanları cezalandırmaya karşı çıkıyorlardı. Adana Valisi Cevat Bey yerel basının sert saldırılarına uğruyor, iyi bir kâtip, ama kötü bir yönetmen, dürüst, ama faaliyet gösteremeyecek denli güçsüz bir adam olarak nitelendiriliyor, ona İstanbul'a dönerek oradaki görevi olan memuriyetle uğraşması öneriliyordu." [(78)] Kuşkusuz, vali devlet adına yine de bazı önlemler alıyordu. Ancak 1909'a gelindiğinde alman önlemler köylerdeki Ermeni okullarında bile propaganda merkezleri kurulmasını önlemeye yetmemişti.

Adana basını pek de haksız sayılmazdı. Çünkü, Cevat Bey'le Mustafa Remzi Paşa, olaylar başladığında paniğe kapılarak Hükümet Konağı'na sığınacak denli de ödlek davranmışlardı. Bırakınız, olayları bastırabilmek için gerekli önlemleri almayı, hiçbir şey yapamamışlar, çaresizlik içinde gelişmeleri izlemekle yetinmişler ve böylece zavallı duruma düşmüşlerdi.

Böylesine büyük bir cankırımını hazırlayan kargaşa ortamındaki başıboşluk, II. Meşrutiyet'le birlikte Anayasa'da yapılan düzenlemelerle gelen özgürlüğün art niyetli kışkırtıcılar tarafından gerilimi tırmandırmak amacıyla istismar edilmesinden kaynaklanmıştı.

Herkesin silah taşıyabileceği konusunda getirilen serbesdik, büyük oranda silahlanma yarışma yol açmıştı. Erkek öğrencilerin bi-

le silah sahibi olarak çevresine gösteriş yaptığı o dönemde sadece güney bölgesine 40 bin revolver ve otomatik tabanca getirilmişti.

"Çarşıda, sokakta, mağazalarda her çeşit silah serbestçe satılıyordu. Tablalarda ve sepetlerde revolverlerin, kundaklı mavzerlerin, silah ve cephanelerin her çeşidi bulunabiliyordu. Bu satıcılar, 'Ne duruyorsunuz, derhal bir tane alın. Bugün var, yarın yok. Fırsat eldeyken kaçırmayın,' diye bağırıyorlardı. Revaçta olan silahlar arasında başta geleni seri ateşli, kundaklı mavzerdi. Bağıra bağıra silah satan tellallar herhangi bir kovuşturmaya uğramıyorlardı. Çünkü özgürlük vardı. 'Kimse kimsenin işine karışamaz,' zihniyeti her tarafa egemendi." (79)

Gerek İngilizlerin, gerekse Dr. Christie adlı Amerikalı misyoner rahibin raporlarına göre, papazlar ve Ermeni önderleri Ermenileri silahlanmaları konusunda kışkırtıyorlardı. Bir Ermeni vaiz, "1895 şehitleri için intikam alınmasını" salık verebiliyordu.

Kışkırtıcıların başını, dönemin Gregoryen Ermeni Piskoposu Muşeg çekiyordu. Muşeg, bölgeyi karış karış gezerek kışkırtıcı söylevler veriyor, kendisine sadık 15-20 adamıyla ellerinde Ermenistan bayrağı, Osmaniye ve Dörtyol'dan başlayarak Adana'nın çeşitli yörelerinde, özellikle Ermenilerin yoğun yaşadığı yerlerde propaganda çalışmaları yapıyor ve söylevler vererek Ermenileri kalkışmaya kışkırtıyordu. Halka gözdağı vermek amacıyla atlı adamlarıyla Anavarza yakınlarından Kozan'a gidişini tam bir gövde gösterisine dönüştürmesi tarihe düşülen dipnottan fazla bir etki yapmıştı...

Bu gezi ve propaganda çalışmalarına Taşnak liderlerinden Gökdereliyan Karabet ile Çallıyan Karabet, Dörtyol Papazı Dersak, Hınçak Üyesi Karabet İskender'le Bedros Paşa da katılıyorlardı.

Muşeg, işte böyle bir dönemde Ermeni nüfusun yoğun yaşadığı ve aralarında tehlikeli Ermeni teröristlerin de bulunduğu Dörtyol'a denizden binlerce silah ve cephane getirdi. Bunun yanı sıra, Kafkas Ermenileri gibi üç köşeli belirgin işaret taşıyan kalpaklı, ayakları dizlikli, tek tip elbise giymiş ve "Postallı" adı verilen, Amerika ve Rusya'da Ermeni fedai subayları tarafından eğitilmiş 300 dolayındaki silahlı gücüyle Dörtyol'daki "beylik" araziyi Ermenilere paylaştırmayı ihmal etmedi. Bu ara militarist örgütlenmeyi ve savaş hazırlıklarını da sürdürdü... Evleri tünellerle birbirine bağladı. Bazı stratejik noktalara kiliseden tüneller açtırdı, çevresini istihkâm tünelleriyle çevirdiği Dörtyol İskelesi yakınına kışlalar yaptırdı. Çeşitli tipte silah ve mermi üretiminin yanı sıra toplar döktürdü. (80)

Piskopos Değil, Bir Provokatör

Muşeg, bir din adamından çok örgütçü bir terörist, bir ajan-provokatördü... Durup duracağı yoktu. Silah ve fişeklik kemeri takarak eski Ermeni gerillaları gibi giyiniyor ve erkekleri parası yoksa bile ceketlerini satarak silah almaya yönlendiriyordu. Bahri Paşa'dan rüşvet alıyor, silah almaya kışkırttığı Ermenilere silah satarak büyük kazançlar elde ediyordu.

Propaganda çalışmalarının yanı sıra "Özel Tarım Okulu" adıyla kurduğu okulda Ermeni gençlerini silah kullanma, sabotaj yapma gibi terörist eylemler konusunda eğitiyordu.

"Patrik İzmirliyan'ın çömezi Hınçaklı Murahhasa Muşeg, 'Tan göründü, ama güneş doğmadı ve ne zaman Sabahattin'in (oportünist-demagog Prens Sabahattin) dediği gibi azınlıkların ülküsü olan özerkliği kurarsak o zaman doğmuş olur' sözleri, kalkışmayı körükleyici etki yapıyordu." (81)

Muşeg yalnız değildi kuşkusuz. Bu serüvenlerinde Ermenilere sadece Fransızlar değil, İngilizler ve Amerikalılar da yardım ediyorlardı. Silah yüklü ABD ve Fransız savaş gemilerinin koruyuculuğunda, Ermeni teröristleri için ülkeye gizlice silah sokuluyordu. Bu kampanyada İngilizler de boş durmuyor, Ermeni çetelerine dağıtılmak üzere Kıbrıs'tan bizzat silah ve mermi getiriyorlardı. Hacın (Saimbeyli) Ermenileri ise kurdukları atölyelerde her türlü silah, bomba, tüfek, tabanca ve mermi üretiyorlardı. ABD, Fransız ve İngilizlerin yanı sıra, bu konuda en büyük desteği, Akdeniz'e inmeyi düşleyen Rusya'dan alıyorlardı.

İşte, cehennem hazırlıklarının yapıldığı bu dönemde kendisini "Kilikya Kralı" ilan eden Piskopos Muşeg, Adana'yı kana boğan olayların ikinci gününde yurtdışına kaçtı.

Olayların canlı tanığı Vali Cemal Paşa, daha sonra yazdığı anılarında Monsenyör Muşeg'le ilgili anımsadıklarını tarihe not düşerken onun hükümetin güçsüzlüğünden yararlandığını, valiyi aşağıladığı Meclis'ten öfkeyle ayrılırken il jandarma komutanını tokatlayacağını bile söyleyebildiğini, söylevlerinde Ermenilerin artık Türk boyunduruğundan kurtulma zamanının geldiği türünden sloganlar attığını anlatır. [82] Aynı Cemal Paşa Muşeg'e ne denli öfkeli olduğunu belirtmek için notlarına şunu eklemekten kendisini alamaz:

"Adana vakasının ikinci günü bir ecnebi vapuruyla İskenderiye'ye kaçan Monsenyör Muşeg o zaman elime geçmedi. Yine haklı olarak Harp Divanı tarafından gıyaben idama mahkûm edilmiş olan bu zat elime geçseydi, onu Bahçe Müftüsü'nün karşısına astırırdım."

Gerek 1915'te yapılan tehcirle gönderilenler, gerekse I. Dünya Savaşı öncesinde İngilizlerin denetimindeki Mısır'da toplanan

Ermeni komiteleri Çukurova'yı ele geçirmek için büyük bir hazırlık yapmışlardı. Bu toplantılardan çok önce, 20 Mayıs 1914'te Sivaslı Gazaros bölgeye gelerek çalışmaya başlamıştı. İtilaf devletlerinden çoktan söz alınmıştı. Yunanistan ve Kıbrıs üzerinden silah gönderecekler ve güneydeki Ermeni kalkışmasını destekleyeceklerdi. 1909 acı deneyiminden altı yıl sonraki girişim Osmanlı'nın tehciriyle boyut kazanacaktı. (83)

Sütkardeşliğinden Kandüşmanlığına

Çalyan Karabet, Ermeni kökenli, Saimbeylili bir avukat. Olaylara karışmış, yeri gelmiş yönlendirmiş, etkili bir isim. Kırılma yıllarından öncesi için Türklerle Ermenilerin dostluğu, kardeşliği için bakın neler diyor:

"Uzun süre bir arada yaşayan Adana Türkleri ile Ermenileri istibdat (Abdülhamit) döneminde birbirleriyle iyi geçindiler. Soylu Türk ulusunun Ermenilere karşı güvenleri bozulmamıştır. Adana Ermenilerinin ana dili Türkçe'dir. Ermenilerle Türkler, bir yaşından başlayarak birlikte büyürler. Kimi zaman birbirlerinin annelerinin sütünü emerler." (84)

Bunları söyleyebilen bir insan acaba nasıl oldu da sonradan Türklere karşı cankırımı örgütleyen eli kanlı bir katil haline geldi?

Bu anekdot, rahmetli Hrant Dink'in cenaze töreninde eşi Rakel Hanım'ın haklı olarak söylediklerini anımsattı bana... O güzel sözleri söyleyen Karabet de Rakel Hanım'ın dediği gibi bir zamanlar bebekti. Büyüdü, ancak yüreği insan insan çarpan biri tarafından söylenebilecek yukardaki sözleri söyledi.

Peki, sonra nasıl değişti de, eli kanlı bir katil oldu? İşte sorun buradaydı...

Bu bölümü olayların baş sorumlusu gösterilen ve bir Ermeni tetikçi tarafından Almanya'da öldürülen Talat Paşa'nın bu konudaki söylediklerine bakarak sürdürelim:

"Bu yapılmasaydı, eylemli yurt hainliğinden, Ermenilerin hepsinin Askeri Mahkeme önünde ölüm cezasına çarptırılması gerekirdi. Çünkü, düşmanlarımızla el ele vererek ortak yurdumuzun işgal edilmesi için ellerinden gelen kötülüğü yapıyorlardı. Kimileri istenç dışı yapmış olsa da suç suçtu. Kanlı bir düş uğruna yüzyılların dostluğunu yadsımışlardı. Tehcir uygulaması sırasında hiç olay olmamış mıydı? Kesinlikle olmuştu. Ama olayları yapanlar da Ermeni komitecileriydi.

"Tehcir, stratejik ve yurt savunmasının verdiği zorunluluk dolayısıyla öne çıkmış ve yirmi bir yerleşim biriminde uygulanmıştır. Bunların üçü köy, ikisi bucaktır. Bazıları da komşu ilçelerdir. Söyledikleri gibi Ermenilerin hepsi oturdukları yerden toptan alınıp, yine toptan öldürülmüş olsaydı, dünyada hâlâ Ermeni ulusu varlığından söz edilir ve onlar 'biz Türkiye Ermenisiyiz' diyebilirler miydi?" (85)

Adana Yanarken

25 Nisan 1909... Adana yanıyordu... Hastaneler, kiliseler, camiler, yabancı misyon binaları, evler, işyerleri yanıyordu. Sokaklar enkaz doluydu, aralarında cesetler... ve nehirdeki cesetler... Seyhan Nehri, su yüzüne vurmuş ölü balık gibi şişmiş cesetlerle doluydu...

14 Nisan 1909 gecesi Adana'da bir Ermeni'nin eşine sarkıntılık yapıldığı gerekçesiyle iki Türk gencini vurmasıyla başlayan ve altı gün önce durulan olaylar bir kıvılcımla tekrar başlamıştı. İnanç çizgisinde başlatılan ayrışmanın tırmandırılarak iki düşman haline getirdiği bir kentin halkı, birbirini boğazlıyordu.

Olayın temelinde yatan asıl nedene bakmayanlar Adana olaylarının basit bir cinayetten çıktığını saylayabilir. Buna göre iki Türk genci öldürülmüştü ve katilleri tutuklanmıyordu. Ermenilerse bu durumu bir üstünlük niteliği saydığı için bayram ediyorlardı. Paskalya Yortusu dolayısıyla silah atıyorlar, gerçekten de bayram kutluyorlardı. Papazlar, Ermenilere işyerlerini kapattırıyorlardı. Bunu neden yapıyorlardı, bayram olduğu için mi, gerçekten tehdit altında oldukları için mi, gerginliği artırmamak için mi ya da tam tersi bir nedenle mi, bu bilinmiyordu...

İşte bu sıra iki Türk'ün daha öldürülmesi bardağı taşırdı ve 14 Nisan 1909'da çatışma başladı... Büyük can kaybına yol açan çatışmanın ilk bölümü, Karaisalı'dan getirilen redif (yedek) askerlerince üç günde ancak bastırılabildi.

Neden ve nasıl bu noktaya gelmişti insanlar? Dilerseniz olaya biraz farklı açıdan yaklaşalım...

Bilindiği gibi, 31 Mart Vakası (Olayı) denilince Türk toplumu sadece İstanbul'u anımsar. Bu konuda toplumsal bellekte sadece birkaç sembolik bilgi bulunur:

"II. Meşrutiyet'in getirdiği özgürlükten yararlanan gerici çevreler, kurulan yeni düzeni şeriata aykırı buldular. Bu kararlarını da basın aracılığıyla kitlelere duyurarak halkı kışkırtmaya çalıştılar. 'İttihad-ı Muhammedi Derneği'nin etkisiyle dinci kesimi kışkırttılar. İttihat ve Terakki örgütünün denetimindeki hükümeti düşürmek, Meclisi kapatmak için eyleme geçirdiler. Eline silah alan eylemci kesilmişti. Milletvekilleri de , hükümet de canının derdine düştü. Meclis kapandı, bakanlıklar boşaldı. Her biri bilinmeyen bir yere saklandı. Başkent İstanbul, kesin anlamıyla anarşizmle terörizmin buyruğuna girdi. Erler bile subaylarını dinlemez oldular. Ama bu aşamada umut gene askerdi ve düzeni sağlamaya gene onlar koyuldu." (86)

Bu konuda daha çok, Kıbrıslı Hafız Derviş Vahdeti adlı yobaz ve yayın organı *Volkan* gazetesi, şeriat talep eden, laiklik karşıtı yayınları anımsanır; bir de Mahmut Şevket Paşa'nın komutasındaki Hareket Ordusu ve az sayıda can kaybıyla bastırılan bir gerici kalkışma...

Nedense Adana olayları farklı bir olgu gibi değerlendirilir. Eş dönemde meydana gelmesi, 13-14 Nisan 1909 (31 Mart 1325) tarihi dışında benzerlik kurulmaz. Bu nedenle İstanbul'daki gerici kalkışmadan bir gün sonra Adana halkının farklı inanca mensup iki tarafının bir kıvılcımla birbirinin gırtlağına sarılmasıyla ilgili yorumlar gerçeği yansıtmada eksik kalır...

Oysa olan-biten biraz dikkatli incelendiğinde her iki olayın da ülke çapında kurgulanan senaryonun parçalarından başka bir şey olmadığı çıkar ortaya. Nitekim, "Adana Olayları" diye tanımlanan cankırımı sadece kent merkeziyle sınırlı değildir. Bir anda Tarsus, Maraş, Antakya, İskenderun ve Adana'nın ilçeleri Bahçe, Erzin, Dörtyol, Payas, Hacın (Saimbeyli) ve Kozan olmak üzere bütün bölgeye (güneye) yayılmıştır.

Çok da inandırıcı olmayan bir gerekçeyle iki gencin bir Ermeni tarafından vurulmasıyla patlak verdiği savlanan ve bir anda Mersin'den İskenderun'a, Maraş'a, Saimbeyli'ye Çukurova'nın her yerine yayılan ve tam on sekiz gün süren bir "din savaşı"na yol açan "Adana 01ayları"nda Ermenileri Dörtyollu Piskopos Muşeg (Moucheg) Efendi kışkırtırken Müslümanları da Bahçe Müftüsü'nün (suçunun bedelini idam edilerek ödedi) önderliğindeki bazı hocalarla mürtecilerin kışkırttığı gözlerden uzak tutulur...

Olay, dünyaya Ermeniler tarafından "Türklerin yaptığı Ermeni Soykırımı" diye takdim edilirken Türk tarafından belirli bir bakış açısına sahip çevrelerin telkiniyle ya "Ermeni İsyanı" ya "iğti-

şaş" ya da "mukâtele" diye tanımlanır. Olayın iki tarafın dinsel önderlerinin kışkırtmasıyla meydana geldiği görmezden gelinir nedense... Doğrudur, olay bir "mukâtele"dir... Soykırımla uzaktan yakından ilgisi yoktur... Ama olay aynı zamanda (hem Hıristiyanlık hem Müslümanlık açısından) köktendinci kışkırtmanın ürünüdür...

Ermenilerin ortak aklının arka planında bir Ermeni devleti kurma düşüncesi olduğu gibi, Müslümanların da yine Abdülhamit'in tezgâhladığı "İslamcılık" politikasının içerdeki ürünü Osmanlı'da tam bir şeriat düzenini egemen kılmak vardır. Büyük olasılıkla her iki taraf da birbirini büyük düşün engeli olarak görmektedir. Türkler Ermeniler için Büyük Ermenistan'ı kurmanın, Ermeniler de Türkler/Müslümanlar için İslam'ın önündeki engeldirler...

Bu olayda bugünden dün yorumlanırken Ermenilerin kışkırtılmasında Hıristiyan misyonerlerin ve kolejlerin rolü üzerinde çok durulur. Bu doğrudur, ancak, Asya'nın, Afrika'nın derinliklerine bile misyoner gönderen Abdülhamit yönetimi, Hıristiyan misyonerlerinin cirit attığı bir dönemde Anadolu'ya misyoner göndermezlik edebilir miydi? Hıristiyanların, misyonerlerin kolejlerde, azınlık ve yabancı okullarındaki faaliyetlerine karşı Müslüman misyonerleri cami, mescit, medrese, tekke ve zaviyelerde eli kolu bağlı mı duruyordu?

20. yüzyılın başında laik, demokratik cumhuriyeti tehdit eden köktendinci tehlikenin taşları ta o günden döşenmemiş miydi? Fethullah Gülen cemaatinin bugün başta Asya ve Afrika'daki misyonerlik faaliyetlerinde 19. yüzyıldaki Osmanlı pratiğinden yararlanmadığı düşünülebilir mi?

Bu nedenle demem o ki, 1909 Adana gerici çatışmasında kışkırtma sorumluluğu tek taraflı olarak ne Türklere, ne Ermenilere yüklenmelidir...

Herkes birbirini boğazlarken Müslümanlar Ermenilere Hıristiyan oldukları için "kâfir/gâvur" diye saldırmışsa, Ermeniler de aynı duygularla Müslümanların gırtlağına sarılmıştır. Dikkat ediniz, hiçbir tarihçi, araştırmacı, yazar, düşünür, Ermenilerin çatıştığı topluluğu bugüne dek "Türk" diye nitelememiş, hep "Müslüman" demiştir. Doğru da demişler. Çatışmacıların bu tarafında Müslüman kimliği altında toplananların arasında etnik açıdan Türk, Kürt, Arap, Çerkez ve Boşnaklar vardı. Çünkü, Ulus/Millet kavramı o günlerde henüz oturmamıştı. Halkın birliği sadece inanç düzleminde ve ümmet olarak algılanmaktaydı. Ortak bir ulus devlet kimliği olgusu ve algılaması Mustafa Kemal'in eseridir.

Ölü Sayısındaki Çelişki

Adana olayını yıllar sonra spekülasyon malzemesi haline getiren temel etmen ölü sayısındaki çelişkiden kaynaklanmaktadır. Bu da, Ermenilerin "soykırım" savlarına malzeme yapılan temel dayanakların başında geliyor. Ermeniler, Adana olaylarındaki Ermeni ölü sayısının 20 binleri bulduğunu savlayıp dururlar. Ancak, bu sav gerçeği yansıtmaktan çok uzaktır...

Bu savın dayanağı, ne yazık ki, o günlerde kriz dönemi valiliğine atanan İttihat Terakki'nin üç önderinden biri olan Cemal Paşa'nın ölenlerden 17 bininin Ermeni, gerisinin Türk olduğunu söyleyebilmesi etkili olmuştur.[87] Bugünden bakarak herhangi bir çıkarımda bulunabilmek olanaksız, ama Cemal Paşa için Ermenilerin savını destekler nitelikteki böyle bir açıklamayı kimbilir, ne tür bir baskıyla yapmıştır, diye sorma hakkımız var diye düşünülebilir... Bu sözlere yaslanarak akıl yürütünce, yine Cemal Paşa'nın buyruğuyla daha sonra suçlu görülüp asılanların 46'sı Müslüman, biri Ermeni olduğuna göre suçlular Türk'tür ve Türkler Ermenilere karşı soykı-

rım girişiminde bulunmuştur, denilebilmektedir. Oysa olaylarla ilgili Adana'da 30, Erzin'de 17 kişi asılırken 29 suçlu Ermeni, Avrupa'nın baskısıyla bağışlanarak darağacından kurtulmuş ve ömür boyu hapse mahkûm edilmiştir. Ayrıca, Askeri Mahkeme' ce kürek ve sürgün cezasına çarptırılan Kirkor, Nazaret, Bedros ve Mihran adlı Ermeniler Padişah tarafından affedilirken, bundan böyle ölüme mahkûm edilecek Ermenilerin cezalarının ömür boyu kürek cezasına çevrileceği açıklanmıştır; bu nasıl bir adalet anlayışıysa...

Kuşkusuz, tarih yorumla yazılmaz, ama eldeki bulgular ve öbür kaynaklar Cemal Paşa'nın savını yalanlıyorsa, olayın üzerinde önce biraz düşünmek ve sonra o günler Adanası'nın nüfusu kaçtı acaba, diye sormak gerekiyor, en azından...

Sineğin Azizliği mi Yoksa?

Eğer, 17 binlik Ermeni ölü sayısı Cemal Paşa'ya dikte edilmişse, Ermeni katiller acaba neden Cemal Paşa'ya yıllar sonra hayatıyla ödeyeceği bir fatura çıkartmışlardır? Adana olayları üzerine görevinden ayrılmak zorunda kalan dönemin İçişleri Bakanı (Dahiliye Nâzırı) Talat Paşa'yı ve Sait Halim Paşa'yı katletmekten geri kalmamışlardır?

Bir padişahı (II. Abdülhamit) tahtından, bir Sadrazamı (Kâmil Paşa) koltuğundan eden olayın çözülemeyen bir siyasi sorun olarak günümüzde bile etkisini sürdürmesi, gerçeğin hâlâ bir giz perdesi ardında tutulmasından başka nasıl açıklanabilir? Bu yapıyı, ölü sayısındaki çelişki denli, İngiltere'nin Mersin Konsolos Vekili Binbaşı Doughty Wylie'nin kaleme aldığı olaylarla ilgili raporun son sayfasının kaybedilmiş olması da beslemektedir.

Bir kentin yakılıp yıkıldığı ve büyük bir cankırımının yaşandığı bir olay düşünün... Olayların sıcağı sıcağına yaşandığı günler-

de bile ölü sayısı üzerinde bir uzlaşma sağlanamamış olsun... Her iki taraf da ölü sayısında kendi kaybını yüksek göstersin ve rakamlar birbirini tutmasın... Osmanlı yönetimi daha sonra yayınladığı resmi açıklamada ölü sayısını 5.400 olarak verirken, İngiltere Büyükelçisi Lowther, 2.000 kişinin gömüldüğünü, bunun 600'ünün Müslüman olduğunu söylemesine karşın toplam ölü sayısının 15 binle 20 bin arasında olduğunu söyleyebilsin... Cemal Paşa'nın da 17 bin rakamını verdiği can kaybıyla ilgili olarak Adana'nın bir sonraki Valisi Mustafa Zihni Paşa ise olaylar sırasında 1.924 Müslüman'la 1.455 Hıristiyan'ın öldüğünü, 533 Müslüman'la 382 de Hıristiyan'ın yaralandığını bildirsin... Bazı Ermeniler ise ölü Ermeni sayısının 20 bini aştığını savlasın...

Bu durumda hangi veriyi doğru kabul edebilirsiniz? Doğal olarak olanaksızları ayıklar, sağduyunun izini sürerek kaynakları tararsınız...

Biz de öyle yaptık... Olaylarla ilgili en sağlıklı bilginin Mustafa Kemal'in yakın arkadaşlarından, Birinci Dönem Adana Milletvekili Damar Arıkoğlu'nun rakamları olduğu kabul edildiği için onu referans aldık... Arıkoğlu, olaylar sırasında Adana'ya gelerek incelemelerde bulunan İngilizlerin İskoç kökenli Mersin Konsolos Vekili Doughty Wylie'nin ülkesine gönderdiği rapora dayanarak tahmini bir rakam veriyordu çünkü. Buna göre ölen Ermeni sayısı yaklaşık 1800, Müslüman sayısı ise 600 dolayındadır. [88] Değerli Araştırmacı Mustafa Onar, olayları Soruşturma Komisyonu Başkanı Yusuf Kemal Tengirşek'e dayanarak, öldürülen Ermeni sayısını 1700 olarak verir. Onar, 17 bin rakamının bir yazım yanlışından kaynaklanmış olacağını savunur. Ona göre o dönem Adanası'nda Ermeni nüfusu bile 17 bini bulmamaktadır. Yoğun Ermeni nüfusun yaşadığı Saimbeyli'de de Ermeni nüfusu Ermenilerin savladığı gibi 17-18 bin olsa bile ki bu olanaksızdır ve söz konusu ra-

kamı bulmak zordur. Kaldı ki, Saimbeyli'de Ermeni nüfusu hiçbir zaman o düzeyde olmamıştır.

Bu, eskilerin "tashih" dediği yazım yanlışı ise biraz fantastik gelecek belki, ama bir sineğin azizliğinden kaynaklanmış olabilir... Espri yaparak bir büyük dramı hafife almak gibi bir niyetimiz yok. Ancak, bir türlü belgelenemeyen bu olaydaki rakam çok basit bir nedenle olamaz mı diye düşünüyor insan ister istemez... Şöyle ki, Osmanlıca'da 1700'ün Arapça rakamlarla şuna benzer yazılması gerekiyor: (ıv..) Burada dikkat çekmek istediğimiz nokta, sıfırların noktayla yazılıyor olmasıdır... Yani, eski Türkçe yazılmış 1700'ün arkasına bir nokta da sineklerin pislemesi sonucu konulmuşsa üzerinde ortak görüş belirtilen ölü sayısı 1.700 (ıv..), pekâlâ Cemal Paşa'nın 17.000'i (ıv...) olmuş olabilir?

Kayıp Rapor

Olaylar üzerine sadece Adana'da değil, bölgede sıkıyönetim ilan edilmiş ve olayları incelemek üzere Meclis tarafından bir araştırma komisyonu kurulmuştu. Komisyon, Sinop Milletvekili Yusuf Kemal Tengirşenk başkanlığında Tekirdağ Milletvekili Agop Babikyan, Devlet Şûrası Başkâtibi Arif Bey ve Yargıç Mustucyan Efendi'den oluşuyordu.

Bu komisyon, görevini sürdürürken Komisyon Başkanı Tengirşenk, olaylardan zarar görenler için bir de yardım komisyonu kurdu. Bazı Ermeni ve Rum önderleriyle birlikte Fransız ve İngiliz konsoloslarını bu komisyonun toplantılarına katılmaya çağırdı.

İşte, komisyonun toplantılarında müdahil üyelerden İngiliz Konsolos Vekili Binbaşı Wylie, olayların bastırılmasındaki rolü ve cesareti denli Soruşturma Komisyonu raporunun hazırlanmasındaki becerisi ve liyakatiyle de öne çıktı...

Daha, olayların başladığı gün Adana'nın yöneticileri can kaygısına kapılıp sığınacak delik ararken Wylie, o sıra Adana'da bulunan Rum asıllı İngiliz çevirmeni Athanasiyos Tripanis'in uyarısı üzerine ilk trene binerek Adana'ya gelmişti. İstasyonda oluşturduğu 50 kişilik müfrezeyle çatışmaların, daha doğrusu "mezbaha"nın ortasına dalmıştı. Bu sıra bir Ermeni'nin kurşununa hedef olarak kolundan yaralandı. Ancak buna aldırmayan Wylie, daha sonra olaylar sırasındaki bu cesareti ve becerisiyle hem Osmanlı, hem İngiliz hükümetince madalyayla ödüllendirilecekti.

Wylie'nin olaylara egemen yapısı, Başkan Tengirşenk'in gözünden kaçmadı. İşte, bu nedenle gerek Başkan Tengirşenk ve gerekse Askeri Mahkeme tarafından Wylie'den en yakın görgü tanığı sıfatıyla olayların nedenleri ve ardındaki siyasi etkenleri kendi görüşünden yansıtması istendi. Dahası, Tengirşenk, İstanbul'a dönerken kendisindeki belgeleri de raporunda değerlendirmesi için Wylie'ye verdi.

Bu arada tuhaf bir şey oldu, Komisyonun Ermeni üyesi Agop Babikyan, Adana sıcaklarını bahane ederek Başkan Yusuf Kemal Tengirşenk'ten üç hafta önce İstanbul'a döndü. Başkanın bütün ısrarlarına karşın raporunu da bir türlü yazmadı. Tengirşenk bu kez, Wylie'nin Fransızca yazdığı raporu kendisine verdi ve Türkçe'ye çevirip imzalayarak Meclis Başkanlığı'na sunmasını önerdi. Bunun üzerine Babikyan, okumak üzere almayı kabul ettiğini belirttiği raporu bir gün sonra yine aynı kişilerin yanında Başkan Tengirşenk'e iade etti.

"Rapor, daktilo edilmiş sekiz sayfadan oluşuyordu. Yedi sayfası olaylara ilişkindi; sekizinci sayfa ise olaylarla ilgili sonuç bölümüydü. Başkan Tengirşenk, zarfı açınca İngiliz Konsolos Vekili Doughty Wylie'nin imzasını taşıyan sekizinci sayfanın eksik olduğunu gördü.

"Yusuf Kemal, raporun sekizinci sayfasının eksik olduğunu görünce, Babikyan'a son sayfanın nerede olduğunu sordu. O da, 'Bana raporu bu biçimde vermediniz mi?' diye karşı bir soru yönelterek yanıt verdi... Başkanla aralarında geçen konuşma üzerine sekizinci sayfanın eksik olduğunu kabullendi ve Tokatlıyan'da yemek yerken raporu incelediğinden, sayfayı orada düşürmüş olma olasılığından' söz etti. O akşam lokantaya giderek eksik sayfayı aramaya karar verdiler. Yusuf Kemal, Babikyan'dan çok önce lokantaya vardı. Bir süre sonra da Babikyan, Hınçak Derneği'nin Başkanı Muradyan'la birlikte geldi. Yusuf Kemal'in daha sonra anlattığına göre Babikyan, kendisiyle gizlice görüşerek ondan çocuklarına acımasını diledi... Bunun Babikyan'ın, Wylie'nin raporunun son sayfasını kasten kaybetmek zorunda bırakılmasından başka bir anlamı yoktu. "[89]

İşin tuhaf yanı, bu olaydan bir gün sonra Babikyan'ın Yeşilköy'deki evinde ölü bulunmasıydı... Babikyan, kimi kaynaklara göre geçirdiği bir kalp krizi sonucu yaşamını yitirmiş, kimilerine göre zehirlenerek öldürülmüştü. Cinayete kurban gittiğine ilişkin savları besleyen bilgiler de vardı elde. Örneğin, Hınçak Cemiyeti Başkanı Muradyan'ın (Hamparsum Boyacıyan),[*] Babikyan'ı ölümle tehdit ederek ölü sayısını artırmaya ve olayları çarpıtmaya çalıştığı biliniyordu. Ayrıca, Babikyan'ın yakın çevresi ölüm tehdidi içeren yazılar aldığını söylüyordu. Kesin olan bir şey varsa kuşkulu ölümüyle birlikte Babikyan'ın büyük bir sırrı beraberinde götürdüğüydü. Çünkü, rapor bu eksik sayfa ve Babikyan'ın imzalamaması nedeniyle Meclisi Mebusan (Millet Meclisi) gündemine alınamamıştı.

(*) Saimbeyli Ermenisiydi. 1908'de Kozan Sancağı'ndan Milletvekili seçildi. Hınçaklı kimliğiyle 1895'te Sason olaylarının, 1909'da Adana olaylarının provokatörlerindendi.

Belki de büyük bir gerçeğin üzeri böylece örtülmüş oldu.

Acaba neden gündeme alınıp tarihe bir kayıt düşülmesine izin verilmemişti? Kim ya da kimler, niçin engellemişti bunu? Osmanlı'nın buna gücünün yeteceğini sanmam. Çünkü, o sıra öyle zavallı durumdaydı ki, örneğin Padişahla Sadrazam zaten koltuklarının derdine düşmüştü. Sonunda, bu olay nedeniyle koltuklarını da yitirmişlerdi zaten... Ermeni mahkûmları affeden, ölü sayısı konusunda ödün veren bir iradenin bunu Meclis gündemine almayacak bir güce sahip olduğunu düşünmek ne derece doğru olur bilmem...

Bu güç, bu olaydan altı yıl sonra yaşanacak "tehcir"le dokuzon yıl sonra yaşanacak Anadolu'nun işgalini öngören senaryonun senaristlerine ait olmalıydı büyük olasılıkla...

Zaman Tünelinde Bir Helena

Truva'dan yaklaşık 3 bin 700 yıl ve bin kilometre uzakta bir akşam... 27 Kasım 1919 Perşembe akşamı... Yakışıklı Paris için Truva'ya kaçan güzel Helen'in ruhu Maraş'taydı o akşam... Fransız İşgal Komutanı Yüzbaşı Andrea ise gasp edilmiş bir dünyanın tanrısı, bir Agamemnon pozlarındaydı... Maraşlı Ermeni ileri gelenlerinden Agop Hırlakyan'ın o akşam onuruna verdiği şölenin baş konuğuydu... Andrea, yemekten sonra şarabını yudumlarken sevda serinliğinde bir bakış attığı Hırlakyan'ın torunu, Hovsep'in kızı Helena'yı dansa davet etti. Helena, soluğu aşka çağıran ve Andrea'nın ruhunda sevda kahkahaları çınlatan ses tonuyla pek de nazik olmayan bir dille reddetti bu dans önerisini:

"Fransız ve Ermeni bayrağının bulunmadığı bir kentte dans etmeyi sevmem..."

Kuzguni saçlı Helena kendince haklıydı; işgalle birlikte kasımın başından itibaren Çukurova'nın birçok kentinde Türk bayrakları indirilmişti. Örneğin, 11 Kasım'da General Guro'nun gelişi için düzenlenen karşılama töreninde Türk bayrakları yasaklanmış, yerine Fransız, Ermeni ve Yunan bayrakları asılmıştı.

Yüzbaşı Andrea, kadın önyargısına mahkûm olmak istemeyen bir erkek gibi tutkularını maskeleyerek ertesi gün askerlerine kaledeki Türk bayrağının indirilmesi buyruğunu verdi. Buyruk hemen yerine getirilerek Türk bayrağının yerine Fransız bayrağı çekildi göndere...

O gün halk Cuma namazı kılmak için Ulu Cami'de toplanmıştı. Herkes huzursuzdu. Türk bayrağının gönderden indirilmesini kimse içine sindiremiyordu. Cuma namazı hutbesini okumak için minbere çıkan İmam Rıdvan Hoca, Helena'yla Andrea'ya seslendi:

"Özgür olmayan bir beldede Cuma namazı kılınmaz!"

Bu sözler üzerine camiyi terk eden halk, sancağı çektiği gibi kaleye hücum etti. Nöbetçi Fransız askerlerini etkisiz hale getiren kalabalık, Fransız bayrağını indirdiği gibi Türk bayrağını tekrar göndere çekti. Birden denetimden çıkan kalabalık, havaya ateş açarak Hükümet Binası'na gitti ve çevre güvenliğinden sorumlu askerleri tartaklayarak silahlarını ellerinden aldı.

Olayın daha fazla büyümesi, Mutasarrıf ve memurların araya girmesiyle önlendi. Fransızlar ise o sıra istedikleri takviye gücün kente gelmesini bekliyorlardı. Bu eylem, işgal güçlerine pabucun pek ucuz olmadığını göstermesi açısından dikkat çekiciydi...

Oysa kısa bir süre önce Fransız Askeri Valisi olarak atanan Yüzbaşı Andrea, ellerinde Fransız bayrakları taşıyan Ermeniler tarafından "Yaşasın Fransızlarla Ermenistan, kahrolsun Osmanlılarla Türkler" ve "Yaşasın Kilikya Ermenistan'ı, kahrolsun çekemeyenler" sloganlarıyla karşılanmıştı. Ermeniler bayramlık elbisele-

rini giymişler ve ellerindeki Ermeni ve Fransız bayraklarını sallamışlardı. İşgal gücü olarak aralarında Ermeni Alayı'ndan bir taburun da yer aldığı Fransız birliklerinin komutanı Maraş'a girdiğinde Ermenilerin coşkun gösterileriyle gözleri karardığı için Maraşlı davulcu ve zurnacıların onca cazip teklifi reddederek karşılama törenlerine katılmadığının farkında bile değildiler.

Kuzguni saçlı Helena, daha ilk günden Andrea'nın başını döndürmüştü. Ancak, olaylar hiç de Andrea'nın öngördüğü gibi yürümedi. Bayrak krizinden sonra olaylar hızla gelişti. Bir Türk kadınının taciz edilmesini önlemeye çalışan Çakmakçı Sait adlı Türk'ün Ermeniler tarafından yaralanmasına seyirci kalmayan Sütçü İmam (asıl adı Ali), saldırgan Ermenilerden birini vurunca Türkler tarafından sert bir direniş hareketi başlatıldı.

Sütçü İmam Olayı diye bilinen bu olay öncesinde Kışla yolu üzerinde gösteri yapan Ermeniler, "Türkleri öldürüp kadınlarını alacaklarını" söylemişti. Dahası, bir Ermeni kaynağına göre, işgal sırasında yaklaşık iki bin Türk, Ermeniler ve Fransızlar tarafından katledilmişlerdi.(90)

Bayrak olayından sonra Fransız komutanlığınca Antep'e çağrılan Andrea bir daha Maraş'a gönderilmedi. Maraş'ta alkışlarla karşılanan Andrea'dan sonra Fransızlar, arkalarında yanmış yıkılmış bir kent bırakıp hepten çekilirken ses çıkarmasın diye atlarının ayaklarına keçe bağlayacaklardı...

Ancak, o aydınlık günlere daha çok vardı...

Ülkeye karanlık egemendi... Dört yıl büyük acılara yol açan I. Dünya Savaşı'yla birlikte ülke de bitmişti. Balkan Savaşı'yla başlayan süreçte Çanakkale, Irak, Filistin ve Kanal seferlerinde artık 17-18 yaşındaki çocukların cepheye sürüldüğü, Sarıkamış'ta binlerce gencin yaşamını yitirdiği acı dolu yılların ardından Anadolu kan

ağlıyordu. "Halk perişandı. Açlık, sefalet, moral bozukluğu, fırınların önündeki mahşeri kalabalık, vesika ile verilen çamur gibi ekmeği almak için halk birbirine giriyor, ele geçiremeyenlerin feryadı, açlıktan bayılmalar günlük doğal görüntüler arasındaydı. Ekmek dilenenlerin haddi hesabı yoktu. Sokaklar aç ve sefil duruma düşmüş insanlardan geçilmiyordu." (91)

Kaç Kaç...

Damar Arıkoğlu'nun anlattığı böyle günlerde yaşanmıştı kaç kaç... Hepimizin belleğine yer etmiş bir kavramdı bu... Ne yapıldığını bildiğimiz, ama buna karşın nedenlerini tam algılayamadığımız bir kavramdı kaç kaç... Korkuyu çağrıştırıyordu sadece... Korkudan, ölümden kaçmayı bir de... Panik halinde kaçmayı... Hepimiz ninelerimizden, dedelerimizden korku büyüten bu öyküleri dinleye dinleye büyüdük. Bizim doğup büyüdüğümüz çağlarda korku da yoktu, vahşet de, Ermeni "mezalimi" de... Ermeni sorunu diye bir şey de yoktu... Ama insanlar yaşananların etkisinden bir türlü kurtulamamıştı. Kesinlikle bizim beynimizi yıkamak için anlatmıyorlardı. Böyle bir dertleri yoktu... Bir öykü, bir masal gibi, içinden dersler çıkarılması gereken bir olay gibi anlatıyorlardı. Onlar ne propagandayı bilirlerdi, ne asimetrik, ne de psikolojik savaş yöntemlerini... Sözlü kültür geleneğinin gereği oluşturulmuş bilinçle eğitim verme gibi ne bir kaygıları ne de sorumlulukları vardı.

Onlar korkularını anlatıyorlardı sadece... Çocuk dünyalarında yer etmiş, baskına uğrama korkusuyla sabahlara dek uykusuz geçen gecelerde ruhlarına sinen korkuyu anlatıyorlardı... Güvenlik gerekçesiyle camilerde ezan okunmayan, namaz kılınmayan, toplantılar yapılmayan günlerdeki çocukluklarına gidiyorlardı za-

man zaman... Her gün bir cinayet, köy ya da çiftlik yangını haberinin geldiği çocukluklarına gittiklerinde de anımsadıkları acı öyküleri anlatıyorlardı çocuklarına, torunlarına...

Örneğin, öykülerden birinde tarih 2 Temmuz 1920'dir. Ermeni ve Asuri teröründen kaçan Yüreğir tarafındaki bazı köylerin sakinleri Adana'ya sığınmışlardır. Hükümet meydanı çoluk çocuk evlerini terk etmek zorunda kalmış Türkler tarafından doldurulmuştur. Adana aynı gün Mihmandar köyünde 99 Türk'ün katledildiği haberiyle sarsılmaktadır... O kargaşa ortamında Adana Müftü Vekili Hüsnü Eren'in öncülüğünde toplanan kentin önde gelenlerinden 45 kişi bir protesto mektubu yazarak valiliğe vermişlerdir. Bu mektup, o günlerde neler yaşandığını özetle anlatması açısından (3 Temmuz 1920) çok önemlidir... Mektup, her gün, her saat tüyler ürpertici olayların meydana geldiğini, İncirlik, Kâhyaoğlu ve Camili cankırımlarını, Denizkuyusu yağmasını, can ve namusa saldırıları, Müslümanların para ve mallarına el konulmasını dile getiriyordu... Halk, çektiği acıyı daha sonra öyküleştirerek anlatmanın yanı sıra ağıtlarıyla da seslendiriyordu: *"Kaçkaça giderken yastığım kaldı/ iğneden ipliğe Fransız aldı/ Kurulu evlerimiz virane oldu/ Yol verin muhacire ey karlı dağlar/ Elleri koynunda yetimler ağlar."*

Ve Agamemnon Sahnede

Evet, her şey bitmiş görünüyordu... Büyük savaş sonrasında Mondros Mütarekesi imzalanmış, emperyalistler aralarında yaptıkları gizli Sykes-Picot Anlaşması'nı pervasızca uygulamaya koymuşlardı. Bu ilginç bir anlaşmaydı. İngiliz İstihbarat Uzmanı Mark Sykes ile Fransızların Ortadoğu Uzmanı George Picot tarafından daha savaşın ortasında, 16 Mayıs 1916'da (Leningrad) gizlice im-

zalanmıştı. Bu gizli anlaşma, Çarlık Rusyası'nın yıkılması üzerine Sovyetler Birliği'nce oyunu bozmak amacıyla dünya kamuoyuna açıklandıysa da sonuç üzerinde pek etkili olmadı. Çünkü, böylece Rusya (Sovyet) devre dışı bırakılmış, daha doğrusu kurtlar sofrasındaki payı emperyalistlere kalmıştı...

İşte, tam da kurtların sevdiği böyle puslu bir havada imzalandı Mondros Mütarekesi. Yunanistan'ın Mondros Limanı'nda imzalanan mütarekenin pek çok ilginç yanlarından biri de Limni Adası'na demirleyen Agamemnon zırhlısında imzalanmış olmasıydı...

Batı'nın Çanakkale yenilgisine karşın Truva düşü hâlâ canlı demekti bu...

Gizli anlaşmayla Sykes-Picot'un planı uygulamaya konulmuştu. 30 Ekim 1918 günü imzalanan ve ertesi gün öğleyin yürürlüğe girdirilen anlaşmayla ise bir anlamda Osmanlı-Alman ittifakı sona erdirilmişti; Anadolu'da bulunan Alman yönetici, subay ve askerlerin hemen ülkelerine dönmesi hükme bağlanmıştı.

Görevi bırakanlardan biri de Liman von Sanders'ti. Sanders'ten boşalan Yıldırım Orduları Grup Komutanlığına hemen vekâleten Mustafa Kemal atandı. Anlaşmanın imzalandığı gün atama emrini alan 7. Ordu Komutanı Mustafa Kemal, bir gün sonra geldiği Adana'daki karargâhta Liman von Sanders'ten görevi devraldı. (31.10.1918)

Sorumluluğu üsdendiği saatlerde yürürlüğe giren Mondros Anlaşması'na ilişkin şifreler de eline ulaştı. Anlaşma 25 maddeden oluşuyordu, ama 5, 7, 10 ve 16. maddeler Mustafa Kemal'i kaygılandırmaya yetti. 5. madde, Osmanlı ordusunun silah bırakmasını, 7. madde stratejik yerlerin, 10. madde Toros tünellerinin işgalini, 16. madde ise başta Hicaz olmak üzere Ortadoğu'daki Osmanlı birliklerinin emperyalistlere (İtilaf Devletleri) teslim olmasını öngörüyordu.

Mustafa Kemal, bu dört maddeyle ilgili açıklamalar istediği Payitaht'a, komutasındaki 7. Ordu'yla İskenderun Körfezi'nden Mersin'e güneyin işgalini önleyebileceğini bildirdi. Ancak, Osmanlı Genelkurmayı buna izin vermedi. Genelkurmay buyruklarının tersine davranması durumunda yargılanacağı uyarısında bile bulundu. Uyarmakla kalmadı, Yıldırım Orduları Grup Komutan Vekilliği görevinden aldığı gibi 7. Ordu'yu da dağıttı.

Mustafa Kemal'in Yıldırım Orduları Grup Komutan Vekilliği görevi ancak dokuz gün sürdü. Osmanlı Genelkurmayı'yla yoğun telgraf trafiğiyle geçen bu sürede halkla görüşmeler yaptı. Halkın büyük bölümünün işgale karşı olduğunu öğrendi böylece. Nitekim bir, bir buçuk ay sonra işgalci emperyalistlere Dörtyol'dan kurşun atıldığını duyduğunda Ulusal Kurtuluş Savaşı düşüncesinin Adana'daki doğumuyla ilgili o ünlü sözü beyninde biçimlenecekti...

Çıkartma

Burada "çıkartma"yı iki anlamda kullandık. Birinci anlamı Mustafa Kemal'in bölge dışına çıkartılmasıdır, Yukarda da belirtildiği gibi emperyalist işgalcilere karşı savaş vermek isteyen Mustafa Kemal, engellenmekle kalmadığı gibi, bölge dışına da çıkartılmıştı.

"Çıkartma"nın ikinci anlamı ise işgalle ilgilidir... Bu ne rastlantıdır ki işgalciler, onun görevden ayrıldığı gün İskenderun-Payas arasındaki Amanoslar çizgisine çıkartma yapmışlardı.

İki gün sonra Dörtyol işgal edilirken İngiliz işgal gücü komutanı General Clark 2. Ordu Komutanı Nihat Paşa'ya bir nota verdi. İngiliz Albay Syks ile Fransız Bakan Picot arasında 16 Mayıs

1916'da Leningrad'da (Sanpetersburg) imzalanan ünlü anlaşmaya dayanılarak gönderilen notada şöyle deniliyordu:

" 1 Aralık 1918 günü öğleye dek bütün Osmanlı kıtaları Ceyhan Irmağı'nın batısına, 5 Aralık 1918'den önce de Adana-Tarsus demiryolunun kuzeyine çekileceklerdir. 14 Aralık 1918'de ise Osmanlı birliklerinin tümü Pozantı'nın batısına geçmiş olacaklardır. Osmanlı kıtaları bütün ağır ve hafif silahlarını Katma istasyonunda İngilizlere teslim edecekler ve terhis işlerini Pozantı'nın batısında yapacaklardır. Osmanlı Genelkurmayı, İngiliz 5. Süvari Tümeni komutanına, İngiliz esirlerinin nerede bulunduklarını bildirecek, bunların Müslimiye istasyonunda veya başka bir yerde teslimi işini kolaylaştıracaktır. Osmanlı Ordu Komutanlığı deniz, kara ve ticaret gereçlerinin bozulmasından sorumlu tutulacaktır. İngiliz birlikleri 12 Kasım 1918 sabahından başlayarak İskenderun'a dek Halep-Katma yolunu serbestçe kullanacaklardır." (92)

SONUN BAŞLANGICI

Paylaşımdan Bozguna...

Böylece, zaman zaman büyük cankırımlarına yol açan ve yıkılıncaya dek Osmanlı'nın başını ağrıtan bir sorunla boğuşularak geçirilen 42 yıllık sürecin sonuna gelindi. Osmanlı'nın savaştan yenik çıkması üzerine imzalanan Sevr Anlaşması, Ermenileri bir kez daha umutlandırdı. Anlaşma, Ermenistan'ın özgür ve bağımsız bir devlet olarak tanınmasını öngörüyor ve sınırın nasıl çizileceğini dönemin ABD Başkanı Wilson'un takdirine bırakıyordu.

Yaklaşık yüz yıldır sürdürülen politika meyvesini vermiş görünüyordu. Artık ortam neredeyse hazırdı. Kurgulanan senaryoya Ermenilerin psikolojisi çok uygun duruma getirilmişti. Sanayi Devrimi'nin gerici yüzü emperyalizm, çağa damgasını vurunca, daha 19. yüzyılın başından itibaren bazı Avrupalıların Hıristiyan Türk sandığı Ermenilerin etnik kimliğinin bilenmesi için ABD'li ve Avrupalı misyonerler Anadolu'da kolejler, kiliseler kurarak yoğun emek harcamıştı. Ermeniler bir yandan psikolojik açıdan hazırlanırken bir yandan da günümüzdeki gibi kendini Türk ve Müslüman tanıtan hainlerin işbirliğiyle devletin altı oyulmuştu...

I. Dünya Savaşı'nın nasıl bir paylaşım savaşı olduğunu Sykes-Picot Anlaşması çok güzel anlatır. Savaşa damgasını vuran bu anlaşma, bir bakıma Osmanlı'nın tasfiye edilmesi anlaşmasıdır...

Anlaşmaya adını veren Fransız, bu ne rastlantıdır ki anlaşmanın imzalanmasından iki yıl sonra Çukurova'da Türklerin karşısına işgalci kimliğiyle çıkar. Fransız hükümeti, işgalle birlikte "Sykes-Picot Anlaşması"nın Picot'unu, George Picot'u, 1918'den 1919 yılının sonlarına dek görev yapacağı ve "Ermenistan" adını verdiği Çukurova'ya "Suriye ve Ermenistan Yüksek Komiseri" sıfatıyla atadı.

Anlaşma gereğince Fransız ve İngilizler daha savaş sona ermeden Ortadoğu'yu aralarında paylaşmışlardı. Bağdat-Basra bölgesinde Dicle'yle Fırat nehirlerinin arası İngiltere'nin, Beyrut, Suriye, Hatay ve Çukurova, yani Doğu Akdeniz ise Fransa'nın olacaktı.

Depresyon Yıllarının Sonuna Gelirken

Ancak, aralarında çıkan paylaşmadaki oran sorununu çözmek amacıyla 15 Eylül 1919'da yapılan Suriye Anlaşması'yla İngiliz ve Fransızların Güneydoğu'daki işgalleri yeni bir boyut kazandı. Bu anlaşmaya göre Musul bölgesini elde eden İngiltere, 1 Kasım 1919'da Maraş, Antep ve Urfa'dan çekilerek yerini Fransa'ya bıraktı. Böylece İngiltere, Fransa'yı Güneydoğu Anadolu'da sonuç alamayacağı bir serüvene iterken Fransa'nın enerjisini bu bölgede tüketmesini amaçlamıştı. İlk başta, iki emperyalist devlet de anlaşmadan memnun görünüyordu. İngiltere petrol bölgesi Musul'u, Fransa da Musul petrollerinin akacağı İskenderun Körfezi'ni, kendi deyimleriyle "Alp Dağları'na sahip Nil deltası" diye tanımladıkları Çukurova'yı elde etmiş oluyordu.[93]

İki emperyalist ülkenin bu gizli anlaşması daha sonra, 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi'nde de kayıt altına alınmıştı.

Fransız, Ermeni ve Arap askerleri, mütarekenin "İtilaf devletlerinin güvenliklerini tehdit edecek bir durum oluştuğunda herhangi bir stratejik noktayı işgal hakkına sahip olacaklarını" hükme bağlayan 7. maddesi gereğince Anadolu'nun güneyini 20 Kasım 1918'den itibaren işgal etmeye başlayarak İskenderun limanına çıktılar. 1918 Aralığının 11'inde Dörtyol, 17'sinde Mersin, 19'unda Tarsus ve 20'inde Adana işgal edildi.

Burada değinmeden geçilmemesi gereken bir nokta, daha işgal başlamadan İskenderun ve Dörtyol çevresine gelen iki Ermeni rahiple bir Ermeni subayının çevreyi dolaşarak halka, birkaç güne değin gelecek işgal güçlerine karşı uygunsuz davranmaktan kaçınılması konusunda telkinde bulunmalarıydı. Dokuz yıl önceki (1909) kanlı olayın mimarlarından Muşeg'in yerini yine Ermeni rahipleri almıştı...

Ermenilere Fransız Üniforması

Çukurova'nın narenciye çiçeği kokusuna boğulduğu bir mevsimdir Mayıs... Ancak, Türk halkı 10 Mayıs 1920'de narenciye çiçeği kokusunu algılayacak durumda değildi. Fransız Generali Dufieux, tehdit yüklü bir konuşma yaptıktan sonra, Adana Jandarma Tabur Komutanı İzzet Bey, Umur-ı Hukukiye Müdürü Cemal Bey, Bidayet Reisi Mahmud Nedim Efendi, Defter-i Hakanî Müdürü Fahreddin Efendi, Ceza Mahkemesi Üyesi Mustafa, Eski Nüfus Başkâtibi Mustafa Efendi, ulemadan Ahmet Efendi, İstikâmet Eczanesi sahibi Basri Bey'le eşraftan Mustafa ve Kemal Beyleri gö-

zaltına aldırdı. İki gün gözaltında tuttuktan sonra 12 Mayıs'ta, çevresi askerler tarafından sarılmış bir otomobille sıkı güvenlik önlemleri altında Eski İstasyona gönderdi. Bu ara hiç kimseyle görüşmesine izin vermediği bu on Türk yetkiliyi fazla bekletmeden, trenle Mersin'e gönderdi. Mersin garından kapalı bir otomobille iskeleye götürülen Adanalı Türk yetkililer, küçük bir Fransız gemisiyle Tartuşe yakınında küçük bir ada olan Arvat Adası'n gönderildi.

Sürgünde bulundukları süre içinde ne sorgulandılar, ne yargılandılar. Üzerlerindeki yazlık giysilerle gittikleri Arvat'ta koca bir kışı geçirmelerinden nice zaman sonra, tam on sekiz ay kaldıkları sürgünden ancak 21 Ekim 1921'de imzalanan Ankara Anlaşmasıyla dönebildiler evlerine.(94)

Bu sürgün olayı, her gün insanların işkenceler gördüğü, öldürüldüğü, işgal denilen insanlık dışı uygulamanın her boyutuyla yaşandığı bir dönemde devlet kademelerinde Ermeni kadrolaşmasının nasıl gerçekleştirildiğini göstermesinin yanı sıra, üst düzey yetkililerin küçük düşürülerek halkın sindirilmesi açısından önemliydi.

Fransızlar, daha işgalin ilk günlerinde bölgedeki bütün silah ve yiyecek depolarına el koymuşlardı. Ele geçirdikleri silahları verdikleri ve Fransız üniforması giydirdikleri Ermeni askerlerini bir de jandarma örgütü kadrosuna aldılar. Bunu yaparken de ülkede, önemli sayıda Ermeni azınlık bulunduğunu, jandarmanın adaletli davranabilmesi için örgütün yarısının Ermeni olması gerektiğini ileri sürdüler. Oysa asıl amaçları yörede tutunabilmek için jandarma örgütünü denetimleri altına almaya çalışmaktan başka bir şey değildi.(95)

Ermeniler, jandarma örgütünde etkin kılınmaya çalışılırken Albay Bremond'un Genel Vali (Ermenistan Baş Yöneticisi) sıfa-

tıyla geldiği Çukurova'da sancak ve kazalara "Gouverneur " adı verilen Fransız subaylar görevlendirilmişti. Bu ara posta, demiryolu ve polis örgütündeki birçok Türk görevli zorla memuriyetten istifa ettirilerek yerlerine Ermeni asıllılar getirildi. Fransızlar, Osmanlı Valiliği makamına da kukla gibi kullanacakları Kadı Nazif'i oturttular. Ona buyruklarını kolaylıkla yaptırabiliyorlardı çünkü. Valinin yardımcıları ise Ermenilerden oluşturulmuştu. Polis, jandarma, çevirmenler, memurlar hep Ermeni'ydi.

Kentin, on üst düzey yetkilisinin sürülmesi, sindirme politikasının yanı sıra devlet yönetiminde Ermeni kadrolaşmasının boyutlarını göstermesi açısından ilginçtir. Böylece, Ermeni devletinin altyapısını hazırladıklarını düşünmüş olmalıydılar.

'Vaat Edilmiş ToprakJar'a Göç...

Osmanlı'nın I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkması, Ermenilerin zafer kazanmış ordu psikolojisiyle Anadolu'ya gelmelerini sağlamıştı. Böylece, 1915 tehciriyle gidenlerden daha fazlası emperyalist güç odaklarınca "vaat edilmiş topraklara" geldi... İşgalin ardından Amerika, Mısır, Suriye, Kıbrıs ve Fransa'dan 120 bin civarında Ermeni göçmen getirilerek bölgeye yerleştirildi. Tehcirle başlayan süreçte ikinci raunt böyle başladı.

Getirilen Ermeni göçmenler bölgede çeşitli yerlere dağıtıldılar.

İşgalle birlikte Dörtyol-Payas ve İskenderun'da bulunan silahlı Osmanlı jandarması bölge dışına çıkartıldı. Onların yerine Fransız askeri üniforması giymiş silahlı Ermenilerin yerleştirilmesiyle birlikte bölgede peş peşe cinayetler işlenmeye başlandı. Bu durum Hariciye Nâzırı Reşit Paşa tarafından Amiral Calthorpe ve Amiral Amet'e iletildi. Ancak hiçbir sonuç alınamadı...

Bir hafta, on gün sonra Adana'ya gelen işgal güçlerine mensup askerlerin yüzde sekseninin yerli Ermeni ve Osmanlı yurttaşı olduğu, bazılarının akraba ve ailelerinin yanında konaklamaya başladıkları, bu durumun ise mütareke koşullarına uymadığı bildirildi.

1918'de Ermeni göçmenlerin getirildiği önemli bölgelerden biri kuşkusuz Kozandağı diye bilinen Kozan-Feke-Saimbeyli üçgeniydi. Hıristiyanlarca kutsal kabul edilen pelesenk yağı Kozan'daki kilisede yapılıyor, Hacın'da (Saimbeyli) önemli bir Ermeni nüfus bulunuyordu. Kozan ayrıca, eskiden kurulmuş Ermeni prenslik ve krallıklarının merkezi konumundaydı. Bu yapısı dolayısıyla Ermeniler için öncelikli bir öneme sahipti.

İşgal Komutanı Şımarttı

İntikam dönüşünden sonra en büyük acılardan biri Sis (Kozan)-Hacın (Saimbeyli) hattında yaşandı.

1918 Aralık ayının ortasından itibaren büyük gruplar halinde getirilen Ermenilerin bir bölüğü Kozandağı yöresine yerleştirilmişti. Bölge bir anda beyaz kalpaklı, kamalı, çifte tabancalı ve birçoğu Çar ordusunda savaşmış Antranik çetesinden ya da çeşitli Ermeni terör örgütü üyeleri ve dünyanın birçok yerinden getirilen Ermenilerle doldu. Bunlar, giydikleri üniformayla kendilerini Fransız subayı olarak tanıtıyorlardı. Aslında birer gönüllü fedai olan bu Ermeniler, Bremond'un emrindeki Ermeni İntikam Alayı askerlerinden daha kan dökücüydüler. Fransızlar, Kozan'da tam teçhizatlı taburu yeterli görmeyerek "Kamavor" denilen bu Ermeni gönüllülerini getirtmişti.

İşgalle birlikte can ve mal güvenliği kalmayan Kozandağı bölgesinde yollar Türk cesetlerinden geçilmez olmuştu. Ermeni terör

eylemleri o boyutlara vardırılmıştı ki kentin önde gelen ve sevilen insanları teker teker vahşice öldürülüyordu. Kozan Defterdarı Hamdi Efendi, Emekli Yüzbaşı Mehmet Bey ve Mektupçu Ali Rıza Efendi Kamavorlar tarafından fırında yakılarak katledilmişlerdi.

Kozan ve çevresi işgal gücü Komutanı Hava Yüzbaşısı Taillardat, bizzat Kozan'da saygın kişileri aşağılıyor, onları tehdit ederek evlerini terk etmeye zorluyordu. Bu evleri daha sonra Ermeniler arasında paylaştırıyordu.(96)

Fransız İşgal Komutanı Bremond'un yaptıkları da Taillardat'nınkinden geri kalmıyordu. Bremond, daha sonra yazacağı anılarında anlatacağı gibi çete elemanı oldukları gerekçesiyle 22 Türk'ü kurşuna dizdirmişti.

Adana'dan 14 Ocak 1919'da gönderilen telgraflara göre Müslümanların en büyük düşmanı İşgal Gücü Komutanı Romieu'ydu. Bunu söz ve davranışlarıyla her icraatında kanıtlıyordu. Ermeni askerlerinin gerçekleştirdiği terör eylemlerinin sorumlusu da oydu. Çünkü, suçlulara karşı hoşgörülü davranmasının yanı sıra suçun üzerini örterek üst makamlara karşı suçluları haklı çıkartacak tutum benimsemesi Ermenileri şımartmaya yetiyordu.

Mut'tan gönderilen bir başka telgrafta ise Adana'nın işgalinden beri Fransızların özendirmesiyle Ermeniler tarafından halka yapılan zulmün dayanılmaz bir hal aldığı, binlerce kişinin öldürüldüğü, katliam sorumlularından yakalanıp Albay Bremond'un huzuruna çıkartdanların kısa bir sorgulamadan sonra serbest bırakıldıkları anlatılarak olaylar protesto ediliyordu.*[97]

Ulusal Bilinç Uyanırken

Bu gelişmeler, işgale karşı ulusal bilincin uyanmasına yardımcı oldu da denilebilir. Mustafa Kemal çoktan yola çıkmıştı. Daha

Sivas Kongresi'nde, verilecek bağımsızlık mücadelesi için gereksinilen ulusal ordunun kurulması hükmünün de gerekçeleri arasında yer alan bölgedeki durum şöyle özetlenebilirdi:

"Osmanlı hükümetinin Adana, Ayıntap, Maraş ve Urfa illerini askeri kuvvetlerden boşaltma gafletinde bulunmuş olmasından faydalanarak buradaki Ermeniler, İngiliz ve Fransız desteğiyle Türklere karşı akla gelmeyecek insanlık dışı uygulamalar yapıyorlardı. Yüz binin üzerinde Ermeni'nin bölgeye yerleştirilmesi ve bir Ermeni devleti kurma çabaları bütün hızıyla devam ediyordu. Buna karşılık, Fransızların ve İngilizlerin baskısı altında bulunan ve kendi başlarına kalan Türkler bu durum karşısında hiçbir şey yapamıyordu. Bireysel girişimler ise sert biçimde cezalandırılıyordu...." (98)

Kanlı Bir Kent Savaşı

İşgal güçleriyle işbirlikçi Ermenilerin bu tutumları sadece gerilimi tırmandırmıyor, halkta yurt bilincini bileyip geliştiriyordu. Kendilerini kul ve içinde yaşadıkları ümmetten bilen insanlar, yaşadıkları kötü olaylar sayesinde ayakları yere basan bir bilinçlenme sürecinden hızla geçiyorlardı. Yurt/vatan sevgisi yakın gelecekte kuracakları ulus devletin yolunu açacaktı... Ancak, bunun için daha çok kan dökülecekti... Daha birçok savaş vereceklerdi...

İnsanın insanlığını unuttuğu büyük savaşlar yaşanmıştı bu yeryüzünde. Ama hiçbirisi kent savaşları denli acımasız, vahşi olmamıştır. En büyük cankırımları, savaşların en acımasızı, en sinsisi, tuzağı en bol olanı hep kent savaşları olmuştur. Bir kent içinde farklı inanç ve etnisiteden iki toplumun boğazlaşmasına eğer kötü bir örnek daha vermek gerekirse, hiç kuşkusuz bunun adı Saimbeyli

(Hacın) olmalıdır. Zebercet Coşkun'un *Hacın* adlı romanında ayrıntılarıyla anlatılan dram ibret öyküleriyle doludur.

Ulusal güçler Saimbeyli'yi kuşatırken kasabada yaklaşık 500-600 Türk'ün kaldığı tahmin ediliyordu. 15-16 Ekim 1920'de Saimbeyli ulusal güçlerin eline geçtiğinde bu Türklerden hiçbirinin sağ bırakılmadığı, çoğunun feci işkenceler gördüğü, bazılarının ise yakılarak öldürüldüğü görüldü. (99)

Keçi Ordusuyla Teslim Alınan Fransız Taburu

Anadolu'da toprağın kan içtiği yılların sonuna gelindiğinde, her yerde Saimbeyli'dekine benzer kanlı çatışmaların meydana geldiği söylenemez. Bazı yerleşim merkezleri tek bir kurşun atılmadan alınmıştı işgalcilerden. Kanlı, kansız ya da sıradan olayların yanı sıra komik olaylar da meydana geliyordu. Top ve tüfekleriyle tam teçhizatlı 650 kişilik bir Fransız taburunun az sayıdaki Türk direniş gücü tarafından etkisiz hale getirilerek tutsak edilmesi ister istemez gülünç geliyor insana...

Kurtuluş Savaşı sürecinde yaşanan bu komik olay Büyük Millet Meclisi'nin (BMM) açılışından yaklaşık bir ay sonra meydana gelmişti... Gerek siyasi, gerekse askeri anlamda her şey hızla değişiyordu. Sovyetler Birliği BMM'yi tanımıştı. Anadolu'nun çıkarına birbiri ardına pek çok diplomatik gelişmeler meydana geliyordu. İşgalciler, Anadolu'nun her yerinde zorlanıyor, ulusal güçler karşısında tutunamıyorlardı. Dün iştahları kabarmış biçimde saldırarak Anadolu'yu işgal eden emperyalistler, Ankara'daki Ulusal Hükümetle anlaşma yolları arar duruma gelmişti... Bunların başında da Fransızlar geliyordu. Nitekim, Fransızların bu arayışları sonucunda 20 günlük bir ateşkes anlaşması yapıldı.

Dönemin Genelkurmay Başkanı İsmet İnönü, Fransız Komutan Mösyö de Caix'yi bu konuda bilgilendirmesi için 56. Tümen Komutanı Albay Bekir Sami Günsav'a 29 Mayıs 1920'de bir telgraf çekerek şöyle dedi:

"Bu sabah alınan bilgiye göre Pozantı, 27 Mayıs'ta birliklerimizce işgal edilmiştir. Kasabadan çıkan Fransızlar izlenmektedir. Ateşkesin henüz başlamamasına karşın, birliklerimizi telgrafla uyararak Fransız müfrezesine karşı iyi davranılmasını sağlamaya çalışıyoruz."

İnönü'nün telgrafında sözünü ettiği Fransız müfrezesi, Binbaşı Mesnil (Menil) komutasındaki Fransız taburundan başkası değildi. Türk direniş gücü karşısında tutunamayan Fransızlar, Pozantı'yı terk etmek zorunda kalmışlardı. Henüz anlaşmayla kayıt altına alınmasa da Mersin-Osmaniye hattında demiryolunun kuzeyi bütünüyle ulusal güçlerin denetimine geçmişti. Binbaşı Mesnil böyle bir ortamda taburunu batı yolunu izleyerek Mersin Limanı'na güvenlice indirmeyi tasarlıyordu. Türk direniş güçlerinin ani baskınından korktuğu için çok dikkatli davranıyordu. Yol üstünde yakaladığı bir Yörük kadınını sorguladıysa da direniş güçlerinin durumu hakkında herhangi bir sonuç alamadı. Ama aynı kadın, ulaştığı Türk direnişçilerine Fransızların yerini söyledi.

Zaten Fransızları arayan Molla Nasuh yönetimindeki 44 kişilik Türk direniş gücü, bunun üzerine 650 kişiden oluşan Fransız taburunu kıstırdı. Stratejik noktaları tutan 44 direnişçi, bir yandan da orman içinde hareket ettirdikleri keçi sürüleriyle çok kalabalık oldukları izlenimi vererek Fransız taburunu teslim aldı. Binbaşı Mesnil, taburunun silahları toplandıktan sonra ancak anlayabildi başına gelenin ne olduğunu...

Bir asker olarak içine düştüğü alçaltıcı durumdan kurtulmak

için hiç olmazsa kendisini bir askerin teslim almasını rica etti bunun üzerine. Gülekliler bu ricayı geri çevirmedi ve Çamalan'dan "Karaafat" sanıyla tanınan Jandarma Teğmeni Hasan Akıncı'yı getirterek topu, tüfeği, hayvanı ve askeriyle Fransız taburunun teslim alınma işlemi yaptırıldı.

Ankara hükümeti bu olaydan bir gün sonra (28 Mayıs) Fransızlarla 20 günlük bir ateşkes yaptı.

LOZAN'DA MAHSUPLAŞILDI

Defter Kapandı

Kısaca söylemek gerekiyorsa, o defter Lozan'da kapatıldı... Sevr Anlaşması'nı geçersiz kılan ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunu kabul etmek anlamına gelen 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Anlaşması'nda Ermeniler hakkında hiçbir hükme yer verilmedi. Çünkü bu sorun, Lozan'dan yaklaşık iki buçuk yıl önce, henüz Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın verildiği süreçte SSCB ile 16 Mart 1921 'de imzalanan Moskova Anlaşması'yla noktalanmıştı. Söz konusu anlaşmayla Türk-Rus sınırı çizilmiş ve yine SSCB'yle 13 Ekim 1921'de imzalanan Kars Anlaşması'yla da Erivan merkezli Ermenistan Sosyalist Cumhuriyeti'nin kuruluşu kabul edilmişti. Atatürk'ün deyişiyle, "Ermeni sorunu denilen ve Ermeni ulusunun gerçek olmayan isteklerinden çok, dünya kapitalistlerinin ekonomik yararlarına göre çözülmek istenilen sorun, Kars Anlaşması'yla en doğru şekilde çözüme ulaştırılmış..." oluyordu.

Atatürk, Ermeni sorunuyla ilgili olarak çeşitli tarihlerde şunları söyledi:

"Türkler tarafından Ermeniler aleyhinde kıtal (soykırım değil, cankırımı) yapıldığı hakkındaki son söylentiler ve duyurular bir-

takım yalanlardan ve uydurmalardan ibarettir. Bunların kesinlikle doğru olmadığına güvenebilirsiniz. Bu gerçeğin belgelenmesi için tarafsız kurulların ülkemizde tam bir özgürlük içinde araştırma, inceleme ve soruşturma yapmalarmı memnuniyetle kabul ederiz." (*)

"İngiltere'nin barış zamanında ve savaş alanından uzakta, İrlanda'ya reva gördüğü uygulamaya hemen hemen kayıtsız bir şekilde bakan dünya kamuoyu, Ermenilerin tehciri konusunda almak zorunda kaldığımız karar için bize karşı haklı bir suçlamada bulunamaz.

"Bize karşı yapılan iftiraların tersine, tehcir edilmiş olanlar hayattadır ve bunlardan çoğu, eğer İtilaf Devletleri bizi tekrar savaşmaya zorlamasaydı evlerine dönmüş olurlardı." (**)

"Asırlardan beri dostane yaşayan iki çalışkan halkın iyi ilişkileri, memnuniyet vericidir ki tekrar kuruldu." (***) (100)

İşgal Sona Erdi

20 Ekim 1921'de imzalanan Ankara (Franklin Bouillon'la) Anlaşması'yla Güney Anadolu'da işgalci Fransa'yla savaş sona erdirildi.

Emperyalist büyük devletlerin hepsinin söz verip kışkırtarak Anadolu'ya gönderdiği Ermeniler böylece dayanaksız kaldı ve güneyde yeni bir Kilikya Ermeni Krallığı kurma tasarısı düş olmaktan öteye gidemedi. Kısaca söylemek gerekirse sadece Ermeniler-

(*) ABD'li İstihbaratçı Teğmen Robert S. Dunn ile Görüşme, ATASE, C.10,S.288-291. (**) Amerikalı Gazeteci Streit ile Mülakat, 26 Şubat 1921, ATASE, c.11,
s.61-63. (***) 1 Mart 1922'de Meclisi açış konuşmasından, ATASE, c.12, s.285-286.

le değil, kışkırtıcılarıyla da Lozan'da mahsuplaşıldı... Bu konuda Ermenistan'ın ilk Başbakanı Ovanes Kaçaznuni bakın neler söylüyor:

"Bir devlet, 'home'(*) (Homeland: Anavatan) ya da uluslararası diplomatik bir konu olarak Türkiye Ermenistanı diye bir şey yok; bu konu Lozan'da defnedilmiştir. Daha fazlasını söyleyebilirim; Türkiye Ermenistanı'nda artık Ermeni yok ve bir gün olabilecekleri de ihtimal dışıdır; Türkler kapıları iyice kapatmışlar ve tekrar açmaları için onları zorlayabilecek bir güç de görünmemektedir...

"1922 yılında Türkiye Ermenileri can çekişmeye başladı. Lozan konferansında ilk defa 'home' sözcüğü telaffuz edildi ve kayıtlara geçirildi. Sevr Anlaşması tamamen unutulmuştu. Bağımsız Ermenistan'ın lafı geçmiyordu, hatta özerk iller bile anılmıyordu; sadece neyse bir etnik home, yabancı evinde şaibeli bir yuva söz konusu ediliyordu. Direnen Ankara'ya bunun barış amacıyla verilen son taviz olduğu ifade ediliyordu. Home talebi Türkiye için zorunlu olmakla beraber, 'home'un kendisi de Türk iktidarından bağımsız olacaktı. Mart ayında durum böyleydi. Yıl sonunda Lozan'da durum farklı bir yöne girdi. Home bir talep olarak öne sürülmüyor, bir dost tavsiyesi ve rica olarak Türklerin insaflı dikkatlerine sunuluyordu.

"Bir komedi diyalogu gerçekleşmişti. Hep kibar ve nazik olan Türkler, bu dost tavsiyesini geri çevirmek zorunda kaldıklarından ve bu ricayı yerine getiremeyeceklerinden üzüntü duyduklarını ifade ettiler.'"**)

(*) "Home" burada "homeland"ın kısaltılmışı olarak kullanılıyor.
(**) Kaçaznuni'nin 1923 Bükreş konuşması.

Kaçaznuni: 'Avrupa Devletleri Bizi Defnetti'

Taşnaksutyun Partisi'nin kurucusu ve Ermenistan'ın ilk Başbakanı Ovanes Kaçaznuni, partisinin yurtdışı örgütlerinin 1923 yılında Bükreş'teki toplantısında yaptığı konuşmada 1915 olaylarının Ermenilerin komplosu sonucu meydana geldiğini, partisinin de bir komplo örgütü olduğunu itiraf etti. Kaçaznuni'nin 128 sayfalık raporundan şu başlıklar çıkartıldı:

"Ermeniler kayıtsız şartsız Rusya'ya bağlanmıştı; İngiliz işgali Ermenilerin iştahını kabarttı;

"Karadeniz'den Akdeniz'e Ermenistan projesi gibi emperyalist bir tutkunun etkisine girdikleri için kışkırtılmışlardı; gönüllü silahlı birliklerin oluşturulması hataydı; Ermeni terör eylemleri Batı kamuoyunu kazanmaya yönelikti; Ermeniler Müslüman nüfusu katletti; bunları yaparken Türklerden yana olan güç dengesini hesaba katmadılar; tehcir kararı amacına uygundu; Türkiye savunma içgüdüsüyle hareket etmişti; Taşnaklar Ermenistan'da da bir diktatörlük kurmuşlardı; Taşnak yönetimi dışında suçlu aranmamalıydı; Taşnak partisinin artık intihar etmekten başka yapacağı bir şey kalmamıştı."

Kaçaznuni'nin söz konusu raporundan bazı bölümler ise şöyle:

"Biz kendi isteklerimizi başkalarına izafe edip sorumsuz kişilerin boş sözlerine büyük önem vererek, kendimize yaptığımız hipnozun etkisiyle gerçekleri anlayamadık ve hayallere kapıldık.

"Karadeniz'den Akdeniz'e Karabağ dağlarından Arap çöllerine uzanan Büyük Ermenistan tasarlanmakta ve talep edilmekteydi.

"Bu emperyalist talep nasıl gerçekleştirilebilirdi? Ne Ermeni hükümetinin ne de yönetimindeki Taşnaksutyun Partisi'nin böy-

lesine absürd bir projesi vardı. Tersine bizim delegasyon, bir direktif olarak Erivan'dan gücümüzle orantılı gayet mütevazı talepler getirmişti.

"Nasıl oldu da delegasyon 'denizden denize' talebini ortaya attı? Bu garip ve inanılmaz bir durumdur, ama bu talebi Paris Ermenileri öne sürdü ve bizim delegasyon da kolonilerde hâkim olan eğilime uydu; bu eğilim ise hepimizce bilinmektedir.

"Kötü kaderden şikâyet etmek ve felaketlerimizin sebeplerini kendi dışımızda aramak acıklı bir durumdur. Bu bizim (hastalıklı) ulusal psikolojimizin karakteristik özelliğidir ve Taşnaksutyun Partisi de bundan kaçamamıştır. Sanki uzak görüşlü olmamız bir kahramanlıktı, çünkü isteyen herkes Fransızlar, İngilizler, Amerikalılar, Gürcüler, Bolşevikler tek kelimeyle bütün dünya bizi kolayca aldattı, atlattı ve ihanet etti. Oysa biz, safça bu savaşın Ermeniler için yapıldığına inandırılmıştık.

"Sevr Antlaşması gözümüzü kör etmişti. İsyanımızın temelinde İtilaf Devletleri'nin bize vaat ettiği Büyük Ermenistan hayali vardı. Ama biz hiçbir zaman devlet olamadık. Türkiye Ermenistanı diye bir devletin hayalden öte olmadığı gerçeğini göremedik.

"1914 sonbaharında, Türkiye henüz savaşan taraflardan birine katılmadığı dönemde, Güney Kafkasya'da büyük gürültü içinde ve enerjik biçimde Ermeni gönüllü birlikleri oluşturulmaya başlandı. Sadece birkaç hafta içinde Ermeni devrimci Taşnaksutyun Partisi hem bu birliklerin kurulmasına, hem de Türkiye'ye karşı gerçekleştirdikleri askerî operasyonlara aktif biçimde katıldı.

"Biz Ermeniler, kayıtsız şartsız Rusya'ya yönelmiş durumdaydık. Herhangi bir gerekçe yokken zafer havasına kapılmıştık. Sadakatimiz, çalışmalarımız ve yardımlarımız karşılığında Çar hükümetinin Ermenistan'ın bağımsızlığını bize armağan edeceğinden

emindik. Aklımız dumanlanmıştı. Biz kendi isteklerimizi başkalarına mal edip sorumsuz kişilerin sözlerine büyük önem vererek kendimize yaptığımız hipnozun etkisiyle gerçekleri anlayamadık ve hayallere kapıldık.

" 1915 yaz ve sonbahar döneminde Türkiye Ermenileri zorunlu bir göçe tâbi tutuldu.

"Türkler ne yaptıklarını biliyorlardı ve bugün pişmanlık duymalarını gerektirecek bir husus bulunmamaktadır.

"Kızgınlık ve korku içinde bulunan biz Ermeniler, 'suçlu' arıyorduk ve bu suçluyu Rus hükümeti ve onun kalleşçe politikaları olarak belirledik. Siyasal açıdan olgunlaşmamış ve dengesiz insanlara özgü bir şaşkınlık içinde, bir uçtan diğerine savrulmaktaydık. Rus hükümetine karşı dünkü inancımız ne denli körü körüne ve temelsizse, bugünkü suçlamalarımız da o denli körü körüne ve temelsizdi. Siyasal bir parti (Taşnaksutyun) olarak biz, meselemizin Rusları ilgilendirmediğini ve onların gerektiğinde cesetlerimizi çiğneyerek geçip gidebileceklerini unutmuştuk.

"1918 yılında bozguna uğrayan Türkler, direnerek iki yıl içerisinde tekrar kendilerine geldiler. Yeni genç ve yurtsever ulusalcı duygularla hareket eden bir nesil ortaya çıkarak, Anadolu'da kendi ordusunu yeniden organize etmeye başladı. Türkiye'de ulusal bilinç ve kendisini savunma içgüdüsü uyandı. Onlar Küçük Asya'da özgürlüklerini hiç olmazsa bir şekilde elde edebilmek için Sevr Antlaşması'na askeri güçle karşı koymak zorundaydılar. Bizim bu dönemde barışı reddetmemiz ve silahlanmamız büyük bir hataydı. Çok geçmeden sınırlarımıza askeri operasyonlar başladığında, Türkler bizimle bir araya gelmeyi ve görüşmelere başlamayı teklif ettiler. Biz ise onların bu teklifini geri çevirdik. Bu büyük bir hataydı. Bu, görüşmelerin kesinlikle başarıyla sonuçlanacağı an-

lamına gelmezdi, ama bu görüşmelerde barışçı bir sonuca ulaşma ihtimali vardı.

"İtilaf Devletleri'nin ordularını Türkiye'ye göndermeleri ve egemenliğimizi sağlamaları için Avrupa ve Amerika'ya resmi çağrılar yaptık. Nihayet şu da var ki, var olduğumuz sürece aralıksız olarak Türklerle savaştık. Öldük ve öldürdük. Artık, Türklere ne gibi bir güven telkin edebiliriz ki?

"Artık Türkiye Ermenistanı diye bir şey yok. Büyük Avrupa devletleri bizi defnettiler. Ermeni halkının yarısı kan kaybetmiş ve talan edilmiştir, uzun bir dinlenmeye ihtiyacı vardır. Ermenistan Cumhuriyeti, özerk bir bölge olarak Sovyet Rusya'yla birleşmiştir; devletimizi Rusya'dan koparamayız, çok istesek bile bunu yapamayız ve yapabilecek olsak bile istememeliyiz gerekir. Parti yenilmiş ve otoritesini kaybetmiştir; ülkeden kovulmuştur ve geri dönemez." (101)

İZLEK ESKİ, SENARYO YENİ

Öyleyse...

Halklar, oluşum süreçlerinde çeşitli aşamalardan geçer. Çoğu ulusun oluşumu sırasında, özellikle barbarlık ve kahramanlık konaklarındaki sürece ilişkin olay ve olgular mitlerle biçimlenerek alegorik öykülere dönüşebilir... Toplumların daha çok, Engels'in "askeri demokrasi" adını verdiği toplumsal örgütlenme sürecinde ortaya çıkan "kahramanlık"ları ulusal yapılanmada maya işlevi görebilir...

Bu gelişmelerin köklü analizini yapan Engels, *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni* başlıklı çalışmasında, askeri demokrasinin ortaya çıkış nedenleri üzerinde durur. Engels'e göre kabile ya da klan üyeleri kendi aralarında varsıl ve yoksul diye bölümlenmektedir. Böylece oluşan mülkiyet farkı, kabilede çıkar birliğini uzlaşmaz zıtlık noktasına götürür. Köleliğin ortaya çıkmaya başlaması hayatı çalışarak kazanmayı aşağılar ve üretip çalışma, kölelerin işi olarak görülür. Yağma ise onurlu bir eylem olarak kabul edilir.

Kandaş kabilelerin konfederasyonlar biçiminde örgütlenmesi ve bu yapılanmanın yönetimi için oluşturulan konsey ve kurul-

tay gibi karar organlarının üstünde yer alan askeri önderliğin, zaman içinde atalar kültünün de etkisiyle babadan oğula geçmesi sonucu, soydan geçen krallığın ve soyluluğun temelleri atılır.

Antik Anadolu'da da pek çok örneği bulunan bu yapılanma, Ermenilerin de bir form olarak uluslaşma sürecini derinden etkilemiştir.

Doğal olarak, onların bu toprakların ozanı Homeros'tan, *İlyada* ve *Odysseia*'dan, İranlıların *Şehnamesi*'nden, Türklerin *Dede Korkut*'u ve *Oğuz Kağan Destanlarından* haberdar olmamaları düşünülemez. Bu bağlamda, bir iletişim formu olarak Antik Anadolu'da derin izler bırakan destan ve mitlere sahiplenmenin Ermenilerde tapınma düzeyinde olduğunu belirtmeden geçemeyiz... Çünkü, Ermenilerde rasyonel olmaktan uzak, duygusal ve baskın bir ortak ruh oluşturan bu durum üzerinde durmamız gerekmektedir...

Büyük Ermenistan'ı bir türlü kuramamaları, devlet organizasyonlarının hep prenslik düzeyinde kalması, bir kez krallık kurmaları, kurdukları devlet organizasyonlarının uzun ömürlü olmaması, çok istemelerine karşın Anadolu'da bir ulus devlet kurmayı başaramamaları, Kafkaslar'daki devlet kuruluşunun gecikmesi, hep faturası Osmanlılar ve Türkler tarafından ödenen emperyalizmin icat ettiği "Şark Meselesi"nin temelini oluşturagelmiştir. Bunda, Ermeni aydınlarının yaptığı stratejik yanlışlar belirleyici olmuştur. Bedelini kuşkusuz Ermeni halkı ödemiştir; ancak Türklere de ödetmişlerdir ve ödetmeye devam etmektedirler...

Ermeni uluslaşmasının gecikmesi ve Ermeni aydınların stratejik yanlışıyla ilgili olarak Fransız avukat Maleville bakın neler söylüyor:

"Eğer Ermenilerin gerçekten ulusal bilinçleri olsaydı, örneğin

Arnavutların ya da Montenegrinlerin yaptıkları gibi, bağımsızlıklarını zorla kabul ettirinceye dek inatla savaşırlar ve 19. yüzyılın sonunda sözde kurban oldukları 'katliamlardan' çok önce, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki öteki Hıristiyan uluslar gibi bunu kendileri başarırlardı. Fakat tam tersine, sekiz yüz yıl boyunca kendilerine dinlerini rahatça uygulamalarına, devlet içersinde çok önemli görevler elde etmelerine ve ticarette hemen hemen tekel sağlamalarına olanak veren bir yönetim sisteminden hiç de yakmmadan, Selçukluların ve daha sonra Osmanlıların egemenliğini uslu uslu kabul etmişlerdir." (102)

Bunun yanı sıra, amaçları doğrultusunda demokratik mücadeleyle yetinmeyerek 19. yüzyılın sonlarından itibaren yanlış bir yola sapmışlardır. Başlattıkları eylemsel kalkışmalar hep yeni kostümlerle sahnelenen ve günümüzde bile etkili olabilen sertliğe dayalı, kaypak, güven vermeyen, sürdürülebilir bir siyasi hareketi kuluçkalamıştır. Çeşitli senaryolarla çarpıtılarak 20. yüzyılın ilk çeyreğinde meydana gelen gösteri, kalkışma, çatışma ve en sonunda savaşla boyutlanan olaylardaki Ermeni ölü sayısı manipüle edilmiş ve yaşananlar "soykırım" savına dayandırılmıştır en sonunda...

Özellikle Ermenilerin öznesi olduğu Güneydoğu Anadolu'daki olayların Kürt aşiretlerinden oluşturulan Hamidiye Alayları tarafından bastırılması ilginçtir. Dikkat edilirse Cumhuriyet'in ilk yıllarında patlak veren Şeyh Sait kalkışması da aynı bölgede meydana gelmiştir. Günümüzde, 21. yüzyılın ilk yarısında Türkiye'nin en sancılı bölgesi yine Güneydoğu'dur... Güneydoğu'daki öznel sorunun dışında, büyük duyarlıkların yaşandığı bölge üzerine emperyalist güçlerin özel dikkatle eğilmesi bir rastlantı mıdır acaba?

Gerçekten de Ermeni Ölü Sayısı Kaçtı?

Ermeniler, Lozan barış görüşmelerinde tehcir sırasında 300 bin (1.5 milyon değil) Ermeni'nin öldüğünü savlayarak tazminat talebinde bulunmuşlardı. Ancak, daha sonra bu rakam, gitgide artırılarak bir milyona, bir buçuk milyona, hatta daha da yukarılara çıkartıldı. Her 24 Nisan'da anma coşkusuyla kantarın topuzu biraz daha kaçırıldı ve ölü sayısının 5 milyon olduğunu bile söyleyenler çıktı. 1897 sayımında 1.042.374 olarak belirlenen Ermeni nüfus, Batılı kaynaklara göre 1914'te 67.838'i Katolik, gerisi Gregoryen olmak üzere 1.229.007 olarak saptanmıştı.

Ancak bu, Ermeni nüfusu konusunda gerçeği yansıtmıyordu. Osmanlı'da 19. yüzyılın sonlarından itibaren son yirmi yılda çıkan savaşlar nedeniyle yapılan göçlerin sonucunda bu rakam bir milyon dolayındaydı. Ermeniler, savaşlar sırasında hep daha güvenli bölgelere göçmüşlerdi... Nedense bu göçlerde cankırımı var mıydı, yok muydu diye bir soru hiçbir zaman sorulmadı...

Her türlü vicdan muhasebesinden yoksun suçlamalar yapılırken bazı sorular gündeme getirilmedi.

Örneğin, şöyle bir soru hiç sorulmadı:

Hitler, 6 milyon Yahudi'yle 1 milyon Çingene'ye tehcir yoluyla mı soykırım yapmıştı? Talat Paşa'nın dediği gibi, soykırım yapmak için neden tehcire gereksinilsindi? İnsanlar bulundukları yerde daha kolay yok edilemez miydi?

Bugün, Türk resmi kaynakları tehcir sırasında ölenlerin toplam 30-40 bin dolayında olduğunu kabul ediyor. Bu ölümlerin 25-30 bininin olumsuz yolculuk koşullarının etkisiyle salgın hastalıklar, 9-10 bininin eşkıya saldırıları sonucunda meydana geldiğini sa-

vunuyor. Kuşkusuz, o dönem hükümetinin aldığı önlemler yeterli değildi. Dahası, göç kafilelerine saldıran eşkıyaları yakalayıp yargılayacak güçlü iç güvenlik örgütünden de, siyasal erkten de yoksundu. Suçluların Divan-ı Harp'te yargılanacağına ilişkin uyarıları ise caydırıcı olmaktan uzaktı.

Buna, liyakatsiz yöneticilerin beceriksizlikleriyle salgın hastalıklar eklenince, hiçbir zaman azımsanmayacak bir can kaybı meydana gelmişti... Bu can kayıpları kuşkusuz hafife alınacak türden değildir. İnsanım diyen hiç kimsenin, bırakınız 30-40 bin kişinin ölümünü azımsayarak bir yere varmasını, annesi gözlerinin önünde tecavüz edilerek öldürülen bir çocuğun yaşadığı travmayı atlatamayacağını düşünememesi bile hoş görülmemelidir... Ancak, yaşanmış ve herkesin bir biçimde bedel ödediği bu dramı "soykırım" diye nitelendirerek koca bir ulusu karalamaya kimsenin hakkının olmadığı ve buna izin verilmeyeceği unutulmamalıdır!

Bir buçuk milyon Ermeni öldürüldü türünden savlar, ancak ve ancak belgelerle kanıtlanır. Ermeni tarafı bir türlü masaya oturmaya yanaşmadığına göre, geriye söylenecek ne kalmaktadır?

Gerisi Spekülasyon

Diasporanın dışardan yürüttüğü kampanyalardaki suçlamalara koşut, Türkiye'yi ulus devlet olduğu için hedef tahtasına oturtan siyasi yapılanmalar da var Türkiye'de... Bunlar, "Ulus devlet bitti" tekerlemesiyle enternasyonalist bakış açısına sahip Marksist kimliğiyle olaya yaklaştıklarını sanarak gerçeklikten kopuk yorumlar üretebilmektedirler. Gözleri kutup yıldızında, ayağının önündeki uçurumu görmeyen bu insanlar, sözümona Marksist bakışın gereği, öncelikle ulus devlete saldırmaktadırlar. Derin çeteyi derin

devlet olarak algılamakta ve eleştirilerinin yüzde doksanını Türkiye Cumhuriyeti'ne yönlendirmektedirler. Bu konuda kaleme aldıkları eleştiri metinlerinin hiçbirinde emperyalizme yöneltilen eleştiri miktarı TC ulus devletine yöneltilen eleştirilerin yanında yüzde onu geçmemektedir. Ne yazık ki emperyalizmin de ulus devletlerin karşısında olduğunu, böylece aynı safa düştüklerini görememektedirler... Üretilen inanılmaz senaryoları (deli saçması) kaynak göstermeden yayınlayabilmektedirler...

19. yüzyıl sonlarında meydana gelen Ermeni kalkışmalarını Kürt feodal beylerinin Hamidiye Alayları sayesinde gasp ettiği toprakları geri almaya çalışan Ermenilerin eylemi gibi anlatabilmektedirler... Bu tuhaf senaryolar birkaç satırda şöyle özetlenebilir:

— İstanbul ve diğer illerin hapishanelerindeki binlerce azılı suçlu İçişleri ve Adalet bakanlıklarından çıkartılan afla katliamda görevlendirilmek üzere serbest bırakılmış, verilen askeri eğitimden sonra çeteler halinde Ermeni sorununu ortadan kaldırmak amacıyla 'görev' yerlerine gönderilmişlerdi. Görevleri, sürgün edilen Ermeni kafilelerini pusuya düşürüp yok etmekti...

— Tehcir emriyle birlikte yok etme (imha) emri de verilmişti. Örneğin, Boğazlıyan Kaymakamı Kemal Beyle, Urfa Mutasarrıfı Nusret Bey Ermenileri yok etmeleri emrini İstanbul'dan almışlardı...

— Savaşa girilmesinden (I. Dünya Savaşı) beş hafta önce 20-45 yaş, daha sonra bu kapsam genişletilerek 15-60 yaş arasındaki Ermeni erkeklerinin hepsi silahsızlandırılarak askere alındı. Amaç, onları etkisiz hale getirerek denetleyebilmekti. Bu ara özellikle askere alınmayan Müslümanlardan milis birlikleri oluşturuldu... Denilmek isteniyor ki, işte bu Türk birlikleri genç erkekleri askerde olan korunmasız Ermenileri katletmek için görevlendirildiler...

—' Türkiye tarihinde "soykırım" kavramını ilk kez kullanan kişi, 1968'de *Dünya* gazetesinde 'Bu bir jenosittir,' diyen Falih Rıfkı Atay olmuştur. (Denilmek istenen, Falih Rıfkı söylediyse doğrudur...)

— Arşivler temizlendi...

Osmanlı'yı Savunmak Bize Düşerse

Ne azılı suçluların katliam göreviyle cezaevlerinden salıverilmesi, ne Boğazlıyan Kaymakamı Kemal Bey'le Urfa Mutasarrıfı Nusret Bey'e İstanbul'dan Ermenileri yok etme buyruğunun verilmesi gibi suçlamalarda bulunanların kaynak göstermemeleri dikkat çekici...

Ermeni erkeklerinin silahsızlandırılarak askere alınması da yine o senaryo üreten kafa yapısınm ürünü... Çünkü, o dönemde öbür azınlıklar da (örneğin Rumlar) askere alındıklarında geri hizmetlerde görevlendirilmişlerdi... Bu bağlamda, Ermeni soykırımı için Müslümanlardan milis birlikleri oluşturulması da kesinlikle bir hayal ürünü...

AA Arşivini Bile Koruyamayan Yapı

Bunlar söylendikten sonra, "hani kaynak?" diye sorulduğunda, böylesine ciddi suçlamaları/savları ortaya atanlar, rahatlıkla "arşivler temizlendi" gerekçesini öne sürebiliyorlar...

Ne yazık ki, bu savın da ayakları pek yere basmıyor... Çünkü, en azından Osmanlı'da bilinçli bir "arşiv geleneği"nden söz edilemiyor. Dolayısıyla sonraki çağlara kalabilen bazı belgelerin insanlığa karşı duyulan saygı ve sorumluluk gereği saklamak gibi yüce bir bilinçle arşivlendiği söylenemiyor. Osmanlı'nın belge hazırla-

masında, bunların sonraki kuşakların eline geçmesinde başka kaygılar etmen...

Osmanlı'da siyasal erki elinde tutanların bu yapısının Cumhuriyet Türkiyesi'nde de etkisini sürdürdüğü söylenebilir. Kuruluş yıllarında -belleğim beni yanıltmıyorsa- 150 vagon Osmanlı arşivinin hurda kâğıt niyetine Bulgaristan'a satılması bu sorumsuzluğa özgün bir örnektir.

Bu satırları okuyan "soykırım suçlayıcıları", sanırım "Hah işte! Bak gördün mü?" deyiveреceklerdir, hemen. Ancak, ne çare ki Türkiye'deki yetkililerin aymazlığına karşın, daha insaflı çıkan Bulgar yetkililer, belgelerin bir kısmını geri göndermiştir. Tarihçiler, Türklerle ilgili en büyük arşivlerden birinin şu anda Bulgaristan'da olduğunu söylüyorlar... Nedeni de 150 vagonla gönderilen bu "hurda kâğıt "lardır...

"Arşiv temizleme" suçlamasına Talat Paşa'nın "Kara Kaplı Defteri" de başlı başına bir yanıt niteliğindedir. İttihat ve Terakki'yi örgütleyen bir siyasi deha, "Kara Kaplı Defteri"nin tarihçilerin eline geçebileceğini düşünecek zekâdan yoksun muydu acaba?

Operasyonu (tehcir) yürütüp yöneten yetkili lider olarak tehcir edilen sayısını 924.158 değil de, çok daha düşük göstererek tarihe tahrif edilmiş (çarpıtılmış) bir belge bırakmayı düşünemez miydi?

Ne yazık ki, bu sorumsuz kafa yapısı Türkiye'yi, devrimci Türkiye'yi bile etkilemiştir. Bu yapının etkisiyle olsa gerek, genç Türkiye Cumhuriyeti'nin belleklerinden biri olan Anadolu Ajansı'nın (AA) Kurtuluş ve Kuruluş süreçlerine ilişkin arşivini koruma bilinci gösterilememiştir. Büyük bir beceriksizlik sonucu AA arşivinin 1935 yılına dek olan bölümü korunamamıştır. Bu gerçeği, başka bir konuda yaptığım araştırma sırasında öğrendim. Bu konuda

yönelttiğim soruları yanıtlayan AA Genel Müdürü Dr. Hilmi Bengi, bu konudaki savı doğrulayarak AA'nın kuruluşundan itibaren 1935'e değin arşivinin bulunmadığını bildirdi...

Araştırmadan Suçluyorlar

Bu toplumda bir arşiv bilinci olsa devletin kuruluş sürecinin en yakın tanığı, belleği konumundaki bir kuruluşun, AA'nın arşivi korunurdu. Ancak, durum Ermeni konusunda da arşivsizlik gibi değerlendirilmemeli. Çünkü, şu ya da bu nedenle elde kalmış ya da yeni ortaya çıkartılmış belgeler Ermeni savlarını çürütecek niteliktedir. Ermeni diasporasının her türlü savını yalanlayacak yeterlikte belge bulunmasına karşın, nedense bu arşiv verileri yok sayılmaktadır... TTK yetkililerinin verdiği bilgiye göre, 1921'den 2001'e dek üç bin biliminsanı Osmanlı arşivinde araştırma yapmış - tır. Ne yazık ki, bu gerçeği görmezden gelen Batı, Osmanlı arşivinin hâlâ kapalı olduğunu savlayabiliyor. Bunun doğru olmadığı belirtildiğinde ise bu kez Ermenilerin tezini yalanlayan bilgilerin inandırıcı olmadığını söyleyebiliyor. İşin acı yanı, Amerikalı, Fransız, İngiliz ve Alman binlerce biliminsanının çalışma yaptığı söz konusu arşivde, Ermenilerle ilgili herhangi bir istemde bulunulmamış olmasıdır. Arşivin bu yönüyle sadece birkaç Ermeni araştırmacı ilgilenmiştir. Bunlardan Hilmar Kaiser'e altı bin, Ara Sarafyan'a da istediği üç bin civarındaki fotokopi derhal verilmiştir. Ancak, bu çalışmaların sonucu bilinmemektedir...

Bu ara, şu soru da hiç sorulmamıştır:

Batı kamuoyu gerçekleri çarpıtan yayınlarla oluşturulurken I. Dünya Savaşı sonrasında İstanbul'u işgal eden ve "tehcir sanıklarını yargılayan İngilizler, sorumlu gördüklerini acaba neden soy-

kırım suçlamasıyla mahkûm edememişlerdir? Düzmece bir yargılamayla mahkûm ederek Malta'ya gönderdikleri üst düzey yöneticiler hakkında acaba neden soykırım suçlamasını kanıtlayamamışlardır?

Hain, İngiliz uşağı Kürt Mustafa Paşa (Nemrut Mustafa) başkanlığındaki mahkeme (*) 24 Nisan kararlarını "soykırım" diye yorumlayarak Boğazlıyan Kaymakamı zavallı (ve de mazlum) Kemal Bey'le Urfa Mutasarrıfı Nusret Bey'i haksız biçimde idam etmenin dışında tehcir suçunu neden kanıtlayamamıştır? Savaş suçlusu olarak 27 kişiyi yargılayan mahkeme İttihat Terakki'nin önderlerini (Enver, Talat ve Cemal) gıyaplarında idama mahkûm edebilmiştir ancak... Bu üç İttihat Terakki önderinden ikisinin infazı, daha sonra Ermeni tetikçilerce yapılmıştır, bilindiği gibi... Nemrut Kürt Mustafa Paşa Divanı, çok istemesine karşın Kemal Beyle Nusret Bey'in dışında hiç kimseyi "soykırım" suçundan mahkûm edememiştir. O gün, her türlü erki elinde tutan bir işgal gücünün sıcağı sıcağına kanıtlayamadığı bir "soykırım" suçu, seksen yıl sonra acaba nasıl kanıtlanabilecektir?

Çünkü, bu bir iftiradır... İftiralar kanıtlanamaz... Nemrut Kürt Mustafa Paşa Divanı'nda yargılanan Ziya Gökalp, daha o gün mahkemeye, "Milletime iftira etmeyin! Ermeni soykırımı diye bir şey yoktur, Türk-Ermeni savaşı vardır," demişti. Kemal ve Nusret Beylerin idamlarını, dönemin Adliye Müsteşarı ve İngiliz Muhipler Cemiyeti Başkanı Sait Molla ile Gazeteci Ali Kemal ancak pencerenin ardından izleyebilmişti...

Kemal Bey ise son sözlerinde şunları söylemişti:

(*) İstanbul Divan-ı Harbi Örfisi. Kuruluşu; 16 Aralık 1918. Yani Mondros'tan, tehcir edilen Ermenilerin dönüşünden hemen sonra.

"Sevgili vatandaşlarım, ben bir Türk memuruyum. Aldığım emri yerine getirdim. Size yemin ederim ki ben masumum. Ecnebi devletlere yaranmak için beni asıyorlar. Eğer buna adalet diyorlarsa, kahrolsun böyle adalet..."

Kemal Bey'in sözlerine halk da katılmıştı:

"Kahrolsun böyle adalet..." (103)

Böyle Bir Kan Davası Yaşanmadı

Ermeni sorununa emperyalizmin etkisini, katkısını ve rolünü dikkate almadan yapılacak her yorum ve inceleme gerçeğin uzağına düşmeye mahkûmdur... Bu bağlamda yaklaşıldığında sorunun kesinlikle tarihsel olmadığı görülür... Sorun daha çok duygusal ve psikolojik bir aks üzerinde etkisini sürdürmektedir. Her iki tarafın birbirini suçlayıcı duruşu, sorunun aşılamamasında temel etmen durumundadır... Türk tarafına göre bu noktadaki olumsuzluk Ermenilerden kaynaklanmaktadır. Çünkü bir türlü masaya oturmaya yanaşmamaktadırlar... Bu durumda doğal olarak, "Çünkü haksızlar. Belgelerle konuşulduğu takdirde haksızlıkları belgeleneceği için konuşmaktan kaçınmaktadırlar..." yada "Çözümsüzlük işlerine geldiği için görüşmekten kaçınmaktadırlar..." yorumu yapılmaktadır... Çözümsüzlük, emperyalizmin de, diasporanın da işine gelmektedir. Bu sayede Türkiye gibi bir ülke sopa altında susta durdurulmaktadır.

Bunlara bakarak Ermeni sorunu, bütüncül bir bakış açısıyla incelendiğinde varlıklarını 1915 'in intikamını almaya bağlayan çıkar gruplarının bugün Batı'daki birçok kentte dernekler kurarak bağış topladıkları, gösteriler düzenledikleri, siyasi eylemler plan-

ladıkları görülür. Bütün bu işlerin de bir bütçeden yoksun biçimde gerçekleştirildiğini kimse savunamaz. Bu bağlamda, birer kapitalist işletme olarak görülmesi gereken gazete ve dergiler yayımlanıyorsa bir siyasi güç olarak bütün bu girişimlerin ranta ve finans kapital yapılanmasına dönük olmadığını kim söyleyebilir?

Bilindiği gibi devletler arasında ne sürekli barış, ne sürekli savaş olur. Tarihte verdiği savaşlarla da tanınmış bir ulus olan Türkler "Moskof gâvuru" diye bildiği Ruslarla bile Ermenilerle arasındaki gibi bir kan davası yaşamamıştır.

Türkiye aleyhtarı bu faaliyetler birçok Ermeni kişi ve kurum için "hayatın anlamı", kimlik bunalımını aşma yolu-yöntemi, önemli bir geçim kaynağıdır. "Ermeni davası" için "doğal ve sürekli savaşçılar" kazandırmak demektir.

Bu kısırdöngü, süreç içinde daha da güçlenerek devam ettirilmek istenmektedir.

Ermeni sorunu bugüne değin hep Türklerle Ermeniler arasında Osmanlı döneminden kaynaklanan bir anlaşmazlık olarak sunulmuştur. Ermeniler, sorunun temelinde 1915'te ırkçı tutum takınan Türkler tarafından zorunlu göçe uğratılarak, "Ermeni ırkının bilinçli biçimde yok edilmek istendiğini, yaşadıklarının 20. yüzyılın ilk soykırımı olduğunu ve 15 milyon masum ve savunmasız Ermeni'nin katledildiğini..." öne sürüp durmuşlardır hep.

Türklerse doğal olarak bu iddiaları kabul etmemiştir. Sıradan Türk'ün korkusu tazminat ödemeye ve toprak yitirmeye odaklıdır. Oysa, "soykırım" gibi yüz kızartıcı bir kavram, altından öyle kolay kalkılamayacak, kolay taşınamayacak büyüklükteki bir insanlık suçudur...

Bu nedenle, burada bazı şeylere değinmeden geçmemek gerekmektedir... Bir devlet düşünün, Erzurum'dan insanları yığınlar halinde Çukurova üzerinden güneye göçe zorlasın. Göç sırasında yükte hafif pahada ağır şeyler almasına izin versin. Sonra, sonuçlarını bilmiyordum desin... Yükte hafif, pahada ağır şeyler demek para, altın, ziynet eşyası demektir... O günlerin koşullarında iç güvenlik sorunlarının ne durumda olduğunu bile bile yüz binlerce insanı göçe zorlayacaksın ve başlarına bir şey gelmeyebileceğini düşüneceksin...

Böyle düşününce doğal olarak insan sert tepki vermekte ve bu olmaz, bu olanaksız diyerek karşı koymaktadır... Çünkü, bir devlet o değerli eşyaların yolculuk sırasında soyulacağmı, bu amaçla insanların can güvenliğinin tehlikeye gireceğini bilmek ve düşünmek zorundadır; bu sorumluluğudur. Yerel görevlilere emir verdim, gereğini yapsınlar, demekle sıyrılınmaz işin içinden... Suçu, yerel yöneticilerin beceriksizliğiyle, basiretsizliğine yüklemekle de çıkılmaz işin içinden...

Ama ne yazık ki durum budur... Osmanlı'nın, İttihat Terakki'nin, Damat Ferit'in durumu budur... O denli öngörüden, bütüncül bakıştan yoksundurlar ki, Osmanlı'nın "hali pür melali" budur...

Evet, ortada ihmal, beceriksizlik ve basiretsizlik kavramlarını aşan bir durum söz konusudur. Tam Osmanlı'ya yakışan bir durum, tutum ve davranış tarzı...

Evet, bir suç var. Ama bu suç soykırım suçu değildir. Bu böyle biline...

Kuşkusuz, yaşananların hoş görülecek yanı yok. Onlar daha çok yaptı, biz az yaptık, demek kurtuluş, çıkış yolu değil...

Bir de önce onlar yaptı, denilmekte. Önce onlar yaptı, demekle söylenmek istenen, önce onlar yaptı ve çok yaptı, biz sonra yaptık ve az yaptık... Daha az yapmış olmak ne derece mazur görülebilir, söz konusu olan cankırımı olduktan sonra... Bir kavgada/çatışmada iki taraftan biri yüzde yüz suçlu, öbürü suçsuz olur mu?

Anaları tecavüze uğrayıp öldürülen ve boynu bükük büyüyen Helen'in, Rose'nin, Sarkis'in acıları büyük de, Ali'nin, Ayşe'nin, Mehmet'in Fatma'nın duyguları daha mı küçük ve farklı?

Bu sorunun düğümü, Türkler açısından kabul edilemez olan noktası "soykırım" suçlamasıdır... İşte bunu aşmak gerekiyor... Eğer, Ermeniler çözüm istiyorlarsa öncelikle "soykırım" suçlamasından vazgeçmelidirler... Yapılacak soğukkanlı bir değerlendirmede genel anlamda olayın Türkler açısından bir özsavunma (nefsi müdafaa) durumu olduğu kabul edilmelidir... Tam otuz yedi yıl nümayişle (toplumsal gösteri), iğtişaşla (kalkışma) tırmandırılan ve büyük kışkırtmalar sonucunda zaman zaman meydana gelen mukâtelelerin (cankırımına yol açan çatışma) oluşumundaki gerilim süreci iyi değerlendirilmelidir. Yapılan çok şeyin cezasız kaldığı, çoğu suçlunun bağışlandığı, her türlü ihaneti yapmalarına karşın gönüllerini hoş tutmak amacıyla "millet-i sadıka" diye anılan bir halka tehcir uygulamak, yine de hoşgörülü bir ceza uygulamasından, bir özsavunmadan başka bir şey değildir. Kesinlikle soykırımla ilgisi yoktur... Bu kabul edilemez bir suçlamadır...

Çünkü, "soykırım" suçlamasının ne anlama geldiğinin bilincinde birçok insan yaşamaktadır bu toplumda. Dolayısıyla böylesine bir suçlama öyle kolay kabul edilecek türden değildir.

Süregiden Kan Davası

Yukarda, Ermenilerin masaya oturmaktan kaçındıklarını belirtmiştik... Masaya sadece tarihçiler oturacaksa pek önemli değildir bu. Çünkü, sorunun çözümü tek başına tarihçilerin vereceği bir karar olamayacak denli sofistikedir. Tarihin yanı sıra psikoloji, sosyoloji, siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler açısından da irdelenerek çözüm üretimini gereksindirmektedir. Belki böylece bir kan davası gibi iki ulusu cenderesine alan olayın çözümünde psikolojik eşik aşılabilir.

Görünüşe göre suçlama psikolojisi her iki topluma da egemen olmuştur. Bu durum, farklı psikolojik etmenlerin baskısıyla süregiden bir kan davası yaratmaktan, çok daha karmaşık olumsuzluklara yol açmaktadır...

Eğer, genel yaklaşımlarla tanımlandığı gibi bu bir kan davası olsaydı, yeryüzünde aralarında kan davası olmayan ulus kalmazdı. Fransızlar Cezayirlilerle, İtalyanlar Libyalılarla, Japonlar Korelilerle, Amerikalılar Japonlarla, Almanlar Fransızlarla dargın olurlar ve geçmişin intikamını alabilmek için kıyasıyla çarpışırlardı. Ayrıca, aynı dönemde Ermeni çetelerinin 500 binden fazla sivil Müslümanı öldürdüğü (kimine göre 1.6 milyon), Balkanlar'da başta Sırp, öbür etnik gruplardan askeri polis ve silahlı çetelerin 3 milyona yakın sivil Müslümanı katlettiği, Rusların işgal ettikleri bölgelerdeki yüz binlerce Türk ve Müslüman grupları sürdükleri anımsanırsa, Türklerin daha çok "kan davası" gütmesi gerekirdi.

Ama bu böyle olmamış, Türkler ilişkiye girdiği toplumlara hep hoşgörüyle yaklaşmıştır. Kurdukları Selçuklu ve Osmanlı gibi son imparatorlukları bir yana bırakınız, İslamiyet'le tanışmadan önceki toplumsal sistemlerinde bile hep hoşgörü temelinde demokra-

tik bir sistem geliştirmişlerdir... Farklı inançların bir arada yaşam ortamı bulduğu bu yapı, eleştirilecek pek çok yanı olmasına karşın hep (imparatorluklar döneminde bile) sürdürülmeye çalışılmıştır. Bu toplumda hiç kimse azınlık olduğu için ezilmemiştir. Asimile edilmeye çalışılmamıştır. Kimsenin inancına karışılmamıştır.

Türklerin geleneğinde kan dökücülük, vahşet, cankırımı, soykırım türünden kavramlar yoktur. Türkler, vahşetin ne olduğunu karşısında yüzlerce yıl savaşıp direndiği "barbar Araplar" karşısında yaşayarak öğrenmiştir. Her şeye karşın vicdan sahibi olduklarını yine de unutmamışlardır.

M.K., yani Manuel Kırkyaşaryan'ın (Adanalı bir Ermeni), 91 yaşında ölmeden önce anlattığı ve Türkiye'de *M.K. Adlı Çocuğun Tehcir Anıları* ismiyle yayımlanan anılarında, tehcir sırasındaki cankırımı konusunda başka etnik kimlikleri suçlarken Türkleri aklarcasına "Türk'te vardır biraz Allah korkusu" demesi boşuna değildir...

Alman ilahiyatçı ve reformist Martin Luther'in bir konuşmasında, "Ey Almanlar, bırakınız Türkler Almanya'yı istila etsinler. Belki size hak ve adaletin ne olduğunu öğretirler," yolundaki sözleri çok anlamlıdır.

"İtalyan düşünür Tommasa Campanella en önemli eseri olan *Güneş Ülkesi'nde (Civitas Solis)* Türklerin insan haklarına verdiği önemi şöyle anlatır:

'Ben, bir güneş ülkesinin hasretini çekiyorum. Bu ülkede gece olmasın ve insanlar orada karanlık kavramını bilmesin, Güneş Ulke'yi yeryüzünde bulmanın olanağı var mı? Düşünce ve inanç özgürlüğüne dokunmayan Türklerin varlığı, hiç olmazsa yarın böyle bir ülkenin var olacağını düşündürüyor. Mademki düşünceyi zindana koymayan, gerçek sevgisini zincire vurmayan bir ulus, o cesur ve adil Türkler var..." [104]

Buna karşın, Ermeni radikal gruplarının bugün hâlâ 1915 ve öncesinde yaşanan olaylardan kaynaklanan bir nefretin burgacında Türk ve Türkiye düşmanlığı yaptıkları akıldan çıkarılmamalıdır. Bu savın doğruluğunu kanıtlamak için o dönemde tehciri yaşamış birinci kuşak Ermenilerle, olayları yaşamamış, Anadolu'yu hiç görmemiş ve belki de bir Türk'le hiç tanışmamış, karşılaşmamış ikinci ve üçüncü kuşak Ermeniler arasındaki yaklaşım farkına bakmak yeterlidir.

Küçük bir radikal grup bir yana bırakılacak olursa ilk kuşak Ermenilerin devlete karşı duydukları "kırgınlığa" karşın Türklerden nefret etmedikleri, tersine, gittikleri yerlerde bir Türk gibi yaşamaya devam ettikleri görülür. Bu kişilerin ezici çoğunluğu, evlerinde dahi Ermenice yerine Türkçe'yi tercih etmekte, Türkiye'yi ve Türk komşularını özlemle anmaktadırlar.

Ancak, radikal Ermeni örgütleri Türklere ve Türkiye'ye karşı savaşımlarını sürdürmüşler, "Nemesis" adını verdikleri bir "intikam" operasyonuyla İttihat ve Terakki'nin üst düzey yöneticilerinin neredeyse hepsini öldürmüşlerdir.

Birinci kuşakta, yani tehciri ve Osmanlı'nın son dönemlerinde yaşanan sıkıntıları yaşayan Ermenilerde görülmeyen nefret, ikinci ve üçüncü kuşakta büyük bir kine dönüşmüştür. Bu kuşak, hayali bir düşman karşısında Ermeni etnik kimliğini oluşturmuştur. Bugün Kanada, ABD ve Avrupa'daki Ermeni dükkân isimlerinin, "Van", "Ararat" ya da "Kilikya" olmasının nedeni biraz da duygudan kaynaklanmaktadır. [105]

Bir 'Soykırım' Efsanesi Yaratmak

Sorun, Ermeni kimliğinin oluşumu bağlamında irdelendiğinde, Ermenilerin bulunduğu bölgede yüzlerce yıl egemen olmuş

Türkler, Bizanslılar, Araplar, İranlılar ve Rusların egemenliği altında yaşadıkları görülür. Bu süreçte hep işlerine bakmışlar, ticaret ve tarımla uğraşmışlar ve dolayısıyla savaşların yıkıcı etkisinden uzak kalırken yakın geçmişte ulusal kıvanç duymalarını sağlayacak göze görünür bir eylemin sahibi de olamamışlardır.

Sadece, efsanelerle Nuh'a dek dayandırılan bir köken ve kutsal gemi kalıntılarının hâlâ zirvesinde yattığına inanılan bir dağ (Ağrı-Ararat) yönlendirici olmuş, toplumsal yaşamlarında... Binlerce yıllık bir kopma süreci ve devlet anlamında bir siyasal organizasyon olarak en uzun ömürlüsü ancak iki yüz yıla yakın süre yaşamış bir krallık, Kilikya... Hepsi bu...

Sanayi Devrimi'nden sonra imparatorluklar yıkılıp ulus devletler kurulurken gündeme getirilen "Ermeni kimliği" oluşumunda bütün bir Ermeni toplumunun övünmesini sağlayacak anılardan yoksun olmaktan kaynaklanan bir kompleks... İşte, bütün bunlar Ermenilerin mitolojik öykülere sarılarak bunu abartmalarına yol açmış...

Bilindiği gibi bir ulusun oluşumu için gerekli olan ülkü birliği ancak ortak hedefler, ortak başarılar ve ortak acılarla sağlanabilir. Ortak başarı anlamında yüzlerce yıl pek varlık gösterememiş bir toplum için ortak hedef geriye sadece Büyük Ermenistan, ortak acı da bu düşün gerçekleşmesini önleyen Türklerin verdiği varsayılan büyük acıların kaldığı düşünülürse yönelim farklı olur. Böylece, insanların içini korku ve nefretle doldurarak ulusal kimlik oluşumunda çimento görevi yapması amacıyla oluşturulmuş ortak düşman ve tehdit algılamasından yararlanılır. Daha önce de belirtildiği gibi, yine bu kimlik oluşumunu sağlamak amacıyla efsane yaratmayı pek seven Ermeniler, Türklerle aralarında yaşanan kötü olaylardan bir soykırım efsanesi yaratırlar. Ulusal kimlik oluşu-

munda pozitif araçlardan yoksun olan diaspora bundan yararlanarak farklı arayışlara girer...

Bir yanda, birbirinin ardılı olmayan üç siyasal yapılanma ve Ekim Devrimi'yle kurulan Rusya'ya bağımlı, Türkiye'ye komşu bir ülke olan Ermenistan, bir yanda ise Nato'ya girerek Sovyetlerin yanı başında Batı'nın ileri karakolu konumunda politika geliştiren ülke olarak Türkiye...

İki ülke de, kuruluşundan sonra yaklaşık otuz yıl barış içinde yaşamışken ne olmuşsa otuz yıl sonra olmuş, II. Dünya Savaşı'nın ardından başlayan soğuk savaş süreciyle birlikte (1950) Ermeni sorunu tekrar gündeme oturtulmuştur...

1960'lardan sonra, Ermenilerin "Büyük Ermenistan" adlı o kadim düşü yeniden görülmüştür... Birdenbire eski kin damarı kabarmış, 1970'lerden sonra Türk diplomatları katledilmeye başlanmıştır. Bu ne rastlantı ki, eş zamanda Suriye'nin de Türkiye'den toprak talepleri gündeme gelmiştir...

Emperyalizm, Bu Kez Parasıyla Geldi

Dikkat edilirse gerek Ermenistan'ın, gerekse Suriye'nin istemleri hep Anadolu'nun güneyiyle ilgilidir... Güney ise Anadolu'nun güvenliği açısından en duyarlı noktaların başında gelmektedir. Genelde üç kıta arasında bir köprü konumunda olan Anadolu'ya bu köprü özelliğini kazandıran, en stratejik bölge konumundaki Toroslar ve Amanoslar'daki doğal geçitler ve bu geçitlerle bağlantılı İskenderun Körfezi, Mersin kıyılarıdır. Kuzeyden, Avrupa'dan, Kafkaslar'dan, doğudan, Asya'dan gelen tarihi yolların buluşma noktasıdır bu bölge. Anadolu'nun sıcak denize açılan en önemli limanları bu bölgededir. Kıbrıs'la birlikte düşünüldüğün-

de Anadolu'nun güvenliğiyle doğrudan ilgilidir. Kıbrıs bu bağlamda değerlendirilmeli, sadece bir toprak parçası olarak düşünülmemelidir. Bugün, (2006-2007) Avrupa Birliği'yle görüşmeleri çıkmaza sokacak denli yaşamsal olan Kıbrıs ve Anadolu'nun güneyi Antikçağ'da ve daha öncesinde de benzer öneme sahiptir. Osmanlı'nın parçalanma sürecinde bunun farklı olduğu düşünülmemelidir. Fransız'ı, İngiliz'i, Rus'u ve İtalyası'yla emperyal güçlerin ve piyonlarının bu bölge üzerine oynaması rastlantı değildir.

Ne yazık ki, dün ordularıyla giremeyen emperyalistler bugün akışkan fonları, özelleştirme furyaları, devlet tahvilleri ve her türlü ulusal rekabet ortamından arındırılmış sektörlere yatırımları, finans-kapital manipülasyonları ve sermayeleriyle Anadolu halkının sırtını yere getirmeye çalışmaktadırlar.

Son yüzyıllarda olan bitenin özeti şudur:

Batı, üç yüzyıldır Anadolu'yu "Şark Meselesi" adı altında sömürmektedir...

Dün ordularıyla rezil olurken bugün paralarıyla gelerek itibar görmektedirler... Postmodern sömürü teknikleriyle Anadolu halkı kılcal damarlarına dek sömürülmektedir.

Bu durumdaki bir ülkede bile Ermeniler görece mutlu yaşamaktadırlar... Türkiye Ermenileri, Cumhuriyet'in kuruluşuyla birlikte Lozan Antlaşması çerçevesinde verilen azınlık statüsü gereğince, Hrant Dink'in deyimiyle biraz ürkek de olsa mutlu yaşamışlar ve yaşamaktadırlar... Dileğimiz korkusuzca, özgürce, onurluca sonsuza dek yaşamalarıdır; özgür bireyler olarak birlikte yaşamamızdır... Türkiye Cumhuriyeti yurttaşı Ermenilerin günümüz Türkiyesi'nde 33 kilisesi, 16 okulu, 11 derneği ve 8 gazetesi bulunmaktadır.

Bu haklar, Atatürk'ün önderliğinde verilen Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın ürünleridir...

Bugün gelinen noktada iki halkın arasında makro düzeyde düğümlenmiş sorunun yanı sıra Türkiye/Ermenistan sınırının açılması sorunu çözüm beklentisiyle kendini dayatmaktadır. Bu konuda ciddi baskılar söz konusudur. Her şeye karşın son on beş yıldır Türk dışsatım ürünlerinin İran üzerinden Ermenistan'a gittiği, Ermeni emekçilerin aynı yoldan Türkiye'ye geldiği bilinmeyen değildir... Bu bağlamda, kimilerince Türk dış politikasının sınır kapısını açma konusunda Ermenistan'ın Azerbaycan'a karşı tutumuna göre biçimlendirildiği ve ülke çıkarının Azerbaycan dostluğuna feda edildiği yorumları yapılmaktadır... Türkiye'nin gösterdiği duyarlılığı Azerbaycan'ın Kıbrıs konusunda Türkiye'ye göstermediği anımsatılarak sorun dar anlamda değerlendirilmektedir.

Kuşkusuz, Türkiye-Ermenistan sınırının açılması konusu Erivan'ın Azerbaycan'ı hedef alan politikasından vazgeçmesi önkoşuluna bağlanamayacak denli önemlidir. Çünkü, gerek ulusal, bölgesel ve uluslararası politika açısından sorunun çok yönlü bileşeni vardır. Öncelikle temel çatışma/kırılma noktasına endekslidir. Ermenilerin "soykırım" savı, Türkiye'nin olumlu girişimini engelleyici niteliktedir.

Bu açıdan bakıldığında, uluslararası diplomasi açısından Türkiye'nin elindeki tek kozun sınır kapısı olduğu görülür. Bunu yitirdiği zaman elinde ortaya sürebileceği taş kalmayacaktır. Sorun, ABD, AB, Rusya ve İran'ı da ilgilendiren bir kilit durumundadır; söz konusu ülkelerle öbür dünya devlerinin Ortadoğu politikalarıyla yakından ilgilidir; ABD'nin Kafkaslar'da konuşlanma politikasında Ermenistan'a gereksinmesidir; hesabı, Ermenistan'ı Türkiye üzerinden Batı'yla kaynaştırmaktır. Soykırım yasa tasarısını gerektiğinde Temsilciler Meclisi ve Senato'nun gündemine alma girişimini hep koz olarak kullanmasının temelinde bu politikası yatmaktadır.

Sorun, basit bir sınır kapısı açma sorunu değildir. Bu kapıların açılması demek, Ermenistan açısından Ermenilerin hak iddia ettiği topraklara, "Büyük Ermenistan"a açılması demektir. Kapı açıldıktan sonra Türkiye ne gibi taleplerle karşılaşacak, bu da bilinmemektedir. Örneğin, Erivan, sözde soykırım talebinden vazgeçerek anayasasından ve okul kitaplarından bu kavramı çıkaracak, bu konuda dikilmiş anıtları kaldıracak mıdır?

Yoksa diasporanın ve emperyalizmin dayatmalarıyla mı hareket edecektir? Bu çok yönlü bilinmeyeni olan bir sorudur...

Kuşkusuz, Türkiye gibi Ulusal Kurtuluş Savaşı vererek emperyalizm karşısında kendisini kanıtlamış büyük bir ulusa kendine güvenli bir tavır yakışır... Atatürk'ün kurduğu Türkiye Cumhuriyeti'nin büyüklüğüne yakışan bir siyasi davranış olur bu... Bazıları şöyle de diyebilir; "Yurtta barış, dünyada barış" ilkesini sonuna dek savunan bir ülkeye, komşusu yanlış davransa da, böyle bir tutum yakışır. Bu ayrıca, büyük ülke olmanın gereğidir... Barzani-Talabani Kürdistanı'na gösterilen hoşgörü Ermenistan'a da gösterilmelidir...

Ancaaak, ne yazık ki bu böyle olmuyor. Türkiye'nin gösterdiği her iyi niyet kendisine kötü niyet olarak fatura ediliyor. Osmanlı'dan bu yana Ermeniler, Türklerin gösterdiği hiçbir iyi niyeti ve hoşgörüyü doğru algılamamış, bir zaaf ve güçsüzlük belirtisi olarak yorumlamışlardır. Hâlâ kin kurşunları fırlatmakta olmaları acaba nedendir? İşte, Azerbaycan-Hocalı'da on beş yıl önce gerçekleştirdikleri katliam sadece bu Türk düşmanlığından kaynaklanmıştır.

O nedenle Türkiye elindeki kozu iyi kullanmalıdır! ABD ya da AB aç dedi diye sınırını açmamalı, politikasını ulusal çıkarları doğrultusunda belirlemelidir!

Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın pek çok anlamından önce en önem-

li anlamı, mazlum bir halkın kendi öz gücüyle emperyalizme karşı verdiği savaş olduğu unutulmamalıdır... Emperyalizme karşı savaş, ulusların kendi öz gücüyle yapıldığında anlam kazanır. Türk ulusu, bu onuru bileğinin gücüyle hak etmiştir. Günümüzde emperyalizmin desteğinde ulusal kimlik oluşumu için sözümona savaşan kimi halkların ihaneti karşısında bu onur çok daha da yücelmektedir...

Ülkelerini Terk Ettiler

Ermenilerse her zaman bunun tersini yapmış, koltuk değneği olarak emperyalizme gereksinerek bağımsızlık savaşı verme yoluna gitmişlerdir... Sürekli emperyal güçlerden yardım beklemişlerdir. Sırtlarını emperyalizme dayayarak özgürlük ve bağımsızlık mücadelesi verilmeyeceğini hiçbir zaman düşünmemiş ve öğrenmemişlerdir... Böylece, dün emperyalizmin kolonyalist amaçlarının aracı, bugünse postmodern soygun düzeninin oyuncağı olmuşlar, olmaya devam etmektedirler...

Kafkaslar'daki Ermenistan'ı da buna alet etmişlerdir. Ermenistan, 1991'de bağımsızlığına kavuştuğunda 3.6 milyon nüfuslu bir ülkeydi. Bugün, bu nüfusun 2 milyonu yoksulluk ve yoksunluk gerekçesiyle Batılı ülkelere göç etmiş durumdadır. Ermenistan şimdilerde ancak, nüfusu Adana ölçeğinde (1.6 milyon) bir ülkedir.

Batı ülkelerine giden bu 2 milyon Ermeni'nin çoğu, kendi ülkesini terk ederken ilericilik, insan hakları ve yurtseverlik adına yabancı ellerde emperyalizme uşaklık etmekte, diasporanın piyonu derekesine düşmeyi içine sindirebilmektedir... Bunu yapmak yerine, ülkesine hizmet etmenin daha onurlu davranış olduğunu düşünmemektedir nedense...

Osmanlı'nın "Millet-i Sadıka" adını verdiği bir ulusun evlatlarının kendi ülkesine bile sadık davranmaması hüzün vericidir...

Adı Sadakat

Buradan bakınca "depresyon yılları" diye tanımlanması gereken 1912 ile 1920 arasında yaşananların alt yapısının yaklaşık yüz yıldır hazırlanmakta olduğu görülür. Olan biten Ermenilerle yaşananlar açısından özetle değerlendirildiğinde, Ermenilerin I. Dünya Savaşı patlar patlamaz Doğu Anadolu'da emperyalist bir güç olan Çarlık Rusyası ile işbirliğine girmesi, Kafkas cephesinde Osmanlı ordusunun ikmal yollarını kesip lojistik desteği önlemeye çalışarak harekâtını zorlaştırması, bu ara Müslüman-Türk halka karşı cankırımı yapması, tehcir kararı için bardağı taşıran damla olmuştur. 1878'den başlayarak sistemli biçimde sürdürülen Ermeni terör olayları ise bu noktaya gelmek için 40 yıl boyunca gerilimi canlı tutmaktan başka işe yaramamıştır...

Ermenilerin, 1914 yılında savaşı fırsat bilerek kalkışma başlatması, düşmanla işbirliği yapması, Avrupa ve dünyanın birçok yerinde büyük acılar yaşanan depresyon yıllarında Anadolu halkının uğradığı ihanet, hazmedebileceği bir şey değildi. Daha önce de belirtildiği gibi, Osmanlı ordusu Balkanlar'da ve Kafkaslar'da ağır yenilgiler almış, Çanakkale Savaşı'nda kırılmış, Sarıkamış faciasını yaşamıştı. Ülkede, asker kaçaklarının dışında neredeyse genç erkek nüfus kalmamıştı.

Böyle bir durumda Osmanlı yöneticilerinin aklına "dost"a sığınmak gelmişti. Dostluğuna sığınılacak halk Millet-i Sadıka'dan, Ermenilerden başkası değildi...

I. Dünya Savaşı'nın kapıya gelip dayanması üzerine Osmanlı yöneticileri 1914 Ağustosunda Taşnak yöneticileriyle bir toplan-

tı yaparak Ermenilerin savaşta sadık bir Osmanlı vatandaşı olarak davranacağı konusunda söz almışlardı. Ne var ki Taşnak, o toplantıdan iki ay önce Erzurum'da yapılan gizli toplantıda savaştan yararlanarak bağımsızlık için ayaklanma çıkarma yolunda aldığı kararı gizlemişti... Nitekim, daha sonra Osmanlı'yla savaşan Rusya saflarında yer alırken Osmanlı'ya verdikleri söze göre değil, gizli toplantıda aldıkları karara göre davranmışlardı... Çünkü, "Büyük Ermenistan"ı kurma siyasası, zaten Hınçak ve Taşnak örgütlerinin yönetiminde ve güdümünde yürütülüyordu... Rusların savaşın başında (1914) Kars üzerinden Osmanlı'ya saldırması üzerine Hınçak ve Taşnak örgütlerinin öncülüğünde kurulan çetelerle Osmanlı ordusunu arkadan vurarak lojistik destek bağlantısını kesmeye çalışmaları bu siyasi yapılanmanın ürününden başka neydi ki?

Milleti sadıka ya da Ermeni sadakati, dostluğu böyle bir şeydi işte...

Ermeni sadakatinin ne anlama geldiğini biraz da Ermeni ve Batılı yazarlardan öğrenelim isterseniz:

Bir Ermeni yazar olan Papazyan'ın bu konuda yazdıkları şöyle: "Taşnakların Osmanlı Ermeni kesiminin liderleri, Osmanlı İmparatorluğu savaşa girince, bu ülkeye verdikleri şeref sözünü tutmadılar. Çünkü, hareketleri Rus hükümetinin çıkarlarından etkilendiği için savaşın Osmanlı Ermenileri için getireceği tehlikeleri hiç dikkate almamışlardı. Sakınımlı hareket, tamamen genel eğilimlere bırakılmıştı ve gönüllü Ermenilerin Kafkasya cephesinde Osmanlılara karşı savaşması için çağrıda bulunulmuştu."

İhanet örneğinin yüksek makamlardan geldiğini tarihçi Rafael de Nogales ise şöyle anlatıyor:

"Savaş fiilen başlayınca, Osmanlı Meclisi'ndeki Erzurum Mil-

letvekili Pastırmacıyan, III. Ermeni Ordusu hemen hemen tüm subay ve erleriyle cephe değiştirmiş ve Rusya tarafına geçmiştir." "Kısa bir süre sonra bu subay ve erlerle geri dönüp köyleri yakmaya ve ele geçirdikleri Müslümanlara bıçaklarıyla acımasızca saldırmaya başlamışlardır."

Tarihçi Clain Price ise şunları yazıyor:

"Doğu sınırında Ermeniler, Rus ordusu saflarına geçmek üzere askerden kaçmaya başlayınca geride kalanların dürüstlüğünden kuşku duyan Enver hükümeti, bunları savaşan kuvvetlerden ayırıp istihkâm bataryalarına gönderdi. 1915 Nisan ayında, Lord Byrce (ünlü *Mavi Kitap'ın* yazarı) ile Londra'daki Ermenistan Dostları Derneği bu asker kaçaklarını silahlandırmak için para toplamaya başladılar. Rusların bu gönüllüler desteği karşısında kayıtsız kaldıkları iddia edilemez. Nihayet, Nisan ayı sonunda bunlar Van'ı ele geçirdiler. Osmanlı halkını kılıçtan geçirdikten sonra kentte kalanları Rus ordusuna teslim ettiler."

Ermenilerin, kalkışmalar sırasındaki silahlandırılmaları konusunda ayrıca çarpıcı iddialar söz konusu. Örneğin, Fransız avukat Maleville, Ermenilerin "soykırım" kampanyalarında Türkleri suçlayanların başında gelen Lord Byrce aracılığıyla İngiliz halkından toplanan paralarla Ruslar tarafından silahlandırıldıklarını savlıyor:

"Tüm bu çalkantıların askeri düzeyde şu etkileri olmuştur: Savaşın ilanından itibaren Zeytun yöresi (Maraş/Süleymanlı) ayaklanır ve öylesine önemli bir ayaklanma ocağı oluşturulur ki 1915 Şubatında Rusya'nın Londra büyükelçisi, Antakya'ya bir çıkarma yaparak gelen 15 bin âsiye erzak sağlamak amacıyla İngilizler nezdinde girişimde bulunur. Olayın ciddiyetini anlatmak için Osman-

lı İmparatorluğu'nun aynı dönemde Çanakkale'yi savunmakta olduğunu belirtmek yeter sanırız."[106]

Ermenilerin ihanetleri, Osmanlı döneminde yaptıklarıyla sınırlı değil. Daha, Selçukluların egemenliğindeyken 1243 'te yapılan Kösedağ Savaşı'nda bir dost olarak yükümlendikleri yardımı yapmadıkları gibi Moğolların safına geçerek göstermişlerdi sadakatlerini...

Genç Gıyasettin'in, savaşta deneyimsizliğinin kurbanı olup da kaçtığı Konya'da bir kuduz hayvan tarafından ısırılarak ölmesi üzerine, annesi, kız kardeşi ve cariyelerini alarak dost bildiği Kilikya Ermeni kralına sığınmıştı... Ancak Ermeniler, kendilerine sığınan Sultan'ın kız kardeşiyle annesini Moğollara teslim etmekte hiç tereddüt etmedi. Bu ihaneti bir rahip olan tarihçi Abul Farac bile kınamadan edemedi... Selçuklular, bunun üzerine Çukurova'ya sefer düzenleyince dilenci kılığında kaçarak canını kurtaran Ermeni Kralı I. Hetum, Hülagu'nun ağabeyi Mengü Hana yaklaşıp bağlılığını bildirerek yaranmaya çalışmaktan çekinmedi.[107]

Ermeni tarihi Ermenilerin ihanetleriyle doludur. Çalkantılarla dolu 19. yüzyılın baştan sona Ermenilerin Osmanlılara ihanetleriyle geçmesi pek şaşırtıcı olmasa gerektir. Ermenilerin 1828-29 Osmanlı-Rus savaşı ve 1877'de başlayan 93 Harbi'nde (Osmanlı-Rus Savaşı) Babıâli'ye ihanet ederek Ruslardan yana tavır koymaları bu bağlamda değerlendirilmelidir...

TEMEL NEDEN EMPERYALİZM

Hep İşgalciden Yana Oldular

Ermeni tarihi incelendiğinde Ermenilerin hep güçlüden, işgalciden yana oldukları görülür. Onların bu yanları neredeyse karakter özelliği haline gelmiştir. Çook çok eski tarihlerde bile Perslerden Romalılara, Haçlılardan Moğollara işgalci olarak Anadolu'ya gelen hemen her güce biat eden Ermeniler, birlikte yaşadıkları halklara hep ihanet etmişlerdir. Kimi gün Akha, kimi gün Helen, kimi gün Frank ve en sonunda Rus ve Fransız üniforması giyerek saldırmışlardır komşularına...

Küçük bir örnekle bu konuyu anlatmak için bu satırların yazarının da doğduğu kent olan Kozan'da yaşanan bazı olayları anlatmamız gerekiyor. Bilindiği gibi Kozan, Feke'yle birlikte önce Kilikya Ermeni Krallığı'nın başkenti, Memlûklardan sonra da yoğun Ermeni nüfusun yaşadığı bölge olarak tanınır. Konumuzla ilgili en önemli özelliği ise Ermenilerle Türklerin yoğun olarak bir arada yaşadığı bölgelerin başında gelmesidir...

Bölgedeki gelişmelere 19. yüzyılın başlarından itibaren baktığımızda oldukça ilginç yaşanmışlıklar dikkat çeker... Ünlü Kozanoğlu olayında yaşanan kırılma anına dek, Mısırlı İbrahim Paşa'nın

on yıl gibi kısa süreli işgali dışında, Türklerle Ermeniler, Kozanoğlu Beyliği'nin gözetiminde yaklaşık iki yüz yıl yaşadılar. Bu süre içinde öylesine güzel dostluklar geliştirdiler ki insanlığa örnek niteliktedir...

O yıllarda Kozanoğulları, kışları Ermenilerle birlikte Kozan'da geçirirlerdi. Ermeniler de, yazları Toroslar'da Kozanoğluların denetimindeki yaylalarda, Feke/Belen yakınlarında yaşarlardı. İki halkın ilişkileri öyle güzeldi ki, Türkler Kozan kilisesinde içinde yedi yılda bir üretilen pelesenk yağı bulunan altın kazanın kapağını açma ihalesine bile girerlerdi. Pelesenk yağı, Kozan dağlarından toplanan bin bir çiçekten elde edilen ve Hıristiyanlarca kutsal kabul edilen bir yağdır. Çocukların vaftizinde, ayinlerde ve hastaların sağaltımında kullanılır. O zamanlar dünyada üç merkezde üretilirdi: Rusya, Kudüs ve Kozan. Türklerle Ermeniler, böylesine kutsal bir olayın ritüelinde bile birlikte rol alacak denli içten dostluk kurmuşlardı. Bazı kaynaklar, pelesenk yağı ihalesini bir kezinde bir Türk'ün kazandığını yazıyor...

İşte, böylesine birliktelikler yaşanmışken dağlara sığınmış Türkleri dize getirmek için görevlendirilen Fırka-i Islahiye Kozan'a geldiğinde, dönemin Kataligosu Kirakos Efendi, harekâtın onuruna komutan için manastırda şenlikler düzenledi. (108)

Ermenilerin tutumu yine aynıydı; güçlüden yana tavır koymak...

Kilikya Ermeni Krallığı'nın kuruluşu da bu politikanın, emperyalistlerin desteğiyle gerçekleştirildi. O dönem gelişmeleri incelendiğinde Ermenilerin bir yandan Bizans'la, bir yandan Türklerle, bir yandan Papalık'la, bir yandan da işgalci Haçlı güçleriyle ilişki içinde oldukları görülür. Çukurova'ya yerleşen Ermeniler, daha 1080'de Bizans komutanlarından Oşin'den yardım görmüş-

lerdi. R. Grousset'ye göre Ermeni prensliğinin kurucusu Rupen'e yardım eden Oşin de bir Ermeni göçmeniydi. Daha sonra Bizans İmparatoru Aleksis tarafından 108l'de yerleştirildiği Lampron (Namrun) kalesinin beyi ve Kilikya komutanı yapılmıştı.

Ermeniler, Bizans'la bu ilişkilerini sürdürürken bu kez 1097'de gelen Haçlılarla anlaştılar ve daha sonra Krallıklarının sınırını belirleyecek Kilikya (Tarsus, Adana, Misis, Kozan) işgalinde onlara yardım ettiler. Bunun ödülünü Antakya Haçlı Prensliği'ne bağlı biçimde de olsa, prensliklerini güçlendirerek aldılar.

Bir yüzyıl sonra yine Kudüs'ü kurtarmaya gelen, ancak Göksu'yu geçerken boğularak ölen Alman İmparatoru Frederik'e de her işgalciye yaptıkları gibi yardım ettiler. Bunun karşılığında krallık sözü aldılar. Frederik'in sözünü oğlu II. Heinrich, Celestin'Ie birlikte yerine getirdi ve mezhebini değiştiren Leon'u 5 Ocak 1199'da kral olarak takdis etti. İşte bunu kayda alan Batılı tarihçiler, Çukurova Ermeni derebeyliğine o andan itibaren Kilikya Ermeni Krallığı dediler. (109)

Rus Belgeleri Bunu Kanıtlıyor

Ermenilerin her zaman emperyalistlere hizmet ettikleri Sovyet belgelerinde de dile getirilmektedir. İşte, ortaya yeni(*) çıkartılan Sovyet belgelerinden bazıları:

"Sovyet Ermenistanı Devlet Adamı Myasnikyan: 'Ermeni halkı kaderini Avrupa diplomasisine bağlamaya alışmıştı; kurtuluşunun Avrupa ülkelerinin politik oyunlarının sonucunda olacağını düşünüyordu. İşte bu yüzden sıkça Ermenistan'ın yönelimini de-

(*) 4 Mart 2007.

ğiştirdiler. Sahibi kimi zaman Fransa, kimi zaman da Amerika oldu. Ermenilerin 'Hıristiyan kardeşliğini', ağlamaklığını kim kabul ettiyse ona yöneldi...'

"Kızıl Ordu komutanlarından Frunze: 'Bu -Denizden denize Büyük Ermenistan- gibi erişilmez hayali, Ermeni milliyetçiler grubuna aşılayan da İtilaf Devletleri'nden başkası değildi...'

"Ermeni Devlet Adamı Boryan: 'Ermenistan, geçmişte olduğu gibi emperyalistlerin bütün Doğu'yu işgalinin bahanesi ve aracı olmuştur.'

"Ermeni Teorisyen Marents: 'Suçlular ise Batı Avrupa emperyalistleri ve birinci sırada onların sadık (...) Taşnaksutyun' dur'."[110]

Haçlılara Çılgın Karşılama

Haçlılar Çukurova'ya geldiğinde, Urfa Ermenileri de onları coşkuyla karşıladılar. Haçlılar daha Kilikya'dayken (Çukurova) ulaklar göndererek yardım talebinde bulundular. Bu çalışmanın başlarında belirttiğimiz gibi, Urfa Piskoposu Toros, yaşlı ve çocuksuz olduğu gerekçesiyle çeşitli armağanlar gönderdiği Baudouin'i manevi evlat edindi, vârisi ve halefi yaptı. Baudouin'i adeta mehdi gibi bekleyen Urfalı Ermeniler, Haçlı askerlerini üzengilerini öperek karşıladı...

Bir bakarsınız Selçukluların himayesine girmiş, bir bakarsınız Moğollarla anlaşmış Ermenilerin gözü nedense hep dış güçlere dönük oldu. Daha 17. yüzyılda Rusya'nın güçlenmekte olduğunu fark edince ilerde Rus desteği gerekebilir düşüncesiyle Çar Aleksi'ye altın kakmalı taht bile armağan ettiler. [111]

"Ermeni kilisesi, Bizans kilisesinden ayrıldıktan sonra Erme-

ni nasyonalizminin temeli ve ulusal birliğin ana unsuru haline geldi. Bu durumun bilincinde olan Bizans imparatorları ve ruhbanı, asimilasyon politikalarının gereği, sadece Ermenistan'ın feodal ailelerini ortadan kaldırmakla yetinmeyerek Ermeni kilisesinin otonomisini de yok etmeye çalıştılar. Bu amaca ulaşmak için her türlü ikna yoluna, tehdide ve hepsinin üstünde zulme başvurmaktan geri durmadılar. Grek işgalindeki Batı Ermenistan halkını öbür Bizans bölgelerine tehcir etmek bu önlemlerden sadece biridir.(112)

1878 Ayastefanos Anlaşması ise bir anlamda Osmanlı'nın çöküşünün tescili gibi bir şeydi. Osmanlı için tam anlamıyla bir felaket... Rusların Osmanlı'yı 802.5 milyon Frank (*) savaş tazminatına mahkûm ettiği ağır koşullar içeren bu anlaşma karşısında Ermeniler adeta bayram etti, şenlik düzenlediler.

İstanbul Ermeni Patriği Nevres (Narses) Voryebedyan, bununla yetinmedi ve Yeşilköy'e gelen Grandük Nikola'yı kalabalık bir Ermeni grubuyla karşıladı. Voryebedyan, ziyaret sırasında Nikola'dan yardım istedi. Ayastefanos görüşmelerinin Ermeni Prens Dadyan'ın yazlık köşkünde yapılmasını sağladı. Böylece, başta Patrik Voryebedyan ve Prens Dadyan olmak üzere Ermeni ileri gelenlerinin baskısıyla anlaşmaya Ermeni reformuyla ilgili ünlü 16. madde eklendi. Ermeniler bu gelişmeler sonucu Rusya'nın himayesine girdiler. (113)

Aynı Narses, yine 1878'de Rusya Başbakanı Gorçakof'tan da yardım istedi ve Açmiyazin Kataligosuna gönderdiği mektupta, "Ermenilerin, Türkiye'nin Asya kısmına sahip olabilmesi konusunda Rusya'nın desteğine muhtaç olduklarını" yazdı.

(*) Ayastefanos Anlaşması'nda Ruble olarak bağıtlanmıştı. Berlin Anlaşmasında Frank'a çevrildi.

Ne var ki, Ayastefanos Anlaşması'nda Osmanlı Ermenileri için "reform" maddesi koyan Rusya, kendi sınırları içindeki Ermenilere özerklik verilmesi istemini reddetti. Ancak, bu başvuruyu iyi değerlendirdi ve Ermenilere bağımsızlık vaat ederek I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı vatandaşı olan Ermenilerin desteğini almayı başardı.[114] Ermeniler, 93 Harbi'nden sonra Ayastefanos'ta gösterdikleri sevinci Mondros imzalanınca da gösterdiler. Aynı ruh haliyle bayram ettiler.

1895 yazında Sasun'da meydana gelen çatışma üzerine, büyük devletlerin yardımına başvuran Ermeni Patriği, özellikle Liberal Parti yönetimini silahlı müdahalede bulunmaya ve "ganbot (tehdit) diplomasisi" uygulamaya kışkırttı.[115]

Batı'yı Türklere Karşı Kışkırttılar

İlk Haçlı seferinden itibaren Franklara sürekli lojistik destek veren Ermeniler, birçok kez Batı'yı Türklere karşı kışkırttı. Örneğin Kilikya Baronu II. Revone, Papa III. Innocentus'a mektup yazarak katolikliğe geçtiğini bildirdi ve, "Beni Türklerden kurtarın, bunlar şeytanın soyu, yeni bir Haçlı seferi yollayın," türünden haber göndererek bir Haçlı seferinin daha düzenlenmesinde etkili oldu.

Türklerse Ermenilerin bu yanını ancak birkaç yüzyıl sonra görebildiler. Ermenilerin sıkıştıklarında yeni bir Haçlı Seferi için Papa'ya başvurmasını önlemek amacıyla Sis'e (Kozan) baskın düzenleyen (1334) Memlûk Sultanı Nasır ile Timurtaş, Ermeni Kralı Leon'a Haçlı Seferi için bir daha Papa'ya başvurmayacağı konusunda İncil üzerine yemin ettirdiler. Leon'u bu yeminden sonra ancak bağışladılar. [116]

Ama Ermenileri zaptetmenin olanağı var mıydı?

Örneğin Haçlı seferleri sırasında Urfa Ermenileri canhıraş çığlıklarla Haçlılardan yardım isterken Haçlılara karşı direnişe geçen Antakya halkı ise kurtuluş savaşı veriyordu. Her inançtan Antakyalı, işgalciye karşı birlik olmuştu. Ne yazık ki bu şanlı direniş de bir Ermeni'nin ihanetiyle kana bulandı: "21 Ekim 1097'de kenti kolayca teslim alacaklarını düşünerek saldıran Haçlılar Hıristiyanı, Yahudisi ve Müslümanıyla tek vücut olan kent halkının kendilerine karşı direndiğini şaşkınlıkla gördüler. Belki de bu nedenle 3 Haziran 1098 tarihinde kente girmeyi başardıklarında hiçbir ayırım yapmadan bütün evleri yağmaladılar, kadın-erkek demeden binlerce insanı katlettiler.(117) Hataylıların Haçlılar karşısındaki yedi aylık bu şanlı direnişi ne yazık ki halkın uykuda olduğu sıra Firuz adlı Ermeni hainin bir sur kapısını gizlice açarak Haçlıları içeri almasıyla kırılmıştı... Çoluk çocuk yüz bin Antakyalı'nın kılıçtan geçirilmesine neden olan bu hain, kulelerde görevli bir zırh yapımcısıydı ve karaborsa yaptığı için cezalandırılmış bir suçluydu. Bu cezanın intikamını almak için böyle bir yol bulmuştu. Firuz'un ihanetinin yanı sıra işgal ordusunun lojistik desteğini de Kilikya (Çukurova) Ermenileri sağlamıştı... Gerçi, sonunda bunun bedelini çok ağır ödediler...

Çar'dan İhanete Teşekkür

Ermeniler, ne yazık ki hep emperyalistlere yaslanarak kuruluş ve kurtuluş mücadelesi verdiler.

I. Dünya Savaşı başladığında Osmanlı, İtilaf Devletleri'ne karşı Almanya'nın yanında savaşa girince, Ermenilerin Açmiyazin Katoligosu Tiflis'te kendisini kabul eden Rus Çarı'na, "Anadolu'daki Ermenilerin kurtuluşunun ancak Türk egemenliğinden ayrıla-

rak özerk bir Ermenistan kurulması ve bu devletin ancak Rusya'nın himayesinde yaşayabileceğini" bildirdi.

Daha önce de belirtildiği gibi Osmanlı yöneticileri Taşnak önderleriyle Ağustos 1914'te bir toplantı yapmışlardı. Bu toplantıda, Ermenilerden, savaşta sadık Osmanlı vatandaşları olarak hareket edeceklerine dair söz bile almışlardı. Ancak, iki ay önce Erzurum'da yapılan gizli Taşnak toplantısında savaştan bilistifade Ermenilerin Osmanlı'ya karşı geniş bir ayaklanma yapması kararlaştırılmıştı. Ermeniler buna rağmen, bağımsızlıklarına kavuşmak amacıyla Ruslarla işbirliği yaptılar. Biraz da Ermenilere güvenen Rus güçleri Mart 1915'te Van'a doğru harekete geçtiler. 11 Nisan günü ayaklanan Van Ermenileri Müslüman halka saldırdı. Bu işbirliğinden çok etkilenen Çar II. Nikola, 21 Nisan günü Van Ermeni Komitesine bir telgraf çekerek "Ruslara hizmetlerinden dolayı" teşekkür etti.[118]

Batılılarla Evlilik Yoluyla Akrabalıklar Kurdular

Hep Batı'ya yaslanan Ermeniler, özellikle Haçlı seferlerinden itibaren Batılılarla evlilik yoluyla da akrabalık ilişkilerini geliştirmeye özen gösterdiler.

Buna ilk örnek Haçlı Komutanı, Urfa Kontu, Kudüs Kralı Baudouin de Boulogne gösterilebilir. Baudouin, feci şekilde öldürülen Urfa Prensi Ermeni Toros'un yeğeni Arda'yla evlenerek bu yolu açmıştı. Onu, adaşı, kuzeni ve halefi B. Du Bourg Malatya egemeni Gabriel'in kızı Morphia ile evlenerek izledi.

Kilikya krallarından II. Leon da bu geleneğe örnek gösterilebilir. Kız kardeşini "Frank Şeytanı" diye bilinen Urfa Kontu I. Joscelin de Courtenay'la evlendiren I. Leon, üstelik Kudüs haneda-

nından bir Fransız prensesiyle evlenmesine karşın ne yazık ki Bizans tarafından hapsedilerek İstanbul'da ölmekten kurtulamadı.

Haçlı saldırılarına uzun süre direnen Birecik'in halkın açlığa dayanamayıp düşmesi sonucu da ilginç bir evliliğe tanık olundu. Maruf Pahlavuni ailesine mensup kent egemeni Apılgarip, kızını Kont B. du Bourg'un teyzesi Alice'in oğlu Galeran du Puiset'e verdi. Galeran, B.du Bourg Kudüs Kralı olunca, Joscelin de Courtenay bölgeye gelene dek aşağı yukarı bir buçuk yıl Urfa Kontluğu'nu vekâleten yönetti.(119)

Rahip olup tahtı kardeşine bırakan III. Rupen de Toron, Montreal Haçlı hanedanından Isabelle ile evlendi. Kızları Alice önce Sason Baronu Hethumla, Trablus (Tripoli) Kontu Raymond'la, Antakya Fransız hanedanından Isabelle (Zabel), Fransız Lusignan hanedanından Sybille ile kızı da Kudüs Kralı Jean de Brien'le evlendi. Kızı Zabel bunun ödülünü görerek babasının tahtına çıktı. Antakya Prensi Philippe'yle, onun ölümü üzerine de I. Hetum'la evlendi. III. Toros Maurguerite de Lusignan'la, I. Smbat Isabelle d'Ibelin'le, gayrımeşru kız kardeşi, Selçuklu Veziri Mu'înüddîn Süleyman Perwâne ile, I. Oşin önce Kıbrıs Prensesi Isabelle, sonra Tarente Prensesi Jeanne-Irene'le, IV. Leon, birinci derece kuzeni Agnes de Lusignan'la V Leon Kıbrıs Kralı II. Henri'nin dulu ve Aragon-Sicile Prensesi Constance'la, I. Oşin'in kız kardeşi Isabelle ise Amaury de Lusignan'la evlendi.(120)

Ermenilerin Batı'ya yakınlaşma çabaları evlilikler yoluyla kurulan akrabalıklarla kalmadı, iktidarı teslim etme noktasına dek götürüldü... 1342 yılına dek Kilikya Krallığı Ermeni asıllı Rupen ve Hetum sülalelerince yönetildi. Son Hetum Kralı IV Leon, erkek vârisi olmadığı için ülkesini Kıbrıs Kralı II. Henry'nin yeğeni Guy de Lusignan'a bıraktı. Böylece Kilikya tacı Ermeni prenslerinden

bir Fransız ailesine geçmişti ve Ermeni Krallığı da Latin yönetiminde bir ülke haline döndü. "[121] Kimbilir, Fransızlar belki de buradan yola çıkıp hak iddia ederek I. Dünya Savaşı sonrasında güneyi işgal ettiler...

Batı'nın Ermenilere Bakışı

Batı'nın Ermenilere nasıl baktığını, Ermenilerin nasıl değişken bir mizaca sahip olduklarını 1908'de İngiltere'nin Van Konsolos Vekili olan Teğmen Bertram Dickson'ın sözlerinden yansıtalım:

"Kibirlilikleri, küstahlıkları ve herkese buyruk vermek adetleri...

"Ayaklar altında çiğnenen, (…) ve yüzünü Ermeni kesiminin dışında göstermeye cesaret edemeyen (...) Ermeni, şimdi en kötü politikacının çığırtkan, göze batan, kibirli ve küstah bir taklitçisi olmuştur...

"Gördüğüm kadarıyla, uyrukluk altındaki Ermeni (...) bir kişidir; ona özgürlük verilince, bu kötü niteliklerin hiçbirini yitirmez; bilakis, bunlara ek olarak, küstah, zorba bir müstebit olur. Bu bölgedeki cahil halk arasında zeki olarak kabullenilen ve açık kapılardan geçerek (...) açıkgözlülüğüne sahiptirler..."[122]

Ermeniler aslında bir Doğu toplumudur. Batı tarafından asırlarca dışlanmış, hatta düşman sayılmış, "sapık inanç sahibi" kabul edilerek ayrı bir kültürün mensubu görülmüşlerdir. Bunun temelinde yatan düşünce ise inanç farklılığından başka bir şey değildir.

"Ortodoks Bizanslılar, kendi dışındaki Hıristiyan gruplara baskı uygulamış ve onları kendi 'inanış şemsiyesi' altında eritmek düşüncesini uygulamaya koymuştur. Ermeniler de, kendilerine öz-

gü Hıristiyan inanç ve kültürel değerlerini yaşatmak istemişlerdir. Gregoryen Ermeniler, Hz. İsa'da ilahi tabiat içinde insani tabiatın birleşip 'tek tabiat' oluşturduğunu savundukları için 'monofizit Hıristiyanlar' olarak nitelendirilmişlerdi. Bu, hem Katoliklerce, hem Ortodokslarca reddedilmiş ve Ermeniler 'din dışı' sayılmıştı. Onlardan sahip oldukları inancı bırakıp diğer Hıristiyanlar gibi inanmaları isteniyordu. Hz. İsa'da 'tek tabiatta birleşmiş iki tabiat' formülünü (diofizit) benimsemeleri için baskı yapılıyordu ve hatta onlara dayanılmaz işkenceler uygulanıyordu. Ermenilerin 'ekmek-şarap ayinleri'ni yapmalarına izin verilmiyordu. Bizanslılar, Ermenileri aşağılıyor, köpeklerine 'Armen' adını veriyorlardı."[123]

Batı'nın Ermenilere yaklaşımındaki inanç farklılığı en kritik dönemlere bile damgasını vurmuştur. Örneğin Memlûkların Çukurova'yı ele geçirmesi üzerine (Batı) Papa, kendisinden yardım isteyen Ermenileri Katolik olmaya, Bizans ise Ortodoks olmaya çağırmıştır.[124]

"Hiç kuşkusuz, Ermenileri satranç tahtası üzerinde oynatılacak piyonlardan başka bir şey olarak görmemişler ve sonunda, soykırımdan söz etmek ve onunla birlikte ağlamak pahasına onları yüzüstü bırakmışlardır."[125]

O çok güvendikleri Çarlık Rusyası bile çoğu zaman Ermenilere bekledikleri ilgiyi göstermemiştir. Örneğin, 1916'da Erzurum'un Ruslar tarafından işgalinden sonra, hiçbir Ermeni'nin kente ve çevresine yaklaşmasına izin verilmemiştir. Birinci Kolordu Komutanı General Katilin, Erzurum ve çevresi işgal güçlerinin başında bulunduğu süre içinde oraya Ermeni unsuru bulunan hiçbir birlik gönderilmemiştir.[126]

Bu gerçekler karşısında, hep Batı'ya yaslandılar yerine, Ermeniler hep güçlüden yana oldular, demek daha doğru olur sanırım...

Batı Tarafından Hep Aldatıldılar

Ermenistan'ın ilk Cumhurbaşkanı Ovanes Kaçaznuni, 1923 'te Taşnaksutyun Partisi'nin Bükreş toplantısında Batı tarafından nasıl aldatıldıklarını şöyle anlatıyordu:

"Müttefikler ise âsi Ankara'yı silah zoruyla hizaya getirmek yönünde bir niyet sergilemiyordu. Tersine, onlarla flört etmeğe başlamışlardı.

"... 'Tüm imkânları tükettik. Mümkün olan ve olmayan her şeyi yaptık ve bahtsız Ermeniler için bundan daha fazlasını yapamayız,' diyorlardı.

"Dağ fare doğurdu. Hayır, anlatılması güç ıstıraplarla ekilmiş olan dağ sarsılarak parçalandı, içinden kanlar aktı ve hiçbir şey, hatta fare bile doğuramadı....

"Kızgınlık ve korku içinde bulunan biz Ermeniler, 'suçlu' arıyorduk ve bu suçluyu Rus hükümeti ve onun kalleşçe politikaları olarak belirledik."

Bazı Ermeniler Oyunun Farkındaydı

Sadece Kaçaznuni değil, başka Ermeniler de farkındaydı aldatılarak kullanıldıklarının... Üstelik, daha işin başında 1890'larda çeşitli kışkırtma ve özendirmelerle oyuna düşürülmekte olduklarını anlayan Ermeni aydınlarının sayısı hiç de az değildir. "Kalkışma" konusunda güdülen siyaset, sağduyu sahibi Ermenilerce kınanmıştır. Bu konuda pek çok belge, anı ve rapor bulunmaktadır.

Bu belgelerden biri 29 Kasım 1890 tarihlidir. Maliye Bakanı Agop Paşa ile Maliye Müsteşarı Ohan Efendilerin de aralarında bulunduğu üst düzey Ermeni bürokrat, tüccar ve sarrafları tarafından imzalanarak Padişaha sunulan "Ariza"da "Sadık Ermeni

Cemaati"nin çıkarlarıyla uyuşmayan bazı düşünce ve fikirler ileri sürülerek saf insanların kandırılmaya çalışıldığı, aslında Ermenilerin bu görüşlere itibar etmediği belirtiliyordu.

"Ermeni sorununun içyüzü, arkasındaki güç ve niyetleri, Ermeni Kilisesi'yle dini liderlerinin bu konudaki rolü, Türklerin bütün hoşgörülerine rağmen ihanete uğramaları yine Ermeniler tarafından yapılan özeleştirilerle dile getirilmiştir. Bu görüşler Ermeni *Dadjar* dergisinde yayımlanan makalelerde ifadesini bulmuştur. *Dadjar* dergisindeki makaleler, 1917 yılında, Fransızca 'A Qui La Faute- Aux Partis Revolutionnaires Armeniens' (Hata Kimde-Ermeni İhtilal Partilerinde) adıyla yayınlanmıştır." [127]

Ermeniler, isteklerini bildirmek üzere çağrıldıkları, 26 Şubat 1919'da yapılan Paris Barış Konferansı'nda önceden beri hak iddia ettikleri bölgede bağımsız bir Ermenistan'ın resmen tanınmasını isteyince İtilaf Devletleri, Ermeni delegasyonu olarak konferansa katılan heyetlerin hiçbirinin Ermenileri sürekli temsil etmesini kabul etmediler. Böylece, o zamana dek verdikleri sözlerin içtenlikten yoksun olduğu anlaşıldı. Çünkü, İngiltere, Fransa ve Rusya 1916'da aralarında imzaladıkları gizli anlaşmayla (Sykes-Picot) Anadolu'yu aralarında paylaşmış, Ermeni haklarını akıllarına bile getirmemişlerdi.

Fransa'yla İngiltere, Ermeni istemlerini bir kenara iterek Doğu Anadolu'yu Rusya'ya bırakmışlardı. Bu gelişme üzerine bir Ermeni tarihçi, konferansta temsilci dahi bulundurması istenmeyen Ermenistan'ın "Müttefikler için dereler gibi kan akıttığı"nı yazdı.

Gerek konferansta, gerekse konferans dışında ileri sürülen Ermeni isteklerine aşırı olduğu gerekçesiyle Fransız kamuoyu da karşı çıkıyordu. Bunun en önemli nedeni Fransızların oynayacakları "tarihi bir rol"ün daha olduğuna inandıkları için Kilikya'nın

kendilerinde kalmasını istemeleriydi. Ayrıca, Fransızların Ermeni isteklerini içtenlikten yoksun, aşırı, hayalci bulmaları, Avrupa delegasyonunda kurnaz, işbilir ve sevilen bir diplomattan yoksun bulunmaları, ayrıca Kilikya'yı isteyen Ermenilerin Fransızlarla zamanında bir anlaşma yapmamaları en önemli neden [128] olarak gösteriliyordu...

Ermeni asıllı Türk vatandaşı Dabagyan'ın ifadesiyle ise, "Bu karmaşık mücadeleden Ermeniler çok zararlı çıkmışlarsa, hesabını kaderlerini teslim ettikleri Hınçak ve Taşnak gibi maceracı komitelerden ve tam bir basiretsizlik içinde gözü kapalı bağlandıkları o Hıristiyan devletlerinden sormaları gerekmekteydi... Ne var ki, öyle yapmamış, tam tersi davranarak uşaklıklarını devam ettirmiş ve de ettirmekteydiler. Sevk hareketi (Tehcir) Kafkas Ermenilerinden kurulu çetelerin Anadolu'da icra ettikleri dehşet verici katliamlardan kaynaklanmış pek uğursuz bir vaka"ydı (olay). [129]

Bir kez daha vurgulamak gerekirse Ermeniler, tarihlerinin her döneminde emperyal güçlere yaklaşmışlar, her defasında da yanılmışlardı... Örneğin Çukurova, 14. yüzyılın sonlarına doğru Memlûklar tarafından işgal edilirken, Ermeniler, Bizans ve Papa'dan yardım istemişlerdi. Ancak Papa onları Katolik olmaya, Bizans ise Ortodoks olmaya çağırmakla yetinmişti.

Batı Tarafından Hep Kullanıldılar

Ermeniler, her zaman emperyalizmin emrinde, egemen güçlerin yanında olmalarını, mitolojilerine bile not düşerek göstermişlerdir. Kökenlerini Nuh'a dayandırırken dün Persler'e, Pontus'a, Roma'ya, Bizans'a, Haçlı'ya, bugün de Batı'ya yaslanmışlardır. Ancak, Franklarla aralarında 11. yüzyılda kurmaya çalıştıkları akra-

balıklardan hiçbir zaman umduklarını bulamadılar. "Çukurova Ermenileri, II. Hetum'un (1298-1305) girişimiyle Papalıkla ilişki kurarak yardım sağlamaya ve Roma Kilisesi bünyesine girmeye çalıştılar. II. Hetum'un kardeşi Oşin (1306-1320) ve onun oğlu V. Leon (1320-1341) zamanlarında Papalık aracılığıyla Fransa'dan yardım alma ve bölgeye tekrar Haçlı seferi düzenletme girişimlerinde bulundular.

"Daha önce de belirtildiği gibi, V. Leon, geride evlat bırakmadığı için Rupenyan-Hetumyan soyu sona erdiğinde Çukurova Ermenilerini akrabalık kurdukları Kıbrıslı Franklar yönetmeye başladı. Batdılarla ilişki kurarak varlıklarını sürdürmeye çalışan Ermenilerin maceraları yönetim sınıfının Franklaşması sonucunu doğurmaktan başka işe yaramadı." [(130)] Dolayısıyla Ermeniler, Batı tarafından hep aldatıldılar ve kullanıldılar... Bu Haçlı seferleri sırasında da böyle oldu, günümüzde de olmaya devam etmekte...

'Islahat-ı AB'

Temel neden emperyalizmdir. Bugün, Türkiye'nin son yirmi yılındaki gelişmeler insana ister istemez 150-160 yıl öncesini anımsatıyor. AB uyum yasaları, Maestricht, Kopenhag ve topluluk (AB) müktesebatına uyum kriterleri gibi dikey yaptırımlar, Tanzimat-Islahat Fermanları aksında yaşananlara inanılmaz biçimde benziyor. Sadece isimleri farklı. Demokrasi, hukukun üstünlüğü, ekonomik ve siyasal birlik kavramlarıyla ambalajlanmış olsa da, insan hakları ve azınlıklara saygı alt başlıklarıyla dayatılan yeni "ıslahat programı"ndan başka bir şey değil. Farklı olan sadece adı. Ona da "Islahat-ı AB" denilse herhalde yanlış yapılmış olmaz...

Fransız avukat Georges de Maleville de, Ermenilerin yaklaşık

150 yıldır şu ya da bu yöntemle Türkiye üzerindeki siyasetinin nedenlerini açıklamaya çalışırken bakın nereye dikkat çekiyor:

"Tüm bir ulustan sözümona öç almak ve uluslararası kamuoyunu yardıma çağırmak için bir terör kampanyasının yürütülmesi kabul edilse bile -ki, bu çok güç bir şey olarak görünmektedir ve söylenebilecek şeylerin en azıdır- ve bu cinayet yöntemlerine başvurmalar (Türk diplomatlarına suikastları kastediyor) onaylansa bile, yetmiş beş yıl önce cereyan eden ve tümüyle unutulmuş olaylara sözümona karşılık gelen bir suikast dalgasının birden bire ortaya çıkışı nasıl açıklanabilir acaba?"(131)

Bunun yanıtı tek sözcüktür: Emperyalizm...

Bu konuda başta Atatürk, her yurtsever görüş birliği içinde... Uğur Mumcu, bundan yirmi üç yıl önce "Soykırım" yasa taslağının yine bir ABD Temsilciler Meclisi gündemine alınmaya çalışıldığı günlerde bir yazı yazarak sorunun emperyalizmin oyunu olduğunu belgelemişti. Mumcu, 1 Nisan 1984 günlü yazısında, Londra Konferansı tutanaklarıyla Lord Curzon'a yazılmış mektuplardan Erol Ulubelen tarafından çevrilen gizli belgelerden ilginç alıntılar yayımlamıştı. 19 Ağustos 1919'la 16 Şubat 1920 tarihleri arasındaki döneme ilişkin belgeleri yayımlayan Mumcu, aşağıdaki alıntıları aktardıktan sonra yazısını şöyle noktalamıştı:

"Olay, dün olduğu gibi bugün de böyledir. Biz, bugün bunca saldırıdan sonra, bu gizli belgeleri, örneğin devletin televizyonundan tek tek halkımıza gösterebiliyor muyuz? Gösteremiyorsak, Ermeni sorununun çokuluslu yanını ve uluslararası terörle ilgisini, diplomatik forumlarda nasıl anlatabiliyoruz? 24 Nisan tarihini soykırım günü ilan edip Ermeni terör örgütlerine destek olan Amerikan Kongre üyeleri 1920'lerde topraklarımız üzerinde Ermeni devletini kurmak isteyen Amerikalıların torunlarıdır. Biz de bunlara

karşı Kuvayı Milliyecilerin torunları olduğumuzu hatırlatmak zorundayız."

Aradan tam 23 yıl geçmiş, ne olmuşsa "soykırım" tasarısı tekrar ABD Temsilciler Meclisi'nin gündemine alınmak isteniyor... Yani, sorun gerektiğinde ısıtılıp servis yapılıyor... Neden gerektiğini bizim bilmemiz olanaksız, ama Mumcu'nun yayımladığı söz konusu alıntılar ipucu veriyor:

Amerika, Trabzon ve Erzurum'u içine alan bir Ermenistan'ı himaye edecek. Geri kalan dört ili de Kürt devleti olarak İngilizlerin himayesine bırakıyor...

"Amerikan Senatosu Ermenistan'ın mandası işini görüştü. Beş yılda 757 milyon dolar verecekler. İlk başlangıçta 50 bin kişilik bir ordu yollanacak, daha sonra 200 bin kişiye çıkacak. Amerika kuvvetlerinin başına General James G. Harbord getirilecek. Ayrıca bütün Türkiye'nin mandası için de görüşmeler yapılmaktadır. ..

"Amerikan hükümeti, Ermenistan'ın Adana da dahil korunmasını istiyor. Silah, cephane, demiryolu ve her türlü malzemeyi buraya sevk edecekler. Boşaltım, Karadeniz limanlarında Amerikan bahriyesi tarafından ve Amerikan donanmasının himayesinde yapılacak. Türklerin yapacağı en ufak bir hareket Amerikalılar tarafından bastırılacaktır...

"Mustafa Kemal, kendisini Erzurum valisi ilan etmiş. Erzurum'da yeni kurulacak Ermeni devletinin katılacağı bir sırada bu çok anlamlı bir harekettir. Bu adam olmasaydı Ermenilerin bir şansı olurdu...

"Ermenistan'a 6 ilden başka Trabzon ve Adana da verilmelidir. Amerika Ermenistan'a yardım edecektir ve mandası altına almayı da kabul ediyor. Fransa ise Adana'yı kendisi için istiyor.

"Lord Curzon, Erzincan'ın da Ermenistan'a verilmesini, Ka-

radeniz'de bir Lazistan kurup Ermenilerin mandasına vermek istiyor...

"Bu belgeler, bugün ABD Kongresi'nde 24 Nisan tarihini 'Soykırım Günü' ilan etmek isteyenlerin amaçları denli, ABD'nin Lozan Barış Anriaşması'na niçin imza koymadığını da anlatmaya yetmektedir."

Halepli bir Ermeni ise sorunun emperyalizmin oyunu olduğunu çok kestirmeden bakın nasıl söylemişti: "Biz, Türklerle etle tırnak gibiydik. Bizi birbirimize düşman eden İngilizlerdir." [132] Bunu geç de olsa anlamaktan güzel ne olabilir?

1870'ler...

1870'ler Osmanlı tarihinde oldukça ilginç bir dönemdir. I. Meşrutiyet'in kurulması, Osmanlı-Rus Savaşı'yla devletin iyice zayıflaması ve bu ara Batı'nın 1914'te Osmanlı'yı ortadan kaldırmayı amaçlayan büyük savaşa dek tırmandırılan küresel gerilimin gerçek nedenlerini göz önüne sermesi açısından ilgi çekicidir. Etnik kimliği daha 1850'lerde kaşımaya başlayan Fransa'nın, daha o tarihlerde Ermenilerin Büyük Ermenistan zaafını saptayarak Anadolu'nun en stratejik noktası olan Çukurova kıyılarını hedef tahtasına oturtması ise 1870'lerden öncelere dayanır... Böylece, Ermeniler deniz yoluyla dünyaya açılacak devletlerini kuracak, Fransa da bu sadık müttefiki aracılığıyla kendi işine bakacaktı. Ancak, Anadolu üzerinden sıcak denizlere inmek bir başka dev ülkenin ezeli düşüydü. Rusya, tam da büyük düşünü gerçekleştirecekti ki İngiltere bunu Ayastefanos'la 1878'de önledi.

19. yüzyılın sonlarına gelindiğinde Alman emperyalizminin atılım içinde olması, İngiltere'nin politikasında radikal bir dönüşüme

yol açtı ve Osmanlı'yı koruyup gözetme politikasından vazgeçerek Fransa ve Rusya'yla aynı safta buluşmasını sağladı.

Bu güç birliğinin oluşumunda Almanlar tarafından geliştirilen Bağdat Demiryolu Projesi, üç büyük devletin kıskançlığına yol açması bakımından temel etmenlerden biri oldu.

Alman yükselişinin engellenmesiyle, Osmanlı üzerine yeni senaryolar gündeme geldiğinde önemli bir aktör olarak Ermeniler artık ön plana çıkmaya başladı.

1870'ler bir yanıyla da Rusya, İngiltere, Fransa ve Almanya arasındaki emperyalist mücadelenin Osmanlı üzerindeki güç denemesinden başka bir şey değildi. Ayastefanos Anlaşması üzerine Osmanlı'yı Rusya'ya kaptıracağını ve Rusya'nın Akdeniz'e, sıcak denizlere ineceğini hesap etmesi üzerine İngiltere'nin Osmanlı'nın yanında yer alması, daha doğrusu Kıbrıs'a oturması buna örnek gösterilebilir.

Anadolu'yu Balkanlaştırma

Ayastefanos Anlaşması'na (4 Haziran 1878) göre İngiltere Ermeniler için kararlaştırılacak sözümona ıslahatı/reformu Osmanlı devletiyle birlikte yapacaktı. Burada Ermeniler, İngiltere için piyon olmaktan öte bir anlam taşımıyordu. Çünkü, İngiltere'nin kendi çıkarlarını korumaktan başka hesabı yoktu. Gözü, o zamanki dünya pazarlarına açılan yol üzerinde denetim kurmaktan başka bir şey görmüyordu. Hem Hindistan, hem de Trabzon-Erzurum-Doğu Beyazıt üzerinden İran'a giden yol İngiltere için çok önemliydi. 1840 'tan sonra Manchester'e yerleşen Ermeni tüccarlar, bu yolu kullanarak İngiltere'de üretilen pamuklu kumaşları İran ve Türkistan'a pazarlıyorlardı. 1870'ten sonra İngiltere'de pamuklu

stokları artınca kriz olasılığı gündeme geldi. Bu kez, satışlarını artırmak için Anadolu'daki Ermeni tüccarlara sermaye yardımında bile bulundular. [133]

Bu ara, kışkırtma politikalarını da savsaklamadılar. Bir Hıristiyan toplumun Müslümanlara karşı ayaklanması, Avrupa kamuoyunu etkilemesi açısından çok önemli olduğu için Ermenileri kışkırtmaya özen gösterdiler... Politikalarının temel çizgisi yaptılar. Balkanlar'da sonuca ulaşan Rum, Sırp ve Bulgar ayaklanmaları örnek alınarak Anadolu'da gerçekleştirilecek Balkanlaştırma siyasası, Avrupa'nın Yakındoğu'ya ulaşımını sağlayacak yol üzerinde hiçbir engel bırakmayacaktı. Bunu gerçekleştirmek için Araplarla Kürtleri de Türklere karşı kışkırttılar. Özelde İngiltere, genel olarak emperyalizm, Anadolu'da hedefine ulaşmak için Osmanlı toprakları üzerinde yaşayan toplumların inanç ve etnik duygularını kaşımaktan geri durmadı. Bu politika, önceleri sadece gayrimüslimlere yönelik uygulanırken daha sonra Müslümanlar üzerinde de uygulandı. 19. yüzyıldan günümüze Balkanlar'dan Ortadoğu'ya uzanan coğrafyada huzur ve barışın sağlanamaması, siyasi istikrarsızlığın yaşam biçimi olması ve BOP uygulamasıyla bugün Irak'ta ve Ortadoğu'da yaşananların hepsi bu politikanın ürünüdür...

Misyoner Okullarının Rolü

Ermeni kalkışmalarının fikir ve eylem düzeyinde hazırlanmasında ilkokuldan yüksekokula uzanan çizgide misyoner okulları büyük rol oynadı. Osmanlı, her türlü güçsüzlüğüne ve zaafına karşın, misyoner okullarının açılışını bilinçli biçimde geciktirdi. Devlet yönetimi, bu okulların fesat yuvası olacağının ve halkı böleceğinin bilincindeydi. Ancak, emperyalist devletlerin siyasi ve eko-

nomik baskıları sonucu bu okulların kuruluşunu onaylamaktan başka çare bulamadı.

Bunların en ünlüsü olarak tarihe geçen Merzifon Anadolu Koleji'ydi. Bu kolej, orta dereceli okullara misyoner yetiştirmeyi amaçlıyordu. 1883 yılında eğitim ve öğretime açılmasına karşın Babıâli, okulu "Amerikan Mektebi" olarak 1889'da onayladı. 1883'te Amasya, Tokat, Sivas, Yozgat ve Kayseri'de de kolejler kuruldu. Bu bağlamda Hacın, Talas ve Tarsus kolejleri de sayılmalıdır.

Belirli amaçlar doğrultusunda eğitilerek koşullandırılan insanların yardımıyla Anadolu'da kurulması tasarlanan Ermeni devleti, emperyalizmin Anadolu üzerindeki sömürü amaçlarına yönelik kullanılacaktı. İngiltere, Fransa, Amerika ve Rusya gibi devletler Anadolu'daki konsolosluklar aracılığıyla misyoner okullarında Ermeni kalkışması sırasında yapılacak şiddet eylemleri için teröristler yetiştiriyorlardı. Konsoloslukların olmadığı kentlerde ise "acenta" adı altında birimler kurarak siyasi çalışmalar yapıyorlardı.

Özel olarak yetiştirilen teröristler tarafından gerçekleştirilecek Ermeni kalkışmalarını gerekçe gösteren emperyalistler, bundan Osmanlı devletine müdahale için yararlanmayı tasarlıyorlardı. Böylece misyoner okulları Ermenileri Osmanlı'yla yabancılaştırırken emperyalistlerle yakınlaştıracaktı.

ABD'nin, Harput'ta konsolosluk açmak için çeşitli yöntemlerle Osmanlı'ya baskı yapmadan önce kentin bir misyonerlik merkezi olarak taşıdığı önem ortadaydı. Bu konuda hazırlanmış bir raporda gelecekte ticari üstünlüğün kurulabilmesi için Amerikalı öğretmenlerin gözetiminde Amerikan eğitim araç ve gereçleriyle metotlarının uygulanması öneriliyordu.

Bütün bunlar misyoner okullarının açılış amaçları ve Ermenileri başkaldırıya hazırlamak için izlenen yöntemlerin göstergesiy-

di. Osmanlı, misyonerlerin çalışmalarını sınırlandırmak için birçok önlem almış olmasına karşın, emperyalist Batı'nın karşısında direnemiyordu. 5 Ocak 1896 tarihli Padişah buyruğunda Berlin ve Kıbrıs Anlaşmaları'ndan sonra Anadolu'da ıslahat/reform gerekçesiyle yapılan çalışmalar üzerinde durularak devletin onuru, askerin ve halkın namusunun Ermeni çetelerine karşı korunması için gerekli önlemlerin alınmasına, Ermenileri korumak ve kahraman göstermek isteyen bir devletin alınan yasal önlemlere engel olduğu, hapishanelerdeki Ermenileri kurtarmak amacıyla da "gezici mahkeme" gibi akıl almaz öneride bulunduğu, böyle bir mahkemenin alacağı kararların şimdiden belli olduğu, bu yüzden önerinin kabul edilmediği belirtiliyordu.(134)

Çar I. Petro (1682-1725) zamanında kendisini Avrupa'da nüfuzlu bir devlet haline getiren Rusya'nın gözü daima Boğazlar'da olmuştu. Balkanlar'a karşı aşırı sempatisi vardı. Balkan ülkelerini ele geçirmek istiyordu. Bunu başaramadığında ise "B" planı olarak o ülkelerde kendisine bağlı bir yönetim kurmayı tasarlıyordu. Rusya, bu planlarının yanı sıra, söz konusu Balkan ülkelerinde Osmanlı'ya karşı örgütlemeler için konsolosluklar kuruyor, halkın Slav-Ortodoks birliği çizgisinde hamiliğine soyunuyordu. Bu politikasını gerçekleştirmek için bölgedeki her karışıklıktan ve bozulan dengeden yararlanmayı ihmal etmiyordu.

"Sıcak sulara inme, Akdeniz ve Ortadoğu'da egemen güç olma politikasını ancak Anadolu topraklarını elde ederek Kafkasya-İskenderun hattını ele geçirmek amacıyla Ermenilerden bir militarist güç olarak yararlanma yolunu seçti. İran'la savaşlarında bile ön saflarda cepheye sürdüğü Ermenileri Osmanlı topraklarında özerk bir Ermenistan için kışkırtan Ruslar, Türkmençay (1828) ve Edirne Anlaşmaları'ndan sonra benzer istemi Kafkaslar için gündeme

getiren Ermenileri ne yazık ki geri çevirdi." [135] Bu Ermenilerin kaçıncı aldatılışıydı bilinmez...

Hıristiyan Kanının İntikamı Bahane

Batı'nın Ermenileri hep aldatması bir yana, Anadolu'ya yönelik emperyalist saldırılar kapsamında Rusya'nın yanı sıra, Avrupalı öbür emperyalist devletlerin Anadolu üzerinden sıcak sulara inme politikası gözden ırak tutulmamalıdır. Almanların Bağdat Demiryolu projesi de Ayastefanos kırılması gibi bu bağlamda değerlendirilmelidir...

Fransızların, Osmanlı'dan bugünkü Suriye toprakları üzerinde demiryolu inşaatı yapma ayrıcalığını kapması üzerine Almanlar boş durmadı ve Osmanlı'yla Bağdat Demiryolu Projesi Anlaşması'nı imzaladı. İlk aşaması 1895'te, ikincisi 1910'da tamamlanan ve toplam uzunluğu 1037 kilometreyi bulan projeyle ilgili anlaşmanın en ilginç yanı, rayların her iki yanından çekilen beşer kilometrelik hat içinde çıkacak madenleri işleme hakkını Almanlara vermeyi hükme bağlayan maddesiydi...

Bu maddeyle Almanlar, "Konya, Mezopotamya ve Adana ovalarını büyük kanallarla kendi sanayii için sulayacak, demiryolları çevresindeki orman ve madenlerin işletmesini alacak, büyük tarım şirketleri kuracak, birçok bölgeye Alman kolonileri yerleştirecekti..."

Tehcir kararı Almanların bu emperyalist amaçlarını gerçekleştirmesiyle yakından ilgiliydi. Çünkü, "Tehcir kararı, aslında Berlin'de alındı. Buradaki Alman kurmay heyeti Enver'e (Enver Paşa) baskı yaptı ve bu kararı aldırdı.(...) Padişahın bilgi sahibi olmadığı, sadrazamın kabullenemediği, nazırların, şunun bunun habe-

rinin olmadığı bir kararname... (...) Sir Adam Block'un sözlerinin bir kısmını burada tekrarlamak lüzumunu duyuyorum; 'Eğer Almanya kazanırsa siz de Alman kolonisi olacaksınız.' (Ahmet Aziz, Triumvira) Günümüzde de aynı senaryo yürürlüktedir; Almanya, Ortadoğu topraklarındaki emellerinden geri durmak zorunda kalmış gibi görünürken ABD ve Fransa hâlâ ve ısrarla bölgedeki Ermenilere, Kürtlere ilgi göstermektedirler. Bu iki devletin ya da herhangi başka bir sömürgeci devletin, çıkar beklemediği yörelere ve halklara ilgi gösterdiği görülmemiştir. "[136]

Demiryolunun gerek Toroslar'daki ve gerek Anadolu'daki güzergâhına bakıldığında hep yeraltı kaynaklarının dikkate alındığı görülür. Toroslar'daki Belemedik istasyonunun isim babalığını yapan Alman mühendisin bozuk Türkçe'siyle söylediği Belemedik isminin "bilemedik" demek istemesinden kaynaklandığı rivayet olunur. Alman mühendis, bilemedik derken acaba neyi kastetmişti, bilinmez...

"Yapımına 1888'de verilen izinle başlanan Bağdat Demiryolu'nun ikinci ihalesinin yapıldığı 1899 sonunda gerçekten 99 yıllık imtiyaz verilmiş ve şirkete hat boyunca ormanları, taş ocaklarını ve madenleri işletmek ve arkeolojik kazılar yapmak hakkı da tanınmıştır. Bununla birlikte hat 1918'de ancak Nusaybin'e dek gelebilmiş, yani Bağdat Demiryolu Projesi gerçekleşemeden kalmıştır. Çünkü, hattın Doğu Anadolu'ya uzatılması Rusya'yı, Mezopotamya'ya uzatılması da İngiltere'yle Fransa'yı rahatsız etmiştir." [137]

Bağdat demiryolu bir yana, Almanların Anadolu'ya ilgisi sadece emperyalist çıkar hesaplarından kaynaklanmıyordu. Çıkar güdülemesinin yanı sıra bir Hıristiyan kardeşliği aksında dinsel ve fanatik duyguların da rolü vardı bu ilgide... Kaynaklar, Ermeni propagandasından etkilenen Alman İmparatoru II. Wilhelm'in anne-

sinin bir gün oğluna, "Bütün Hıristiyan ülkelerinin görevi, bu katliamda akan Hıristiyan kanının intikamını Türkiye'den almak olmalıdır..." dediğini söyler. İmparatorun da bir rapor üzerine, "Bu artık fazla oluyor. Zira onlar da Hıristiyan..." diye tepki gösterdiği anlatılır.

Bu örnek bir yana, bize tarih kitaplarında o dönemde dostumuz diye tanıtılan Almanlar hiç de dostça davranmamışlardır. Batı basınında Osmanlı'nın Ermeni tehcirini bile Alman Genelkurmayının telkiniyle yaptığı yazılırken Almanlar da Ermeni yanlısı politika izlemişlerdir.

Bu konudaki tutumlarını, Talat Paşa'yı Almanya'da öldüren katili serbest bırakacak noktaya kadar götürmüşlerdir. (138)

Fransızların İlgisi

Fransızların genelde Anadolu'ya, özelde güneye/Çukurova'ya ilgisi Kanuni Sultan Süleyman dönemine dek uzanır. Kanuni'nin Fransa'ya kapitülasyon adıyla 1535'te tanıdığı ayrıcalıklar, Osmanlı'yla Fransızlar arasındaki ciddi dostluk ilişkisinin başlangıcı sayılır. Nitekim bu ilişkinin, kapitülasyonların 1740 kararlarıyla genişletilip pekiştirilerek sürdürüldüğü görülür. Osmanlı'nın bu cömert dostluğuna karşın, ne yazık ki Fransızlar da, öbür Batılı devletler gibi Osmanlı'ya karşı hiçbir zaman dostça yaklaşmadı. Her fırsatta ihanet etti.

Batı için her zaman bir açık pazar olagelen Türkiye'de Çukurova bölgesinin varsıllığı Fransızların her zaman özel olarak ilgisini çekti. Çukurova'nın pamuğu, Torosların madenleri İngilizler ve Almanların yanı sıra Fransızların dikkatinden kaçmaması ne kelime, Çukurova, her zaman Fransızların üzerinde durduğu bir böl-

ge olageldi. Fransızların, ataları olarak sayılması gereken Frankların Haçlılarla ilişkisi dolayısıyla Haçlı seferlerinden bu yana, yani Osmanlı'dan çok önce bölgeyle ilgilendikleri söylenebilir.

Fransa ayrıca, bölgeyle ilgisi konusunda Ermeni unsurunu da hiçbir zaman göz ardı etmedi. Haçlı seferlerinden çok sonra, 1630'dan itibaren Ermeniler arasında Katolikliği ısrarla yaymaya çalıştı. Yüzyılı aşkın bir süreyle yapılan çalışmanın ardından emeklerinin semeresini gören Fransızlar 1740'ta Osmanlı topraklarında Katolikleri himaye hakkmı resmen aldı.[139] Fransa, bütün bu diplomatik girişimlerini de emperyalist amaçları uğrunda kullandı... Fransız şirketlerinin önünü açmada, fabrikalar, işletmeler kurulmasında etkin rol oynadı. Fransız şirketlerinin yaptığı yatırımların en belli başlıları arasında Çukurova ve Toroslar'dakiler sayılabilir.

Osmanlı, III. Napolyon zamanında Fransızlara, daha sonra İngilizlere borçlanınca güneydeki geniş toprakları Fransız ve İngiliz sermaye gruplarına vermek zorunda kaldı. Fransız şirketleri 20. yüzyılın başında -Çukurova'da hâlâ- "Mercimek Harası" diye bilinen TİGEM'e ait çiftliğin işletmesini (280 bin dönüm) elde etti. Daha önce, (1885)Almanların Bağdat Demiryolu Projesi kazanı - mına inat, Osmanlı'dan Aladağlar'da maden işletme ruhsatı alan Fransızlar 1913'te Mercimek çiftliğini 75 yıl süreyle kiralayarak işletme ayrıcalığını aldılar.(*)

(*) Mercimek Çiftliği de Abdülhamit tapusuydu. II. Abdülhamit tarafından 19. yüzyılın sonlarında kurulmuştu. Ünlü Adana Valisi Abidin Paşa tarafından gerek devlet, gerekse yerel olanaklar kullanılarak Çukurova'da alınan yaklaşık 650 bin dönümlük toprak arasındaydı. Abdülhamit bu toprakları Batılı devletlerin gayrimüslimler aracılığıyla toprak satın almalarına karşı bir önlem olarak almıştı, ama yine kendi elleriyle işletme hakkını onlara teslim etmek zorunda kaldı. Bkz. *Adı Konulmamış Bir Tehcir,* s.52.

Kitaplarla Propaganda

Batılılar, "soykırım" savlarına kanıt olarak her sıkıştıklarında birkaç yayını öne sürüp durdular. Bunlardan biri Türk düşmanı bir Ermeni'yle evli Papaz Johannes Lepsius'un yazdığı, *Almanya ve Ermenistan 1914-1918* adlı, bilimsellikten uzak kitaptır. Ne yazık ki bu, Almanya'da bile temel kitap olarak kabul edilmektedir...

Öbürü, dönemin ABD Büyükelçisi Hanry Morgenthau'nun, nedense olayları çarpıtarak kaleme aldığı ve daha sonra Amerikan basını tarafmdan kendi ülkesinde yayınlanan raporlarıydı. Morgenthau, söz konusu raporlarında Osmanlı hükümetine rüşvet verdiğini ve böylece bazı Ermenileri kurtararak Amerika'ya gönderdiğini, bu ara birçok İngiliz, Rus ve Fransız'ın da hayatını kurtardığını savlayabilmiş nedense...

Alman Papaz Lepsius gibi Wellington House üyesi Arnold Toynbee de bu kaynaktan, Morgenthau'nun kitabından yararlanmış. Nitekim, 1907-1913 yılları arasında İngiliz Büyükelçiliği yapan, Oxford Üniversitesi Hukuk Fakültesi profesörlerinden İskoç asıllı James Viscount Bryce'ın 1916'da yazdığı *The Treatment of the Armenians in the Ottoman Empire* (Osmanlı Ermenilerinin Koşullarının iyileştirilmesi) isimli bir kitapta gündeme getirildi, Türklerin bir buçuk milyon Ermeni'yi öldürdüğü savı...

Kitabın yayınlandığı dönem oldukça ilginçti... Bilindiği gibi 1916'da İngilizler, Çanakkale'de başarısızlığa uğramışlar, bir İngiliz birliği de Kut-ül Ammara'da Türkler tarafından tutsak alınmıştı. Bu gelişmeler üzerine İngilizler kendi kamuoylarını meşgul etmek amacıyla Bryce'nin kitabını yayınladılar. Kitapla gündeme getirilen sözde Ermeni cankırımına ait belgeler, sunulan raporlardaki olaylar İngilizlerin Doğu'ya ait dosyalarından alınarak çarpıtılmış bilgilerdi.[140]

İşte, dünya kamuoyunu yüzyıldır yanıltan bilgilerin birçoğu Bryce'ın bu kitabından alındı. O ünlü *Mavi Kitap (Blue Book)* bu kitaptır. Ve yayına Arnold Toynbee tarafından hazırlandı. Bryce, bir büyükelçi olarak Şark Meselesi'ni, dolayısıyla ülkesinin emper-yal politikasında bunun önemini ve bu politikada yaklaşık yetmiş beş yıldır araç olarak kullanılan Ermeni reformu/ıslahatı konusunu çok iyi bilmekteydi; ya da şöyle diyelim, bilmesi gerekirdi...

Belki de olaya sadece istismar için yaklaşmıştı. Kitabın orijinal adına bakıldığında zaten başka türlüsünü düşünemiyor insan. Kitap, gerçekten de sadece Ermeni reformu konusuyla sınırlıydı, kimbilir? Kitaptaki cankırımına ait belgelerin İngilizlerin Doğu'yla ilgili genel dosyalarından alındığı saptandığına göre, soykırım savlarına ilişkin bölüm de sonradan, örneğin yayıncı Toynbee tarafından, başta İngiliz emperyalizmine hizmet etmek ve kitap satışını artırıcı sansasyon yaratmak amacıyla eklenmişti... Tehcirin 1915 yazında başladığı, kitabın basıldığı 1916'da da sürdüğü düşünülürse bu varsayım akla hiç uzak düşmüyor...

ABD Louisville Üniversitesi Tarih Kürsüsü Profesörü Justin McCarthy (*) bu konudaki kaygıları doğruluyor. Bryce'ın raporunu, "İyi planlanmış İngiliz propagandasının bir parçası ve yargısız infazın en uç örneği," diye niteliyor ve şöyle diyor:

"İngiliz propagandasını hazırlayanlar Almanlara ne yaptılar-sa Türklere de aynısını uygulamışlardır, ancak bugün bu kimsenin dikkatini çekmemektedir. Almanlara karşı yapılan propaganda sonradan kınanmıştır, ancak Türklere atılan çamur bugün hâlâ sürmektedir. Aslında Osmanlı Ermenileri için yazılan Bryce Raporu, Almanlar için yazılan kitabın bulunduğu çöp kutusuna atılmalıdır."

(*) *Yeni Türkiye,* "Ermeni Sorunu" özel sayısı 37, s.474.

Bu bağlamda, ABD Büyükelçisi Henry Morgenthau'nun *Büyükelçi Morgenthau'nun Öyküsü* adıyla kitaplaştırılan raporunu iyi değerlendirmek gerekiyor. Bu kitap acaba nasıl gündeme geldi? Neden gereksinildi? Çıkış yolu, ana fikri neydi? Bu soruların yanıtı iyi verildiğinde ortaya farklı bir gerçeklik çıkar... Çünkü, bu eserler "soykırım" savlarıyla ilgili kaleme alınacak kitaplar için temel kaynak kabul edilmektedir.

Özellikle Morgenthau'nun yazdığı raporların, yanında kâtip olarak çalışan Agop S. Andonian ile hukuk danışmanı ve çevirmeni Arshag K. Schmavonian adlı Türk Ermenileri tarafından kaleme alınmış olması doğal olarak kuşkulara yol açmaktadır... Kaldı ki, raporların öyküleştirilerek kaleme alınmasında en büyük rol, ABD'li usta gazeteci Burton J. Hendrick'in yanı sıra, ABD Dışişleri Bakanlarından Robert Lansing'le birlikte Arshag K. Schmavonian'ındır.[141] Adı her ne denli Morgenthau'yu işaret etse de, kitabın anonim yazıldığı görülmektedir. Birden çok kişinin emek vermesi, doğal olarak bu yargıyı güçlendirmektedir...

Heath W. Lowry tarafından kaleme alınan *Büyükelçi Morgenthau'nun Öyküsünün Perde Arkası* adlı kitapta bu konuda bakın neler deniliyor:

"Bu kitapta bir kişinin, yani Büyükelçi Morgenthau'nun anıları ile değil, sanki bir kurulun hazırladığı muhtırayla karşı karşıyayız. Morgenthau'nun günlüğünden ve ailesine gönderdiği mektuplardan meydana gelen İstanbul notları üzerinde önce Morgenthau-Andonian-Hendrick üçlüsü bir çalışma yapmış, sonra bunun içeriğini Dışişleri Bakanlığı adına Schmavonian gözden geçirmiş, Başkan adına Dışişleri Bakanı Lansing'in son rötuşlarını takiben Burton J. Hendrick kaleme almış."

Kitabın yazılması için ABD Başkanı Woodrow Wilson'un ona-

yının alındığı düşünülürse, kitabın ABD tarafından resmi bir kararla yazdırıldığı gerçeği çıkıyor ortaya. Ayrıca, yazılanlar incelendiğinde kitabın anonim bir eser olduğu anlaşılıyor. Öncelikle kitaba konu edilen raporların Robert Kolej'de okuyarak iyi İngilizce öğrenmiş Andonian tarafından günü gününe kaleme alındığı öğrenildiğinde farklı bir gerçek çıkıyor ortaya. Hele bir de öyküleştirme sürecinden önce Schmavonian ile Lansing'in politik içeriğine müdahale ederek biçimlendirdikleri bilinirse bu gerçek iyice boyudanıyor... Profesyonel bir yazarın (Hendrick) tuzunu, biberini, baharatını atarak kitabı servise hazırlaması kurgu üzerinde iyice düşündürüyor insanı. Ancak kitap okunduğunda, Hendrick'in yaptığı iş, Morgenthau'dan aldığı on beş bin dolardan fazla bir şey ifade etmemiş olmalı ki, kitaba ruhunu koyan birinin özenini göstermediği anlaşılıyor hemen. Çünkü kitap, yazdıklarına inanan biri tarafından kaleme alınsaydı içerik ve biçeminde böyle bir tutarsızlık olmazdı.

Morgenthau'nun raporlarıyla uyuşmayan, çelişkilerle dolu, (Andonian ile Schmavonian'ın etkisiyle) çarpıtılmış, abartılmış, bazı yerlerde olaylar hakkında kasten eksik bilgi verilmiş bu eserin yazılma nedeni Heath W. Lowry tarafından kaleme alınan *Büyükelçi Morgenthau'nun Öyküsünün Perde Arkası* adlı kitapta açık ve geniş bir biçimde anlatılıyor. Kitabın yayınlanmasındaki temel amacın "Amerikan halkını, savaşın zaferle sonuçlanması gerektiğine inandırmak" olduğu vurgulanarak şöyle deniliyor:

"Alman ve Türk aleyhtarı bir kitap yazma nedeni, Wilson'un savaş politikasına daha çok destek sağlamaktı. Başka bir deyişle Morgenthau'nun düşüncesine göre bu öykü bir savaş dönemi propagandası olarak amaçlanmış, yani İtilaf Devletleri'nin savaş çabalarına bir katkı olarak düşünülmüştü. Kitabın ashnda nasıl ve kimin

tarafından yazıldığını, daha da önemlisi böylesi bir öykünün gerçeğe uyup uymadığı gibi hususları incelerken bahsi geçen dönem ve koşullarını göz önünde bulundurmamız gerekmektedir. "[142]

Dönemin Erzurum İngiliz Konsolosu Sidney Whitman, yaşananların bir emperyalist sömürü projesi olduğunu bakın nasıl anlatıyor:

"Kapitülasyonlar hukuki bir süreç olmaktan uzaktı. Onlar Osmanlı hükümetini yok sayarak halkla serbestçe ilişki kurma alışkanlığını Batılılarda yaratmıştı. Kapitülasyonlar rejiminde Batı, Osmanlı hükümeti, Hıristiyan halkla ilişki kurmuş ve sadece bu hükümete karşı uygulanan bir davranış biçimi oluşturmuştu. Buna göre, herhangi bir Osmanlı Hıristiyanı'nın hükümete karşı isyan hakkı vardı. Memleket içinde huzuru sağlamakla yükümlü yegâne organ olmasına rağmen hükümete bu isyanları bastırma hakkı tanınmıyordu."[143]

Kışkırtma ve tehcir kararı bundan başka hangi sözcüklerle tanımlanabilir? Herhangi bir yurttaşının kalkışma hakkı olacak, ama devletin buna karşı kendini koruma hakkı olmayacak... Herhalde aklın sınırlarını zorlayan bir örnek olmaktan öte anlamı yok bunun... Kuşatılmış, çaresiz Osmanlı, bu durumda özsavunma güdüsüyle tehcirden başka ne yapabilirdi acaba? Bu durumda şöyle akıl yürütülemez mi:

Özsavunma kaygısıyla hareket eden devlet, bazı uygulamalara başvurduğunda, kökü dışarda gizli servislerin, derin çetelerin işlediği cinayetlerin (bugün de olduğu gibi) "'derin devlete" mal edilmesi gibi bir suçlamanın muhatabı mı oluyordu?

Önceki yüzyılda ivmesi gitgide tırmanan Ermeni sorunu, 80'lerde kısa bir aradan sonra 90lardan itibaren kimlik değiştirerek tekrar Türkiye'yi hedef almaya başladı; acaba neden? Globa-

üst sömürü çarkının, gelişen teknolojiye paralel geliştirdiği yöntemlerle kılcal damarlarına dek dünyayı sömürdüğü günümüzde, tehcirin soykırım diye dayatılması, tehcir mağdurlarına Batılı sigorta şirketlerince tazminatlar ödenmesi, olayın niteliğini göstermesi açısından ilginç değil mi? Bu bağlamda "3 T" (özür talebi, toprak talebi, tazminat talebi) diye formüle edilen Ermeni gerilim politikasından söz edilemez mi?

Temel amaç sömürüdür, gerisi senaryo, aktör, piyon...

Nitekim, her ne denli Çukurova'ya Ermenistan'ı kurmak için geldiklerini söyleseler de bağımsız bir Ermeni devleti kurulmasına izin vermeyecekleri, dönemin işgal komutanı Albay Bremond'un daha sonra *Armenian Review'de* yazdığı gibi, amaçlarının yeraltı kaynaklarını sömürmekten başka bir şey olmadığı daha o zamanlar anlaşılmıştı. Bu gerçeği o günlerde gören Mustafa Kemal ise boşuna şöyle dememişti (1919):

"Ermeni sorunu, Ermeni ulusunun gerçek çıkarlarından çok, dünya kapitalistlerinin (emperyalistlerinin) ekonomik ve politik çıkarlarına göre çözülmek istenmiştir."

ERMENİLERİN SÜREGİDEN SAVAŞIMI

'Topyekûn' Bir Savaş

Batılı birçok ülkedeki Ermeni siyasi çalışmalarına bugün bakıldığında, "Ermeni soykırımı savı"nın hep emperyalizme hizmet ettiği ve özellikle Türkiye'ye karşı bir emperyalist baskı aracı olarak kullanıldığı görülür. Bu, Ermeni kalkışmalarının meydana geldiği dönemler incelendiğinde açık seçik görülür. Konu, kavramsal başlıklar altında konjonktürel açıdan değerlendirildiğinde farklı ve ilginç bir tablo çıkar ortaya.

19. yüzyılın ortalarındaki gelişmeler bu açıdan dikkat çekici. Örneğin, 1856 Kırım Savaşı'nın sona erdiği yılı ele alalım.... 1856, aynı zamanda Islahat Fermanı'nın yayınlandığı yıldır. İngilizlerle 1838'de yapılan Balta Limanı Anlaşması'yla başlayan süreç, 1856 Islahat Fermanı, 1858 Arazi Kanunnamesi, 1860 Abdülaziz Fermanı ve 1863 Ermeni Nizamnamesi diye sürüp gider...

Bütün bu gelişmelerin ortak noktası "ıslahat" ve "reform" kavramları çizgisindeki gelişmelermiş gibi görünse de olay, azınlıklar ve bu konu çerçevesinde Ermeniler kullanılarak devleti zaafa uğratarak emperyalistlerin ekmeğine yağ sürmekten başka bir

şey değil. Görünürde, ezildikleri savlanan azınlıklara demokratik haklar vermeyi hedefleyen fermanlar, aynı zamanda yabancı sermayeye de büyük ayrıcalıklar getirmekteydi. Bu ayrıcalıklar, emperyalistleri palazlandırırken ulusal sanayinin gelişimini olumsuz etkiliyor, yerel girişimcilerin önünü tıkıyordu...

1865 Fırka-i Islahiye hareketi de Batı kaynaklı bir emperyalist planın uygulamaya konulmasından başka bir şey değildir. "Adı Konulmamış Bir Tehcir" başlığı altında irdelediğimiz konunun bize göre ilginç bir başka yönü, bugünkü Islahiye'yle Kozan arasında uygulanan askeri planın, Cevdet'in (Harekâtın önderlerinden Cevdet Paşa) ilk harfi olan "C'nin tersten yazılımı biçimindeki bir stratejiyle uygulanarak askerin bölgeye egemenliğini öngören taktik olması denli, "barbar" oldukları için yapıldığı savlanan harekâtta Türkmenler kırılırken Ermenilerin olaylara seyirci kalmaları, sözümona uygar yaşamlarını sürdürmeleridir...

Örneğin bu olayda bile Ermenilerin Amanoslarda ve Kozandağı'nda Osmanlı ordusuna yol göstericilik yapmadıkları ve lojistik destek sağlamadıklarını kim savlayabilir?

Yukarda da değinildiği gibi Ermenilerin eylemlerini hangi yıllarda ve dönemlerde yaptıkları dikkat çekicidir... Daha öncekiler gibi 20. yüzyılda gerçekleştirdikleri eylemler bunun göstergesidir. Bazı bölümlerde ayrıntılı biçimde incelendiği gibi bu, 1914'te de böyle olmuştur, II. Dünya Savaşı'nda da...

Ne garip ki, 1940'lı yıllarda Ortadoğu ve Kafkaslar'da gerçekleştirilen Ermeni eylemlerinin Türkiye'nin Batı'ya yaklaşmasında büyük rolü olmuştur. Ruslar bir kez daha Ermenileri kullanmıştır. Stalin'in Türkiye'den toprak talepleri, Anadolu'da yaratılan ve 1990'lara dek bir politika argümanı olarak kullanılan komünizm

tehdidi Türkiye'yi Batı'ya itelemiştir. Böylece Kore Savaşı'na asker gönderen Türkiye, Nato'ya girmiştir.

Neden sonra hatalarının farkına varan Sovyeder, Stalin'in 1953 Martında ölümünün ardından Türkiye'ye bir nota vererek Boğazlar üzerindeki iddialarıyla Ermenistan ve Gürcistan adına ileri sürdüğü istemlerden vazgeçtiğini bildirmiştir. (144)

Geriye dönüp baktığımızda soğuk savaş döneminde dünyada hiçbir ülkenin Türkiye'den daha büyük bir fatura ödemediği görülür. Sağdan ve soldan tam otuz bin gencin hayatına mal olan bir soğuk savaş yaşamak zorunda kalmıştır bu ulus. Son yıllarda yaşatılan Ermeni savaşımıyla bir kez daha hedef saptırılmıştır...

Sovyetler Birliği, Stalin sonrasında Ermeni kartını cebine geri koymuş olsa da Türkiye'nin güney (Suriye aracılığıyla) ve doğu (Ermenistan) sınırlarında bir tehdit unsuru olagelmeye devam etmiştir.

Uzun yıllar "Hatay Sorunu"yla Türkiye'nin başını ağrıtan Suriye, eş dönemde Ermeni terör örgütlerine destek vererek Türkiye'yi yıpratma çabalarına güç sağlamıştır. Suriye'nin 2005 yılında ABD'nin baskısıyla çekildiği tarihe dek denetiminde bulunan Lübnan'da üslenen Ermeni örgütleri, Türkiye'ye yönelik siyasi faaliyetlerini aralıksız sürdürmüşlerdir. Lübnan Parlamentosu'ndan "soykırım" kararı çıkması, bu siyasi çalışmaların ürünüdür....

Asimetrik Savaş

Ermeni sorununda 1970'ler farklı yapısıyla önemli. Konjonktürel açıdan olduğu denli, savaş/saldırı yöntemindeki değişiklik açısından bu dönem Ermeni politikasının radikal/yapısal değişiminden söz edilebilir...

Emperyalizm, yapısı gereği yine bir bunalıma düştü çünkü... Bu kapitalizm, nedense en başarılı olduğu dönemlerde bunalıma giriyor. Altın çağını yaşamasına karşın II. Dünya Savaşı'nın ardından 1970'lerin başında da bunalıma girdi. Bunun üzerine altına dayalı para sistemi olan Brettonwood'dan vazgeçildi. İşte, bugünkü küresel sömürü çarkının taşları böyle döşendi...

Tam da bu dönemde kurulan Asala ve Aşnak kökenli "Adalet Komandoları" isimli Ermeni terör örgütleri Türk diplomatlarına karşı saldırılar başlattı. 1975-1985 yılları arasında dördü büyükelçi 34 Türk diplomatı öldürüldü.

Türk gençliği, soğuk savaş sürecinde sağcı-solcu diye içerde birbirini kurşunlarken Türk diplomatları dışarda Asala saldırılarıyla öldürüldü, böylece Türkiye'nin iç politika gündemi değiştirildi...

Diplomatik Savaş

1990'larda Sovyetler Birliği'nin yıkılmasıyla oluşan tek kutuplu dünyada bu kez diaspora tarafından çıkartılan diplomatik savaş, tam da emperyalizmin yeni yüzü ekonomik globalizme (BOP-YDD) hizmet etmeye başladı. Çeşitli diplomatik girişimler sonucu bitirilen Ermeni terör eylemlerinin yerini kısa süre sonra PKK terörü aldığında, Ermeni sorunu bir kez daha kimlik değiştirdi.

Bu sıra, Sovyetler Birliği yıkılmış ve Bağımsız Ermeni Devleti kurulmuştu. Böylece yeni bir sayfa açılması beklenirken bunun tersi oldu. Duvarın yıkılmasından sonra Ermenistan'ın bağımsızlığını ilan etmesi, iki ülke ilişkisinin iyileşmesi anlamında hiçbir şans yaratmadı. Türk-Ermeni sınırının açılması, iyi ilişkilerin geliştirilmesi ne yazık ki Ermeni devlet politikasını yönlendiren diaspora-

nın etkisinde kaldı. Ermeniler bir kez daha Batı tarafından manipüle edildi ve barış yerine savaşı seçti. Bu savaşın adı "diplomatik/politik savaş" olmalıydı...

Ermeni sorunu, 2000'lerden sonra tezgâhlanan yeni savaş yöntemiyle Türkiye'yi dünya kamuoyunda mahkûm etme siyasasını geliştirerek yeni bir kimliğe büründürüldü. Bu amaçla çeşitli ülkelerin parlamentolarından "soykırım yasaları" çıkartılmaya başlandı.

(Türkiye, tam da bu dönemde çok kritik bir süreçten geçiyordu. 1950'ye dek cari açık vermeyen Türkiye, Cumhuriyet tarihi boyunca -ki, büyük bölümü 1980 sonrasına ait- 165 milyar dolar borçlanmışken 2002 seçimlerinden itibaren borç miktarı 500 milyar dolara ulaşmıştı. Küreselleştirme/özelleştirme politikalarıyla ülke sömürgeleştirilmiş, gerçek sahibi bu halkın olması gereken bütün değerler, yaratılan kurumlar emperyalizmin uşağı siyasal iktidarlar tarafından satışa çıkartılmıştı. Kapitülasyonlar ve 19. yüzyılda yabancılara ve azınlıklara verilen ayrıcalıklar global ideolojinin etkisiyle yapılanların yanında tam bir çocuk oyuncağı kalmaktaydı. Ülkeye emperyalizm tarafından "ılımlı İslam" diye absürd bir model uygun görülmüştü. Bu modelle laiklik kaldırılmaya, ülke Ortaçağ karanlığına itilmek isteniyordu...

Bir yanda Filistin, bir yanda Lübnan, bir yanda toz-duman Irak, bir yanda nükleer tehdidiyle kaşınan/kışkırtılan/köşeye sıkıştırılmaya çalışılan İran, güneyde Kıbrıs sorunuyla çevrilmiş, güneydoğusunda PKK, Kürt ve genelde köktendinci İslam tehdidi altında bulunan ve kötü yönetilen Türkiye, bir kez daha kimlik değiştirmiş Ermeni sorunuyla, bir de diplomatik arenada enerjisini tüketmek zorunda kalmıştı.

Psikolojik Savaş

Şimdiye dek yaşananlar Ermeni savaşımına süregiden bir nitelik kazandıran en önemli aracın psikolojik etmenler olduğunu gösteriyor. Ermenilerin Türklere karşı kini bu kaynaktan besleniyor. Doğrusu, bu iki taraf için de geçerli. Ancak, Ermenilerin psikolojik yapısı, tarihin derinliklerinden itibaren oluşagelmesiyle öne çıkıyor. Bunda, emperyal güçler tarafından hep ezilip sürülerek küçümsenmeleri büyük rol oynuyor. Antikçağ'dan bu yana Ermeni tarihi incelendiğinde Ermenilerin emperyal güçler tarafından sürekli oyuna getirilerek ezildikleri görülür. Böylece oluşan psikolojik yapıları, o kurmayı çok istedikleri devletleri ya kuramamaları, kurduklarında ise bir türlü yaşatamamalarından kaynaklanan duyguyla besleniyor.

Ermeni ulusunun oluşum sürecine ilişkin efsanelere dayalı abartılı öykülere sahiplenmelerinin yol açtığı megalomani de bu psikolojiyi etkiliyor. Kendilerini seçilmiş halk olarak görmeleri, Museviler gibi özel bir dine sahip olduklarını düşünmeleri, tehcirle, sürgünle yaşadıklarını Tanrı tarafından kendilerinin sınandığı biçiminde yorumlamaları, söz konusu psikolojinin sadece dışavurumu.

Osmanlılarla ilişkilerinde bu kompleksin etkisi açıkça görülür.

Ermenilerin, Osmanlı'nın gözünde Milleti Sadıka olması boşuna değil. Yani sadık millet/ulustur, Ermeniler. Kime karşıdır bu sadakat? Elbette Osmanlı'ya... Osmanlı kim? Bizans'ın vârisi... Zamanla Bizanslaşmış, halklara Bizantinist kafa yapısıyla bakmaya başlamış, insanları kul gibi görmüş bir yüce egemen... Bir efendi... Kendi soydaşını, Türk'ü "etrak-ı bi idrak" (akıldan yoksun) diye

küçümseyen, dışlayan, aşağılayan, içinden çıktığı halka ve topluma yabancılaşan Osmanlı için Ermenilerin bir kul, bir köle olmaktan başka anlam taşımaması denli normal bir şey olabilir mi? Efendi Osmanlı olduğuna göre Ermeniler çok çok onun hizmetlisi, hizmetli sınıfı...

İşte bu olgularla biçimlenen Ermenilerin psikolojik yapısı Anadolu'da ulus devlet kurma tutkusuyla birleşince farklı bir noktaya yöneldi. 1880'lerden 1920'lere dek karşılıklı öldürmelerle tırmandırılan gerilim, bu psikolojik yapıyı kanla besledi. Güncel politik hesaplarla hep taze tutuldu bu yapı...

Türkler açısından da Ermeni düşmanlığının temeli psikolojik, kuşkusuz... Türklerde Ermeni düşmanlığını besleyen temel etmen Ermenilerle yaşadıkları cankırımlarına ilişkin anlatılan vahşet öyküleri... Türkler için bugün bir Araplara karşı düşmanlık beslememelerinin, benzer öykülerin unutulmuş olmasından başka bir nedeni yok. Dahası, Arap din kardeşi bilinir Türk toplumunun bilinçsiz kesimlerince... İslamiyet'i kabul etmemek için direndikleri iki yüzyıllık süreçte milyonlarca Türk'ün Araplar tarafından boğazlandığı, binlerce Türk delikanlısının Arap saraylarında köle/gılman yapıldığı pek bilinmez, dillendirilmez nedense... Hele bir anlatılsaydı, sözlü toplum geleneği Araplara karşı da işlevini yerine getirseydi, bakın neler olurdu... Ancak buna, baskın milliyetçi/mukaddesatçı yapının izin vermesi düşünülemezdi, elbette... İzin verilmesinden öte, kışkırtılması durumunda Anadolu Türkü'nün kafasındaki Ermeni gâvuru, Moskof gâvuru ve Rum gâvuru söylemi gibi Araplar için de uygun bir kavram üretilirdi... Ama bu böyle olmadı ve sadece üzerlerine oynanan oyun nedeniyle Ermenilerin süregiden kışkırtmalarına koşut bu psikolojik yapı sürekli beslendi... Bugün, Rum adının Roma diyarı anlamına geldiği ve Anado-

lu'yu çağrıştırdığı unutuldu ve Rum adı "gâvur"u çağrıştırır oldu, Ermeni ve Moskof adları gibi...

Kuşkusuz, psikolojik savaş kavramı apayrı bir konu. Bir uzmanlık konusu... Bir bilim dalı olarak günümüze damgasını vurmaktadır. Bir küçük sınır sorunu, bir cinayet, siyasi içerikli bir yaralama, tarihsel bir günün anılması, günümüzde özellikle mess-medya aracılığıyla birer psikolojik savaş argümanı olarak kullanılabiliyor artık... Özellikle toplumsal kimliklerinden soyutlanmış, birey olma adına yalnızlaştırılmış insanların, günümüzde sürü gibi yönetilip yönlendirilmesi için bu araç ve yöntemlerden etkin biçimde yararlanılıyor. Onları sürü gibi devindirecek zihinsel kod ve bu kodların şifreleri emperyalizmin uşaklarının elinde maymuncuk gibi kullanılıyor...

Diaspora Sorumlu

Bağımsız Ermenistan ve Ermeniler, diasporanın Türkiye'ye karşı savaşımını kesintisiz sürdürdüğü günümüzde, artık Büyük Ermenistan'ı kurabilme gücünden oldukça uzak görünüyor. Bırakınız, böylesine büyük bir coğrafyada demografik açıdan üstünlük sağlamayı, ülkesinden dış göçü önleyecek basireti gösteremiyor. Doğurganlık oranındaki düşmeye koşut, Ermenistan'ın Kafkaslar' da şu andaki sınırında yeni demografik sorunlar yaşaması bile kaçınılmazlaşıyor. Ermenistan, bugün dünyanın en yoksul ülkeleri arasında yer alıyor.

Dünyadaki ekonomik gelişmeler ve kapitalist üretim yöntemlerindeki değişimin yol açtığı işsizlik, öbür geri kalmış ülkelerle birlikte, kelimenin tam anlamıyla Ermenistan'ı da vurdu. Büyük işsizlik karşısında beyni sürekli soykırımla yıkanmış genç Ermeni-

ler, ezilmiş bir ulusun çocukları olarak Batı ülkelerine göçmekte buldular çareyi. Kimi kaynaklar Ermenistan nüfusunun yarısından fazlasının göçtüğünü bildiriyor. Bu işin şakası olmaz, ama hani bu da bir tür kendi kendine tehcir gibi değerlendirilerek, bu halk göçmeyi pek seviyor galiba denilebilir.

Son on beş yılda göçenlerin sürdürdüğü Türkiye karşıtı duruş ve eylemler, insan hakları ihlalleriyle gündeminden düşürmeyen Batı tarafından ilerici-hümanist-özgürlükçü bir kimlik gibi algılanarak yansıtılmaya çalışılıyor, ne yazık ki...

Ermenistan, bağımsızlığını kazandıktan sonra "baş edemeyeceği siyasi ve ekonomik sorunlarla karşılaşınca Ter-Petrosyan döneminde Karabağ'ı işgal etmesi Türkiye ile ilişkilerinin kopmasına neden olmuştu. 2 milyon nüfuslu, denizlere kapalı, doğal kaynaklardan yoksun, yoksul bir ülkenin Türkiye gibi bölgesel anlamda dev komşusuyla diplomatik ilişkilerinin kopması ona pahalıya patladı. Bu süre zarfında ne işgalden, ne ekonomik ilişkiden vazgeçen Ermenistan, Koçaryan döneminde Türkiye'yi görüşmeler yapmaya zorlamanın yollarını aradı.

"İşte, 'soykırım' savlarının bu derece yoğun biçimde Ermenistan dış politikasında yer etmesinde biraz da Türkiye karşısında kendisini zayıf hissetmesi rol oynadı. Diğer bir deyişle zamanında Suriye ve Yunanistan Türkiye'ye karşı PKK'yı nasıl kullandıysa Ermenistan da dış politikasında bir araç olarak 'soykırım' iddialarını kullandı/kullanıyor. Ancak, bu Ermenistan'ın 'soykırım' iddialarından başka beklentileri olmadığı anlamını taşımaz. Tazminat ve toprak talepleri sırada beklemektedir. Her ne denli Ermenistan Dışişleri Bakanı 'Ermenistan Türkiye ile önkoşulsuz tam diplomatik ilişkiyi savunuyor' dese de her platformda 'soykırım' iddialarını tekrarlamaktan vazgeçmemektedirler. "[145] Onların bu tutumu

doğal olarak Türkiye'nin savunma refleksini, mekanizmasını harekete geçiriyor.

Ekonomik Savaş

Ermeni sorununun dünden bugüne dünyadaki çeşidi merkezlerde nasıl çıkar konusu yapıldığını anlatması açısından şu ilginç bir örnektir:

"Propagandacılar, dini inançları güçlü İngiliz Protestan topluluklarının etkin olduğu yerlere kolayca gidebiliyorlardı. Bu bölgelerdeki özel ve resmi binalarda ve konuk oldukları nüfuzlu İngiliz aileleri aracılığıyla kolayca aleyhimize propaganda olanağını buluyorlardı. Verilen konferanslar çoğunlukla dini konulardaydı. Belgede belirtilmeyen bir sebepten dolayı politik konulara dokunulmuyor, Anadolu'daki Hıristiyan Ermenilerin çektiği eziyetlerden uzun uzadıya söz ediliyor, böylece bu zavallıların ıstıraplarını azaltmak için gereken para toplanıyor, sonra Merzifon'da yapılacak Ermeni hastanesi ve hasta Ermeniler için tekrar bağış isteniyor, daha sonra ulusal Ermeni elbiseleri giymiş kızlar tarafından konuklara şerbetler dağıtılıyor, bu iş bitince de Ermeni sanatkârlarının yaptıkları orijinal eşyalar satışa çıkartılıyordu. Bağışların ve satışların arkası kesilince diğer bir kente gidilerek aynı oyun tekrar sahneleniyordu."[146]

Batı'daki çeşitli kentlerde tehcir mağduru konumunda siyasal çalışmalar yapan Ermenilerin kurdukları derneklere bağışlar ve yayınlar aracılığıyla bir ekonomik çıkar çarkı kurmaları gibi dolaylı bir yapının yanı sıra sorun, günümüzde bir kapitalist işletme yapılanması kapsamında "doğrudan gelir" aracına dönüştürüldü. Gazete, dergi yayınlamak, andaçlık/armağanlık eşya satışı yapmak, turistik gezi için turizm şirketleri kurmak ve kutsal topraklara tur

düzenlemek gibi çeşitli alanlarda ticari faaliyetler geliştirilmeye başlandı.

'Tehcir Mağduru' Ermeni Tazminatına OYAK Ödemesi

Son olarak biri Amerikalı, öbürü Fransız iki sigorta şirketi, tehcir mağdurlarına tazminat ödeme kararı aldı. Doğrusu, insana bu kadarına da pes dedirten bir yaptırım dayatıldı böylece... Söz konusu dayatma için Amerika'daki bazı Ermenilerin, atalarının tehcir mağduru olduğu savıyla Kaliforniya'da tazminat davası açma senaryosu sahnelendi. Buna göre, Amerikan sigorta şirketi New York Life 20 milyon, Fransız şirketi Axa ise 17 milyon dolar tazminat ödemeye mahkûm edildi. New York Life, davayı kaybedip ödemeye mahkûm edilirken Fransız Axa ise karar daha kesinleşmeden ödemeyi kabul ettiğini bildirdi; bu ne menem cansiperane hümanist bir davranışsa...

Şimdi, bu konudaki iki haberden Amerikan sigorta şirketiyle ilgili olanı okuyalım önce:

"Amerikan sigorta şirketi New York Life, 1915'te Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan Ermeni müşterilerinin mirasçılarına ilk ödemeleri yapmaya başladı. Ödemeleri yapmakla yükümlü banka olan HSBC'nin Erivan'daki şubesinden bir yetkili, Ermenistan'da 1.353 kişiye sigorta ödemesi yapılacağını, bankaya ulaşan toplam miktarın da 3 milyon 650 bin dolar olduğunu söyledi.

"New York Life'ın dünya çapında ödemesi gereken toplam miktarın 20 milyon dolar olduğu, bunun 11.9 milyon dolarının kişilere, 3 milyon dolarının Ermeni hayır kurumlarına gideceği, geri kalanının ise bazı hak sahiplerine ve Ermeni Kilisesi'ne dağıtılması için kurulan fona aktarılacağı belirtildi. Ermenistan Adalet

Bakanı David Harutiunyan yaptığı açıklamada, şirketin tüm dünyada 6 bin 500 Ermeni'den talep aldığını, ancak 2 bin 500'ünü geçerli saydığını belirtirken firmanın 26 ülkedeki Ermenilere ödeme yapmasını istedi.

"ABD'de 13 Ermeni adına 1999'da açılan toplu davada, New York Life'ın 1875-1915 yılları arasında Osmanlı topraklarındaki Ermenilere sattığı, ancak daha sonra karşılığını ödemediği poliçelerin bedeli talep ediliyordu. New York Life, ABD'deki Ermeni derneklerinin de müdahil olduğu davayı 30 Temmuz'da kazanmaları üzerine ödeme yapmayı kabul etmişti. Mahkeme, sigorta şirketinin listede adı bulunan kişilerle akrabalık bağlarını kanıtlayabilen kişilere ödeme yapmasını karara bağlamıştı." (147)

Şimdi de Fransız şirketiyle ilgili habere bir göz atalım:

"Fransız sigorta devi Axa da, Osmanlı devletinin 1915 yılında zorunlu göç (tehcir) uyguladığı Ermenilerin yakınlarına 17 milyon dolarlık ödeme yapmayı kabul etti.

"California, dünyada Ermeni diasporasının en fazla nüfusa sahip olduğu yer olma özelliğini taşıyor. ABD'nin 'soykırımı' resmen tanımamasına karşın, ikinci kez bu konuda yaşanan bir uzlaşmazlık, ABD mahkemelerinde yargıya götürülerek çözüme kavuşturuldu. Şubat ayında da New York Life şirketi, Ermenilerin yakınlarına 20 milyon dolar ödeme yapmayı kabul etmişti. California'da varılan bu uzlaşma, 'soykırımı' tanıyan ülkelerden biri olan Fransa'da uygulanacak. Merkezi Fransa'da bulunan Axa, iştirakleri aracılığıyla faaliyet gösterdiği ABD'de dava açanlar arasında, yalnızca ABD'de yaşayanlar değil, dünyanın diğer yerlerindeki Ermeniler de bulunuyor.

"Davayı açan grubun avukatlarından biri olan Ermeni Mark Geragos, 'Axa ve New York Life ile varılan uzlaşmalar, yalnızca

Ermeni soykırımından kaynaklanan kayıpların mali telafisinin sağlanması konusunda değil, aynı zamanda birİncil amacımız olan Türkiye'nin ve ABD'nin soykırımı resmen tanıması konusunda atılan adımların temel parçasını oluşturmaktadır' görüşünü ileri sürdü."[148]

Her iki haberde de açık seçik belirtildiği gibi kişilere ve hayır kurumlarına tazminat adı altında yapılan bu ödemelerin birden çok amaca hizmet ettiğini görmek için kâhin olmak gerekmiyor. Bugün yapılan bu ödemeler yarın "rücu" edilerek fatura Türkiye'nin önüne konulacak. Oyun bu denli açık... Doğal olarak Türkler bu konuda kaygılanmakta yerden göğe dek haklı. Sorun, 37 milyon dolarla çözülse kolay, ama arkası gelecek. Bunun da tahmini zor değil... 20 milyar ya da 20 trilyon dolarlık bir talebin gelmeyeceğini kim garanti edebilir?

'Tehcir Sigortası' mı Yapıldı?

Buradaki oyunun özü ise şu: Bilindiği gibi bir fabrika üretemez ya da ürettiğini satamaz, ürün depoda kalırsa iflas eder. Akışkan bir enerji olarak değerlendirilmesi gereken para için de aynı şey söz konusudur. Emperyalizm, sömürüden elde ettiği parasal kaynakları, ama güzellikle, ama zorla sömürdüğü ülkelere "kredi" adı altında tekrar verir. Verilen, söz konusu krediyi de kendi ürettiği bir ürünü satın almada kullanma koşulunu koyar. İşte, Ermenilere sigorta tazminatı adı altında yapılan bu ödeme senaryosunun altında da çift yanlı çıkar sağlamayı amaçlayan bir provokasyon planı yatıyor... Böylece, Türkiye mahkûm edilerek elde edilecek kaynaktan Ermeniler yararlanırken Batı elindeki plasmanı (yatırım), dönüşü garanti bir projeye kredi olarak yatırmış olacak.

Çünkü, Batı'nın elinde bugün çok ciddi bir kaynak birikimi oluştu. Kayıt dışı köpük diye de tanımlanması gereken bu kaynakların bir biçimde tekrar ranta dönüştürülmesi gerekiyor.

Gerçi, günümüzde üç sentlik bir harcamayla yüz ya da bin dolarlık/euroluk banknot basmak artık işten bile değil... Kaldı ki, EFT (Elektronik Fon Transferi) yöntemiyle milyar doların/euronun maliyeti üç senti bile geçmez... Böylesine bir 'birikim'i yenilenebilir sömürü aracına dönüştürebilmek için Ermeni sorunu iyi bir gerekçe...

Burada, oyunun Türkiye'yi ilgilendiren bir başka yanı da, Ermenilere tazminat ödemeye mahkûm olan iki şirketten birinin, daha doğrusu tazminat ödemeyi gönüllü kabul eden Axa'nın konumu...

Dikkat edilmesi gereken nokta Axa'nın yatırımları, sermayesi ve konumuyla yeni yapısı... Bu yapı, Türkiye'yi bu senaryonun aktörü derekesine düşürdü...

Axa -Türk- Oyak'ın şu "küresel" modaya uyarak ortak olduğu bir şirket çünkü... Sigorta ve fon yönetimi alanında dünya lideri olan Axa grubu, Forbes'in dünyanın en büyük şirketleri listesinde ilk 30 şirket arasında yer alıyor. 1994 sonunda yüzde 11 'lik payla Oyak Sigorta'nın sermayesine katılan Axa, zamanla Axa Oyak'ın yüzde 50 ortağı oldu.

Bilindiği gibi Oyak, Türk Silahlı Kuvvetleri mensuplarının yardımlaşma ve emeklilik fonu olarak kuruldu. Gelinen noktada özelleştirme ve globalleştirme furyasından o da payını aldı. Böylece, Türkiye'nin en ciddi siyasi sorununda rakip kampın aktörü rolünü oynayan bir şirketin ortağı oldu.

Oyak, subay-astsubaylardan oluşan üyelerine en üst düzeyde hizmet ve nema sağlama hedefiyle kurularak 1961 'de faaliyete baş-

ladı. Zamanla Renault, Oyakbank, Tukaş, Eti Pazarlama ve çimento fabrikaları başta olmak üzere 40'ı aşkın iştirakin sahibi oldu.

Özetle söylemek gerekirse Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) mensuplarının birikimiyle kurulan Oyak, Türkiye Cumhuriyeti'ni uğraştıran ve gıyabında mahkûm edildiği en büyük siyasi davada tazminat öder duruma getirildi.

Axa'nın, Oyak'ın dışında aldığı kararla ödemeyi üstlendiği tazminatın tamamını kendi portföyünden ödeyeceği düşünülmemeli... Görünüşe göre bu tazminat ortak hesaptan, Axa Oyak bütçesinden ödenecek gibi görünüyor... Yani, bir bölümü TSK mensuplarının cebinden, belki de TSK'nin kasasından çıkacak. Bunun, tehcir mağduru Ermenilerin vârislerine dolaylı da olsa TSK'nin tazminat ödemesinden başka bir anlamı var mı, dersiniz? Ne yazık ki, trajikomik durum bu...

Gelinen noktada şu soruların ayakları havada kalıyor:

1) Ödenmesine karar verilen bu tazminatlar hangi sigortacılık hizmetine dayanılarak yapılmakta?

2) Tehcir mağdurları "seyahat sigortası" mı yaptırmışlar, yoksa "hayat sigortası mı"?

3) Axa, 1980 yılında kurulmuş bir sigorta şirketidir. 1980'de kurulan bir şirket hangi poliçeye dayanarak 1915'te meydana gelen bir olayın (tehcir tazminatı) ödemesini yapıyor?

a) Bu borç, AXA tarafından kuruluş sırasında olası bir şirket devri nedeniyle mi yükümlenildi?

b) Borç, kuruluş nedeniyle gelmiyorsa, Axa'nın kuruluşu da olaydan 65 yıl sonra gerçekleştiğine göre nereden kaynaklanıyor?

4) New York Life'ın kuruluşu 1845. Sigortacılıkta nasıl bü yük bir aşama kaydetmiş ki bugün vârislerine tazminat ödemeyi yükümlendiği mudilerine 1915 koşullarında ulaşarak acaba nasıl

bir sigortalama işlemi yapabildi? Dahası, bu da ne menem hümanist bir sigorta şirketidir ki "hasar/tazminat ödemesi", yani riski kesin olan bir konuda zarar edeceğini bile bile sigortalama yapabildi?

5) Diyelim ki sigorta yapıldı; yapılan sigortalar zaman aşımına uğramadı mı?

6) Axa Oyak'a gelince... Axa'nın böylesine bir taahhüt altına girmesine paydaşı sıfatıyla Oyak'tan herhangi bir itiraz gelmedi mi? Gelmişse hangi konulardaydı bu itirazlar?

a) Böylesine haksız bir ödeme konusunda Oyak ortakları yöneticilerden hesap sordu mu?

b) Oyak Genel Kurulu olağanüstü toplantıya çağrıldı mı?

TEK İSTEDİKLERİ DEVLET KURMAK MIYDI?

Bagrat'tan Damatyan'a

Tarihsel veriler, tarihte bilinen ilk Ermeni siyasi yapılanmasının M.Ö. 6. yüzyılda Doğu Anadolu'da oluştuğunu ve yüzyıl yaşadığını gösteriyor. Daha sonra M.Ö. 2. ve 1. yüzyıllarda kurulan Ermeni yerel yönetimlerinin I. Artaşes ve II. Tigranes dönemleri olduğu belirtiliyor. Bu tarihten sonra 11. yüzyıla değin Tigranes'in dışında kayda değer bir Ermeni siyasi oluşumu dikkat çekmiyor.

Bugün Ermenilerin hepsinin ağız birliği yaparcasına veraset hakkını gündeme getirdiği oluşum ise Kilikya Krallığı. Kendilerini neredeyse Kilikya'nın ilksel (arketipsel) sahibi, tek vârisi göstermeye çalışıyorlar... Ne yazık ki, mızrağı çuvalda gizlemeye çalışırcasına, bölgede, Ermeniler gelene dek Kilikya'da Asur, Pers, Grek, Roma, Arap, Mısır ve Türk egemenliklerinin egemen olduğunu görmezden geliyorlar. Örneğin Asurlular, M.Ö. Yaklaşık 850 yıllarında Kilikya'ya gelmişlerdi.

Asur'dan çok önce de bir Kilikya İmparatorluğu vardı. Bu imparatorluğun sınırları, Lidya, Pamfilya, Kapadokya, Kafkaslar ve Media'yı da içine alarak Mısır'a dek uzanıyordu.

İngiliz Arkeolog Sir William Mitchel Ramsay'ın *Aziz Pavlus'un Kenti Tarsus* adlı kitabında belirttiği gibi, milattan önceki yüzyılda Roma korkusu ve nefreti Anadolu'da koloniler kuran Helenlerle yerel toplumları Roma'ya karşı birleştirmişti. Roma'nın görece zayıfladığı bu dönemde Mithridates ile Tigranes gibi prensler özgürlüklerini ilan ederek yaptıkları fetihlerle krallıklarını genişletme fırsatını ele geçirmişlerdi. Ancak, Roma buna fazla izin vermemiş ve General Pompeius aracılığıyla Mithridates'le Tigranes'i yok etmişti. İşte, bu Mithridates ünlü Pontus Kralı Mithridates'ti; Tigranes de Ermeni Prensi Tigranes'ti...

Büyük Ermenistan fikrinin dayanaklarından biri Tigranes'in işte bu fetihlerine dayandırılıyor. Fransız avukat Georges de Maleville, Ermeni uluslaşmasına buradan yola çıkarak kuşkuyla yaklaşıyor:

"Tigranes, bugün Marsilya ya da Kudüs Ermeni halkından anladığımız anlamda bir 'Ermeni' miydi acaba? Bu, pek olası değildir. M.Ö. 400 yılında Xenophone, daha sonra Ermenistan adı verilen bu topraklan geçtiği zamanlar, halk burada Elam dili konuşmaktaydı.

"Günümüzde dil, fiziksel ve yöresel tip özellikleriyle tanıdığımız şekliyle Ermeni kavmi, Ortaçağ'dakinden farklıymış gibi görünmektedir. Tigranes'i bir 'Ermeni lideri' haline getirmek, Vercingetorix'i bir 'Fransız generali' olarak göstermek denli efsanevi görünmektedir." 049)

Ramsay'ın ayrı krallıkmış gibi anlattığı Ermeni Krallığı, Strabon'a göre ise Pontus Kralı Mithridates Eupator'un kolonisinden başka bir şey değildi. Çünkü Mithridates, "Kolkhis (Kafkaslar'ın kuzeyi) ve Küçük Armenia'ya dek uzanan kıyıları ele geçirmiş"ti.

Zaman hızla geçmiş, site devletler çok gerilerde kalmıştı. Göz açıp kapamaya kalmadan çağ, imparatorluklar çağı oldu... Başarısız ve uzun ömürlü olmayan birkaç prenslik ve hep sıkıntılarla boğuşan bir krallık (Kilikya) dışında Ermeniler bir türlü bir imparatorluk (Büyük Ermenistan) kurmayı başaramadılar.

Ulus devlet çağında da çok asıldılar, ama yine olmadı. Çünkü politikalarının stratejisi yanlıştı. Strateji yanlış olunca hiçbir taktik başarı getirmezdi. Getirmedi de... Büyük düşlerini bir türlü gerçekleştiremediler. Sonunda, Ermenilerden kimi kent devleti, kimi köy devleti kurmaya çalıştı, ama yine olmadı...

'Ermeni' Adı ya da Devleti

Konu dayattığı için tekrar değinmekte yarar gördüğümüz Ermeni adına tarihte ilk ne zaman rastlandığı konusu da biraz tartışmalıdır. Kimi tarihçiler, bu tarihi M.Ö. 7. yüzyıla dek götürür. Kimi, Ermenilerin ilk devlet kurma girişimini kendilerinin de içinde yer aldığı ve Medlerle Kaidelilerin saldırısı sonucu yıkılan Asur İmparatorluğu olarak gösterir. Kimi ise *Armina* ya da *Ermenistan* adına tarihte ilk kez Ermenilerin Akamanişlere karşı ayaklandığı tarih olan 19 Nisan 521'in üzerinde durur. Bazı kaynaklar M.Ö. 590'a değin Medlerin, 521'e değin Perslerin, 331'de Büyük İskender'in , 301'de de Selevkos İmparatorluğu'nun egemenliğinde kaldıklarını söyler.

Daha sonra sürekli çatışma halinde oldukları Perslerin egemenliği altında yaşayan Ermeniler II. Tigranes döneminde Kafkaslar ve Doğu Anadolu'da biraz yayılma olanağı bulurlarsa da Romalılar Mithridates'le birlikte onları da yener.

Uzun bir süre Bizans'ın egemenliğinde kalan Ermeniler 640 yılında Araplarla karşılaşır. Abbasiler döneminde özerklik verilen (722) Ermeniler, daha sonra Bizans ve Selçuklular tarafından yıkılacak dört siyasal organizasyon kurarlar. Selçuklulardan hemen önce Anadolu'nun doğusunda Bizans'a bağlı iki Ermeni Prensliği vardır; bunlar Vaspuragan ve Ani Prenslikleri'dir.

Rupen'in Kilikya'da kurduğu beylik (1080) Haçlılarla işbirliği yaptığı için gelişme olanağı bulur ve Haçlılar tarafından Rupen'in halefi II. Leon'a 1198'de krallık tacı takılır. Frank kültüründen çok etkilenen Kilikya Ermeni Krallığı 1375 yılında Memlûk - lularca, Türkmen Beyi Ebubekir tarafından yıkılır. Böylece Ermeniler, Kafkasya dışında bir daha devlet kuramazlar.

En son, 1918'de Gürcüler ve Azeri Türklerle birlikte Transkafkasya Federal Cumhuriyeti'ni kurdular. Bu girişimin de başarısızlığa uğraması üzerine, yine 1918'de (Mayıs) Ermeni Cumhuriyeti'ni kurdular. Bu devletin de ömrü uzun olmadı,1920'de Sovyet ordusu tarafından işgal edilerek Azerbaycan ve Gürcistan'la birleştirildi. Ermenistan'a ancak, 1936'da yeni Sovyet anayasasının çıkmasıyla birlikte Sovyetler Birliği tarafından özerk Cumhuriyet statüsü verildi.

Ermeni devletleri denildiğinde bir tarihsel enflasyondan söz edilse yeridir. Roma-Bizans'ın " Armenia" adını verdiği bölgedeki eyaletlerin valilerinin Ermeni prensi olarak sayılageldikleri de gözden ırak tutulmamalıdır. Ciddi biliminsanları Ermeni tarihini prensler dönemi olarak Partlar ve Sasaniler (İran kökenli) diye iki, hanedanlar dönemi olarak da Mamikonyan, Bagratum ve Ardzruni hanedanları olmak üzere üç ve Kilikya başlıkları altında incelerler. Kilikya Krallığı Rupen ve Hetum hanedanlıkları olmak üzere iki kolda değerlendirilir.

Ermenilerden Önce de Kilikya Vardı

Ermenilerin Kozan'ın (Kilikya) merkez sayıldığı Kilikya bölgesine gelmeleri, tarihte dün denecek denli yakın bir zamana rastlar. Yukarda da belirtildiği gibi Ermenilerin tarih sahnesine çıkmalarından çok önce de buranın adı Kilikya'dır (bugünkü Çukurova). Kilikyalı ismine tarihte ilk kez Homeros'un *İlyada* destanında rastlanır. "Kilik"ya, Latince'de kireç ve çakmaktaşı anlamına gelen "cilex"ten türetilmiş. Herodot ise Kilikya isminin Fenikeli Agenor'un oğlu Cilix'ten alındığını yazar. Kilikya'da tarihteki ilk krallığın M.Ö. 1650'lerde Kizzuvatna Krallığı adıyla kurulduğu görülür. Hititlerin yıkılışından sonra Kilikya adı güncel olarak kullanılırken M.Ö. 750'lerde Asitavanda'nın Kral kimliğiyle tarih sahnesine çıktığı görülür. Asurluların yıkılmasıyla (M.O. 612) birlikte de bağımsız Kilikya Krallığı kurulur.(150)

Ermeniler tarafından kurulan ve Moğolların "Küçük Ermenistan" adını koydukları siyasal organizasyon bir cinayet olayı üzerine Rupen hanedanınca kurulmuştur ve eskil Kilikya krallıklarından yaklaşık 1500/1600 yıl sonrasına rastlar. Yani, dün denli yenidir demek hiç de yanlış olmaz. Krallıklarının ön adında Kilikya adını kullanmaları ise miras hukuku açısından pek bir anlam ifade etmese gerektir...

"Bu konuda belli bir propagandanın bir yüzyıldan beri yaptığı gibi, Kilikya'nın sahibi olarak Ermenilerin bir 'tarihi hakkı' olduğunu ileri sürmek, Belçika'nın Palestin (Filistin) ile Lübnan'ı, Flamanlı baronların bu toprakları eskiden fethetmiş oldukları ve bu iki yörede Fransız adını taşıyan kaleler yapmaları nedeniyle geri istemeleri denli saçma bir şeydir." (151)

Malazgirt Savaşı öncesinde Arap-İran saldırılarından kurtul-

mak için Kayseri dolaylarına göçen Bagratumlar, Bizans'la aralarında meydana gelen çatışma üzerine Kilikya'ya göçtüler. Bagrat hanedanlığındaki son prensin akrabası olan Rupen, 1079'da Kayseri Başpiskoposu'nu öldürmüştü. Bizans da misilleme olarak Bagratumların önderini öldürdü. Bunun üzerine Bizans'ın tepkisinden korkan Ermeniler, Rupen'in önderliğinde Kilikya'ya göçtüler. Bagratumların Rupen soyu Partzerbert'te (Feke) senyörlük, Oşin soyu ise Lampron'da (Çamlıyayla/Namrun) (1080) prenslik kurdular.[152] Rupen hanedanı, daha sonra Selçuklular, Bizanslılar ve Haçlılar arasındaki kargaşadan yararlanarak Feke'deki prensliği taşıdıkları Sis'i (Kozan) başkent yaptılar. Böylece Kilikya Ermeni Krallığı'nın altyapısı hazırlanmış oldu.

"Selçuklular, Çinçin (Çınçın) ve Hacın (Saimbeyli) kalelerini aldıktan sonra Sis'e (Kozan) yürümüşlerdi. Kilikya Ermeni Kralı II. Leon saldırıyla başa çıkamayacağını anlayınca barış istedi ve yapılan görüşmeler sonunda Selçuklu vasallığını kabul ederek istendiğinde beş yüz asker ve her yıl iki bin altın vermeyi üstlendi. Ermeni prensliği, o günden sonra Kilikya Ermenistan Krallığı olarak tanındı. (1218)

"Ermeniler, yaklaşık 150 yıl sonra bölgesel gelişmeler sonucunda bu devleti de yaşatmakta zorlanmaya başladılar." Ülkesi daralan, geliri azalan, karşılaştığı saldırılar nedeniyle gideri artan Kilikya Ermenistanı oldukça sıkıntılı günler yaşamaya başladı. Dış saldırılara koşut, içerde de başkaldırılar meydana geliyordu. İşte bu ortamda V. Konstantin öldürüldü (1374). Gelişmeleri yakından izleyen Memlûklar, 15 Ocak 1375'te Sis'i (Kozan) kuşattılar. Kuşatma 13 Nisan'da Ermenilerin yenilgisiyle sona erdi. Böylece Ermenilerin Çukurova'daki egemenlikleri son buldu.[153]

1880'den sonra fiili eylemlere başlayan Ermeniler, işte bu mirası gerekçe göstererek tam beş yüz yıl sonra ayağa kalkmak istediler.

Bölge tarihi incelendiğinde Ermenilerin Kilikya Krallığı'nı kurana dek bölgede senyörlük ve prenslik adı altında birçok siyasal organizasyon kurdukları görülür. Kilikya Krallığı'nın kuruluş sürecinde de, bölgede yedi siyasal yapılanma söz konusudur. Bunların hepsi Bizans tarafından atanmış Philaretos denilen ve bir tür eyalet valisi diye tanımlanması gereken makama bağlıydılar.

Urfa, Maraş, Maraş'la Fırat arası, Malatya, Lampron, Partzerbert ve Sis olmak üzere bölgede Haçlı seferleri öncesinde kurulan siyasal organizasyonlar (senyörlük-prenslik) ayrı birer devlet olarak değerlendirilebilir. Ancak bu senyörlük, prenslik ve krallık da kuruluşlarından yıkılışlarına dek Bizans, Anadolu Selçukluları, İlhanlılar ve Memlûklara bağlı olarak yaşamıştır. Tarihteki örneklere bakınca Ermenilerin kolay devlet kurdukları, ancak aynı beceriyi, kurdukları devletleri yaşatmada gösteremedikleri söylenebilir.

Bu devlet oluşumlarının Kozan (295 yıl) dışındaki hiçbiri uzun ömürlü olmadı. Kozan'dakinin de 119 yılı prenslik, 176 yılı krallık olarak yaşadı. Bunun böyle uzun ömürlü olmasında Haçlı seferleri rol oynadı.

Haçlılardan Güç Aldılar

1096 sonlarında Bizans topraklarına giren Haçlılar, 1097'de Selçukluların başkenti Iznik'e saldırmışlardı. Saldırıya karşı koyamayacağını anlayan Selçuklu Hakanı I. Kılıç Arslan Eskişehir dolaylarına çekildi, ancak savunması Haçlıları durdurmaya yetmedi. Bunun üzerine Konya'ya çekilmek zorunda kaldı. Selçuklular,

Ereğli savunmalarında da başarılı olamadılar. Böylece Kudüs yolunu açan Haçlılar iki kola ayrıldılar. Bunlardan biri, kuzeydoğuya dönerek Kırşehir, Kayseri, Göksun, Maraş yolunu izledi. İkincisi ise Gülek Boğazı'ndan Çukurova'ya indi.(154) Tarih, Ermenilerle Haçlıları böyle buluşturdu... Çukurova Ermenileri, Kudüs yolculuklarında Haçlılara yol gösterdiler, kılavuzluk ettiler. Namrun Ermenileri nüfusun büyük çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu Tarsus'un Haçlılara geçmesine yardımcı oldular (Eylül 1097). Feke (Partzerbert) Prensi Konstantin ise Antakya'ya ulaşan Haçlılara yaşanılan kıtlık döneminde yiyecek yardımı yaptı. 1098'de Antakya Haçlı Prensliği kuruldu. Yaptıkları yardımın karşılığı olarak yöredeki prenslikler Kilikya (Çukurova) Prensliğine, Kilikya da Antakya'ya bağlandı.(155) Kilikya Ermeni Prensi Rupen'in kurduğu ve 1080'de bağımsızlığını ilan eden Baronluk böylece, Bizans'la Arap ülkeleri arasında kurulan Ermeni prensliklerinin en önemlisi ve uzun ömürlüsü oldu.

Prens II. Leon, (1187-1219) durumunu o derece güçlendirdi ki Alman İmparatoru VI. Heinrich ile Papa III. Celestin kendisine bir kraliyet tacı gönderdi. Ermeniler böylece, tarihi Ermenistan'daki bağımsızlıklarını kaybettikten sonra, Akdeniz kıyılarında sadece yeni bir yurt kurmakla kalmadılar, eski krallıklarını da ihya ettiler. Leon zamanında en kudretli devrine erişen Kilikya Krallığı topraklarını Isauria'dan (Antalya) Amanoslara dek genişletti. Böylece bölgenin "Küçük Ermenistan" diye isimlendirilmesini haklı kılacak ölçüde başka bölgelerdeki Ermenilerin ilgisini çekti (156) Ancak bu Kilikya Ermeni Prensliği ya da Krallığı, hiçbir biçimde Kafkasya'daki Ermeni feodal beylikleri arasında bir sürekliliği ve ilişkiyi düşündürmemeli. Ayrıca, Ermenilerin Kilikya'da

(Çukurova) hiçbir zaman tam egemen bir devlet kuramadıkları unutulmamalı. Ya güçlü siyasal organizasyonlara bağımlı oldular, ya aralarında yaptıkları taht kavgalarıyla devletin güçlenmesini kendileri engellediler. Kilikya Ermeni Krallığı'nın ya Edesse (Urfa) ya Antioche (Antakya) ya da Tripoli Frank prensliklerine sırtını dayaması buna örnektir.

Kilikya Ermeni Krallığı 1375'te ortadan kalktı, ama bu toprakların Osmanlı yönetimine geçmesi Sultan Yavuz'un Mercidabık ve Ridaniye savaşlarıyla Memlûkları ortadan kaldırması ancak 1516'da gerçekleşti. Osmanlıların yayılma döneminde 470 yıldan beri doğuda, 150 yıldan beri de Kilikya'da Ermeni beyliği, prensliği ya da krallığı yoktu.(157)

Ancak, Haçlılar döneminde birkaç Ermeni siyasal organizasyonunun daha tarih sahnesine çıktığı görülür. Kuşkusuz, bunların en büyüğü Kilikya Krallığı'dır. Bunun yanı sıra küçük prenslikler ve çeşitli girişimler de söz konusudur:

Bagrat Prensliği

Bunlardan biri kuşkusuz Bagrat'ın kurduğu ve egemenliğini de bir süre elinde tuttuğu prenslik/beyliktir.

Daha önce değindiğimiz gibi Haçlılarla daha Bizans önlerinde temasa geçen Bagrat'ın bazı planları vardı ve belki de aklından Büyük Ermenistan'ı kurmak geçiyordu... Büyük Suriye Krallığı, Büyük Yunanistan ya da Hitler'in Büyük Almanyası gibi, mitolojide sınırları çizilmiş, Akdeniz'den Karadeniz'e yayılacak Büyük Ermenistan geçiyordu aklından, kimbilir?

Zindanlarda yatmış, ölümlerden dönmüştü, ama Bagrat öyle kolay yılgınlığa kapılacak bir adam değildi. Gelişmeler pek tasar-

ladığı gibi olmadı, planları işlemedi. I. Baudouin'in gözünden düşünce, hemen Türklerin yanına, Samsat'a gitti.

Gel zaman git zaman, arasının açık olduğu Haçlı Komutanı Baudouin de Bologne'den sonra, bu kez Urfa Kontu Baudouin du Bourg'la iyi ilişkiler kurmayı becerdi ve Ravendan'ı ele geçirerek (1100) 1117 yılına dek bölgenin egemeni oldu. Ne zamanki, Baudouin du Bourg bölgedeki Ermenilere ait arazileri zaptetti, Bagrat'ın da Ravendan'daki egemenliğine son verdi.

Bagrat'ın bu kısa süreli egemenliği, tarihte adı konulmamış ve on yedi yıl yaşamış bir Ermeni prensliği olarak neden tanımlanmasın?

Vasil Prensliği

Bagrat'ın yanı sıra Kogh Vasil de Haçlılar döneminde Urfa'nın kuzeybatısında kendine özerk bir bölge ayarlamıştı. Bizans eyalet valiliği gibi önemli deneyime sahip biri olarak böyle bir şeyi Bagrat'tan daha kolay başarabilirdi... Nitekim öyle de oldu, Kogh Vasil, söz konusu bölgede yaklaşık on beş yıl egemenlik sürdü. Ancak, ölümünden sonra vârislerine gerek Haçlılar, gerekse Ermeniler hiç de dostça davranmadı. Kogh Vasil (12 Ekim 1112'de) ölünce yerine oğulluğu Dığa Vasil (Çocuk Vasil) geçmişti. Öncelikle hazinesi bölgedeki Haçlı egemenleri Antakya Prinkepsi Tankred, Urfa Kontu Baudouin du Bourg ve Joscelin arasında paylaştırıldı. Hazinenin yanı sıra Vasil'e ait değerli kumaşlar, atlar ve katırlara bile el konuldu. Vasil'in dul eşinin tacı Tankred'in eşine sunuldu. Ancak, Tankred bu ganimetlerin keyfini süremeden, Kogh Vasil'den iki ay sonra öldü.

Dığa Vasil, babalığının ölümü üzerine içine düştüğü zor du-

rumdan kendisini ve halkını kurtarmak için her çareye başvurdu. En doğrusu Kilikya Ermeni Kralı Toros'tan yardım istemekti. Ne de olsa hanedanın damadıydı... Kral Toros'un kardeşi Leon'un kızıyla evliydi. Tek istediği üvey babasının kurduğu prensliği yaşatmak ve büyütmekti. Haçlılar karşısında içine düştüğü zor durumdan kendisini ve halkını ancak eşinin amcası Toros kurtarabilirdi. Fazla düşünmeden Başkent Kozan'a, (Sis) Kral amca Toros'un yanına gitti.

Ne yazık ki, Toros'un iktidarı paylaşmaya hiç niyeti yoktu. Ermenilerin tek egemeni, tek kralı, başarabilirse tek imparatoru olmayı düşlüyordu. İşte bu nedenle Toros, damat Dığa Vasil'i kendisini ziyareti sırasında tutuklatarak Urfa Kontu Baudouin du Bourg'a teslim etti.

Baudouin du Bourg, doğal olarak fırsatı kaçırmadı. Dığa Vasıl'e işkenceler ederek kalelerini ve arazilerini (halkın direnmesini engelleyerek) kendisine teslim etmeye zorladı. Urfalı tarihçi Matheos'a göre Batı Fırat'ta, Bagrat'ın yanı sıra kurulan ikinci Ermeni prensliği de böylece ortadan kaldırıldı.

Zavallı Dığa Vasil, egemenliğini yitirme pahasına canını kurtarınca soluk soluğa Bizans'a iltica etti. Böylece, bir Ermeni siyasal organizasyonu bir Ermeni'nin başka bir Ermeni'ye ihaneti sonucu, kuruluşunun on beşinci yılında sona ermiş oldu.

Zeytun Cumhuriyeti

III. Napolyon tarafından Maraş yakınlarındaki Zeytun (Süleymanlı) "Zeytun Cumhuriyeti" (Republique de Zeitoun) diye tanımlanmıştı. Napolyon, bu sözleri çoğu zaman Fransızların kışkırtmasıyla hareket eden Ermeniler için neden söylemişti, ne denli sami-

miydi, dalga mı geçmişti bilinmez. Bu sözün altında bir gerçek varsa o da her Ermeni toplumu gibi Zeytunluların da gönlünde bağımsız bir Ermeni devletinin yattığıydı...

Bu, Fransa'nın baskısıyla Lübnan'daki Katolik Ermenilere 1860'ta özerklik sağlanınca, Zeytun Ermenileri de benzer istemlerde bulundu. Zeytun'daki siyasi hareketlenme dikkati çekecek boyuta ulaşınca, bölgeye gelerek kendisini "prens" diye tanıtan Leon adlı Ermeni, Zeytun Ermenilerini kışkırtarak ayaklandırdı... Leon'un III. Napolyon'a gönderdiği ve Kilikya Ermenistanı'nın kurulmasına ilişkin rapor ve istem, o dönem Fransız kamuoyundan büyük destek gördü. Fransızların gösterdiği ilgi karşısında "Zeytun Cumhuriyeti" tanımlamasını kullanan III. Napolyon'un, Ortodoks Ermenilerin Katolikleşmelerine ilişkin istemini reddetmesi üzerine aralarındaki diyalog koptu.

Osmanlı döneminde 19. yüzyılın ikinci yarısının başında olduğu gibi I. Dünya Savaşı öncesinde de kalkışma girişiminde bulunan bölgelerin başında Zeytun geldi. Savaş öncesinde seferberlik ilan eden Zeytun Ermenileri, bir de Ermeni alayı kurmaya kalktılar, ancak başaramadılar. Hesapları belki de Zeytun Cumhuriyeti'nin ordusunu, militarist gücünü oluşturmaktı, kim bilir?

Van Ermeni Devleti

"Seferberlik ilan edilince ortalık karışmıştı. Bu sıra, Boğos'un sık sık Van'a gidip geldiği, bazı işler çevirdiği duyuluyordu. Kuçulu Ermeni gençleri başına topladı ve, 'Size iş buldum,' diyerek Van'daki Ermeni komitacıların buyruğuna gönderdi. Gönderilen gençlerin pek çoğu, Van'daki Taşnak süvari alayına katılmışlardı. Köye süvari olarak döndüklerinde bakışları, davranışları değişmiş,

başka bir 'ağız'la konuşmaya başlamışlardı. Normal yerden değil, bir başka yerden bakar olmuşlardı olaylara. Komitacı Antranik Efendi adında biri vardı başlarında. Antranik Çar Ermenisiydi. Silahlı avanesiyle Boğos'un evinde toplantılar yapar, insanlarla buluşur, konuşurdu.

"İşler kötüye gidiyor. Bu bizim Boğos, her zaman sinsi ve yeraltı zekâlı biri... Toplantıda Kuçulu Ermenilerin sorunları konuşulacak sanırdık. Komite toplantısıymış meğer. Bugüne dek yüzlerini ilk kez gördüğüm bir sürü Taşnakçı, Hınçakçı adam bir araya gelmişler. Tümü Rus adına sığınan Çar Ermenileriydi. Hep onlar konuştular, onlar söylediler. Hepsi aynı terane... 'Türkler her zaman, her yerde suçludurlar. Suçlu doğmuşlardır. Onlara vurulan her kırbaç haktır... Ruslar arkamızda. Cephane, silah bol. Osmanlı'dan ayrılacağız, Van'da kendi devletimizi kuracağız. Türk'ün, Kürt'ün zulmünden kurtulacağız,' diyorlar." (*)

Gelişmelere kronolojik açıdan bakıldığında da Ermenilerin 1915'te Van'da da bir devlet kurma girişiminde bulundukları görülür. Tehcirin en büyük gerekçelerinden biri olan bu girişimi Batık kaynaklardan aktaralım:

"Kafkasya'daki Rus ordusu, gönüllü Ermenilerden oluşan büyük bir destekle Van yönüne saldırıya geçmiştir. -Bunları bize Amerikalı tarihçi Stanford J. Shaw söylemektedir.- Ermeniler 28 Nisan günü Erivan'dan ayrılıp 14 Mayıs'ta Van'a girmiş, genel bir katliam düzenledikten sonra iki gün boyunca yerel Müslüman halkı öldürmüşlerdir. Rus himayesi altında Van'da bir Ermeni devle-

(*) Osman Şahin, yaşanmış bir olayı öyküleştirdiği *Sonuncu İz* adlı kitabındaki "Lusik" adlı öyküsünde "dönme" kahramanı Fatma'nın dilinden böyle anlatıyor Anadolu insanının kırılma noktasına nasıl geldiğini.

ti kurulmuştur. Bu devlet, ölen ya da kaçan Müslüman halkın ortadan kaldırılmasından sonra da devam edecek gibi görünüyordu. Bu trajik olaylardan önce 33.788 kişi olan Van'ın Ermeni nüfusu toplam nüfusun sadece yüzde 42'sini temsil ediyordu...

"Shaw, âsi yönetimin kurulmasından sonra meydana gelen olayları anlatmayı şöyle sürdürüyor:

Muş'tan ve Doğu'nun başlıca merkezlerinden gelen binlerce Ermeni, yeni Ermeni devletine doğru koşmaya başladı. Aralarında kısa bir süre önce kurulan sürgün katarlarından kaçıp kurtulan birçok insan vardı. Temmuz ortalarında Van yöresinde toplanmış en az 250 bin Ermeni vardı. Rus ordusuna, geri çekilirken ölü doğan devletin işlediği cinayetlerden dolayı cezalandırılmaktan korkan binlerce Ermeni eşlik ediyordu."

Osmanlıların amansız düşmanı Hovannisyan adındaki bir yazar şunları yazmaktadır: "Ortaya çıkan paniği dille anlatmak mümkün değildi. Bir ay süren bir direnişten, kentin kurtulmasından ve bir Ermeni hükümetinin kurulmasından sonra her şey kaybedilmiş oluyordu. Geri çekilmekte olan Rus kuvvetlerinin arkasından koşan, Kürtlerin arka arkaya kurdukları tuzaklarda sahip oldukları şeylerin çoğunu yitiren 200 bine yakın sığınmacı, Kafkasya ötesine atıldılar." (158)

Georges de Maleville, söz konusu eserinde tehcir kararının hangi koşullarda verildiğini şöyle anlatır:

"İttihat ve Terakki'nin üçlü yönetim üyesi ve Savaş Bakanı Enver Paşa'nın yaptığı girişimlerin bir felakete neden olduğu Doğu cephesindeki harekâtın yönetimini özellikle elinde tuttuğunu anımsayalım. Nisan ayının sonunda Osmanlı ordusu Erzurum'a doğru çekiliyordu. Van ayaklanması Osmanlıları oradan dışarı atmıştı. Bunun üzerine Enver Paşa, İçişleri Bakanı Talat Paşa'ya 2 Mayıs 1915 tarihinde şunları yazmıştı:

'Van Gölü'nün etrafında bulunan Ermeniler alarm halindeler ve ayaklanmayı uzatmak niyetindeler. Benim amacım, isyan yuvalarını dağıtmak için onları oradan çıkarmaktır. Aldığım bilgilere göre Ruslar 20 Nisan'da ülkelerindeki Müslümanları sınırlarımızdan içeri sokmuşlardır.

"Karşılıklı olarak ve belirtilen hedefe varmak için ya Ermenileri aileleriyle birlikte Rus sınırından içeri göndermek ya da onları ve ailelerini Anadolu'nun çeşidi yörelerine dağıtmak gerekecektir. İki formülden uygun görünenin kabul edilip uygulanmasını istiyorum.'

"Bu mektup son derece önemlidir ve biz, Türklerin onurunu savunanların şimdiye dek bundan söz etmemiş olmalarına şaşmaktayız. Gerçekte, bu belgenin doğruluğu ne tartışılabilir, ne de tartışılmıştır ve içeriği bile bunun yayınlanmak için yazılmamış olduğunu göstermektedir."

Abdioğlu Cumhuriyeti

1919 başları... Ermeniler emperyalizmin desteğinde Çukurova'ya döneli bir ay olmuştu... Türklerin ellerindeki silahlar alınıyor. Ermenilere kurdurulan Tesviye-i Mesalih Komisyonlarınca(*) (Ermeniler "Emval-i Metruke"(**) komisyonlarından yakınır da, bu komisyondan söz etmezler nedense) Türklere ait gayri menkullere el konuluyordu. Ortalık toz-dumandı...

Her gün cinayet haberleriyle hop oturup hop kalkan Adana halkı 10 Ocak 1919'da, günümüzdeki adıyla Abdioğlu köyünde bulunan Abdo Ağa çiftliğinde 15 işçinin katledildiği haberiyle sarsıl-

(*) Kurtuluş Savaşı sırasında Ermenilerce kurulmuş komisyonlar. Ermeni isteklerini yerine getirmekle yükümlüydüler ve olağanüstü yetkileri vardı.
(**) Terk edilmiş mallar.

dı. Asker giysili yaklaşık 15 Ermeni çiftliği basmış, savunmasız durumdaki Ağa'nın kızıyla 15 işçiyi katletmişti.

Bu olaydan hemen sonra *Guilliguia* (Kilikya) adlı Ermeni gazetesinin müdürü Verazdin, yanına aldığı birkaç partizanla Abdioğlu bölgesine yerleşti ve Fransız mandası altında 'Kilikya Mezopotamyası Cumhuriyeti' adında bir Ermeni devletini kurduğunu resmen açıkladı. Sınırları, kuzeyi demiryolu, doğusu Ceyhan Nehri, batısı Seyhan Nehri, güneyi ise Akdeniz olarak ilan edilen Ermeni Cumhuriyeti uzun ömürlü olmadı.

Du Ve'ou adlı Fransız, *Lapassion de la Cilicie* adlı kitabında bu Ermeni devletinin kuruluşunu şöyle anlatır:

"Kemalisder, Kilikya'dan gideceğimiz propagandasını yaptılar. Bunun üzerine Ermenilerin lideri Dr. Mihran Damatyan bir mektupla Beyrut'taki Ermeni komitesi başdelegesi Dr. Malezyan'dan durumu sordu. Aldığı cevap tatmin edici değildi. Bunu öğrenen *Kilikya* isimli Ermeni gazetesinin başyazarı Verazdin, birkaç partizanıyla birlikte Abdioğlu köyüne yerleşti ve Hıristiyanlara deklarasyon yayınlayarak cumhuriyet kurduklarını açıkladılar. "[159]

Damatyan Cumhuriyeti

Mihran Damatyan, Kumkapı olayının provakatörü, I. Sasun Ayaklanması'nın da kahramanı mı?

Mihran Damatyan, Kumkapı olayından sonra İstanbul'dan Atina'ya kaçmış, 1891 Temmuzunda Atina'daki siyasi gösterinin ardından tekrar Türkiye'ye geçerek Sasun'a gelmiş ve burada bir çete kurarak ayaklanma için halkı kışkırtmaya başlamıştı. Bu Damatyan çetesi, 1892 Aralık ayında Muş'un Avzim köyüne yaptığı bir baskında İshak Çavuş adında bir Türk'ü sokak ortasında öldürmüş ve kaçmıştı. Bu olaydan sonra jandarma çetenin peşine düştü ve Damat -

yan'ı yaralı olarak ele geçirdi. Ancak, getirildiği İstanbul'da Ermeniler için çıkartılan genel afla Damatyan serbest bırakıldı.[160]

Anadolu'ya kan, gözyaşı ve kargaşanın egemen olduğu günlerdi... Bugün olan-bitene serinkanlılıkla bakıldığında olaylar trajikomik görülüyor. Bugünün prizmasından düne bakış bazen yanıltıcı olur, kuşkusuz. Ancak, Ermenilerde fikri sabit haline gelen ve olsun da devlet olsun mantığıyla onları burgacına alan bu devlet kurma fikri insana ister istemez trajikomik görünüyor.

Sanırım biraz da bu bakış açısına göre Dr. Mihran Damat - yan'ın Dr. sıfatı dışında ismi ve soyismi aynı. Yaşı da tutmakta. Devlet kurma girişimi de benzerliklerden biri ve belki de en ilginci... İki Damatyan aynı kişi mi saptayamadık, ancak devlet kurma girişiminde bulunan kahramanımız Damatyan, girişiminde yalnız olmadığı gibi üstelik inanılmaz inançlı ve ciddiydi... Ermeni destekçileri ve Fransız işgal gücünden aldığı cesaretin yanı sıra dönemin Belediye Başkanı Hafız Mahmut gibi din istismarcısı işbirlikçiler de destekliyordu onu. Hafız Mahmut, daha sonra birkaç saatliğine de olsa kendisini Ermeni Devlet Başkanı ilan edecek Dr. Mihran Damatyan'ın evine zaman zaman yemeğe gidecek denli, onunla samimi ilişki içindeydi.

Tarih 1920'nin 5 Ağustosunu gösterdiğinde iş şirazesinden çıktı. Fransız işgal komutanlığının bir gün önce ilan ederek uygulamaya başladığı sıkıyönetim huzur ve güvenliği sağlamada yeterli olmuyordu. Kentin batı kesiminde oturan Türkler evlerini terk ederek ailelerini daha güvenli yerlerdeki yakınlarının yanına taşımıştı. Buna karşın yine de can güvenliği sağîanamıyordu. Türk mahalleleri uzun menzilli silahlarla makineli tüfeklerin ateşi altında taciz ediliyordu.

Kendisini "Ermeni Devleti Kuvvetleri Genel Komutanı" unvanıyla tanıtan Kafkasya kökenli bir Ermeni subayı olan Şişmanyan, Damatyan'ın düşünü gerçekleştirmesi için elinden geleni yapıyordu. Kurduğu jandarma ve polis örgütüyle Türklere saldırıyor, terör estiriyordu. Bu saldırılarda her gün birkaç Türk ya ölüyor ya da yaralanıyordu. Yok etmek istediği Türkleri Ermeni Kilisesi'ne getirtiyor, işkencelerle öldürtüyordu. Adana'nın kurtuluşundan sonra yapılan incelemede bu kilisenin duvarlarının kan lekeleriyle dolu olduğu saptandı. Bu kilise, şu anda Abidinpaşa caddesindeki Merkez Bankası binasının yerinde bulunuyordu. Evleri zorla işgal edilen Türklere ev ücretinin bu kilisede ödeneceği söyleniyor, ancak hiç kimse parasını almak için kiliseye gitmeye cesaret edemiyordu. Nalbant Halil'in başına çekiç vurularak öldürüldüğü ve adı korkuyla anılan bu kilisede Tahtalı Camisi İmamı Külahizâde Mehmet Efendi ve oğlu da katledilmişti.

Ermeniler, demografik yapıyı değiştirmek amacıyla Türklerin bölgeyi terk etmesi için cinayet ve toplu cankınmı dahil her türlü tacizi yapıyorlardı.

Şişmanyan'ın altyapısını hazırladığı ortamda 5 Ağustos 1920 günü öğle saatlerinde Dr. Mihran Damatyan önderliğinde Adana Ermeni Komitesi karargâhında toplanan Ermeniler Hükümet Konağı'na gelerek Vali Vekili Bağdadizâde Abdurrahman (Paksoy) Efendi'yi kapı dışarı ettiler ve vilayet idaresinin "Kilikya Hıristiyan Cumhuriyeti "nin eline geçtiğini, kendisinin artık bir işinin kalmadığını söylediler.

Damatyan, böylece "Cumhurbaşkanı" sıfatıyla vali koltuğuna otururken Rum Dr. Yusufaki'yi Sıhhiye (sağlık), Avukat Yuvaki'yi Adliye (adalet), Ermeni nalbant Karabet'i de Tarım Bakanı olarak atadığını açıkladı.

Bu sıra Fransız memurlarla birlikte öğle yemeği yiyen Fransız İşgal Komutanı Albay Bremond, Vali Vekili Abdurrahman'dan olayı öğrenince derhal vilayetin telefon hatlarını kestirdi. Fransız askerlerine Hükümet binasının çevresini sardırdı ve sözde Cumhurbaşkanı'yla bakanları binadan dışarı atarak bir-iki saatlik Ermeni Cumhuriyeti'ne son verdi.(161)

Anıları ölümünden sonra yayınlanan Vali Vekili Abdurrahman Paksoy, olaya ışık tutmak amacıyla öykünün bazı bölümlerine itiraz etmişti. Ona göre Vali koltuğundan Ermeniler tarafından kaldırılarak kapı dışarı edilmemiş, olayı öğle yemeği için geldiği evinde haber almıştı. Zaten, Ermeniler de yemek tatilinden yararlanarak vilayet binasına saldırabilmişlerdi. Paksoy, olayı öğrenir öğrenmez vilayete gitmiş ve Fransız İşgal Gücü Komutanı Albay Bremond'a durumu iletmişti. Bremond da olaya hemen el koymuştu:

"Çok geçmeden bir kıta asker vilayet avlusuna geldi. Mevzi aldı, makineli tüfekler kuruldu. Kumandan üst kattaki vilayet makamını işgal eden Ermenilere bir subayla birkaç asker yolladı. Derhal vilayette bulunan bütün Ermenilerin binayı terk etmelerini emretti. Ermeniler askerleri görünce ses çıkartmadan kuyruklarına bakarak çekildiler. Her taraf boşaldı, sakinleşti. Albay Bremond'la birlikte vilayet makamına çıktık. Kumandan bana, 'Buyrun, hakikaten vazifenize bağlı cesur bir Türk'sünüz. Sizi tebrik ediyorum,' dedi. Makamıma oturdum."(162)

Fransız Du Ve'ou ise bu olayı şöyle anlatıyor:

"Dr. Mihran Damatyan sabah saat 10.00'da Ermeni politik şefleri ile vilayete geldi. Cumhuriyetin geçici hükümet başkanı olduğunu söyleyerek kabinesiyle Hükümet Konağı'na oturdu.

"Ermeniler Damatyan'ın bu hareketini alkışladılar. Bremond,

Damatyan'ın telefonunu kestirdi ve özel sekreteri Teğmen De Perrien'i göndererek vilayetten ayrılmasını istedi. Damatyan, Ermeni halkına danışmadan burayı terk edemeyeceği cevabını verdi. Bunun üzerine Fransız avcı bölüğünden erler yollanarak bakanları ile beraber Damatyan oradan atıldı."

Bağımsız Ermenistan Cumhuriyeti

Bu oluşumlara bakınca insan ister istemez, üç Ermeni bir araya gelse devlet kurar diye düşünüyor.

Ancak, şu andaki bağımsız Ermenistan Cumhuriyeti bütün bu absürd girişimlerin ötesinde, Ermenilere göre tam da kutsal sayılan topraklar üzerinde, Güney Kafkasya'da kuruldu. Kuzeyde Gürcistan, doğuda Azerbaycan, güneybatıda Nahcivan Özerk Cumhuriyeti, İran ve Batı'da Türkiye ile komşu durumda. Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti dönemi de dahil yaklaşık doksan yıllık bir ömre sahip. Birkaç yıl farkla bizim genç cumhuriyetimizden kıdemli. Sosyalist blokun korumasında yetmiş küsur yıl geçirmiş bir devlet, aynı süreçlerden geçmiş bir Rusya'nın son yıllarda gösterdiği performansı göstermekten çok uzak ne yazık ki...

Yurtdışında sıkı Ermeni ulusalcısı kesilen genç Ermeniler, kendi ülkelerinde kalarak onu geliştirip güçlendirmek yerine Batı'ya göçmeyi yeğliyor nedense... Batı'da emperyalist çıkarlara hizmet ettikleri sürece verilen "siyasi mülteci" sıfatından nemalanmak işlerine geliyor... Bu ara ülkesinde genç nüfus azalıyormuş (1.6 milyon), gelişme hızı çok düşmüşmüş (GSMH 942 milyon dolar), onun da kolayını buluyor ve sorunu Türk düşmanlığına bağlayarak çıkıyorlar işin içinden...

Çardak Başkenti

Göçebe-tarım kültürünün ürünü olan köy, bir yerleşim birimi olarak kültürel birikim açısından pek ciddiye alınmaz. Üstelik, ilkel nitelemesiyle dudak bükülerek küçümsenir. Ama orda öyle bir köy var ki, o köy bizim köyümüz, çağrışımlarında köy kavramı üzerindeki yargıları kökten ters yüz ediyor.

Köyün adı Çardak. Bir aşiretin, Ulaşlı aşiretinin merkezi. Osmaniye'nin kıyısında. Bu gidişle yakın bir gelecekte il merkezine bağlı mahalle olmaya aday.

Ulaşlı aşiretinin etkinlik alanı Toroslar'la Amanoslar'ın birleştiği noktada bulunuyor. Bu alan Doğu Akdeniz'de stratejik öneme sahip birkaç geçitten en önemlisi diye tanımlanabilecek noktada yer alıyor. Dörtyol'la Erzin'i Osmaniye'den bağımsız düşünmek olanaksız çünkü. Dağın bir yüzü Osmaniye, öbür yüzü Dörtyol'la Erzin... Bölgenin toprağından mı suyundan mı bilinmez, tarihte birçok önemli olay bu bölgede meydana gelmişti. Örneğin, Büyük İskender elli bin kişilik orduyla iki yüz bin kişilik orduya sahip Darius'u bu bölgede (İssos-Erzin) yenmişti. Ulusal Kurtuluş Savaşı'na uzanan yolda ilk direniş ve gerilla eylemleri bu bölgede başlamıştı. Batı, Doğu'yu bir kez daha bu bölgede yenmişti. Doğu, Batı'nın son saldırısına ilk kurşunu bu bölgede atmıştı...

Bölgenin Akdeniz kıyısı, Toroslar'da stratejik bir geçit noktası olarak yakın dönemlere değin dünyanın askeri-siyasi güç odaklarının gözündeki önemini koruyagelmişti. Aralarında Ulaşlıların da bulunduğu Türkmen aşiretleri "vize ücreti" almadan kimseye yol vermemişti. Osmanlı saray mensuplarını, valilerini tutsak edip kurtulmalık almadan bırakmamıştı... Çünkü geçit öyle bir noktadaydı ki hem Müslümanların, hem Hıristiyanların hac yolu üze-

rindeydi. Bu geçidin denetimi konusunda 19. yüzyılın ortalarına dek egemenliğini sürdüren Payas Ayanı Küçükalioğlu da çok ünlüdür.

Çok uzak tarihsel anekdotlar bir yana, bölgenin bu stratejik özelliği Ulusal Kurtuluş Savaşı sürecinde de etkili oldu... Her şeyin karmançorman olduğu bu süreçte, Ermenilerinkine benzemese de, öğrenildiğinde insanı gülümseten girişimlerin yanı sıra tarihe yön veren olgular da meydana geldi; örneğin ilk direniş gibi...

İlk Direniş

Ermeniler, geçen yüzyılın başında dokuz yıl arayla güneyde giriştikleri (1909-1918) iki kalkışmada da hareket noktası olarak Dörtyol'u merkez seçmişlerdi. Fransız manda yönetimi, Mondros Mütarekesi'nden sonra Osmanlı'nın elinden alınan bölgeyi işgal edince ilk işi, şu anda bile Türkiye'nin başını ağrıtan 1915 tehciriyle Suriye'ye gönderilen Ermenileri Dörtyol'a geri getirmek olmuştu. Kısa sürede 12 bin nüfusa ulaştırılan Ermeniler, Fransız işgal güçlerinin yüreklendirmesi ve desteğiyle Türk halkını yıldırmak amacıyla bölgede terör estirmeye başladılar. Fransızların desteğiyle Karakese ve Özerli köylerine saldıran Ermeniler halka hakaret ederek evleri yağmaladılar. Buna katlanmayarak karşı koyan Muhtar Şeyhmuszâde Mehmet Ağa (Şeyh Musazâde) ve Köy İhtiyar Heyeti Üyeleri Abdülkadir Ağazâde ile Yusuf Ağa elleri bağlanarak Fransız İşgal Komutanlığı'nın kapısı önünde süngüyle öldürüldüler. Çocuk, kadın, yaşlı, genç demeden cankırımını sürdüren işgal güçleri, Karakese ve Özerli'nin yanı sıra Ocaklı, Çağlalık, Çaylı, İcadiye, Rabat köyleriyle Kuzuculu ve Yeşilkent kasabalarında 81 Türk'ü öldürdü.

İlk Kurşun

Bunun üzerine dağa çıkan çok sayıda genç, Payas yakınlarındaki Özerli ve komşu Karakese köyünü sıklet merkezi yaptı. Fransız İşgal Komutanlığı da bunun üzerine direnişçileri dağıtmak için eylem hazırlığına başladı. Tam harekete geçecekleri sıra Fransız karargâhına bir baskın düzenleyen Türk gençleri, Fransız askerlerini safdışı bıraktılar.

Fransız İşgal Komutanlığı bu kez direnişçilerle anlaşma yolunu seçerek Ermeni tacizlerini önleyeceğine dair söz verdiyse de, sözünü tutmadı. Bu tutuma Türk direnişçilerinin tepkisi sert oldu ve art arda baskınlar düzenleyerek işgal güçlerini kasabadan sürdüler.

Mustafa Kemal'in Ulusal Kurtuluş Savaşı'na girme konusunda söylediği, "Bende bu vekâyiin ilk hissi teşebbüsü, bu memlekette, bu güzel Adana'da vücut bulmuştur," sözü, bu bölgedeki gelişmelerden esinlendiğini vurgulamak amacına yönelikti. Dörtyol, o zamanlar Adana vilayetine bağlıydı çünkü. Mustafa Kemal Adana derken, Dörtyol'daki direniş hareketlerini kastetmişti.

Tarih Aralık 1918'i göstermekteydi. Yurdun birçok bölgesi işgal altındaydı.Yurtseverlerin hepsi kara kara düşünüyor, kurtuluş yolları arıyorlardı.

Mustafa Kemal ise o günlerde İstanbul'daydı. Hepsi dokuz gün süren bölgedeki görevinden henüz dönmüştü İstanbul'a... Dolayısıyla Adana bölgesini çok iyi biliyordu... İşte, Mustafa Kemal'in kafasındaki umut ışığını Dörtyol ve çevresindeki bu direniş eylemleri, Karakese/Özerli'de atılan ilk kurşun yaktı. Mademki halk işgalciye karşı direnişe geçmişti, bu direniş ülke düzeyinde örgütlenmeliydi... Misak-ı Milli ve Ulusal Kurtuluş Savaşı süreci böylece başlatıldı...

Kuvayı Milliye ruhunun harlanmaya çalışıldığı bu dönemde yurt kaygısına düşmüş Türkler de taktik gereği farklı bölgelerde devlet yapılanmasına gittiler... Bunlardan biri "Çardak Cumhuriyeti" öbürü "Gaziantep Cumhuriyeti"ydi...

Çardak Cumhuriyeti

Siyasi anlamda ortalık toz-dumandı. Kimsenin hiçbir siyasi gelişmeden haberi yoktu... Ulaşlılar da aşiret bağlanna yaslanarak yurt tutmaya çalışıyorlardı...

O zor günlerden birinde Ulaşlı aşireti lideri Kadir Ağa'ya Fransız işgal güçlerinin aşiret mensuplarına kötü davrandığına ilişkin peş peşe haberler getiriliyordu.

Kadir Ağa, bardağı taşıran böyle bir haber üzerine,

"Siz de onlara yapın aynısını!" buyruğunu verdi.

Haberciler, yapamayacaklarını, çünkü karşılarında koskoca Fransız "devleti"nin olduğunu söyledi. Duyduklarına öfkelenen Kadir Ağa,

"O zaman bir devlet de siz kurun!" buyruğunu verdi...

Böylece Ulaşlı devleti kuruldu ve Çardak başkent ilan edildi.

Kadir Ağa'nın torunu İbrahim Çenet'in verdiği bu bilgiye göre kabinede Devlet Başkanlığı'na Kadir Ağa (Çenet), Genel Koordinatörlüğe Divlimoğlu Hacı, Ordu Genel Koordinatörlüğü ve üyeliklere de ('Bakanlık' demeliydim) Musa Ağa, Hayta Hüseyin Ağa, Beycioğlu Ali Ağa ve Gâvur Ali Ağa getirildi.

Ulaşlı devleti, Mustafa Kemal'in girişimini öğrenir öğrenmez kendini feshederek Kuvayı Milliye saflarına katıldı...

Gaziantep Cumhuriyeti

Ermenilerin yanı sıra güneyde devlet kurma girişimi konusunda "Çardak Cumhuriyeti" ya da "Ulaşlı Devleti" tek örnek değildir. I. Dünya Savaşı'nın sonunda, emperyalizm Anadolu'da kendi devletlerini kurmaya çalışırken, yurdun her yerinde işgale karşı yakılan çoban ateşi gibi direnişler başlatılmıştı. Kuşkusuz, bu direnişlerin en çetinlerinden biri Gaziantep'te verilmişti. Nüfusu topu topu on beş-yirmi bin olan ve ödünsüz bir yurt sevgisiyle mayalanmış Gaziantep halkı ortada henüz ulusal örgütlenme girişimlerinin görülmediği günlerde örgütlenerek işgale karşı savaşmıştı. Böylesine çetin bir dönemde bile kendilerini tiye alarak, direniş hareketini "Gaziantep Cumhuriyeti" adıyla başlatmışlardı.

Ulaşlılar gibi onlar da Kuvayı Milliye'nin kuruluşuyla birlikte Ulusal Kurtuluş Cephesi'ne katılarak Mustafa Kemal'in yanında yerlerini aldılar. Üç yıl süreyle günde beş yüz top mermisi düşen ve düşman (Fransız) komutanınca "Türk Verdun"u diye övülen Antep'e daha Kurtuluş Savaşı sürecinde TBMM tarafından "Gazi" sanı verildi. Bu savaşta Gazianteplilerden yaklaşık 7 bini ölürken, 7 bini yaralandı, 10 bine yakın binadan 8 bini Fransız topçusunun ateşi sonucu oturulamayacak biçimde tahrip edildi.

İKİ TARAF DA KATİL Mİ?

Kim Daha Çılgın?

"Öte gün, Rahmetli'de bir kuyu dolusu kadın cesedi bulundu. Tümü Müslüman'dı. Elleri ve ayakları tel ve iple bağlanmıştı. Çürümüşlerdi. Göğüslerinde süngü yaraları, sıkılarak boğuldukları için boğazlarında derin tel izleri vardı. Haberiniz var mı? Her evin, her köyün şehidi, yaralısı, ağıtı var. Haberiniz var mı? Yüreğimiz sargılıdır, haberiniz var mı?

"Öldürülenlerin tümü Müslüman'dı. Niye yalan söyleyeyim, gördüğüm her kadın ölüsünün yüzünde, kendi anamla ablamın yüzlerini gördüm, ağladım. Her ölümü bir örtü gibi üstüme çektim, yaşadım. Bu ne vahşettir, bu ne kindir? Ermeni, Türk, Kürt ne fark ederdi? Ölüm işte oradaydı. Ölümün milliyeti var mıydı? Böyle kine, düşmanlığa lanet olsundu."

Osman Şahin, yaşanmış bir olayı öyküleştirdiği "Lusik" adlı öyküsünün kahramanı "dönme" Fatma'nın babası, amcası, annesi ve kardeşi göç sırasında katledilmişti. Kendisi kurtulduktan bir süre sonra bir toplu mezar bulunduğuna ilişkin aldığı haber üzerine yakınlarının cesetlerini göreceğini sanırken soydaşları tarafından katledilen Türklerin cesetleriyle karşılaşmasını anlatırken Anadolu'da yaşanan dramı bütün boyutlarıyla gözler önüne seriyordu...

Ermeniler diyor ki, "Türkler soykırım yaptı." Türklerse "Ermeni mezalimi öyküleri dinleyerek büyüdüklerini" söylüyor. Yukarda olduğu gibi, Ermenilerin yaptığı cankırımlarına, satır başlarıyla da olsa, geçen bölümlerde değinildi... Bunlar bizim kötü anılarımız... Kuşkusuz Ermenilerin de kötü anıları var...

Bu, çeşitli savaş yöntemleriyle canlı tutulan ve kuşaktan kuşağa yinelenerek aktarılan kötü anılar olumsuz etkilerini sürdürüyor, her iki ulusa da zarar vermeye devam ediyor. Gitgide, iki toplum arasında barış umutlarını hepten yok edecek süregiden psikolojik bir savaşa dönüşüyor...

Ermenistan, şu anda dünyanın en yoksul ülkelerinden biri durumunda... Türkiye ise enerjisinin büyük bölümünü, bu psikolojik savaşa harcamak zorunda kalıyor. Türkiye'nin soykırımı kabul etmesi olanaksız. Bu düğümün çözülmesi, iki ulus arasındaki gerginlikte öncelikle psikolojik eşiğin aşılması bir zorunluluk olarak kendini dayatıyor.

İki taraftan herkes katil olmadığına göre, yüzlerce yıl bir arada yaşamış iki toplumun iyi anılarını anımsayarak bir çıkış yolu bulunabilir pekâlâ...

Bu bağlamda, Ermenilerin I. Dünya Savaşı sonundaki intikam dönüşünden sonra Saimbeyli'nin Ermeni Kaymakamı Ermenak (Arminek) Efendi'nin yasadışı ve kötü davranan Ermenilere izin vermediği anımsanabilir örneğin... Arminek Efendi, bu tutumunun bedelini görevden alınarak ödemişti. Onurunu yitirmiş İstanbul hükümeti İşgal Komutanı, Fransız Yüzbaşı Taillardat'ın istemi üzerine Arminek'i görevden alırken yerine savaş ve sertlik yanlısı, kendilerinden yana -hatta maşaları demek daha doğru olacak- Çalyan Karabet'i atamıştı.

Bunun yanı sıra güzel örnekler de var... Örneğin, şuna dersiniz:

Dedesi Saffet'in yaşam öyküsünü romanlaştıran Nalan Suntaş da dayısının anılarından yararlanarak kaleme aldığı *Zor Yıllar* adlı eserinde çete reisi Petros'un Türk komşularını öldürmesi emrini verdiği Garo'nun dramını çarpıcı biçimde anlatır...

"Garo, içinde kötülük olmayan bir Ermeni'dir.

'Reis, diyor, ben komşumu, kötülük yapmayanı, eli kolu bağlı bir insanı öldürmem, bana silahlı birini göster, yeter ki ulusumun düşmanı olsun, emrin başım üstüne, ama bunu benden isteme.'

Çete reisi Petros tek kurşunla, orada öldürür Garo'yu". (163)

Gerçekten Ne İstemişlerdi?

Ermeniler, gerçekten de ne istemişlerdi/ne istiyorlar?

Devlet kurmak mıydı amaçları? Kurdular, hem de birkaç kez. Şimdi bir Ermenistan var. Anadolu'da da Ermeniler var mı, var... Ermenistan'da Türkler var mı, var... Macaristan'da, Bulgaristan'da, Ortaasya'da, Ortadoğu'da, Balkanlar'da, Avrupa'da, Rusya'da, İtalya'da, Irak'ta, İran'da, Suriye'de, var mı, var... Ermeni de var, Türk de var.

Fransa'da yaşayan Ermeni kızı Denis Donikyan, ezber bozucu şeyler söylüyor bu konuda...

Denis Donikyan'a göre annesinin anlattığı, terk edilen ülke, çok güzel bir ülkeydi, mite dönüştü. Donikyan, bakın neler söylüyor bu konuda:

"Aslında biz, mitolojik bir ülke için mücadele ediyoruz. Doğrusu, Ermenilerin biraz deli olduğunu düşünmüyor değilim. Çünkü, insanların olmaları gereken yerde olmadıkları fikri üzerine bütün varoluşlarını kurmaları son derece tuhaf bir durum. "(164)

Donikyan'ın dediği gibi Ermeniler hâlâ ne istediklerini bilmiyorlar mı, yoksa mitolojik bir ülke için mi savaşım veriyorlar? Delilikte Türklerin de Ermenilerden geri kalır yanı olmadığına göre acaba nasıl çözümlenecek bu sorun?

Dünden bugüne olaylara bakıldığında, Ermenilerin istediklerini alamadıkları ve büyük acılar çektikleri görülür... Benzer acılar çeken Türkler acaba istediklerinin ne kadarını almışlardır? Görünüşe göre ne Ermeniler, ne Türkler kazanmıştır. Kazanan, sadece ve sadece emperyalizm olmuştur. Osmanlı ve Ermeni aydınlarının stratejik yanlışları, emperyalistlerin art niyetli politikalarıyla acı ve kan aksı üzerine oturtulmuştur. Kültürel birikim açısından dünyanın en renkli coğrafyasında bütün senaryolar Anadolu insanının kaybetmesi için sahnelenmiştir. Bunun da şu ana dek başarılı olduğu söylenebilir, ne yazık ki...

SEVGİ VE BARIŞ İÇİNDE YAŞAMAK

Benzer Kültürün tnsanı Olmak

Salmaslı Kul Hartun der yazılan geldi başa,
İçtim pır elinden kaymadım geldim coşa

Bu dizeler bir halk ozanına ait. Genç yaşta böyle dizeler yazıp söylemesinin ilginç öyküsü söylencelerde anlatılan bir ozana:

Henüz şiir yazmadığı günlerde yoksul, ama iyi yürekli ve eli açık bir gençtir ozanımız... Bir değirmende çalışarak hayatını kazanmaktadır. Onun değirmencilik yaptığı yıl büyük bir kuraklık yaşanır ve ekinler kurur. Yoksulluk dosta dostu tanımaz duruma getirir. İşte bu iyi yürekli genç değirmenci, böyle bir dönemde insanlara yardım eder ve çalıştığı değirmenden yoksullara un verir. O günlerden birinde gece düşüne giren Hz. Ali, yoksullara verdiği undan yapılmış ekmekten bir lokmayı ağzına koyar. Genç değirmenci, o andan sonra hak şiirleri yazmaya başlar ve pîr olur...

Bu halk ozanının, hak âşığının adı Hartun'dur... Kul Hartun... Salmaslı Kul Hartun...

O da halen Âşık Yusuf Ohannes tarafından sürdürülen ve Hoylu Âşık Vartan, Urumiyeli Âşık Dadaşyan gibi Türkçe yazmış Gregoryen inançlı Türk âşıklarının damarından geliyordu.

Bu büyük ozan Salmaslı Kul Hartun 80 yaşında öldüğünde cenazesi üç gün boyunca ortada kaldı. Gregoryen Ermeniler onun için "Türk ve Müslüman" diyerek, Müslüman Türkler de "Hıristiyan" diyerek cenazesine sahip çıkmadılar...

Onun günahıysa sadece,

"Okumuşum dört kitabı, Arabi, Türki, Tatar,

Yirmi sekiz hurufum var, ezbere dilde katar" demekti...

Böyle dizeler söylemesi kilise tarafından dışlanmasına yetmiş ve artmıştı.

Alın yazısı, pîr elinden bade içmek, kâmil olmak, cenazenin yıkanması, kefen inancı, feleğin çarkı, ölümden sonraki hayata inanma, dört kitap gibi temalar [(165)] nasıl da bildik geliyor değil mi?

Hartun'un tasavvufi dizelerinde dile getirilen sevgi ve barış içinde birlikte yaşamayı imleyen ve ondan nice zaman sonra yazılmış şu satırlara ne dersiniz:

"Uso'nun bitip tükenmek bilmeyen çan seslerine, yakındaki Şeyh Matar camisinin müezzini de 'ya sabır, ya sabır' diyerek katlanıyor, sonunda o da görevini hatırlayıp tarihi Dört Ayaklı Minare'den sesleniyordu:

'Allahu ekber, Allahu ekber!.."

'Ding-dong, ding-dong!..'

'Allahu!..'

'Ding!..'

'Ekber!..'

'Dong!..'

"Müezzin Nusret, soğuktan domates kırmızısına dönmüş koca burnuyla minareden indiğinde, Uso hâlâ, kısacık boyu, toparlak vücuduyla tarihi çanın ipine asılıp duruyor, müezzinin pes edip minareden inişine içten içe seviniyordu. Çan sesleri dalga dalga ta

uzaklara, en uzaklara yayılıyor, tüm Ermenilerin soğuktan kızarmış kulak memelerine soru olup asılıyordu..."

Değerli Ermeni yazar Mıgırdiç Margosyan'ın kitaba adını da veren *Gâvur Mahallesi* adlı ünlü öyküsünde anlattığı gibi Türklerle Ermeniler, tarihteki o inanılmaz kavgaların yanı sıra birbirleriyle olduğu gibi kendileriyle de dalga geçebilecek bir özelliğe sahiptiler. Ortak coğrafyada ortak kültürel mirastan beslenerek, aynı kaygılarla, aynı kaderi paylaşmışlardı aslında.

Birini "enfiye"siz birini "bırnoti"siz, öbürünü "kure ma"sız "düşünmek, düşünebilmek vaftizsiz bir Hıristiyan düşünmek gibi abesti." Büyük çoğunun "evleri kerpiçten yapılır, çamur ve samanla sıvanır"dı... Hepsinin kadınları "saçlarına kına" yakardı. Hepsinin erkekleri, eşleri "kız doğurursa dövünür, oğlan doğurursa övünürdü." Kimi Ermenice "pariluys", kimi Arapça "selamünaleyküm", kimi Türkçe "iyi akşamlar" derdi. Türkçe "Yo, hayır" demesini de bilirlerdi, Ermenice "Çe" demesini de. Hepsi de Tanrı'nın yuvalarına Halil İbrahim bereketi vermesini diler, umut ederdi. Hepsinin evlerini günnük dumanı kutsar, çocukları diş çıkarınca "hedik" kaynatırdı. Hepsi de, "ekmeksiz karın doyurmak"tan hoşlanmaz, "Pestile ceviz içi koymayı, yoğurda pekmez katıp kaşık kaşık yemeyi" severdi. Herkesin anası "hamuru teştte yoğururdu." Hepsinde "erken kalkan yol alır, tez evlenen döl alır "dı.

Öykücü Osman Şahin de, "Lusik" adlı öyküsünde, "Kafkasyalı" diye katılıyor Margosyan'ın sesine; "Çerkez, Gürcü, Türk, Kürt aileler de yaşardı Ermeni köyü Kuçu'da. Renklerimiz, giyitlerimiz, dilimiz biraz farklıydı. Hepimiz Padişah'a, Sultan'a bağlıydık. Osmanlı tebasıydık. Birbirimizin düğünlerine, cenazelerine katılır, aynı çayı kahveyi içer, aynı sofralarda otururduk. Ayarımız, harcımız birdi. Ailelerden biri yazın yaylaya göçeceği zaman köydeki evinin anahtarını birbirimize emanet ederdik..."

Bundan doğal ne olabilirdi? "Tandır, tandır ekmeği, tandır şişi ve rapada gibi kültür, iki kültürde de var(dı). Bu kültür, yayık kültüründe olduğu gibi Anadolu'nun Gregoryenlerle tanış olmadığı Türk coğrafyasında da yaşatılıyordu. El dokumacılığında halı ve kilim yapımında kullanılan tığ, teşik, makas-mekik, tarak, Anadolu Türk kültüründe görüldüğü gibi yer almaktaydı. Boncuk işlemeli yün örgü, yaygı, salyangoz kabuğunun ve mavi boncuğun nazarlık olarak kullanımı iki kültürde de bulunuyordu. Kurban edilecek hayvan her iki kültürde de süslenirdi... Takke, bere, kese örgüsü de keza her iki kültüre özgü şeylerdi. Yapma bebek kültürü için de aynı şeyler söylenebilirdi. Ağaca adak bezi bağlama, su kabağı süsleme, süpürgeden gabçe/gabbe gelin bezemek, kakma yöntemiyle ahşap kapı yapmak her iki kültürde de yer alırdı. Bu saptamalardan sonra denilebilir ki Türk ve Ermeni toplumunun halk kültürleri ve destanları benzerlikler göstermektedir..." (166)

Yukarda da örneklerini verdiğimiz gibi Türkçe yazan, Türk edebi geleneklerini kullanan Gregoryen inançlı Türkler, Türk-Ermeni ortak kültürüne büyük katkı yapmıştır. Bu bağlamda belirtmek gerekirse bugün birçok bilimsel çalışma Türkçe seslerin Ermeni abecesinde de yer aldığını kanıtlamıştır. Ermeni abecesindeki b, e, i, d, z, k, n, ç, r, v, n, g harflerinin Türk oyma yazısından alındığı saptanmıştır.

İki toplumun kültürel açıdan benzerliğinin yanı sıra Türk-Ermeni dostluğu konusunda Türk-Ermeni düşmanlığından daha çok örnek gösterilebilir...

Ermeni Köyü Vakıflı'dan Dostluk Mesajı

Bu çalışma için Türkiye'deki tek Ermeni köyü Vakıflı'ya (Samandağ/Antakya) gitmiştik. Orada da söz, dönüp dolaşıp Türk-

Ermeni dostluğuna geldi... Vakıflı'da yapılan dostça söyleşideki özlem ve dilekler hep iyi duyguları tetikledi.

Genç veteriner Cem Çapar, Hatay'da hoşgörü ortamında, sevgi ve barış içinde yaşadıklarını belirterek aynı şeyin iki ülke, Türkiye ile Ermenistan arasında da başarılmasının hiç zor olmadığını söyledi.

Bu yaklaşım, doğal olarak kültürel benzerlikleri olan, ortak yaşamın olanaklarından yararlanan bir toplumun, tutucu, bağnaz yapılar karşısında put kırıcı, insancıl yaklaşımları üzerinde durmaya yöneltti bizi.

Cumhuriyet Türkiyesi'nin bu köşesinde ulusal kimlik ve toplumsal barış adına gerçekten de özgün ve örnek yaşam sürdürülüyordu. Sosyal ve ticari ilişkilerinde insanlar birbirine saygılı ve hoşgörülüydüler. Bazı "mihrak"ların ağız şapırtısıyla öğrenmek istediği ayrım, yaşamın hemen hiçbir alanında görünmüyordu. Sadece, farklı inanç ve etnisiteye mensup insanların evliliğinde bazı şeyler gündeme geliyordu. İşte, bunu biraz irdelemek gerektiği için Muhtar Berç'e sordum,

"Düğün geleneklerini yaşatıyor musunuz hâlâ?"

"Evet," dedi kısaca. Sonra durdu, düşündü ve, "Ama eskisi kadar sık düğün yapamıyoruz köyde," diye ekledi.

"Ne kadar sıklıkta yapıyorsunuz?"

"Birkaç yılda bir."

"Neden?"

"Köy nüfusunun büyük çoğunluğu İstanbul'da yaşıyor."

O sıra köyde 135 kişilik bir nüfusun sürekli yaşadığını öğrendik. Köyden yaklaşık 600 kişi ise ki, çoğunluğu genç, İstanbul'da yaşıyordu. Vakıflı kökenli İstanbulluların tatillerini köyde geçirmeleri ise yazlan nüfusun 300'le 500 artmasını sağlıyordu.

"Peki, evliliklerde, kız alıp vermelerde inanç farklılığının belirleyici bir rolü var mı? "

"Eskiden vardı, şu anda yok. Yaşlılar sorun çıkarıyordu, ama bir süre sonra kabulleniyorlardı. Bizim köyden çok kişi İstanbul'da farklı dinden insanlarla evlendi. Hepsi de burada hoşgörüyle karşılandı. Dahası, Ermeni olmayan gelin ve damatlarımızın inançlarımıza bizim gençlerden daha saygılı olduklarını söyleyebilirim."

"Mehmet (Nusayri Alevi):

Çocuğuma eş seçiminde özgürlük tanırım. Çocuklarımın Hıristiyan kızlarla evlenmelerini çok istemem, ama sülalede Hıristiyan gelin var....

"Gül:

(...) bir Alevi bir Sünniyle, bir Hıristiyanla evlenebiliyor.....

"Keti'ye göre farklı topluluklarla yapılan evlilikler onaylanmamakta, fakat kabullenilmektedir:

Hıristiyanlarla Aleviler arasında veya Hıristiyanlarla Sünniler arasında evlilikler oluyor....

"Meryem (62):

Gelin ve damatlarım Hıristiyan....

"Linda (24):

Eşimle görücü usulü evlendik, (...) ama birimiz Ermeni, birimiz Rum...

"Özlem (35):

Ben Aleviyim, eşim Ermeni..." (167)

"Ermenilerin evlilik konusundaki ilk tercihleri kendi topluluklarından, ikinci tercihleri Arap Hıristiyanlardan yanadır. Müslümanlarla evlilik genelde istenmeyen bir durumdur, fakat diğer topluluklardaki gibi gençler bu konuya yaşlılar kadar katı bir tutumla yaklaşmamaktadır." (168)

Çok etnili bir yapıya, dünyada Hatay'dan daha güzel bir örneğin gösterilebileceğini sanmıyorum. Neden mi? Nedeni çok... En

azından, " (...)yaşam gustosu çok gelişmiş insanlar yaşıyor burada; üstelik Türkiye'nin birçok bölgesine örnek olacak nitelikteler. Birbirinin inancına saygılı, kırmızı çizgilerine dikkatli, ama yeri geldiğinde kendileriyle ve komşularıyla dalga geçebilen, çoğu rakı içen, bazısı hâlâ boğma rakıyı yeğleyen, aynı şeylere gülen ve ağlayan, gelenek ve görenekleri, ahlak anlayışları benzer bu insanlar, et ve tırnak gibi bir arada yaşayıp gidiyorlar.

"Artık, Türk'ün berberi Arap, Hıristiyan'ın terzisi Rum betimlemeleriyle tanımlanmayı çoktan aşmış, birbirlerinin dini bayramlarını kutlayan, cenazelerine giden, insanlık sevgisi paydasında buluşmuş Levanteni, Arap Alevisi, Sünnisi, Ortodoksu, Katoliği, Türkü, Ermenisi, Rumu, Çerkezi, Kürtü, Süryanisi ve Musevisiyle tercihlerini çoktan Türkiye'den yana koymuşlar ve hâlâ bu konuda kaygı duyanlara şaşkınlıkla bakıyorlar."(169)

Türk-Ermeni Dostluğunu Batı da Biliyor, Ama...

I. Dünya Savaşı sonrasında ABD tarafından İstanbul, Batum, Ermenistan, Kafkaslar ve Suriye'de incelemeler yapan General Harbord'un Senato'da okunmak üzere ABD Dışişleri Bakanlığına sunduğu raporda Türklerle Ermeniler arasındaki birliktelik şöyle anlatılır:

"Kışkırtılmayıp kendi hallerine bırakıldıklarında şimdiye dek Ermeniler ve Türklerin bir arada ve barış içinde yaşadıklarını gösteren pek çok veri bulunmaktadır. Bu iki ulusun beş asır boyunca aynı topraklarda yan yana yaşayabilmeleri, kuşkusuz birbirlerine olan gereksinimlerinin ve ortak çıkarlarının bir göstergesidir."(170) Bu çalışmada, biz de biraz bunu göstermek istedik zaten...

Bu bağlamda değerlendirileceğini düşünerek, Anadolu'dan gittiği Amerika'da ABD vatandaşı olmuş, ancak daha sonra Ada-

na'ya dönmüş ve Fransız üniforması giyip Türklere karşı savaşmış Adanalı bir Ermeni ailenin oğlu olan Şişmanyan'ın (Shismanian) 10 Aralık 1920'de Fransız Senatörü Victor Berard'a yazdığı mektupta Fransızlardan yakınmasını alıntıladık. Yüzbaşı Şişmanyan'ın mektubu Fransızlarla Türkler arasındaki çatışmanın durulmasını izleyen günlere ilişkin ve Türk-Ermeni dostluğuna serin sular serpecek niteliktedir:

"Çukurova'da dört yıl Fransız bayrağı altında çarpışan Şişmanyan, askerlik hizmeti sonrasında Kaliforniya'ya dönmeye hazırlanmaktadır. O sıra Komutanı Albay Bremond Adana'daki Ermenileri 'düzenlemesi' yönünde bir buyruk verir. Bu görevi de hemen yerine getiren Şişmanyan raporunu yazıp General Dufieux'e sunduktan sonra Adana Sancağı Yetkili Komutanı Tomy Martin tarafından tutuklanır. Tutuklanma nedeni olarak bölgede Türklerle dostane ilişkiler geliştirmeye çalışması, gerginlik yaratacak şekilde davranmış olması gösterilir. Şişmanyan, Ermeni Ulusal Birliği'nin kendisi gibi Fransız üniforması giymekte olan on bir üyesiyle birlikte eşyalarını alma olanağı bile bulamadan, durumu izlemeye gelen Türklerin gözleri önünde kamyonlara bindirüerek Karataş'a gönderilir. Şişmanyan, raporunda yola çıkışlarını gözlemekle görevli olan Türk subayının kendilerine son derece nazik davrandığını, buna karşın General Dufieux'un kendisiyle görüşmeyi bile kabul etmediğini, üstelik yolda Saimbeyli'de çarpışmaya gelmiş Ermenilerden 450 kişilik gönüllü birliğinin kendilerine katıldığını, General'in bunlara derhal teslim olmalarını emrettiğini, yaklaşık iki bin Fransız askerinin silahları kendilerine çevrilmiş biçimde yollarına devam ettirildiklerini de anlatır. Bu Ermeni grubu, daha sonra yolda bazıları batan küçük deniz araçları ve Fransız hastane gemisiyle Fransız subaylarından hakaret göre göre Beyrut'a doğru yola çıkartılır." (171)

Ermeniler Hıristiyan Türk mü?

Sorun aslında Türk-Ermeni ilişkilerine dost olmayı koruyarak bakmayı becermekte yatıyor gibi geliyor bana... "Soykırım" yalanıyla düşmanlıkları kışkırtmaya değil, çok yönlü işbirliği içinde dostlukları pekiştirmeye gereksinimi var her iki toplumun da...

Yukarda da belirtildiği gibi Ermenilerle Türkler arasındaki dostluk çok, ama çok eskilere dayanır. Bunun ne denli eskiye dayandığını kanıtlamak, kuşkusuz arkeologlarla antropologların işidir. Ancak, eldeki tarihsel bulgular bu konuda bir fikir verecek niteliktedir. Buna sınırlı da olsa inanç birlikteliğiyle dil birliği örnek gösterilebilir... Anadolu'da Hıristiyan mezhebini kabul etmiş Ermenilerin büyük çoğunluğunun Türkçe'den başka dil bilmemeleri de bilinmeyen değildir. Bunda Gregoryen Hıristiyan mezhebini bir Türk'ün kurduğuna ilişkin savların rolü büyük olsa gerek. Çünkü, Hıristiyanlığın M.S. 285'ten sonra Anadolu ve Azerbaycan'daki Türk boyları arasında yayılması hiç de rastlantı değildir...

Söz konusu sava göre Gregoryen mezhebinin kurucusu Aziz Gregor'un öncelikle Ermeni, yani Hayk kavmine mensup olmadığı savlanır. Tarihçiler arasında Partlı olduğu yolunda bir görüş birliği olmasına karşın, Aziz Gregor'un Türk olduğunu, dahası Dede Korkut'la aynı kişi olduğunu savlayanlar da var.(172)

Zamanla inanç konusunda yollar ayrılsa da Ermenilerle Türkler, Katolik Hıristiyan Batı tarafından hep öteki, Doğu toplumları olarak görülmüş ve düşmanca yaklaşılmıştır. Ermenilerin Malazgirt Savaşı'nda Bizans yerine Türkleri desteklemeleri bu yapının ürünüdür.

Türklerle Ermenilerin dostlukları Malazgirt Savaşı'ndan da, Selçuklulardan da önceye dayanır aslında:

"Hicreti izleyen ilk yirmi yıl içinde Müslümanlar İran'ı, Suriye'yi, Mezopotamya'yı, Mısır'ı alarak Bizans'ı (yani bugünkü Türkiye topraklarını), Akdeniz'den Kafkaslar'a dek uzanan yarım daire biçiminde bir kıskacın içine (Büyük Ermenistan) almışlardı. Bir doğal engel olan Kafkaslar'ı Arap ordularına karşı gerçek bir engel haline getirecek olanlar ise Hazar Türkleri'nden başkası olmayacaktı.

"Tabii bunu, yerleşik hayata geçerek görece uygarlaşan Persler, Ermeniler ve Gürcülerden ayrımla en az Araplar kadar savaşçı olmaları sayesinde yapacaklardı. Nesnel bir değerlendirmeyle korkunç bir saldırı dinamizmi yakalayan Arap yayılmasını engelleyebilmenin temeli, 'dinsizin' hakkından 'imansız'ın gelmesi esprisine uygun olarak Hazar Türklerinin göçebe-savaşçı yapısından kaynaklanıyordu.

"Türklerin dinsel tercihlerinin tarihsel biçimlenişine ilişkin bize anlatılanların gerçeklerden ne denli uzak olduğu... Resmi tarihlerde bize 'Türklerin tarihi düşmanları' diye gösterilen Rumların ve Ermenilerin, Hazar Türklerinin özgür iradesiyle müttefik görülüşü vardır örneğin...

"Bu tarihte Ermenistan Rumların (Bizans/Roma) elindeydi. İmparator Heraklius'un oğlu Konstantin tarafından 643'te vali atanan Sempat yeni bir istilaya uğramamak için Halife'ye ağır bir vergi ödemeyi kabul etti ve Hz. Ömer'e bağlandı.

"Emevi Halifesi Abdülmelik'in 699'da Erzurum ve Erzincan'ı Rumların elinden kesin olarak almasına dek Ermenistan, kâh Arapların, kâh Rumların elinde pinpon topu olmuştur.

"717'de saldırıya geçerek Arapların geride bıraktığı tüm garnizonları tek tek ele geçiren Türkler, Azerbaycan ve Ermenistan'ı Araplardan temizlemeyi başardılar. "[173]

Ermeni'ye Rus mu, Yoksa Türk mü Dost?

"Ermenilere karşı Selçuklularla başlayan Türk hoşgörüsü ve himayesi Osmanlı devletinde de devam etmişti. Greklerin ve Latinlerin dini ve siyasi baskıları nedeniyle gözlerini Türklere çeviren Ermeniler, Osmanoğullarına güvenerek Batı'ya doğru yayılmış ve Osmanlı devletinin hizmetine girmişlerdi. Osman Bey'den itibaren Türklerin güvenini kazanan Ermenilere Fatih Sultan Mehmet, hiçbir Hıristiyan'ın vermediği ayrıcalıklar vermişti. Rumlara verdiği ayrıcalıkların aynısını onlara da vermiştir. Bursa'da tanıdığı Piskopos Hovakim'i İstanbul'a çağırmış ve Samatya'daki Sulumanastır kilisesini Ermenilere tahsis etmişti. Surp Georg adını alarak Patrikhane ve Patrikhane kilisesi olarak hizmet vermek amacıyla bu binada kurulan Ermeni Patrikliği'nin başına da Hovakim'i geçirmişti. Öbür dinsel azınlıkları Ermeni Patrikliği'ne bağlayarak itibarını artırmayı sağlamıştı. "[174]

İlk kataligosluk Açmiyadzin'de kurulmuştu... Bizans ise Rusya'nın Kafkasya'daki Ermenileri Açmiyadzin (Rusya) Kataligosluğuna (Katgikos-Katogigos) bağlama çabalarına karşın, yüzlerce yıl önce İslam dünyasına bir set görevi yapmaları amacıyla güneye yerleştirdiği Ortodoks Ermeniler için Sis (Kozan) Kataligosluğunu kurmuştu. Kozan'dan başka, Halfeti, Akdamar ve Kudüs'te de Kataligosluk vardı. Kataligosluk, Ortodoks ve Gregoryen Hıristiyanlığın yöresel ruhani liderliğinin merkezi demekti. K.Maraş, Gaziantep ve Ulukışla Kozan'a bağlıydı.

Fatih Sultan Mehmet'le birlikte nüfusu artan Ermeniler için Anadolu'da kurulmuş Kataligosluklara hiçbir Türk devleti dokunmadı. Kozan, Ermeni Prensliği'nin başkentiydi. Daha sonra ilan edilen Ermeni Krallığı'nı Memlûklar yıktı ve 1375 Nisanına dek

141 yıl yönetti, ama ne Memlûklar ne de Yavuz Sultan Selim Katolikosluğa dokundu.

Türklerle Ermeniler arasında yüzyıllardır süren karşılıklı iyi ilişkilerin geliştirilmesiyle Osmanlı'nın gözünde Ermeniler kırılma noktasına dek hep "Millet-i Sadıka" sayıldı.

Osmanlı yönetimi Ermenice'yi ve Ermeni isimlerinin kullanılmasını da serbest bırakmıştı. Kendi dillerinde kültürel faaliyetlerini sürdüren Ermenilere 1567'de matbaa kurmaları için izin bile verdi. Oysa Fransa Kralı XIV. Louis (1643-1715) Osmanlı'nın gösterdiği bu hoşgörüyü bir yüzyıl sonra bile göstermedi ve Marsilya'da kurulan Ermeni matbaasını kapattı.

Osmanlı, Ermenilere bu hoşgörüyü gösterirken ne yazık ki, Türklere ancak 159 yıl sonra matbaa kurma izni verdi. (I. Müteferrika/1726)

Ermenilere ise tarihin her döneminde dostça yaklaştı. İnançlarını baskıdan uzak, özgürce yaşamalarını sağladı. Üst düzey görevlere getirmekte sakınca görmedi. Fener Rum Patrikhanesi'ne bağlı olan Ermeniler yaygın olarak Ortodoks mezhebini benimsemiş olmalarına rağmen, daha sonra oluşan Ermeni Katolik kilisesini de (1831), Protestan kilisesini de (1859) tanıdı.[175]

Osmanlı devletinde her azınlık gibi rahat bir ortam bulan Ermeniler, askerlikten muaf tutularak ticaret ve sanatla uğraşmışlar ve varsıl bir sınıf oluşturmuşlardı. Ermeni-Türk ilişkileri -kırılma noktasına dek-karşılıklı güvene dayalı yürütüldü. Ermenilerin genellikle Türkçe konuşmaları, kiliselerde ayinlerini Türkçe yapmaları, Türklerden daha fazla haklara sahip olmaları dolayısıyla bazı Batılılar onları "Hıristiyan Türk" olarak tanıdı. [176]

Ermeni tarihçi Matheos, Selçuklu Sultanı Melikşah'ı anlatırken "geçtiği ülkelerin halkına bir baba gibi davrandığını, Hıristi-

yanlar için kalbinin sevgi dolu olduğunu, bu nedenle birçok kent ve bölge halkının kendiliğinden onun idaresine geçtiğini, 1090 yılında Ermeni Patriği Basil'in isteği üzerine verdiği bir fermanla kiliseleri, manastırları ve papazları vergiden muaf tuttuğunu" yazmıştı.

"Ermenilerin, Osmanlı devletinin yönetiminde ne Bizans ve hatta ne Ermeni Prensliği dönemlerinde yaşamadıkları bir adalet ve özgürlük ortamına kavuştuklarına ilişkin pek çok tarihsel veri vardır. Buna kanıt olarak Ermenilerin yaşadığı kent ve kasabaların Ermeni nüfusundaki doğal olmayan artış gösterilebilir."[177]

Dostça Bakabilmek...

Batı, nedense Türklerle Ermeniler arasındaki ilişkiye hep sadece tehcir ve tehcir sırasında yapıldığı savlanan soykırım yalanı açısından yaklaşır. Birçok ihanete karşın, hoşgörüyle yaklaşmaları, yaşanmış güzellikleri, dosdukları görmezden gelir. Sadece o büyük kırılmanın üzerinde durur. Olduğunu varsaydığı kan davasına ilişkin önyargıyı değiştirmez, bu konuda direnç gösterir. Lozan'dan sonra birkaç (belki de tek: Hrant Dink cinayeti) sıra dışı örnek dışında Ermenilerin Anadolu'da Lozan'dan aldıkları haklar çerçevesinde her Türk yurttaşı gibi yaşadıklarını, yaşamakta olduklarını dikkate almaz. Özgürce inançlarını, ibadetlerini, ticaretlerini yaptıklarını, eğitimlerini sürdürdüklerini bilmezden gelir.

Nostalji diye nitelendirilmemesi dileğiyle bu konuya Adana'yla ilgili bir anekdot ve bu satırların yazarının da aktörü olduğu bir öyküyle noktayı koyalım:

"Meşrutiyet ilanından önce Ermenilerle Türkler Adana'da çok iyi geçinirler ve birbirlerini severlerdi. Ermenilerin yaşlı erkek-

lerine Türkler 'Dayı' der, onlar da kendisine dayı diyenlere 'yeğenim' derdi. Türkler, Ermeni kadınlarının yaşlıcalarına, 'Cici' yahut 'Cice' derlerdi. Hiçbirisi Ermenice bilmezdi. Yerli halkın şivesiyle Türkçe konuşurlardı. Âdet ve ahlakları, kılık-kıyafetleri, cemiyet hayatları tamamen Türklerin aynı idi. Manileri, şarkıları öz Türkçe'ydi." (178)

Gâvuroğlu Mustafa

Ermenilerle Türklerin birbirini boğazladığı o cinnet dönemlerine ilişkin "vahşet, mezalim" ve "soykırım" sözcükleriyle anlatılan kanlı anıların dışında insanda sevgi duygusunu yeşertip büyüten öykülerin güzel örneklerini de dinledik çocukluğumuzda... Dinlediğimiz bu tür öykülerde bir Ermeni aile kaçkaça giden Türk ailenin hasta çocuğunu yüklükte yorgan içine sarıp gizleyerek Ermeni katillerden, çatışmanın ikinci evresinde ise bir Türk ailenin, çelimsiz Ermeni çocuğunu benzer yöntemlerle Türk katillerden nasıl koruduğu anlatılırdı.

Günümüzde birçok insana belki tuhaf gelecek, ama bu Ermeni çocuklarından ikisini yakından tanıdım... Birine hala dedim, öbürüne abi... Halamı o kanlı, tozlu ve dumanlı günlerde büyük dayım evlat edinmişti. Sonra büyütmüş, geçimliğini sağlamış, zamanı geldiğinde başgöz ederek aile kurmasına yardımcı olmuştu... O bizim çok sevdiğimiz Emine halamızdı ve çocukları da hâlâ çocuklarımız...

Büyük amcam, Ulusal Kurtuluş Savaşı'nda Kozan'ın inzibatından sorumlu Karacalı milis gücünün önderiymiş...

O, bir daha yaşanılmaması gereken günlerde bulduğu sahipsiz bir Ermeni çocuğunu evlat edinmiş, nüfusuna kaydettirerek adını da Mustafa koymuş...

Biz ona "abi" diyerek büyüdük... Hep abi bildik onu... Babalarımızla, amcalarımızla akran olmasına karşın, "abi" dedik, nedense... Demek ki o sıcak elektriği veriyordu bize...

Kozanlılar ise "Gâvuroğlu Mustafa" derdi ona... Bunu, "öteki" konumuna düşürmek için söylemezlerdi... "Yaman adam" anlamında kullanırlardı "Gâvuroğlu" nitemini.

Gerçekten de yaman adamdı Mustafa abi...

Büyük amcamın çocuğu yokmuş, onu bulduğunda. Onu himayesine alarak oğul yerine koymuş... Nice zaman sonra, Mustafa abi delikanlı çağlarına geldiğinde doğmuş amcamın tek oğlu... Amcam, bu kez iki oğul sahibi olduğuna sevinmiş, gönenmiş...

Mustafa abi, bir kanadı kırık, yüreği biraz buruk da olsa görece mutlu yaşamında amcamın küçük oğluna ömrünün sonuna dek ağabeylik yaptı. Ona gerçek bir ağabey olurken, çocuklarına da amca, dede oldu... Amcamın oğlu da ona her zaman saygılı bir kardeş olmasını bildi... Hiçbir zaman ona sırtını dönmedi, hep koruyup kolladı onu...

Mustafa abi kolay anlaşılmaz biriydi... Hayatını değiştirecek olaylar karşısındaki tutumlarıyla bile bu yanını ortaya koymaktan kaçınmazdı...

Kozanlıların hemen hepsinin görüş birliği halinde "Böyle bir şeyi ancak Gâvuroğlu yapar" dediği, hayatının belki en büyük ikinci olayında da gösterdi bu yanını...

1960'ların başıydı... O yaz Türkiye, çocuğunu bulmak için Kozan'a gelen Brezilyalı varsıl Ermeni kadını konuştu bir süre... *Hürriyet* gazetesi günlerce birinci sayfadan haberler, röportajlar yayımladı... Habere konu olayda öksüz ve yetim Ermeni çocuğunun izini süren annesinin onu tam kırk yıl sonra bulduğu duyuruluyordu... Brezilyalı Ermeni kadın, aradan geçen sürede yeni bir hayat

kurmuş, varlıklı biri olmuş, ama o depresyon yıllarında Kozan'da yitirdiği oğlunu hiç unutmamıştı... Oğlunun babası kimdi, başka kardeşi var mıydı, onlar neredeydi, başlarına ne gelmişti türünden yanıtsız sorular uçuşup duruyordu halkın dilinde... Kadının Brezilya'daki hayatı da gizemini koruyordu... Bilinen, Brezilya'daki eşiyle birlikte büyük varlık sahibi olduğuydu... Bu varlık öylesine abartılıyor, öylesine abartılıyordu ki, bizim Mustafa abinin, Kozanlı'nın Gâvuroğlu Mustafa'sının sayesinde Kozan'ın kurtuluşu ve kalkınması yönünde düşler kurdurtuyordu insanlara... Öyle ya, Gâvuroğlu Mustafa'nın annesi, en azından oğlunun hatırına Kozan'a yatırım yapar, birkaç fabrika kurabilirdi pekâlâ...

Ama öyle olmadı...

Nedense o kadını anne diye kabullenmedi ve Brezilya'ya gitmedi Mustafa abi... Annesiyle ne konuştu, aralarında ne geçti, çocukluğundan ne tür bir anı gizliydi belleğinde, onu da kimseler bilmedi, bilemedi, öğrenemedi... Kimse de soramadı zaten... Bir gizemli öykü olarak kaldı anayla oğulun arasmda geçenler... Onun annesini kabul etmemesi, öylesine büyük bir serveti reddetmesi üzerine bu kez kolları iki yana düşen Kozanlılar,

"Nolacak Gâvuroğlu işte," dediler, "gâvurluğunu yaptı sonunda..."

Tanığı olduğumuz bazı özel anılarından çıkarsayarak sağlıklı bir erkek olduğunu bildiğimiz Mustafa abi nedense hiç evlenmedi...

2006 başlarında doksan beş yaşlarında öldüğünde de ardında sadece anılarını bıraktı...

MUSA DAĞ'IN ÇOCUKLARI

Çağrışımların İzinde

Dağın yeşil benzi solgun... Sarı egemen tabloda yer yer kızıl lekeler tamamlıyor pastel büyüyü... Sağ böğrüne Çevlik sığınmış, güneş karşıda, Kel Dağı'nın (Akra) ayak uçlarını öpüyor, ışıl ışıl... Roma Sezarlarından Hadrianus'tan söz ediyor... Güneşin doğuşunu seyretmek için Roma'dan kalkıp özel gemiyle Akra'ya neden geldiğini anlatıyor, bir güzel...

Kel Dağı'nda, Hadrianus'un ruhuyla güneşin doğuşunu seyretmeyi bir başka bahara bırakarak Musa Dağ'a tırmanıyoruz.

Yolun iki yanında, sarp yamaçlara tutunmuş evlerin, doğal yapıyı bozmamaya özen gösteren bir yaklaşımla yapıldıkları dikkati çekiyor. Bunun yanı sıra, Batı Ayaz köyünde duvarları eski taş ustalarınca yontulan küp taşlarla örülmüş "kolej "in mirasını miri malı gibi sahiplenmiş camiyle Yoğunoluk'ta artık samanlık olarak kullanılan kilisenin damına kondurulmuş cami de en az o evler kadar dikkat çeliyor.

Az sonra konuşacağımız Ermeni genci Cem Çapar'ın yaşından beklenmeyen bir bilgelikle, "İyi ki yıkmadılar, cami yaptılar, buna şükür. Cami de bir ibadethanedir," sözleri belleğime yerleşiyor.

Bu sözler beni alıp doğduğum kentin (Kozan) çocukluğumdaki yıllarına götürüyor... 1950'lerde yapılanları anımsatarak bir kez daha acı çektiriyor...

1950li yıllarda seçilmiş bir belediye başkanı, büyük acıların yaşandığı Kurtuluş Savaşı'nda ve sonrasında bile yapılmayan bir şeyi yapmıştı; kökenini Türk-Ermeni boğazlaşmasından alan vandal psikolojinin baskısıyla büyük bir iş yapıyormuşçasına yöredeki Ermeni izini silmek amacıyla manastırdaki kilise ve kale surlarını yıktırarak mezarlığa çevre (ihata) duvarıyla birkaç yıl önce yıkılan ortaokul binası yaptırmıştı. Böylece, 500 yıl önce yaşamış Fatih Sultan Mehmet atasının bile gerisine düşmüştü. İşin acı yanı o kafanın ürünü tohumlar eğitimsiz, bilgisiz insanları hâlâ etkiliyor, davranışlarını yönlendiriyordu...

Ne yazık ki, kendisi de yıktığı tarihsel kalıtın (surlar) en erken Asur dönemine, belki daha eskilere, Kizzuwatna-Hitit uygarlığına ait olduğunu bilmeden bu dünyadan göçüp gitmişti.

Gerçi Sis (Kozan) Katedrali'nin bu yıkılışı ilk değildi. Tam 684 yıl önce Memlûk Sultanı Emir Kılavun'un Halep Valisi Mansur tarafından kentle birlikte yakılıp yıkılmıştı (24 Ağustos 1266). O dönem Memlûklar, sistemli biçimde Çukurova'ya saldırıyorlardı. Katedralin yıkılışından 54 yıl sonra Mısır'dan gelen Trablus Valisi Karatay 20 bin askerle Sis'e girmiş ve kaldığı 17 gün süre içinde Kral'ın evini bile yakmıştı. [179] Ancak, Memlûklar yaklaşık yüz yıl sonra bölgede kurdukları egemenlikleri süresince Ermenilerin inançlarına hiçbir şekilde karışmadılar. Baskı yapmadılar...

Bu kötü örneğe bakarak, o binaları en azından yıkmadıkları için Batı Ayaz ve Yoğunoluk sakinlerini kutlamak gerekir. Herkes bilir ki, Anadolu'da bir daha kimsenin yaşamak istemediği o acılar Ermeni kolejlerinde ve kiliselerinde tezgâhlanmıştır... Buna kar-

şın kolejle kilisenin yıkılmaması, bir hoşgörü ürününden başka bir şey değildir...

Eteklerinde Hatay'a bağlı Samandağ ilçesi ve Vakıflı köyünün bulunduğu Musa Dağ'dayız... Batı Ayaz, Yoğunoluk köylerini geçip Hıdırbey köyüne geliyoruz; az sonra Vakıflı'da olacağız.

Önce, Musa'nın yaptığı gibi Musa çınarında su içerek biraz soluklanmak. Ne de olsa mitos-epos sarmalında bugünlere dünden çok şey taşınan bölgedeki bu kültürel-tarihsel yapının belki de en önemli merkezlerinden biri bu Musa çınarı. Dağa adını veren Musa, inanca göre bu ulu çınara da can vermiş...

Halkımdan uyanığın biri, içine büfe kurup dükkân açsa da öldürmeden anlamış ağacın değerini... Belki de bir yetkili kurul ağacı koruma kararı alınca, sahiplenmesi gerektiğini öğrenmiş, kimbilir... Hıdırbey köyünün merkezinde, gövde çapı 7.5 m., dış çevresi 20 m., içerdeki kovuğun çapı 5.4 m., yüksekliği 16.7 m. ve dalları 1.5 dekarlık alanı kaplayan bu ulu çınar, tam bir kült ağaç...

Biliminsanlarının yaptığı hesaplara göre 800 yaşında. Mitoloji ise Musa'yla akran olduğunu savlıyor:

Hz. Hıdır ile Hz. Musa denizden çıkarlar ve birlikte Hıdırbey köyüne gelirler. Hz. Musa bir ara ünlü asasını su kıyısına koyarak su içer. Sonra, dönüp baktığında asasının yeşerdiğini görür. Bunun üzerine asasını orada bırakarak daha sonra kendi adıyla bilinecek dağa çıkar...

Kimler çıkmamış ki Musa Dağı'na sonunda biz de çıktık...

Çıkarken düşüncelerim belleğimin labirentlerinde dolaşıyor... Bir *Musa Dağ'da Kırk Gün* romanı geliyor gözlerimin önüne, bir romandaki savın karşıtı Fransızların silahlandırdığı Ermeni çetelerince kurulan Musa Dağ kampı geliyor... Sonra 1894'lerin Güney - doğusu'nda geziniyor anımsamalarım... Belleğime I. Sasun Olayı di-

ye düşülen notta Ermeniler, Musa Dağ'dan 21 yıl önce Antok Dağı'na çekilerek askere silahla karşı koyuyorlar. 1894 Ağustosu ortasında başlayan kalkışma 23 Ağustosta kalkışmanın önderi Murad takma adlı Hamparsum Boyacıyan'ın yakalanmasıyla sona eriyor...

Siirt dolaylarındaki Antok Dağı'nı pek anımsayan çıkmaz, ama Musa Dağ çok ünlü... Bunda Franz Werfel'in ünlü romanı *Musa Dağda Kırk Gün'ün* payı büyük... Romanın yayınlandığı yıl, dokuz yıl önce belki de en popüler dönemini yaşadı bu dağ...

Roman, gerçek kahramanların anılarına dayanarak yazıldığı savıyla Türkiye'de okurlara sunulunca yirminci yüzyılın sonunda (1998) en çok satanlar tahtına oturdu. Romanın başkahramanı Gabriel Bagratyan adlı bir Osmanlı Ermenisi. Fransa'da yetişmiş, eğitim görmüş biri. Balkan Savaşı patladığında yedek subay olarak girdiği Osmanlı ordusunda obüs bataryasında çarpışmalara katılmış...

Romana göre Bagratyan, birkaç yıl sonra "tehcir" nedeniyle ters düşeceğini bilmeden Osmanlılar için savaşmıştır. Roman, Bagratyan'ın dilinden "tehcir baskısı" yüzünden köylerini terk ederek Musa Dağı'na çıkan Ermenilerin dağda geçirdiği kırk günü anlatıyor. Bu sürede Ermenilerin uğradığı zulüm ve korku dolu gün ve gecelerden sonra bin bir serüvenle Port Said'e gidişleri dile getiriliyor.

Burada hemen belirtelim ki, çalışmamızın bu bölümünde, bu savların ne denli gerçek ya da gerçek dışı olduğunu kanıtlama gibi bir amacımız yok. Bu uzmanların, tarihçilerin işi. Benim inancım, bu gökkubbe altında hiçbir yalanın sonsuza dek yaşayamayacağıdır. Bir gün gelecek, Ermenilerle Türkler arasında yaşananların da hepsi bütün çıplaklığıyla insanlığın önüne konulacaktır; bundan da hiç kuşkum yok.

Ancak, anlamadığım iki nokta var bu Musa Dağ olayında... Birincisi Gabriel Bagratyan'ın anıları Franz Werfel tarafından 1930'ların başında kaleme alınıp Batı ülkelerinde yayınlanmasına karşın, neden Türkiye'de 1998 yılı beklendi?

İkincisi, tehcir uygulanan Vakıflı, Hıdırbey, Yoğunoluk, Erikli Kuyu, Batı Ayaz, Kapı Suyu ve Yezni gibi Musa Dağ'ın eteklerindeki köylerde yaşayan Ermeniler önce Port Said'e gitmişlerdi. Mondros Mütarekesi'nden sonra 1918 sonlanyla 1919 başlarında geri geldiler. İşte, bu gelen Ermenilerin büyük bölümü Hatay'ın ilhakı üzerine, 1939'da tekrar yurtdışına giderken Vakıflı kökenliler gitmemişti. Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşamayı yeğlemişlerdi... Acaba neden?

Musa Dağ'ın Eteklerinde

Bu ve benzeri birçok sorunun yanıtmı almak üzere Antakya Vakıflı köyüne gidiyoruz. Vakıflı, Musa Dağ'ın eteklerinde, narenciye bahçelerinin ortasında küçük bir köy. Genellikle yaşlıların yaşadığı köyde organik tarımla sebze-meyve üretimi yapılıyor. Devletin hiçbir şekilde desteklemediği, bankaların kredi vermediği Vakıflı'da köylüler kendi olanaklarıyla organik tarım yapıyor. Bu konudaki başarılı çalışmalardan dolayı İhracatçı Birlikleri Jüri Özel Ödülü ile Türkiye Olimpiyat Komitesi Centilmenlik ödüllerini almışlar.

Vakıflı'da doğruca kiliseye gidiyoruz. Pazar ayini dolayısıyla herkesin orda olduğunu biliyoruz. Asdvadzadzin, yani Meryemana Kilisesi, dışardan bakınca tasarımcısının da özenini yansıtan kendi evrenini tamamlamış bir yapı, pırıl pırıl bir ibadethane kimliğiyle dikkati çekiyor. Bahçede tez adımlarla ibadet salonuna girip çıkan birkaç görevliden başka kimse görünmüyor. Kara kaşlı, ka-

ra gözlü, güler yüzlü biri, arı-duru bir yüzle bize yaklaşarak içten bir, "Hoş geldiniz," diyor.

Bu Berç... Berç Kartun, Türkiye'nin "bilinen, kendini gizlemeyen" tek Ermeni köyünün muhtarı...

Kısa söyleşimizde o pazar köy tarihinde önemli bir günün yaşandığını öğreniyoruz. Dokuz yıl önce restore edilen kilisede, Papaz Sirope Gülyan'ı üç yıl önce sonsuz mekânına uğurladıktan sonra aksamalı biçimde sürdürülen önemli kutsal günlerdeki ayinlerden biri yapılıyordu.

O gün için Türkiye Ermeni Patrikhanesi papazlarından Barkev Nalbantyan özel olarak İstanbul'dan gelmişti. Vakıflı'da İsa Mesih'in Doğuş Bayramı kutlanıyordu... Özel bir ritüelin uygulandığı ayinle başlayacak bayram süresince elli gün süreyle oruç ve perhiz yapılarak tinsel hazırlık süreci yaşanacaktı. Bu sürede tutabilenler oruç tutacak, tutamayanlar perhiz yapacaktı.

İşte, bu önemli bayramı sembolize ettiği için ayin salonuna mor perdeler asılmıştı. Böyle bir ayini kaçırmak istemediğimizi söyleyince hiçbir tereddüde yer bırakmayan içten konukseverliğin açtığı kapıdan girdiğimiz salonda dikkatimizi bu mor perdelerden çok ortama egemen olan tütsü çeldi...

İnsanın kendine döndüğü, ruhunu kendi ücrasında yüzleştiren bir sessizlik dünyasında yitmeye hazırlandığı anda buna görevlinin okuduğu Latince ilahiler izin vermiyordu.

Ayin sonrasında kostümlerini değiştirirken Türkçe şakalaşan çocukların uyandırdığı duygular, etkisini yüzlerce yıldır sürdüren yaşanmış acımasızlıkların getirdiği kirli anılara ilişkin yanılsamaları adeta boğuyor, üzerini kalın bir tülle örtüyordu.

İlk bakışta ışıklı bir dünyadan baktıkları hemen anlaşılan üç dostla kilisenin bir odasında, bu toplumun çözüm üretemediği bir sorunun üzerine gitmek üzere duyargalarımızı açtık.

— 1913, Anadolu'da yaşayan herkes için korku yılı. 24 Nisan 1915'te ve sonrasında size göre ne oldu?

İlk soruyu, temelde hümanizmayı öne çıkartan, mikropolitikalara ödün vermeyen kimliğe sahip biri olduğunu hemen ortaya koyan genç veteriner Cem Çapar yanıtladı:

"Yaşamadığımız için gerçekte neyin olduğunu anlatması zor. Büyüklerimizden, atalarımızdan duyduğumuz bazı şeyler var, ama bunların üzerinde durmak doğru olur mu bilmiyorum."

Çapar, ısrarımız üzerine önce 1915'te çıkarılan ünlü tehcir yasası üzerine bölgedeki gelişmeleri anlattı. Emperyalist güçlerin kışkırtması sonucu Anadolu'nun bazı yerlerinde, özellikle Kilikya, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde meydana gelen olayları özetledi. Çapar'ın da işaret ettiği gibi Musa Dağ'ın eteklerindeki yedi köyün Ermeni halkından bir kısmı göç ederken, savaş dışı kalmaya karar veren yaklaşık beş bin kişi Musa Dağ'ın doruklarındaki kuytulara çekilerek 41. Tümen birliklerine direnmişlerdi. *Musa Dağ'da Kırk Gün* romanına da esin kaynağı olan bu olayın kahramanları yaşam koşullarına fazla direnememişlerdi. 21 Temmuz'da başlayan direniş yaklaşık 40 gün sonra gece kıyıya gelen *Victor Hugo* ve *Henri Quatre* isimli İngiliz ve Fransız gemilerine binen 5 bin Ermeni'nin Mısır'ın Port Said limanına götürülmesiyle sona ermişti.

Osmanlı'nın I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkması ve Mondros Mütarekesi'ni imzalamak zorunda kalması üzerine, yaklaşık dört yıl, başta Mısır, Ortadoğu'daki bazı ülkelerde yaşayan Musa Dağlı Ermeniler, tekrar köylerine dönmüşlerdi.

Onların dönüşünden bir süre sonra Anadolu, Ulusal Kurtuluş Savaşı sürecini yaşamaya başlamıştı. Daha sonra Hatay Fransız manda yönetiminde bulunduğu için de Musa Dağlı Ermeniler bu dönemdeki gelişmelerin dışında kalmışlardı.

1939'da Hatay'ın Türkiye Cumhuriyeti'ne katılımı üzerine ise Musa Dağ'ın eteklerindeki yedi köyden Vakıflı dışındaki altısında (Hıdırbey, Yoğunoluk, Erikli Kuyu, Batı Ayaz ve Yezni) yaşayan Ermeniler yurtlarını terk ederek dünyanın çeşitli yerlerine göçmüşlerdi.

"Musa Dağlı Ermenilerin I. Dünya Savaşı'nı Osmanlı yönetimindeki Ermenilerden farklı bir süreç içinde yaşamaları, kendi kimliklerini ve Ermeniliği algılayış biçimlerini etkilemiş, onlara Türkiye'de ve dünyada yaşayan diğer Ermenilerden farklı bir karakter kazandırmıştı(r)." (180)

'Aynı Vatanı, Aynı Dili Paylaşıyoruz'

Çapar, bunları anlattıktan sonra, genlerindeki güneyli kimliği duyumsatan saf ve yumuşak bir ses tonuyla,

"Vakıflı demokrat bir köy. İnsanları mutlu ve huzurlu. Yeter ki, kaşınmasın, karıştırılmasın. Bu amaçla anlamsız şeyler deşifre edilmesin. Huzurumuz bozulmasın. Buna gerek de yok. Türkiye ile Ermeni Cumhuriyeti arasındaki siyasi ilişkiler geliştirilsin, birçok şey kendiliğinden düzelir."

— Dünyada bir kanaat yerleştirilmeye çalışılıyor. Size göre de Ermeniler kurban, Türkler hep katil mi?

"Diasporanın bir dayatması var. 1915'e odaklanması var. Ne bir yıl ileri, ne bir yıl geriye gidiyorlar. Aynı şekilde Türkiye de dayatıyor. Bunu iki taraf da açmıyor. Olayın nedenleri araştırılmıyor. Biz bu ülkede yaşayan herkesle aynı kaygıları, aynı sosyal ve siyasi sorunları yaşıyoruz. Hepimiz Türk vatandaşıyız. Bakın sizinle Türkçe konuşuyorum. Türkçe'yi hiçbir Türk'ten kötü konuşmam. Belki çoğundan iyi konuşurum. Türkçemde kolay kusur bulamaz -

sınız. Bununla da övünürüm. Aynı vatanı, aynı dili paylaşıyoruz. Daha söylenecek ne var ki?"

Cem Çapar'ın kara kin büyüten politikalara inat, yüreğini ortaya koyarak konuşması çok etkileyiciydi.

Bana, yine böyle etkilendiğim Antakya'daki bir söyleşiyi anımsattı. Bir gün önce bir panel öncesi görüştüğümüz Arap Alevisi dost, Doktor İsmail Güzelmansur, "Benim iki anadilim var, birisi Arapça, öbürü Türkçe," demişti. "Birisini annem öğretti, öbürünü ülkem. Bu benim zenginliğim..."

Genç veteriner Çapar ise, "Ancak," diyordu, "Ben Ermeniliğimi de, kilisemi de unutmak istemiyorum. Bu, soykırım tartışması çevresinde dönüp giden sorun beni çok ilgilendirmiyor. Benim kaygılarımı karşılamıyor. Bu soruna daha çok diaspora ile Türkiye'deki benzerleri, karşıtları takmış durumda. Biz burada, Türkiye'de, Hatay'da farklı etnik kökenden insanlarla, Türk, Arap, Ermeni bir arada kardeşçe yaşayıp gidiyoruz. Ama gazetelerdeki, televizyonlardaki haberler bizi çok rahatsız ediyor.

"Soykırım olmuş mu, olmamış mı üzerinde durmak bile istemiyorum. Ne kıranı tanıyorum, ne kırılanı? Ben şahsen, herkesin merak ettiği cevabı merak etmiyorum..."

Söyleşi kısa sürede kıvamına gelmişti. Az önceki ayini yöneten Papaz Barkev Nalbantyan, Cem'in amcası Panos Çapar, cemaatten Sevan Kadıyan ile Antakyalı yazar dost Mehmet Karasu da gelip divana ilişerek söyleşiye katıldılar.

Cem'den sonra Garbis Kısadur konuştu. Kendi deyimiyle Ermeni kökenli bir muhasebeci vatandaştı... Dostlarına göre ise İskenderun cemaati lideri ya da resmi tanımıyla İskenderun Karasun Manuk Ermeni Kilisesi Vakfı Başkanı Garbis Kısadur, olaya "insanlık kazansın" prizmasından yaklaştı ve dedi ki:

"Öncelikle iki ülkenin birbiriyle yakınlaşması gerekli. Bunu da her iki ülkenin başbakanları, dini liderleri ve tarihçileri yapmalı. Bu ancak, üst düzey ve geniş tabanlı, önyargısız bir diyalogla çözülür. Böyle bir diyalog başlatıldıktan sonra diasporanın da söyleyeceği bir şey kalmaz."

'Asala'yı Tasvip Etmedik'

— Bu duruma Asala'nın söyleyeceği bir şey olmaz mı?

Garbis- "Asala, bizim önermediğimiz, benimsemediğimiz bir olaydır. Vurduyla, kırdıyla, savaşla böyle bir sorun çözülmez. Hiçbir sorun çözülmez. Asala'yı hiçbir zaman tasvip etmedik. Hep kınadık. Unutmayalım ki, sorunlar konuşarak çözülür."

— Türkiye'de iki devlet arasındaki diyalog eksikliğinin karşı taraftan kaynaklandığı, Ermenistan'ın diyaloga yanaşmadığı yaygın bir kanı...

Garbis- "Ermenistan'ın diyaloğa yanaşmadığı görüşüne katılmıyorum. Çünkü Ermenistan büyük sorunlarla boğuşuyor. Büyük bir ekonomik sıkıntı içinde. Yaklaşık 7 milyon olan ülke nüfusu bile bu nedenle 2.5-3 milyona inmiş durumda."

Muhtar Berç söze giriyor:

"Bugün iki devlet arasında bir çekingenlik söz konusu. Oysa dün Alparslan Türkeş'in Petrosyon'la tam dokuz kez görüşmüşlüğü var."

— Fransa'da soykırımı inkâr etmeyi yasaklayan yasa konusun da ne düşünüyorsunuz? diye soruyorum ortaya.

Cem Çapar, bazı gençlere özgü korkusuz ve ödünsüz kimliğini bir kez daha ortaya koyarak yanıtlıyor soruyu:

"Böyle bir yasanın ne tarihi, ne bilimsel yanı var. Siyasi bir karardır bu."

Garbis noktayı koydu:

"Demokrasinin beşiği olduğunu savlayan bir ülkede böyle bir yasa utanç vericidir."

Yine de, o soruyu sormaktan kendimi alamıyorum:

— Diasporayla ilişkiniz var mı, varsa ne düzeyde?

Garbis- "Aralarında akrabalarımız var. Bu doğal. Ama hiçbirisiyle siyasi ilişkimiz yok."

— Peki, Ermenistan'la, dünyanın başka yerlerindeki Ermeni lerle ilişkileriniz nasıl?

"Akrabalık düzeyinde. Türkiye'de yaşayan her Ermeni ailesinin dünyanın her yerinde akrabası var."

— Ermenistan-Türkiye sınırının kapalı olmasına ne diyorsu nuz?

"Sorumlusu hangi taraf olursa olsun tamamen yanlış bir tutum. Az önce de belirttim, Ermenistan'da insanlar zor durumda."

Söyleşinin burasında Papaz Barkev Nalbantyan, ancak bir din adamına yakışır zarafetle konuyu değiştirdi:

"Bakın bize siyasi konuşmak yakışmaz. Hemen şunu belirteyim ki biz Türkiye'de devletin sağladığı bir huzur ortamında yaşıyoruz. Üzerimizde herhangi bir baskı yok."

Papaz Barkev, Garbis'e Türkiye'de yaşayan Ermeni toplumunun ruhsal faylarındaki mini kırılmalardan birini ansıtmış olmalı ki; "Ermenilerin de ruhani ihtiyaçlarına cevap verecek bir ilahiyat fakültesi kurulsun. Ve ihtiyacımız olan din görevlileri yetişsin... Anadolu'daki Hıristiyan cemaatin çok ihtiyacı var buna..." dedi.

Papaz Barkev, coşkuyla başını sallayarak destekliyor bu beklentiyi.

Garbis sürdürdü:

"Bugün Türkiye'de 60 bin civarında Ermeni yaşıyor. Toplam

otuz beş kilisemiz var, ama din görevlisi sayısı on yedi. En küçük ihtiyacımızda İstanbul'dan dini lider getirmek zorunda kalıyoruz. Bakın Papaz Barkev de İstanbul'dan geldi."

Konu döndü, dolaştı, Türkiye'deki hoşgörü kültürüne geldi. Papaz Barkev, Papa Benedikt'in Türkiye'yi ziyaretinde, Fener Rum Patriği Bartholomeos ve Türkiye Ermeni Patriği II. Mesrob Mutafyan ile selamlaşmasını bir saygı ifadesi ve övünç kaynağı olarak değerlendirdi.

Cem Çapar'ın amcası Panos Çapar, Papa'nın "Gönlüm Türkiye'de kaldı," sözlerinin çok anlamlı olduğunu söyledi.

Garbis, tekrar Türkiye ile Ermenistan arasındaki sorunun diyalogsuzlukta düğümlendiğini vurgulama gereği duydu.

Mehmet Karasu, bunun üzerine;

"Ben, Ermenistan'a bir aydın olarak, üstelik vizesiz girip çıkmak isterim," diyerek özlemini dile getirdi.

Garbis;

"Suriye'ye gidip geldiğimiz gibi, değil mi?" diye onu destekledi.

Cem de bu yaklaşımdan etkilendi:

"Birbirimizi daha iyi tanımak için gerekli bu," dedi. "Birbirini tanıyan insanlar kötülük düşünemezler..."

Diaspora Saptırıyor/Şaşırtıyor

Garbis, buna güzel bir örnek veriyor. İnsanların, özellikle Türkiye dışında yaşayan Ermenilerin ne Türkleri, ne Türkiye'yi ne de Türkiye'de Ermenilerin nasıl yaşadıklarını bilmediklerini anlattı:

"Türkiye'ye dışardan gelen Ermeniler, özellikle diasporanın etkisinde kalanlar buraya turla falan gelince soruyorlar, 'Adın ne?' Garbis diyorum şaşırıyorlar. 'Oğlunun adı Hayko, nasıl olabilir?'

'Nasıl koyabiliyorsunuz, bu isimleri?' diye şaşkın şaşkın soruyorlar. Halbuki bilmiyorlar, Türkiye'de biz onlardan daha fazla sürdürüyoruz örf ve ananelerimizi."

Muhtar Berç, sesinde umut bulutları çoğaltan bir tonla,

"Aslında iki halk arasında hiçbir sorun yok şu anda," dedi.

Panos, tekrar Ermenistan-Türkiye sınırı konusuna dönerek oldukça canlı bir dille Ermenilerin o yorgun umudunu dile getirdi:

"Ermenistan, haritaya bakıldığında bile görülebileceği gibi kırsal, dağlık bir bölge. Ermenistan sınırı kapalı olmasına rağmen Türkiye'den besleniyor. Iran üzerinden gidiyor her şey. Serbest olsa daha güzel olmaz mı? Herhangi bir sorun olacağını hiç sanmam. Geçen yıl Suriye'ye gidip gezdim, ne güzel oldu. Ne var Ermenistan'a da gidebilsek. Onlar da buraya gelebilseler? "

ORTAK KİMLİK...

Ortaçağ Kimliğinden Arınmak...

Çok kötü günler yaşadı bu Anadolu halkı, çook. Artık güzel günleri yaşamayı hak etti... Zaman, güzel günler yaşama zamanı olmalı... Bu halk bunu başaracak birikime sahip ne de olsa... Anadolu'nun çok yerinde güzel örnekleri veriliyor bunun... Kötü anılar silinip güzel anılarla ortak bellek oluşturulabiliyor...

Çok kültürlü Anadolu, Avrasya kültüründen damıtılan bir kültürel kimlik, bu toplumun aradığı ilaç gibi görünüyor orta yerde...

Örneğin, Hatay'da başarılmış olan böyle bir şey... Hatay'da herkesin elbirliğiyle yaratıp yaşattığı sevgi, hoşgörü ve barış ortamı Türkiye için özgün bir örnek... Ermeni kökenli bir yurttaşın, bir kitaba isim olan *İnsaniyetleri Benzer*... [181] sözleriyle anlatmak istediği gibi farklılıkları ve benzerlikleriyle ortak bir kimlik oluşturmuşlar. Şimdi, Hataylıların elbirliğiyle yarattığı bu özgün örneği, "insanlıkları benzer" kimliği, yurdun her yerinde yaygınlaştırarak yaşatmak bize düşüyor...

Bu noktaya nerden nasıl gelindiği çok önemli... Türkiye haritasına bakıldığında bir kulak memesi gibi Ortadoğu'ya sarkmış gö-

rünen bu bölge için "tarihte kan içen topraklar" deyimi kullanılsa hiç de yanlış olmaz... Çünkü insanlar, binlerce yıldır inanılmaz kanlı savaşlara, son iki yüz yılda ise toplumun ayrıştırılıp kışkırtılması konusunda öylesine çirkin oyunlara tanık olmuş, acı deneyler yaşamışlar ki, anlatılır gibi değil... Buna karşın, yöre insanı kışkırtmalara aldanmamış ve farklı davranarak kötülüklerden aldığı derslerin etkisiyle birbirine dostça bakabilmeyi becerebilmiş... Emperyalizmin böl-parçala-yönet taktikleri arasında en sonuç alıcılarından birinin inanç, öbürünün de etnik ayrımcılık olduğunu çok iyi kavramış ve tuzaklara düşmemiş...

Doğu insanını hiçbir zaman anlamamış, anlayamamış olan emperyalist Batı ise Anadolu'nun insan yapısını kolayca parçalayıp bölebileceği, dünyanın birçok yerinde arayıp da bulamayacağı türden sanmıştı. İşte, bu aldanışla Anadolu'yu Balkanist yapılanmaya uygun gördü. Emperyalist sömürü çarkını kurmak amacıyla başka ülkelerde kolayca yaptığını burada da yapmaya soyundu. Oyun basitti; sınır çizgisini uygun yerden çekerek toprakla birlikte halkı etnik açıdan bölmek yeterliydi. Halkın kendinden saydığı insanlardan bir bölüğü sınırın öbür tarafına, bir bölüğü bu tarafına yerleştirildi mi yaratılacak sürekli huzursuzluk ortamında halklar birbiriyle boğuşurken açılan kanallardan mazlum ülkelerin kaynakları kolaylıkla sömürülebilirdi.

Batı, dün Anadolu'da yanılmıştı. Bugün de Irak'ta ve bir kez daha Anadolu'da yanıldı. Çünkü, Anadolu bir tek etnik kimlik tanımlamasıyla anlaşılamayacak denli insana özgü bir hamurla yoğrulmuştu. Anadolu insanını başka coğrafyaların insanından ayıran pek çok özelliği vardı... Ortak etnik ve inançsal kimliğin yanı sıra, pek çok ortak yönü ve benzerliği söz konusuydu...

Bu konuda Anadolu insanı benzersizdi...

Özellikle Hatay'da insanların çok etnili bir bölgede yaşadıklarının bilinciyle "öteki"ne karşı hoş görülü davranmaları özgün bir kimlik oluşumunu sağlamıştı. Farklı etnik ve dinsel toplulukların birbirlerinin cenazelerine, düğünlerine gitmesi sosyal bağları güçlendirirken kültürel birlikteliği de geliştirmişti. Toplumsal rollerin sağladığı uzlaşma ortamı bir ortak kimlik oluşturmuştu...

Şimdi sıra ortak bellekteki kötü anıları silip güzel anıları çoğaltıp yaşatmaktaydı... Çünkü, bu toplumun kolektif belleği çatışma anında bile güzel anılarla doluydu.

Hatay'da yaşam biçimine dönüşmüş, bu ahlaksal ve kültürel benzerlikler, bu topraklara olan aidiyet duygusunca oluşturulan sosyal kimliğin, ürünü ortak kimliğin, Anadolu'nun büyük bölümünde başarıldığından yana kimsenin kaygısı olmamalı.

Konuyu etnik kimlik kavramını açımlayarak sürdürürsek, sanırım bu daha iyi anlaşılır... Malum, etnik kimlik açısından Anadolu'nun haritasını çıkarmak olanaksızdır... Çoğu kimsenin kökeni hakkında ne kendisi, ne başkası fazla bir şey bilmez, denilse pek abartmış olunmaz. Dolayısıyla bu konuda barış adına çözüm üretmek ne denli kolaysa ayrımcılık ve düşmanlık adına yazılan senaryoların başarı şansı o denli zordur. Etnik açıdan kim kendini nasıl kabul ediyorsa öyle kabul etmesini engin gönüllülükle kabullenmekten başka yapacak bir şey yok. Ancak, unutmamak gerekir ki etnik kimlik günümüzde bir Ortaçağ kimliği olarak algılanıyor artık. Dünyanın çoğu yerinde bir arada yaşayan insanlar birbirinin deri rengindeki farklılığı bile sorun etmiyorlar...

Bizde, "Ben kendimi böyle hissediyorum," diyen birine çıkış yolu gösterilirken şu anekdotları aktararak söze başlamak yeterli:

1071'de Malazgirt'te Romen Diyojen'in saflarından Alparslan'ın safına geçerek savaşın kaderini etkileyen Hıristiyan Türklere *Türkopol* dendiğini çoğu kişi bilir de neden bilmezden gelir?

O Hıristiyan Türkler nereye gitti acaba?

Etnik kimliğin hiç de ön planda olmadığı, pek bilinmediği, dahası tebaanın kendini kul sandığı dönemlerde Türkopoller gibi kaç Türk kökenlinin önce inancını (Gregoryen Hıristiyan), zamanla dilini öğrenip Ermeni kimliğini benimsediği acaba nasıl saptanır?

Mübadelede kaç Türk'ün Rum diye Yunanistan'a gönderildiğini kim söyleyebilir?

Bu öyküyü bilen insan sayısı belki az, ama Yunanistan Başbakanlarından Kostas Karamanlis'in Karamanlı olduğunu herhalde bilmeyen yok...

Hani, bu anekdotlarla anlatmak istediğim etnik kimlik ırkçı bir yaklaşımdır ve Ortaçağ'a özgüdür...

Kültürel Kimlik

Olguya, Ermeni sorunuyla ilgisizmiş gibi görünen noktalardan bakmayı sürdürürsek, etnik kimlik konusu üzerinde biraz daha durmamız gerekiyor...

Örneğin, Çaldıran Savaşı'ndan sonra Güneydoğu Anadolu'da nice aşiretin toptan Kürt kimliğini benimsediğini de bilmeyen azdır... Kürt kimliğini benimseme, öyle hafifsenecek bir durum değildir... Birazcık aklı olan insan için o günlerin koşullarında bundan doğal bir şey olmaz... Adam, bir kez, "Ben Kürtüm," dediğinde Ebusuud Efendi'nin fetvasına hedef olmaktan kurtulacak, bu biiir... Kuyucu Murat Paşa'nın şerrinden uzak durarak canını kurtaracak, bu ikiii... Oğlunu askere göndermeyeceği gibi bağ-bahçe sahibi olarak dünyalığını kazanacak, bu da üç...

İşte bu gerçekler, halen Türkçe ibadet edip Kürtçe konuşan Alevi insanlarımıza bir de bu açıdan bakmamızı zorunlu kılıyor.

Dil konusuna gelince...

Günümüz dünyasında yaklaşık 5-6 bin dilin konuşulduğu biliniyor. Oysa devlet sayısı sadece 200 dolayında. Her dil için bir devlet kurulacak olsa acaba ne olur bu dünyanın hali?

Dil birliği -ki o da tartışmalı- devlet kurmak için yeterli midir sizce? Her şeye karşın kurulacak devletin modeli ulus devlet yapısından farklı mı olur? Olursa nasıl olur? Bu durumda sormak gerekmez mi, "Hani ulus devlet bitmişti, öyleyse neden bu çaba? " diye.

Ulus devlet, elbet bir gün bitecek... Ama Türkiye'den önce ABD (Amerika Birleşik Devletleri) ile ABD (Avrupa Birleşik Devletleri)'nin bu işe bir öncülük etmesi gerekiyor...

Bunları bir kenara not ederek soralım:

"5-6 bin dilin konuşulduğu dünyada bugün acaba neden sadece 200 devlet bulunuyor? "

Bu sorunun tek tümcelik anlamlı yanıtı bize göre şudur:

Bütün ulus devletler yetmiş iki buçuk milletten (etnisite anlamında) oluşuyor da ondan...

Bu yalın gerçeğin bilincinde olan ve insanoğlunun serüveninde o ülküsel dünyayı düşleyebilen hiç kimse, hiçbir dilin ölmesine, hiçbir kültürün yok olmasına izin vermez. Ama ne yazık ki bugün, dünyada, haftada bir dilin öldüğü söyleniyor. İletişim teknolojisini istismar eden mess-media yapılanmasının olumsuz etkisinden hemen her kültür nasibini alıyor; dünya kültürleri hızla tektipleşerek yok oluşa sürükleniyor. Bu, evrimde hızlanmayı ve dünyada tektip insanın yaşamasını gündeme getirir ki, bu insanlığın sonundan başka bir anlam taşımaz. Bu kötü gelişme nedeniyle sağduyulu herkese bütün dilleri ve kültürleri yaşatmak gibi insanca bir sorumluluk düştüğünü belirtmeden geçmeyelim.

Bu bağlamda, varsıl Anadolu kültürünün koruyucu şemsiyesi konumunda görülmesi gereken Türk kültürel yapısını yüceltme-

nin herkese düşen bir görev olarak kendini dayattığını belirtmek gerekir... Şu bir gerçektir ki, kültürel kimlik olarak Türklük, dünden bugüne Avrasya'da yaşamış her toplumdan bir parçayı yansıtır... O kültürün bir mensubu olmak, hangi etnisiteye mensup olursa olsun, herkesin övünerek yaklaşacağı ve gurur duyacağı denli büyüktür.

Ataol Behramoğlu'nun da (Kasım 2005-Gaziantep) söylediği gibi, "Türk kültürel kimliği etnisiteye indirgenemeyecek denli büyük ve kapsamlıdır; Anadolu'daki etnik kimliklerin hepsini kucaklayacak niteliğe sahiptir..."

Anadolu'da bir şemsiye, bir çatı konumunda değerlendirilmesi gereken Türk kültürel kimliği, ulus devletin çimentosu olan ülkü birliğinin vazgeçilmez öğesidir. Ulusu oluşturan her öğenin kültürünü yaşatıp yüceltmek, öncelikle Türk kültürel kimliğini yüceltmekten geçer.

Sanırım, şimdi sormanın sırasıdır:

Nedir bu Türk kültürel kimliği?

Tarih bilinci olan hiç kimse Türklük konusunu yaklaşık 2200 yıl öncesinden, Hunlarla başlatılan bir milatla ele almaz. Öyle yaklaşıldığında tarih denilen bilinmezin çeşitli tuzaklarına düşmek kaçınılmazlaşır çünkü... Tarih, vakanüvislerin bakış açısına göre yazılarak "şu kadar kesip biçtik, öldürdük, bu kadar şehit verdik"le değerlendirilemeyecek denli sofistikedir...

Batı'nın Hesabı Var Anadolu'yla

Şu anda, gerek Anadolu'da yaşadığımız, gerekse uluslararası arenada Türk halkının başına çorap örmeye çalışan iki büyük sorun, kuşkusuz yakın tarihimizle ilgili ve Batı kökenlidir... Bu, "etnik" ve "inanç" temelli sorunlar Batı kışkırtmasının ürünüdür, ge-

çen yüzyılın ilk çeyreğindeki depresyon döneminde yaşananlar gibi... Dolayısıyla, ne denli "etnisite üzerine siyaset yapmak insanlık suçu" dersek diyelim, Batı bunu hep yapmıştır... Daha önce de değindiğimiz gibi Anglosakson kültür, Amerika'da, Avrupa'da, Avustralya'da, Afrika'da bu suçu hep işlemiştir ve işlemektedir...

Aynı oyunu şimdi Anadolu'da tezgahlamaya çalışıyor. Bir yandan da babasının mezarını, olmayan kültürel kimliğini İon'da, Anadolu'da arıyor. Zengin, şımarık, sonradan görme Batı, kültürel açıdan dikkate alınacak bir varlık sahibi olmadığının farkında; paraya, teknik olanaklara sahip olmanın, kültürel geçmişe ve birikime sahip olmak anlamına gelmediğinin de, sahiplenmeye çalıştığı kültürel kalıttan eskil Anadolu'yu çekip çıkartırsanız geriye pek bir şey kalmayacağının da...

Evet, Batı bunun bilincinde. Bu nedenle hesabı var Anadolu'yla... Bir çekemezlik, bir kıskançlık söz konusu... Yoksa bilmez mi, etnisitenin çoktan bittiğini? ABD'sinden, Japonya'sına, beyazdan karaya, sarıdan kızıla insan rengini saymanın olanaksızlığını; hepsinin de kanının kırmızı aktığını...

İşin içinde başka hesaplar olunca bilmez... Bir bölge adı olan "Ermeni"yi etnik kimlikle örgüder. Kışkırtma senaryolarında başkentinin adını bile "Erivan" koydurur. Erivan, yani Van'a erişen, Van'a giden yol...

Laik-İslam diye, Kürt-Türk diye bölmeye çalışır. Kendi akademik çevrelerinin dümen suyundaki bilimadamlarınca ülkenin başbakanını manipüle ederek alt kimlik, üst kimlik tanımları yaptırır. Sözümona bilimsel bir önermede bulundurucasına mozaikten söz ettirir. Böylece "alaşımsal" yapı gözden kaçırılır. Çünkü, "mozaik", çaba istese de, sonuçta parçalara ayrıştırılabilir; ama alaşımın ayrıştırılması olanaksızdır...

Olaya, Türk-Ermeni, Kürt-Türk (istediğiniz kadar 'kardeşlik' deyin) aksı üzerinden yaklaşarak etnik açıdan ayrıştırmak, alt kimlikler yaratmak, yine de kolay değildir Anadolu'da. Örneğin, Kürt ya da Ermeni eniştemizden hala çocuklarımızla Kürt gelinimizden yeğenlerimizi etnik açıdan kim, nasıl ayrıştırabilir, Türk-Kürt kimliklerinden hangisiyle tanımlayabilir? Aynı şey Türk-Ermeni, Kürt-Ermeni evliliklerinin meyveleri için de geçerlidir.

Dolayısıyla, Anadolu insanını etnik açıdan değerlendirmek yerine Anadolu Devrimi'yle anlam bulan bir kimlikle tanımlamak bu coğrafyada yaşayan herkesin esenliğine daha uygun düşmez mi?

Buna hayır diyenler Anadolu'da ülküsel birliğe karşı çıkarak dilini konuşup kültürünü yaşatma olanaklarıyla yetinmeyen, buna gönül indirmeyen "Kürtçülük", "Ermeni soykırımı" ve "Türkçülük" siyaseti yapanlardan başkası değildir...

Bu ülkede onlardan başka etnik ayrımcılık yapan da yoktur. Bu halkın uzak/yakın geçmişi irdelendiğinde, bir Alevi, bir solcu ayrımcılığı yapıldığı, ama -dış kışkırtmalar sonucu yaşanan toplumsal travmalar dışında- Ermeni ve Kürt ayrımcılığı yapılmadığı görülür. O büyük çatışmalardan sonra işte Hatay'da, Samandağ'da, Vakıflı'da, İstanbul'da, yurdun değişik bölgelerinde nüfusları azalsa da Türk-Ermeni kardeşliğinin özgün örnekleri yaşatılmaktadır. Hiç kimse bunun tersine, köklü bir kanıt gösteremez.

Kültürel Kimlik Diye Diye

Bu noktada, kültürel kimlik konusu üzerinde biraz daha durulmalı... Örneğin, Hunların etnik alaşımı bir yana bırakılmalı... Batı Hunların, Avarlann, Altınordu İmparatorluğu'nun Moğol ve Slav halklarıyla oluşmuş etnik alaşımlarını, Selahaddin Eyyubi'nin Türkleşmesini, Osmanlı'nın Türkleştirdiği, Kürtleştirdiği, Bizans-

lılaşmasına yol açtığı, kendisi olarak kalmasını sağladığı halkları, Museviliği, Hıristiyanlığı, Gregoryenliği, Ortodoksluğu seçmiş Türkleri, Osmanlı'ya rağmen Türk kalmışları, Türk kimliğinde sentezlenmiş Anadolu halkını da bir yana bırakmalı; Asya'daki Türk halklarını, Afrika'daki, Avrupa'daki Türk toplumlarını da... Türk kimliğinin etnik varsıllığını, Kürtlerin aynı kökenden geldiklerine ilişkin bilimsel bulguları da bırakmalı...

Haydi, Güneş Dil Teorisi'ni, dolayısıyla Türklerin kökenini Mu uygarlığına dayandırma tezlerini, çabalarını, Mayatekleri, İnkalarla, Azteklerle, Kızılderililerle bazı sözcüklerin aynı olması gibi ipuçlarına bakarak yapılan kültürel benzetmeleri ciddiye almamalı...

Ancak, yine de burada, soyadını bile akraba olduğumuza inandığı Mayalara gönderme yaparak alan rahmetli Tahsin Mayatepek'le sağlıklı ömürler dileğiyle Muazzez İlmiye Çığ'ı anmadan geçmemeli. Sadece, Mu uygarlığı savının sahibi emekli İngiliz Albay James Curcvvood'un görüşlerini kendine dayanak alan Mayatepek'in, dün Türklerin geçmişini ararken Mu anakarasından Amerika kıtasına çıkan Mayalarla yine Asya üzerinden ya da deniz yoluyla Mezopotamya'ya gelen Sümerlerle akrabalığı savunduğunu anımsamak.

Saygıdeğer biliminsanı Muazzez İlmiye Çığ'ın da bugün Sümerlerin Türk kökenli olduğunu kanıtlamaya çalışması üzerinde biraz durmalı. Eğer Çığ, büyük tufanın Asya'da yaşandığını, sonrasında büyük gölün kuruduğunu ve Sümerlerin Mezopotamya'ya göçüp yerleşerek uygarlıklarını yarattıklarını savlıyorsa, bir biliminsanının kanıtsız konuşmayacağı anımsanmalı...

Bilindiği gibi, dünya uygarlığının günümüzden beş bin yıl önce Mezopotamya ve Mısır'da çiviyazısının bulunmasıyla hızlı bir

gelişim gösterdiği genel kabul gören bir yaklaşımdır. Bugün, Çığ'ın öne sürdüklerinin dışında da, Sümerlerin Orta Asya'dan Mezopotamya'ya geldiği, dillerinin Ural- Altay dil grubuna girdiği konusundaki kanıtlar gitgide artmaktadır.

Bu durumda ne yapmalı, Tahsin Mayatepek'in bilimsel açıdan tersi pek de kanıtlanmamış masum çabalarına "bilimsel olmadığı" gerekçesiyle yaklaşanlar gibi bunların hepsini Ermenilerin kökenlerini Nuh'a dayandıran uydurma mitolojik öykülere benzeterek fantezi mi kabul etmeli?

Peki, Türklerin binlerce yıldır üç kıtada bıraktığı kültürel kalıtları ne yapmalı? Türk bilginlerinin insanlığa armağan ettiği bilimsel-teknolojik devrimleri nasıl reddetmeli?

Türk kültürel kimliğini yok saymak için nasıl bir yol izlenmeli?

Anadolu uygarlığının adı Türkleşmişse ne yapmalı, inkâr mı etmeli?

Sümerce'de çok sayıda Türkçe sözcük varsa, Türk adına Anadolu'nun en eski dili Luvice'de bile rastlanıyorsa sadece biraz düşünmeli!

Muazzez İlmiye Çığ'ın 2006'nın sonlarında gündeme getirdiği gibi, "Ya dünyada konuşulan dillerin hepsinin anası Türkçe'yse?" Bugün Türkçe'yi yok etmeye çalışanlar kimbilir o zaman ne yapar? O zaman herkesten daha Türk olacaklarından yana hiç kuşkum yok...

Bilindiği gibi, Anadolu'nun adı Batı dillerinde Anatolien, yani "Işığın doğduğu yer" anlamındadır.

"Anadolu" demiş bilge atam... Anadolu, "Bin Tanrılı Anadolu"... Anadolu, yani Ana Tanrıça'nın (Kibele) yurdu... Kibele'nin anası Inanna... Zeus'un büyük anası... Zeus'un anası ise Kibele... Haydi, Batılıların aradığı baba da Giritli Zeus olsun...

Ama gelip Hitit'e-Eti'ye sahip çıkmaya kalkmasınlar?

Hep merak etmişimdir, Almanlar kökenlerini acaba neden Hitit'te ararlar diye. Gerçekten de bu saplantı nerden kaynaklanır? Kendilerini, Truva'yı yenen Yunan'ın yanına, yani Batı'ya koyan Almanların, kökenlerini Truva'nın saflarında Batı karşısında yenilen Hitit'te aramaları acaba nasıl açıklanır? Acaba Schling'in Truva soygunundan mı esinlenmişlerdir? Üstün ırkın *Lebensraum* kavramı nerden gelmiş, nereye gitmiştir?

Yoksa bu, Almanların Hitit tutkusu denli, bütünüyle Batı'nın İon tutkusu, sadece kültürel köken yoksunluğunun yarattığı aşağılık kompleksinin itkisi olmasın?

Türkler Anadolu'yu Hepten mi Tehcir Etti?

Bu durumda sormazlar mı insana, bu Hititler Almanya'ya mı gitti diye... Nereye gitti bu Anadolu halkları? Nereye gitti Hurriler, Hattiler, Hititler, Kizzuvatnalılar, Lidyalılar, Likyalılar, Pontuslular? Türkler hepsini tehcir mi etti? Halkın "dönme" dediği 400-600 bin Ermeni'yi ne yaptı?

Şimdi kalkıp bu halkların Türk halkıyla kaynaşmasını "asimilasyon" savıyla açıklamanın olanağı var mı? Bu, biraz haksızlık olmaz mı?

Ben -ben Anadolu Türkü- onlar değilim kuşkusuz, ama onların hepsi bende, benim genimde demek yanlış mı olur? Onların hepsini ben temsil ediyorum... Dolayısıyla hiç kimse Türklerin Anadolu'daki geçmişini 1071'e bağlayamaz! Anadolu insanını bu topraklardaki tarihsel geçmişinden koparamaz!

Burada, şöyle bir soru geliyor akla; o kırılma yaşanmasaydı, Ermenilerin, yani Osmanlı'nın Millet-i Sadıka'sının TC'deki yeri ne olurdu acaba?

Kürtlerle olduğu gibi Ermenilerle de olan kültürel benzerliklere bakınca, insan böyle düşünmeden edemiyor...

Bana göre burada yapılması gereken şey Anadolu uluslaşmasında çözümsüzlük diye bir şeyin olmadığı düşüncesinin zihinlere yerleştirilmesidir. Bu konuda var olduğu savlanan sorun da çözümün, İngiliz kültürel kimliğinin oluşumundan (*) daha kolay olduğu ve dolayısıyla bundan kimsenin kuşku duymaması gerektiği iyice anlatılmalıdır!

Öncelikle Mustafa Kemal'in "Türk kimliği" tanımının, çözümün derinlikli boyutuna seksen yıl önce ışık tuttuğu anımsanmalıdır:

"Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran halka Türk halkı denir..."

"Ne mutlu Türküm diyene..."

Size göre burada vurgulanan şey, kültürel kimlik değil de nedir? Kaldı ki, Atatürk'ün kültüre ve dile verdiği önem çok açık. TTK, TDK ve Halkevlerini kurarken, Latin abc'sini seçerken verdiği söylevlerde "Türk ulusunun temeli kültürdür" ya da "Yurdumuzu, toplumumuzu gerçek hedefe, mutluluğa eriştirmek için iki orduya gereksinim var. Bunlardan biri vatanın hayatını kurtaran asker ordusu, diğeri ulusun geleceğini yoğuran kültür ordusu" türünden görüşlerini dile getirmesi bunun açık-seçik kanıtı değil midir?

Mustafa Kemal, bu konudaki tezini savunurken Anadolu'nun yedi bin yıldır Türk beşiği olduğunu söyleyerek Anadolu'yu geçmişiyle birlikte değerlendirmiştir. Kurduğu bankaya Etibank, fabrikaya Sümerbank adını verirken bu tezin itkisiyle hareket etmiştir.

(*) Lale Akalın, Teori: 192, s.31.

Kemalist ulusalcılık da özgürlükçü, tam bağımsız, antiemperyalist, akılcı-gerçekçi, evrensel, sınıf ayrımına ve üstün ırk yaklaşımlarına karşı eşit ırk iddiasını savunmuştur.

Bu savunu T.C. Anayasası'nda da anlamını bulmuş ve güvence altına alınmıştır... Anayasa'nın "vatandaşlık" maddesindeki söylem, "Türk devletine vatandaşlık bağıyla bağlı olan herkes Türk'tür" demektedir. Bu "Türklüğün, devlete vatandaşlık bağıyla bağlı olmanın hukuksal ifadesi "dir.

Burada şunun altını kalın çizgilerle çizmek istiyorum:

Bir insan Türk doğmayabilir, ama herkes Türk olabilir...

Türk olmak demek, insanı, çiçeği, ağacı, her türlü bitkisi, börtüsü böceği ve hayvanıyla doğayı sevmek, emperyalizme, ırkçılığa karşı durmak, farklı inançlara, farklı etnisitelere karşı kardeşlik, özgürlük ve eşitlik anlayışında önyargısız, saygılı ve hoşgörülü yaklaşımlarla hep çağdaş uygarlık arayışında olmak demektir...

Bugün demokrasiyi yakaladığı savında olan ülkeler büyük acılar çekerek belirli bir noktaya geldiklerini söylemektedirler... Burada hangimizin acısı daha büyüktü diye bir soru sorarak işe başlarsak söyleyecek pek sözleri kalmaz... Çünkü, eğer, demokrasi acı çekmekse onun da âlâsını biz çektik. Eğer, demokrasi hoşgörüyse onun da âlâsı bizde var...

Türklerle Ermenilerin çatışması biraz da akraba kavgasına benzer. Akrep etmez akrebe, akrabanın akrabaya ettiğini, derler ya... Akraba kavgaları pek çetin olur.

Burada Adanalı Ermeni Manuel Kırkyaşaryan'ı da anmak gerekiyor. Babası Hacınlı Stepan. Tehcir acısını yaşamış, o acılarla büyümüş, yaşlanmış ve ölmüş. Bir yanı hep çocuk kalmış, sevecen bir çocuk. Tehcir sırasında annesi gözlerinin önünde intihar etmiş, bir sabah babasını yanında ölü bulmuş Kırkyaşaryan. Baskın Oran,

anılarını *M.K. Adlı Çocuğun Tehcir Anıları 1915 ve Sonrası* adı altında kitaplaştırdı. Oran, Kırkyaşaryan'ın anılarını şu dört kelimeyle özetliyor: "Acı çok, kin yok."

Belki de tek çözüm kinin ortadan kaldırılmasıdır... Bize göre geçmişin kırgınlıklarını yaşatarak, kin duygusunu büyüterek iki ulus arasındaki tarihsel sorunu çözmenin olanağı bulunmamaktadır. İki toplum da ancak geçmişin yaralarını sararak ve birlikte esenliğe kavuşabilir... Acılarla yaşamanın kimseye bir yararı olmaz! İki toplum da yeterince acı çekti zaten...

Çalışmamızı bir Anadolu atasözüyle noktalayalım:

Kanı kanla yumazlar, kanı suyla yurlar...

KAYNAKÇA

1- Albertus Aquensis, Prof. Dr. Işın Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi.*

2- Prof. Dr. Işın Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi.*

3- Grousset/Prof. Dr. Işın Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi.*

4- Fulcherius Carnotensis/ Prof. Dr. Işın Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi.*

5- Prof. Dr. Işın Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi.*

6- Seton Lloyd, *Türkiye'nin Tarihi,* s.154-155.

7- Seton Lloyd, *Türkiye'nin Tarihi,* s. 151.

8- Dr. Mehmet Yaşar Ünal/Kibele

9- *Ege'nin İki Yakasının Öyküsü I* www.aksityayıncılık.com/mitoloji01.html)

10- Kâmuran Gürün, *Ermeni Dosyası,* Grousset/Hrozny. 11 - Prof. Dr. Fahri Işık, *Troya'ntn Bilimsel Gerçeği/Bilim ve Ütopya,* s. 121.

12- Seton Lloyd, *Türkiye'nin Tarihi.*

13- Özhan Erer, *Sarıkamış'a Giden Yol, Rehin Alman İmparatorluğu,* s. 12.

14- Yücel Bulut, *Oryantalizmin Kısa Tarihi.*

15- Yrd. Doç. Dr. Yusuf Ziya Bildirici, *Ermeni Soykırımı Aldatmacası.*

16- Dr. Sait Aşgın, *Ermeni Araştırmaları 1, Türkiye Kongresi Bildirileri,* Cilt-3
17- Keğam Kerovpyan (İşkol), *Mitolojik Ermeni Tarihi.*
18- Kâmuran Gürün, *Ermeni Dosyası.*
19- Kâmuran Gürün, *Ermeni Dosyası/MACLER.*
20- Dr. Yaşar Kalafat ASAM Kafkasya Araştırmaları Masası Başkanı-Mahmut Niyazi Sezgin ASAM Kafkasya Araştırmaları Masası Asistanı.
21- Keğam Kerovpyan (İşkol), *Mitolojik Ermeni Tarihi.*
22- Kâmuran Gürün, *Ermeni Dosyası.*
23- Kâmuran Gürün, *Ermeni Dosyası.*
24- Yrd.Doç. Dr. Sedat Laçiner, *Ermeni Sorununun Temel Unsurları Olarak Ermeni Kimlik Bunalımı ve Güç Politikaları.*
25- Kâmuran Gürün, *Ermeni Dosyası.*
26- Erdoğan Aydın, *Nasıl Müslüman Olduk*
27- Dr. Yaşar Kalafat, *Türk-Ermeni İlişkilerinde Siyasi ve Kültürel Boyut.*
28- Dr. Kemal Çelik, *Adana ve Çevresinde Ermeni ve Fransız Cinayetleri.*
29- Dr. Yaşar Kalafat ASAM Kafkasya Araştırmaları Masası Başkanı-Mahmut Niyazi Sezgin ASAM Kafkasya Araştırmaları Masası *Asistanı-Ermeni Kültür Stratejisi ve Albanlar Meselesi.*
30- Dr. Yaşar Kalafat, *Türk-Ermeni Kültür ilişkilerinde Mitolojik Boyut.* //Prof. Dr. Abdurrahman Küçük//Prof. Dr. Fahrettin Kırzıoğlu//Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu
31- Dr. Yaşar Kalafat ASAM Kafkasya Araştırmaları Masası Başkanı- Mahmut Niyazi Sezgin ASAM Kafkasya Araştırmaları Masası A*sistanı-Ermeni Kültür Stratejisi ve Albanlar Meselesi.*
32- Dr. Yaşar Kalafat-ASAM Kafkasya Masası Başkanı-Türk *Ermeni ilişkilerinde Kültürel Boyut.*

33-O. Doğu Silahçıoğlu, *Cumhuriyet,* 26.12.2006.
34-Kemal Tayfur, *Atlas,* sayı: 155, Şubat 2006.
35-Mustafa Şerif Onaran, *Cumhuriyet Kitap,* sayı: 887, s.30.
36-İlber Ortaylı, *Soykırım İddialarının Arkasındaki Gerçek.*
37-Georges de Maleville, *1915 Osmanlı-Rus-Ermeni Trajedisi.*
38-Georges de Malville, age, s.14-15.
39-Prof. Dr. Çetin Yetkin, Georges de Maleville, *1915 Osmanlı-Rus-Ermeni Trajedisi.*
40-İlber Ortaylı, *Soykırım iddialarının Arkasındaki Gerçek.*
41-Dr. Sait Aşkın, *Sözde Ermeni Soykırım iddiaları ve Tarihsel Gerçekler,*
42-Prof. Dr. Kemal Çiçek, *Tarihi Tarihçiler Sorguluyor, www.ttk.org.tr*
43-www.aiit.sakarya.edi.tr, Ermeni Meselesi
44-Prof. Dr. İsa Kayacan, Fransızlar ve Ermenilere Soykırım Dersi- 1 ,www.acikistihbarat.com
45-Kâmuran Gürün, *Ermeni Dosyası*
46-www.maliye.gov.tr
47-Prof. Dr. Işın Demirkent, *Urfa Kontluğu Tarihi.*
48-Muhittin Nalbantoğlu, *Ermeni Vahşeti.*
49-Ali Nejat Ölçen, *Türkiye Sorunları,* sayı 13, s.46-47, Güldiken Yayınları
50-Yrd. Doç. Yusuf Ziya Bildirici, *Ermeni Soykırımı Aldatmacası.*
51-Mustafa Onar, *Saimbeyli,* s.79.
52-Mustafa Onar, *Saimbeyli.*
53-Mustafa Onar, *Saimbeyli.*
54-Burhan Günel, *Sonsuz Aşkım Hatay.*
55- Georges de Maleville, *1915 Osmanlı-Rus-Ermeni Trajedisi.*
56- Georges de Maleville, *1915 Osmanlı-Rus-Ermeni Trajedisi.*

57- Dr. Sait Aşgın, *Ermeni Araştırmaları 1. Türkiye Kongresi Bildirileri,* cilf.3
58- Erdoğan Aydın, *Nasıl Müslüman Olduk.*
59- Mustafa Onar, *Saimbeyli.*
60- İlber Ortaylı, *Soykırım İddialarının Arkasındaki Gerçek.*
61- Dr. Sait Aşgın, *Sözde Ermeni Soykırım İddiaları ve Tarihsel Gerçekler.*
62- Kâmuran Gürün, *Ermeni Dosyası.*
63- Kâmuran Gürün, *Ermeni Dosyası.*
64- Kâmuran Gürün, *Ermeni Dosyası.*
65- Kâmuran Gürün, *Ermeni Dosyası.*
66- Kâmuran Gürün, *Ermeni Dosyası.*
67- İsmet Binark, *Hüseyin Nâzım Paşa, Ermeni Olayları Tarihi,* c: 1
68- İsmet Binark, *Hüseyin Nâzım Paşa, Ermeni Olayları Tarihi,* c: 1
69- Kâmuran Gürün, *Ermeni Dosyası.*
70- Hüseyin Nâzım Paşa, *Ermeni Olayları Tarihi,* c:l.
71- Muhittin Nalbantoğlu, *Türklere Karşı Ermeni Vahşeti.*
72- Dr. Şenol Kantarcı, *Tarihi Boyutuyla Ermeni Sorunu/Kâmuran Gürün, Ermeni Dosyası.*
73- George de Maleville, *1915 Osmanlı-Rus-Ermeni Trajedisi*
14- Dr. Şenol Kantarcı, *Tarihi Boyutuyla Ermeni Sorunu.*
15 - Dr. Sait Aşgın, *Sözde Ermeni Soykırımı İddiaları ve Tarihsel Gerçekler.* 76- Yusuf Halaçoğlu, *Ermeni Tehciri ve Gerçekler (1914-1918) 11*- Dr. Salahı R. Sonyel, *İngiliz Gizli Belgelerine Göre Adana'da Vuku Bulan Türk-Ermeni Olayları.*
78- Dr. Salahi R. Sonyel, *İngiliz Gizli Belgelerine Göre Adana'da Vuku Bulan Türk-Ermeni Olayları.*
79- Damar Arıkoğlu, *Hatıralarım.*

80-Dr. Kemal Çelik, *Adana ve Çevresinde Ermeni ve Fransız Cinayetleri*.

81-Mustafa Onar, *Saimbeyli.*

82-Mustafa Onar, *Saimbeyli.*

83-Yrd. Doç. Dr. Yusuf Ziya Bildirici, *Ermeni Soykırımı Aldatmacası*

84-Mustafa Onar, *Saimbeyli.*

85-Cemal Kutay, *Şehit Sadrazam Talat Paşanın Gurbet Hatıraları;* Mustafa Onar, *Saimbeyli*.

86-Mustafa Onar, *Saimbeyli.*

87-Dr. Salahi Sonyel, *İngiliz Gizli Belgelerine Göre Adana da Vuku Bulan Türk-Ermeni Olayları,* TTK Yayınları.

88-Damar Arıkoğlu, *Hatıralarım.*

89-Dr. Salahi Sonyel, *İngiliz Gizli Belgelerine Göre Adana'da Vuku Bulan Türk-Ermeni Olayları,* TTK Yayınları

90-Kemal Çelik, *Adana ve Çevresinde Ermeni ve Fransız Cinayetleri*.

91- Damar Arıkoğlu, *Hatıralarım.*

92- Kasım Ener, *Çukurova Kurtuluş Savaşında Adana Cephesi.*

93- Nuran Koltuk, *Adana da Fransız İşgalinde Ermenilerin Rolü, İdari Mekanizmaya Etkileri ve Bir Sürgün Hikâyesi.*

94- Nuran Koltuk, *Adana da Fransız İşgalinde Ermenilerin Rolü, İdari Mekanizmaya Etkileri ve Bir Sürgün Hikâyesi.*

95- Dr. Kemal Çelik, *Adana ve Çevresinde Ermeni ve Fransız Cinayetleri*.

96- Nuran Koltuk, *Adana da Fransız İşgalinde Ermenilerin Rolü, İdari Mekanizmaya Etkileri ve Bir Sürgün Hikâyesi.*

97- Nuran Koltuk, *Adana da Fransız İşgalinde Ermenilerin Rolü, İdari Mekanizmaya Etkileri ve Bir Sürgün Hikâyesi.*

98- Kasım Ener, *Çukurova Kurtuluş Savası'nda Adana Cephesi.*
99- Dr. Kemal Çelik, *Adana ve Çevresinde Ermeni ve Fransız Cinayetleri.*
100- *Aydınlık,* 1007.
101- *Teori,* Aralık 2005.
102- Georges Maleville, *1915 Osmanlı-Rus-Ermeni Trajedisi.*
103- *Aydınlık,* 25 Şubat 2007, s.54.
104- Hüseyin Nâzım Paşa, *Ermeni Olayları Tarihi.*
105- Yard. Doç. Dr. Sedat Laçiner, *Ermeni Sorununun Temel Unsurları Olarak Ermeni Kimlik Bunalımı ve Güç Politikaları.*
106- Georges de Maleville, *1915 Osmanlı-Rus-Ermeni Trajedisi.*
107- Dr. Sait Aşgın, *Ermeni Araştırmaları 1. Türkiye Kongresi Bildirileri,* Cilt:3
108-Tezakir, c3.
109- Kasım Ener, *Tarih Boyunca Adana Ovasına (Çukurova'ya) Bir Bakış;* Dr. Sait Aşgın, *Ermeni Araştırmaları 1. Türkiye Kongresi Bildirileri,* Cilt: 3.
110- *Aydınlık,* sayı: 1024,s.l2/13.
111- Muhittin Nalbantoğlu, *Ermeni Vahşeti.*
112- Kâmuran Gürün, *Ermeni Dosyası.*
113- Muhittin Nalbantoğlu, *Ermeni Vahşeti;* Prof. Dr. İlber Ortaylı, *Soykırım İddialarının Arkasındaki Gerçek.*
114- Dr. Kemal Çelik, *Adana ve Çevresinde Ermeni ve Fransız Cinayetleri.*
115- Dr. Salahi Sonyel, *İngiliz Gizli Belgelerine Göre Adana'da Vuku Bulan Türk-Ermeni Olayları.*
116- Kasım Ener, *Tarih Boyunca Adana Ovasına (Çukurova 'ya) Bir Bakış.*
117- Burhan Günel, *Sonsuz Aşkım Hatay.*

118- Prof. Dr. İlber Ortaylı, *Soykırım İddialarının Arkasındaki Gerçek.*
119- Prof. Dr. Işın Demirkent, *Urfa Haçlı Kontluğu Tarihi.*
120- Yılmaz Öztuna, *Devletler ve Hanedanlar.*
121- Kâmuran Gürün, *Ermeni Dosyası.*
122- Dr. Salahi Sonyel, *İngiliz Gizli Belgelerine Göre Adana'da Vuku Bulan Türk-Ermeni Olayları.*
123- Prof. Dr. Abdurrahman Küçük, *Gündemde Tutulan Ermeni Meselesi Üzerine.*
124- Dr. Sait Aşgın, *Ermeni Araştırmaları 1. Türkiye Kongresi Bildirileri,* Cilt: 3
125- Georges Maleville, *1913 Osmanlı- Rus- Ermeni Trajedisi.*
126- Muhittin Nalbantoğlu, *Türklere Karşı Ermeni Vahşeti.*
127- Prof. Dr. Abdurrahman Küçük, *Gündemde Tutulan 'Ermeni Meselesi' Üzerine.*
128- Dr. Kemal Çelik, *Adana ve Çevresinde Ermeni ve Fransız Cinayetleri.*
129- Yard. Doç. Dr. Davut Kılıç, *1913'te Sevk ve İskân Edilmeyen Ermeniler.*
130- Yrd. Doç. Yusuf Ziya Bildirici, *Ermeni Soykarımı Aldatmacası.*
131- Georges de Maleville, *1915 Osmanlı- Rus- Ermeni Trajedisi.*
132- Mustafa Şerif Onaran, *Cumhuriyet Kitap,* 887, s:30.
133- Dr. Sait Aşgın, *Ermeni Araştırmaları 1. Türkiye Kongresi Bildirileri,* Cilt: 3.
134- Doç.Dr. Abdülkadir Yuvalı, *Ermeni İsyanlarında Misyoner Okullarının Rolü.*
135- İsmet Binark/Hüseyin Nâzım Paşa, *Ermeni Olayları Tarihi.*
136- Burhan Günel, *Sonsuz Aşkım Hatay.*
137- İlber Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu,* İstanbul, İletişim Yayınları.

138- Dr. Sait Aşgın, *Ermeni Araştırmaları 1. Türkiye Kongresi Bildirileri,* Cilt: 3
139- Dr. Kemal Çelik, *Adana ve Çevresinde Ermeni ve Fransız Cinayetleri.*
140- İsmet Binark, *Hüseyin Nâzım Paşa, Ermeni Olayları Tarihi.*
141- Heath XW. Lowry, *Büyükelçi Morgenthau'nun Öyküsü'nün Perde Arkası.*
142- Kâmuran Gürün, *Ermeni Dosyası, Hıristiyanın Başkaldırı Hakkı*
143- Kâmuran Gürün, *Ermeni Dosyası.*
144- Ömer E. Lütem, *Güncel Boyutuyla Ermeni Sorunu.*
145- Yrd. Doç. Dr. Sedat Laçiner, *Ermeni Sorununun Temel Unsurları Olarak Ermeni Kimlik Bunalımı ve Güç Politikaları.*
146- Başbakanlık Arşivi Yıldız Tasnifi 49/2- Muhittin Nalbantoğlu, *Türklere Karşı Ermeni Vahşeti.*
147- 8 Ocak 2007 *Akşam* gazetesi.
148- Los Angeles, Reuters, 14.10.2005
149- Georges de Maleville, *1915 Osmanlı-Rus-Ermeni Trajedisi.*
150- Kasım Ener, *Tarih Boyunca Adana Ovasına (Çukurova'ya) Bir Bakış.*
151- Georges de Maleville, *1915 Osmanlı-Rus-Ermeni Trajedisi.*
152- Yılmaz Öztuna, *Devletler ve Hanedanlar.*
153- Mustafa Onar, *Saimbeyli.*
154- Mustafa Onar, *Saimbeyli,* Dr. Ali Sevim-Yaşar Yücel.
155- Kasım Ener, *Tarih Boyunca Adana Ovasına (Çukurova'ya) Bakış;* Mustafa Onar, *Saimbeyli.*
156- Kâmuran Gürün, *Ermeni Dosyası.*
157- Kâmuran Gürün, *Ermeni Dosyası.*
158- Georges de Maleville, *1915 Osmanlı-Rus-Ermeni Trajedisi.*

159- Kasım Ener, *Çukurova Kurtuluş Savaşında Adana Cephesi.*
160- Kâmuran Gürün, *Ermeni Dosyası.*
161- Dr. Kemal Çelik, *Adana ve Çevresinde Ermeni ve Fransız Cinayetleri.*
162- Abdülkadir Paksoy, *Bağdadizâde Paksoy Ailesi.*
163- Mustafa Şerif Onaran, *Cumhuriyet Kitap,* 887, s.30.
164- Ece Temelkuran, *Milliyet,* 19.11.2006, s:ll.
165- Dr. Yaşar Kalafat, *Türk-Ermeni İlişkilerinde Siyasi ve Kültürel Boyut.*
166- Dr. Yaşar Kalafat, *Türk-Ermeni Kültür İlişkilerinde Mitolojik Boyut.*
167- Fulya Doğruel, *Hatay'da Çok Etnili Ortak Yaşam Kültürü, "İNSANİYETLERİ BENZER..."*
168- Fulya Doğruel, *Hatay'da Çok Etnili Ortak Yaşam Kültürü, "İNSANİYETLERİ BENZER..."*
169- Çetin Yiğenoğlu, *Cumhuriyet Strateji,* 'İskenderun Dosyası", Haziran 2005.
170- Prof. Dr. Seçil Karal Akgün, *Ermeni Sorununa Işık Tutacak Bazı Belgeler.*
171- Prof. Dr. Seçil Karal Akgün, *Ermeni Sorununa Işık Tutacak Bazı Belgeler.*
172- Dr. Yaşar Kalafat ASAM Kafkasya Araştırmaları Masası Başkanı-Mahmut Niyazi Sezgin ASAM Kafkasya Araştırmaları Masası Asistanı
173- Erdoğan Aydın, *Nasıl Müslüman Olduk.*
174- Prof. Dr. Abdurrahman Küçük, *Gündemde Tutulan Ermeni Meselesi Üzerine.*
175- Yusuf Halaçoğlu, *Ermeni Tehciri ve Gerçekler (1914- 1918).*
176- Dr. Sait Aşgın, *Sözde Ermeni Soykırım İddiaları ve Tarihsel Gerçekler.*

177- Dr. Sait Aşgın, *Ermeni Araştırmaları 1. Türkiye Kongresi Bildirileri,* Cilt- 3
178- Damar Arıkoğlu, *Hatıralarım.*
179- Kasım Ener, *Tarih Boyunca Adana Ovasına (Çukurova) Bir Bakış.*
180- Fulya Doğruel, *"İnsaniyetleri Benzer...",* İletişim Yayınları.
181 - Fulya Doğruel, *Hatay'da Çok Etnili Ortak Yaşam Kültürü, "İNSANİYETLERİ BENZER..."*



Vakıftı Asdvadzadzin (Meryem Ana) Kilisesi... 1997'de restore edildi



(Soldan) Görevli Ohannes Oral, Okuyucu Panos Çapar,
Papaz Barkev Nalbantyan, Çetin Yiğenoğlu ile



(Soldan) Görevli Ohannes Oral, Papaz Barkev Nalbantyan, Okuyucu Panos Çapar



Asdvadzadzin Kilisesi'nde İsa Mesih'in Doğuş Bayramı ayini



Asdvadzadzin Kilisesi bahçesinde İsa Mesih'in Doğuş Bayramı ayini sonrasında Vakıflılı kadınlar



(Soldan) Veteriner Cem Çapar, İskenderun Karasun Manuk Ermeni Kilisesi Vakfı Başkanı Garhis Kısad, Berç Kartun



Hıdırbey Köyü, Musa Ç



Hıdırbey Köyü, Musa Çınarı önündeki tabela



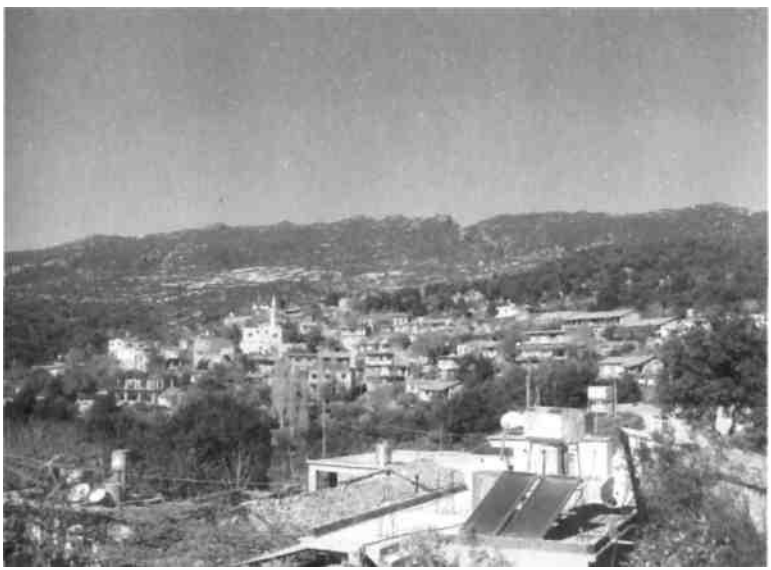
Organik narenciye ürününü paketleyen Vakıflılı kadınlar



Musa Dağ



Musa Dağ eteklerinden Keldağ ve Samandağ kıyıları



Yoğunoluk Camisi - Samanlık yapılmış kilisenin üzerinde



(Soldan) Cem Çapar, Berç Kartun, Garbis Kısadur, Barkev Nalbantyan, Panos Çapar, Mehmet Karasu



ÇETİN YİĞENOĞLU

ÜÇ BİN YILLIK KAVGA

Ermeniler Ne İstiyor

"Ermeni sorunu" hangi zaman düzleminde yaşananlarla ilgili? Bazılarının savladığı gibi sadece 1915 olaylarıyla mı sınırlı? Yoksa 1915-1920 arasındaki beş yılda yaşananlardan mı kaynaklanıyor?

Yine bir başka yaklaşıma göre Osmanlı'nın çöküşünde milat kabul edilen 1878 Ayastefanos ve Berlin Antlaşmalarıyla birlikte başlayan ve sürekli tırmandırılan gerginliklerin yaşandığı, o sancılı 40 yılda mı oluştu? Ya da Çetin Yiğenoğlu'nun yaklaşımına göre "üç bin yıllık kavga"nın mı ürünü, bu sorun? Acaba, son üç bin yılda, yaklaşık bin yıl arayla Anadolu'ya gerçekleştirilen dört büyük saldırı mı besleyip geliştirdi bu sorunu?

Batı'nın Anadolu'ya ilk büyük saldırısı Truva üzerinden yapılmıştı; ikinci büyük saldırıyı İskender gerçekleştirdi... Haçlı Seferleri üçüncü büyük saldırıydı... Emperyalist Batı, ilk Haçlı seferinden yaklaşık sekiz yüz yıl sonra Anadolu'ya dördüncü büyük saldırıyı gerçekleştirdi...

Bu saldırılarda Ermenilerin rolü neydi, bu rol, "Ermeni sorunu"nu nasıl etkiledi? Ermenilerin tek istedikleri devlet kurmak mıydı? Ömrü iki saat süren Ermeni devleti ve köy devleti de neyin nesiydi? Bütün bu soruların yanıtı, "Üç Bin Yıllık Kavga"da...

ISBN 978-9944-150-19-4
9 789944 150194
07.34.Y.0298.043
KİTAP 2006 SKB 0448208 VSD
Cumhuriyet Kitapları